

ОЧЕРЦИ ПО ИСТОРИЯ НА КПСС

УЧЕБНИК

*ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ,
СОФИЯ 1967*

АВТОРСКИ КОЛЕКТИВ:

*Г. Н. Голиков, А. И. Титов (ръководители),
Ю. С. Борисов, И. П. Верховцев, Г. А. Деборин,
М. Г. Колодезнев, Г. З. Мухина, С. Л. Титаренко
А. Е. Екщев*

ОЧЕРКИ ИСТОРИИ КПСС

Учебное пособие для школ основ марксизма-ленинизма

Издательство политической литературы
Москва 1966

ЗКС

КЪМ ЧИТАТЕЛЯ

Очерците по история на Комунистическата партия на Съветския съюз представляват учебно помагало за ония, които започват да я изучават в системата на партийната просвета. Авторите на тази книга не са си поставяли за задача да дадат изчерпателно изложение на историята на партията; те са се стремили да осветлят само най-важните събития от тази история. Главното предназначение на книгата е да подготви читателя за по-задълбочено и обстойно изучаване на историята на партията по произведенията на В. И. Ленин и партийните документи.

Комунистическата партия на Съветския съюз е изпитан и закален в борбата авангард на съветския народ, изграждащ комунизма, партия на революционери, която олицетворява ума, честта и съвестта на нашата епоха. Започнала своя път в края на XIX век от нелегалните марксистки кръжоци, тя преведе народните маси на Русия през огъня на три революции и от октомври 1917 г. стана управляваща партия на първата социалистическа държава в историята на човечеството. Днес тя обединява в своите редове над 12 милиона комунисти съмишленици.

Политическите задачи и методите на борбата за коренни преобразования на обществото, идеологическите и организационните принципи на партията бяха разра-

ботени от нейния основател Владимир Илич Ленин. Вождът на партията беше и нейният първи историк. Неговите безсмъртни произведения и документите на партията имат основно значение за изучаването на историческия опит на КПСС.

Цялата дейност на Комунистическата партия е озарена от ярката светлина на марксистко-ленинското учение. Борбата за неговата чистота и творческо развитие, за неразривна връзка на теорията с практиката винаги е била и си остава свещен дълг на комунистите. Във всички етапи на своя път партията води непримирима борба против ревизионизма, десния опортюнизъм и „левия“ авантюризъм, под каквато и маска да се проявяват те.

Историята на КПСС е история на героичната борба за

съединяване на научния социализъм с работническото движение и създаване на пролетарска партия от нов тип, за укрепване на нейното монолитно единство;

събаряне на царизма и победа на буржоазнодемократическата революция;

победа на социалистическата революция и защита на нейните завоевания;

изграждане на социалистическото общество и разгръщане на комунистическото строителство;

мир в целия свят.

Тази борба беше увенчана със световноисторически победи.

Великата октомврийска социалистическа революция откри нова епоха в световната история — епохата на революционния преход от капитализма към комунизма. Тя потвърди правилността и жизнеността на марксистко-ленинската теория за социалистическата революция, на стратегията и тактиката на комунистическата партия. Революцията донесе на народите на Русия освобождение от социалния и националния гнѐт. Влия-

нието на Великия октомври се отрази върху цялото по-нататъшно развитие на човешкото общество.

Като вървеше по неизследвани в историята пътища, съветският народ под ръководството на комунистическата партия изпълни Лениновия план за изграждането на социализма: осъществи индустриализацията на страната, колективизацията на селското стопанство, културна революция. Широкият път към социализма беше прокаран. Човечеството получи реално съществуващо социалистическо общество и проверени на практика пътища за неговото изграждане.

Социалистическият строй издържа сурови изпитания. Той прояви непреодолима жизнена сила през годините на Великата отечествена война. Победата на съветския народ над фашизма изигра решаваща роля за изхода на Втората световна война, за съдбата на световната цивилизация. Тя показа, че всички опити на реакционните сили в света да спрат възходящото развитие на социализма са обречени на провал. Следвоенният период беше ознаменуван с образуването и укрепването на световната социалистическа система, с нови забележителни успехи на съветския народ в стопанското и културното строителство, с научно-техническа революция и използването на атомната енергия за мирни цели. Не закономерно е, че съветският човек пръв излезе в Космоса. От шурмуването на Зимния дворец до шурмуването на Космоса и разгръщането на комунистическото строителство на широк фронт — такъв е ставаният път на страната на Съветите. Победният марш на социализма е хими на героичния труд на съветските хора, на вдъхновителя и организатора на техните дела — комунистическата партия, за която няма по висока цел от това, да служи на народа.

Опитът на Съветския съюз нагледно доказва, че социализмът и мирът са неделими. Цялата външнополитическа дейност на партията е насочена към осигуря-

ването на благоприятни международни условия за изграждането на комунизма, към максималното укрепване на световната социалистическа общност, към поддържането на освободителната борба на народите и запазването на мира на земята.

Историческият опит на КПСС, нейната последователна интернационална политика се оценяват високо от братските марксистко-ленински партии, „Комунистическите и работническите партии единодушно заявяват — се казва в приетото на Московското съвещание на представители на комунистическите и работническите партии от 1960 г. Заявление, — че общопризнат авангард на световното комунистическо движение е била и занаяпред си остава Комунистическата партия на Съветски: съюз като най-опитен и закален отряд на международното комунистическо движение.“

С всеки изминат ден човечеството все повече се убеждава, че пътят, открит от великите създатели на научния комунизъм — Маркс, Енгелс и Ленин — и прокаран за първи път от съветската страна — е път на прогресивното развитие на човешкото общество. По него вече вървят повече от една трета от хората на земята.

Историята на КПСС е неизчерпаема съкровищница на революционен опит. Нейното изучаване е извънредно важно условие за формирането на марксистко-ленинския мироглед, възгледите и убежденията на комунистите, за тяхното интернационално възпитание. Героичните традиции на партията са могъщо средство за патриотичното възпитание на народа, за възпитанието на съзнателни и активни борци за комунизъм.

Раждането на ленинската партия

Дайте ни организация от революционери — и ние ще преобърнем Русия!

В. И. Ленин

ОБРАЗУВАНЕТО НА РСДРП. ВЪЗНИКВАНЕТО НА БОЛШЕВИЗМА (1883—1904)

**Марксизмът
и работническото
движение**

Карл Маркс и Фридрих Енгелс извършиха велик научен подвиг. Те превърнаха социализма от утопия в истинска наука. Затова ние ги наричаме основоположници на научния социализъм.

Още преди Маркс и Енгелс социалистите утописти критикуваха, осъждаха и проклинаха капитализма. Те мечтаеха за неговото унищожаване, фантазираха за подобър обществен строй, опитваха се да убедят богатите, че експлоатацията е безнравствена, и ги молеха да дадат част от средствата си за създаването на образцови социалистически обществени колективи. Утопистите не успяха да разкрият същината на наемното робство при капитализма, да видят онази обществена сила, която е способна да го унищожи и да стане създател на новото общество.

Маркс и Енгелс доказаха, че социализмът и комунизмът не са измислица на мечтатели, а неизбежен резултат от развитието на човечеството, крайна цел на великата освободителна борба на пролетариата. Именно тази, най-прогресивна класа, възглавявана от партията на комунистите, е призвана да създаде новото общество. Пролетариатът е решаваща и ръководна сила в революционното преустройство на целия обществен живот. Само той благодарение на своята роля в едрото производство може да стане вожд на всички трудещи се и потиснати маси.

За унищожаването на капиталистическото робство са нужни не отделни пориви на благородни личности, а последователна, организирана и решителна борба на

милионите работници, на всички трудещи се; социалистическата революция и диктатурата на пролетариата, т. е. политическата власт, са необходими за погискане на смъкнатите експлоататорски класи и за изграждане на новото общество.

Мислехме,
че в комунизмовите заливи просторни
ще ни хвърлят
тъмните вълни
на случая по силата.
Маркс разкри
на историята
вечните закони,
пролетариата той
постави на кормплото... —

така вдъхновено писа Владимир Маяковски за могъщото идейно оръжие, което Маркс даде на пролетариата.

Основните положения на теорията на научния комунизъм бяха изложени от Маркс и Енгелс в „Манифест на комунистическата партия“, който беше публикуван в 1848 година. Манифестът започва с думите: „Един призрак броди из Европа — призракът на комунизма“. За преследването на този „призрак“ се обединиха всички сили на старата Европа: римският папа и руският цар, управниците на Германия и Франция, френските буржоазни дейци и германските полицаи.

Маркс и Енгелс обявиха открито, пред целия свят, целите и стремежите на комунистите, изложиха ясно програмата за борбата на пролетариата. В „Манифест на комунистическата партия“ за пръв път е изложено материалистическото, научното схващане за историята, обоснована е световноисторическата роля на работническата класа като гробокопач на капитализма. В него са определени целите и задачите на комунистическата партия в освободителната борба на пролетариата, наредени са основните принципи на нейната стратегия и тактика — на науката за ръководене на революционното движение на трудещите се маси. Идеята за неизбежността на пролетарската революция и на диктатурата на работническата класа преминава като червена нишка през целия „Манифест“.

„Комунистите смятат за недостойно да крият своите възгледи и намерения — се казва в края на „Манифеста“. — Те открито заявяват, че техните цели могат да бъдат постигнати само чрез насилствено събаряне на целия досегашен обществен строй. Нека господстващите класи треперят пред комунистическата революция. В нея пролетариите няма какво да изгубят освен своите окови. А ще спечелят цял свят.

„ПРОЛЕТАРИИ ОТ ВСИЧКИ СТРАНИ, СЪЕДИНЯВАЙТЕ СЕ!“
(К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 4, стр. 458.)

„Манифест на комунистическата партия“ влезе в историята като първи програмен документ на марксизма и международното комунистическо движение. Той стана най-разпространеното произведение на марксистката мисъл. От него се възпитаваха и възпитават сменящите се поколения пролетарски революционери във всички страни на света. Историческата оценка на „Манифеста“ е добре изразена в следните думи на В. И. Ленин: „Тази малка книжка струва колкото цели томове: с нейния дух живее и се движи и до днес целият организиран и борещ се пролетариат...“ (В. И. Ленин, т. 2, стр. 10—11).

Иденте, изложени в „Манифеста“, получиха по-нататъшно развитие в следващите трудове на Маркс и Енгелс, особено в „Капиталът“. Над този фундаментален труд Маркс работи през целия си съзнателен живот. В четирите тома на „Капиталът“ е изследвано капиталистическото общество, открити са закономерностите на неговото развитие, обосновава се неизбежната гибел на капитализма и победата на комунизма. В 1872 г. в Русия бе издаден първият том на „Капиталът“. Това беше първият превод на гениалното произведение на Маркс.

Великите учители на пролетариата Маркс и Енгелс биха създатели и ръководители на неговите първи организации. В 1847 г. те основаха Съюза на комунистите, който обединяваше около 300 души. В неговите редици влизаха германци, англичани, белгийци, унгарци и поляци. Съюзът на комунистите провъзгласи за своя главна цел свалянето на буржоазията, установяването на господството на пролетариата, унищожението на буржоазното общество, изградено върху непримиримата борба между класите в буржоазното

общество, и създаването на ново общество — без класи и частна собственост. Програма на Съюза беше написаният по негово поръчение от Маркс и Енгелс „Манифест на комунистическата партия“.

Делото на Съюза на комунистите беше продължено от Международната асоциация на работниците, създадена под ръководството на Маркс и Енгелс в 1864 година. Тази първа масова международна пролетарска организация влезе в историята под името I Интернационал. Негов девиз стана бойният лозунг: „Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“, провъзгласен за пръв път от Съюза на комунистите.

Като определя ролята на Международната асоциация на работниците, Маркс пише: „Една от големите цели на асоциацията е работниците от различните страни не само да се чувствуват, но и да действуват като братя и другари, борещи се в единна армия за своето освобождение.“ (К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 16, стр. 197.) I Интернационал сплоти хиляди челни борци, които носеха идеите на научния социализъм и пролетарския интернационализъм (международното братство) сред трудещите се маси на своите страни.

Международната асоциация на работниците изигра огромна роля за разпространяването на научните схващания за комунистическия идеал. В един от документите на I Интернационал, написан от Маркс, се казва: ... „В противоположност на старото общество с неговата икономическа мизерия и политическо безумие възниква ново общество, чийто интернационален принцип ще бъде *мирът*, защото у всеки народ ще господствува един и същ принцип — *трудът!*“ (К. Маркс и Ф. Енгелс, Съч., т. 17, стр. 7.)

Предвестница на това общество стана Парижката комуна, образувана през пролетта на 1871 г. от въстанията на пролетарии във френската столица. На нейните знамена беше написано: „Да живее световната република на труда!“, „Господар на света ще бъде трудът!“

На барикадите на Парижката комуна заедно с френските пролетарии героически се сражаваха представители на работническата класа и революционната интелигенция от много страни в света. Между тях бяха генералите на Комуната — храбрите полски револю-

ционери интернационалисти Валерий Врублевски и Ярослав Домбровски. Близък приятел на парижките комунари беше Елизавета Дмитриева (Тумановская). Тя заедно с други членове на руската секция на I Интернационал — А. В. Корвин—Круковская и М. П. Сажин — влизахе в състава на Комуната и поддържа-ше връзка по работите на Комуната с Маркс, който живееше в Лондон.

Първото в света работническо правителство просъществува 72 дни. Парижката комуна е връхната точка на западноевропейското работническо движение през XIX век. Идеите на Международната асоциация на работниците и героичните дела на парижките комунари вдъхновиха техния поет Еужен Потие да създаде „Интернационалът“ — пролетарския химн:

На крак, о пари презрени!
На крак, о роби на труда!
Потиснати и унижени,
сгавайте срещу врага!
Когато сринем из основа
тоз гнил и печовешки ред,
зора ще грейне сйяйна нова
и трайно щастие навред...

Великият революционен почин на френските работници даде възможност на Маркс да направи извода, че политическата форма на диктатурата на пролетариата може да бъде държава от типа на Парижката комуна. Изучките от комуната потвърдиха, че за да победи буржоазията, на работническата класа е необходима силна, далновидна, сплотена и дисциплинирана революционна партия. По предложение на Маркс и Енгелс I Интернационал на последните си конгреси в 1871 и 1872 г. взе решение за създаването на самостоятелна пролетарска партия във всяка страна.

През първата половина на 70-те години I Интернационал, който подготви почвата за възникването на национални пролетарски партии, постепенно прекрати своето съществуване. В Западна Европа и Америка се появиха масови работнически социалистически (социал-демократически) партии.

През юли 1889 г. социалистическите организации от 22 страни изпратиха 400 делегати на Международния

работнически конгрес в Париж, който учреди II Интернационал. Маркс вече не беше между живите: той умря на 2 (14) март 1883 г.¹ Конгресът призова трудещите се от всички страни да празнуват всяка година 1 май като ден на международната пролетарска солидарност.

Делото на Маркс беше продължено от Енгелс. През първия период от своята история II Интернационал следваше революционните традиции на Международната асоциация на работниците. Социалдемократическите партии натрупаха тогава голям опит в организирането на масите и в политическата борба. През това време трудещите се изтръгнаха от капиталистите и буржоазните правителства доста икономически и политически отстъпки. Успехите в класовата борба укрепваха вярата на пролетариата в собствените му сили.

Това беше период на сравнително мирно развитие, когато буржоазните революции вече бяха извършени, а условията за социалистически революции още не бяха на зрялост. Западноевропейските страни се намираха на пътя към бъдещи преобразования. В тази обстановка в социалдемократическото движение се появи настрояние на надценяване на „мирните“, легалните форми на борба. Възникнаха илюзии, че е възможно радикално да се измени положението на работническата класа в рамките на капиталистическия строй. Подобни илюзии подхранваха опортюнизма, политиката на класово сътрудничество на пролетариата с буржоазията. След смъртта на Фридрих Енгелс (1895 г.) ръководителите на II Интернационал започнаха да застават на позициите на реформизма, който по-късно нанесе огромна вреда на международното работническо движение.

Но реформистското израждане на партиите на II Интернационал не стана изведнъж. Дълго време в него се бореха две противоположни течения — революционно и опортюнистическо. При това революционното течение оказва благотворно влияние върху руското работническо движение, което застана под знамето на марксизма в средата на 90-те години на миналия век.

---

¹ В това учебно помагало всички дати до 14 февруари 1918 г. са посочени по стар стил. Двойни дати са посочени само в онези случаи, когато събитие е широко известно по нов стил.

По пътя
към създаването
на марксистка партия
в Русия

Напредналите европейски страни още през XVII—XVIII в. започнаха да преминават етапа на буржоазните революции, да се освобождават от оковите на феодализма и бързо да се развиват по капиталистически път. А в руската империя крепостното право падна едва в 1861 година. И едва оттогава, както образно пише В. И. Ленин, Русия на рялото и млатилката, на водната мелница и ръчния тъкачен стан започна да се превръща в Русия на плуга и вършачката, на парната мелница и парния тъкачен стан.

Феодална Русия за цяло столетие не успя да удвои производството на чугун, а след отменяването на крепостното право за 30 години производството на чугун се утрои, добивът на въглища се увеличи 16 пъти. В навечерието на отменяването на крепостното право в страната имаше 1 600 километра железопътни линии. След две десетилетия тяхната дължина нарасна близо 15 пъти.

За четири десетилетия се утрои броят на промишлените предприятия. Много от тях се отличаваха с високо равнище на концентрация (съсредоточаване) на работниците. Почти половината от промишлените работници бяха заети в предприятия с брой на работниците 500 и повече. Трудът на стотици, а понякога и на хиляди хора под един покрив ги приучваше към съвместно обсъждане на нуждите, към обща борба за своите интереси.

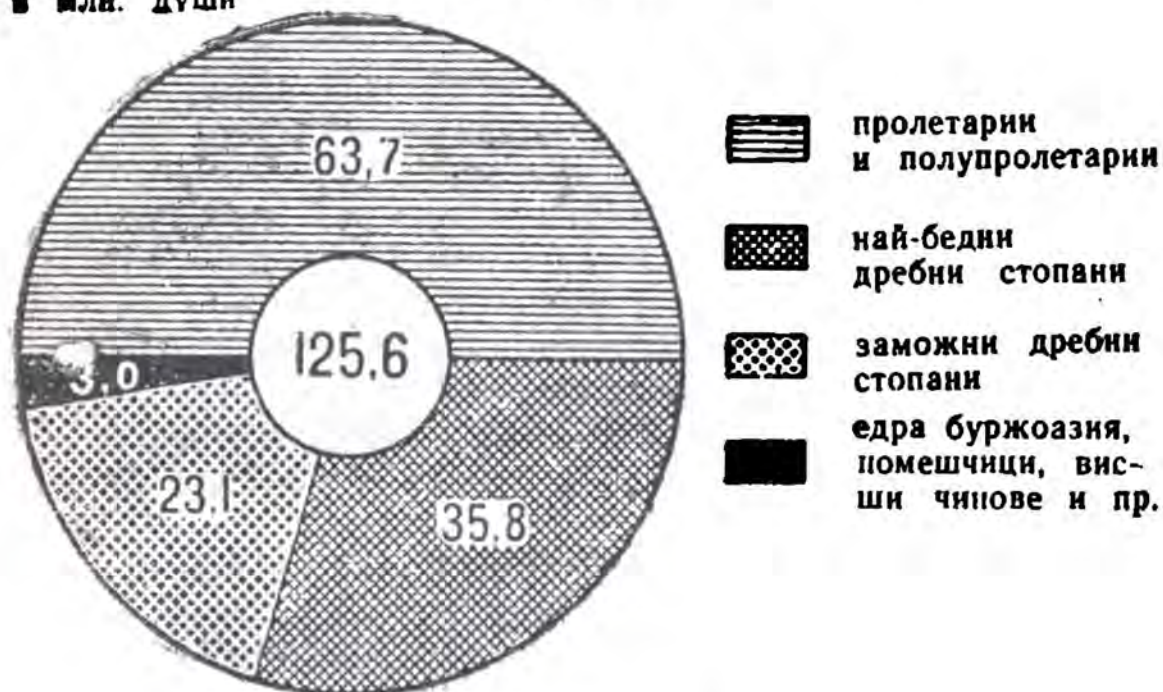
Бързото развитие на руската промишленост ускори възникването на пролетариата. В старите буржоазни държави на Запад то продължи повече от столетие. Промисленият пролетариат в Русия се създаде за три-четири десетилетия. Към края на XIX век само във фабриките, заводите, мините, рудниците и по железниците работеха около 3 милиона пролетарии.

Класовият състав на населението в Русия се изменяше. При крепостното право то се състоеше главно от земеделци (селяни) и земевладелци (помещици). Общото преброяване на населението в 1897 г. показва друга картина. Селскостопанското население на страната съставляваше 97 милиона, търговско-промишленото 21,7 милиона. Стоковото капиталистическо производство вече здраво бе стъпило на руска почва. Русия, която ве-

кове наред беше изключително аграрна (земеделска), към края на XIX столетие стана аграрно-промишлена страна.

КЛАСОВ СЪСТАВ НА НАСЕЛЕНИЕТО В РУСИЯ КЪМ КРАЯ НА XIX в.

в млн. души

Руското общество все повече се разделяше на две враждебни класи — градска и селска буржоазия, градски и селски пролетариат; градското и селското пролетарско и полупролетарско население съставляваше повече от половината население на страната — 63,7 милиона души.

Обаче и след отменяването на крепостното право Русия значително изоставаше от индустриално развитите капиталистически държави. Пречеха ѝ да се развива бързо такива остатъци на феодално-крепостническия строй като царското самодържавие и помещицкото земевладение. Царската монархия по същество беше диктатура на дворяните помещици. В техни ръце се намираха и властта, и огромни поземлени богатства. Пръв и най-едър помещик беше царят. Царското семейство владееше в Европейска Русия 7 милиона десетини¹ земя. 1 000 едри помещици притежаваха толкова земя, колкото 2 милиона селски семейства.

¹ Десетина = около 10 декара. *Бълг. ред.*

Селяните страдаха от недостиг на земя. При това земите на помещиците и особено участъците („отрязъците“), отнети на селяните от помещиците след реформата в 1861 г., обкръжаваха от всички страни участъците на селяните, преграждаха им пътя към пасбището, водопоя, гората. Селяните бяха принудени да арендуват земя от помещиците (най-често „отрязъци“) при заробващи условия. За земята, за заемите в пари или зърно те отработваха в господарското стопанство.

По такъв начин и след отменяването на крепостното право по същество беше запазена системата на отработване и другите остатъци от крепостничеството, които спъваха развитието и на селското стопанство, и на промишлеността. Както и по-рано, десетки милиони селяни водеха полугладен живот, бяха безправни.

За пълното разкрепостяване на селяните дълги години се бореха революционните народници. Те се надяваха да извършат революция със силите на селяните, които съставляваха огромното мнозинство от населението на страната.

Родоначалници на идеите на народничеството бяха видните руски мислители, писатели и революционери: Александър Иванович Херцен (1812—1870) и Николай Гаврилович Чернишевски (1828—1889). А. И. Херцен беше продължител на традициите на декабристите, участници във въстанието на 14 декември 1825 г. против царизма. На страниците на създаденото от Херцен в чужбина списание „Колокол“ страстно се разобличаваше самодържавието и крепостничеството. На Херцен принадлежи идеята за така наречения общинен селски социализъм. Той считаше, че Русия за разлика от Западна Европа може да прескочи мъчителния стадий на развитието на капитализма и с помощта на селската община да премине към социализма.

Малко по-късно теорията за общинния социализъм беше развита от Н. Г. Чернишевски. Като велик революционер-демократ, той доказваше необходимостта и неизбежността на селската революция. Както пише Ленин, от неговите произведения вее духът на класовата борба. Чернишевски въплъти мечтите си за ново общество в романа „Какво да се прави?“ написан в мрачната килия на Петропавловската крепост.

Делото на Херцен и Чернишевски беше продължено от революционните народници през 70-те години.

Това бяха интелигенти-разночинци, родени в семействата на чиновници, еснафи, търговци, селяни, низше духовенство. Те наричаха себе си социалисти, а всъщност бяха селски революционни демократи. Много от тях познаваха произведенията на Маркс и Енгелс, някои дори ги превеждаха на руски език. Те считаха обаче, че теорията на Маркс е непригодна за Русия.

Какви бяха общественно-политическите възгледи на народниците? Народниците отричаха каквато и да било прогресивна роля на капитализма, считаха, че той ще доведе страната до регрес (упадък). Заедно с това те твърдяха, че в Русия, особено на село, няма почва за капитализма. Те вярваха, че Русия ще стигне до социализма по свой особен път, чрез селската община.

В руското село земята принадлежеше на селската община, а не на отделните селяни. От време на време участъците земя (надели) се преразпределяха за обработка между селяните (при това в сметката влизаха само мъжете). Народниците гледаха на общинното земевладение като на икономическа база за преустройване на страната върху социалистически начала. Всичките си надежди те възлагаха не на работническата класа, а на селяните, които считаха за носители на комунистическите принципи.

Народниците надценяваха ролята на революционната интелигенция. Те виждаха в нея всемогъща сила, способна по собствено усмотрение да „кове историята“. Според тях историята се твори не от масите, а от забележителните личности, от отделните герои.

Погрешната теория на народниците породи и погрешна тактика (методи) на революционна борба. Те считаха, че за две-три години селяните ще бъдат влигнати на „социална революция“, която веднага ще доведе страната до социализъм. С тази цел се започна „отиването сред народа“ (оттук и идва наименованието — народници). Това движение се разпространи върху обширна територия, то обхвана не по-малко от 37 губернии. Народниците се отправяха преди всичко в селата и паланките на Поволжието, Урал, Дон, Украйна, т. е. в онези райони, където в миналото ставаха

селските въстания. Но и тук те не успяха да вдигнат на революция невежите и неорганизираните селяни.

Неуспехите принудиха народниците да търсят други пътища. Г. В. Плеханов, С. М. Степняк-Кравчински, И. Н. Мишкин и други революционери решиха да обединят народническите кръжоци в единна централизирана организация. Така в 1876 г. възникна тайната организация „Земя и воля“.

След неуспешното „отиване сред народа“ народниците започнаха да отделят голямо внимание на пропагандата сред работниците, които възприемаха революционните идеи по-добре от селяните. В предприятията на Петербург, Москва, Киев, Одеса, и някои други градове бяха създадени кръжоци за подготвяне на водачи на бъдещи селски въстания измежду работниците, особено текстилните работници, по-тясно свързани със селото.

Народниците обаче не успяха да увлекат прогресивните пролетарии със своите разсъждения за самобитен път на развитие на Русия. При това в кръжоците работниците се запознаваха не само с теориите на народниците, но и с литературата за живота и борбата на западноевропейския пролетариат. Мнозина тук за първи път чуваха за Маркс, за Международната асоциация на работниците, за Парижката комуна.

В 1879 г. организацията „Земя и воля“ поради разногласия по въпросите за тактиката на революционната борба се разпадна на „Чорний передел“ и „Народна воля“. Чорнопеределците, включително и Плеханов, решиха да продължат революционната пропаганда, за да подготвят общоруски селски бунт и да извършат аграрен преврат — „чорний передел“.

А. И. Желябов, А. Д. Михайлов, Н. А. Морозов и други дейци на „Народна воля“ решиха да подготвят преврат по пътя на терора — чрез убийство на царя и царските управници. Дейността на народоволческите герои достигна най-голямо напрежение в началото на 80-те години. Едно след друго се извършваха покушения срещу цар Александър II. Най-сетне на 1 март 1881 г. той бе убит с бомба. Но това, разбира се, не доведе и не можеше да доведе до никакъв революционен преврат. На престола се качи нов цар — Александър III. На 3 април 1881 г. организаторите на атентата

А. И. Желябов, С. Л. Перовская и Н. И. Кибалчич
бяха обесени на Семьоновския плац в Петербург.

Народоволците проявяваха огромна самопожертво-
вателност. Тяхната героична борба предизвикваше въз-
хищение сред прогресивните хора от цял свят. Тя по-
лучи верен израз в тяхната мъжествена песен:

Нека ни пращат в зандани,
в пеши — сред огън и дим,
в рудници тъмни и кални —
всичко ще изтърпим ...
Ако в затвори и минни
паднем с разбито сърце,
нашето дело ще мине
в други надеждни ръце.

Така беше в действителност. Делото на героите на-
родоволци бе подхванато и доведено до победоносен
край от новото поколение руски революционни борци —
пролетарските революционери от 1895—1917 г.

В 1912 г., когато прогресивните хора в Русия праз-
нуваха стогодишнината от рождението на Херцен, Ле-
нин публикува статия, посветена на неговата памет. В
тази статия е дадена ярка и задълбочена оценка на
историческата роля на трите поколения руски револю-
ционери:

„Отначало — дворяните и помешчиците, декабристи-
те и Херцен. Тесен е кръгът на тия революционери.
Страшно далече са те от народа. Но тяхното дело не
пропада. Декабристите разбудят Херцен. Херцен раз-
гръща революционната агитация.

Тя бива подхваната, разширена, засилена, закалена
от революционерите-разночинци, като се почне от Чер-
нишевски и се свърши с героите на „Народна воля“.
Кръгът на борците става по-широк, връзката им с на-
рода по-тясна. „Младите кормчии в бъдещата буря“ —
ги нарича Херцен. Но това още не е самата буря.

Бурята — това е движението на самите маси. Про-
летариатът, единствената докрай революционна класа,
застава начело на тях и за пръв път вдига на открита
революционна борба милиони селяни. Първият натиск
на бурята бе през 1905 г. Следващият започна да на-
раства пред нашите очи“ (т. 18, стр. 15).

Пролетарските революционери са наследници и про-
дължители на всичко най-хубаво, което дадоха на рус-

кото освободително движение декабристите, революционните демократи А. И. Херцен и Н. Г. Чернишевски, тайните организации на народниците от 70-те години и първите нелегални работнически организации.

Минаваха години и десетилетия. Капиталистическата индустрия в Русия все повече се развиваше. Много предишни „западнали“ капиталисти — собственици на фабрики и заводи — станаха финансови тузове, капиталисти милионери. А работниците страдаха от експлоатацията на руските и чуждестранните капиталисти, които се устремиха към Русия за високи печалби. Работният ден продължаваше по 13, 14 и повече часа на денонощието. Той беше най-продължителният в Европа, а работната заплата — няколко пъти по-ниска, отколкото в западноевропейските страни. От тази работна заплата се приспадаха всевъзможни глоби (до 25 и дори до 40 на сто).

Необикновено тежки бяха и условията на труда, особено за малолетните работници и жените. Великият пролетарски писател А. М. Горки ни разказва колко трудно е било на него и на другарите му през юношеските години да работят като пекари. „Из ден в ден сред брашнения прахуляк, сред калта, надовлачена отвън, сред гъстия спарен въздух — разказва Алексей Максимович — ние разтегляхме тестото и правехме гевреци, като ги мокрехме с потта си и ненавиждахме нашата работа...“

Тежко беше не само на пекарите, но и на тъкачите, строителите (особено на железопътни линии), на металиците и работниците от другите отрасли на производството.

Непоносими бяха и техните жилищни условия. В Москва при преброяването през 1889 г. са били установени повече от 16 хиляди борден, в които са живеели над 174 хиляди души. „Квартирата има ужасен вид — отбелязва един от преброятелите. — Мазилката е паднала, дупките по стените са запушени с парцали. Мръсно е. Печката е разнебитена. Легион хлебарки и дървеници. Няма двойни прозорци, затова е много студено. Нужникът е в такова състояние, че в него е опасно да се ходи. Такива са всички квартири в сградата.“

Руските пролетарии буквално се задушаваша от фа-

бричния прах, от заводския пушек и сгурия, от спарения въздух на влажните и мръсни квартири бордеи. Задущаваха се и от политическото безправие.

Русия беше почти единствената страна в Европа, в която едрата капиталистическа промишленост и работническата класа се развиваха в условията на полицейско-самодържавен строй. На работниците се забраняваше да правят събрания, да създават съюзи, да обявяват стачки. Като характеризира положението на пролетариата в Русия, Ленин пише: „Върху руската работническа класа лежи двоен гнет: нея обират и грабят капиталисти и помещици, а за да не може да се бори против тях, полицията ѝ връзва ръцете и краката, като ѝ запушва устата и преследва всеки опит да се отстояват правата на народа. Всяка стачка против капиталиста води към това, че срещу работниците се хвърля войската и полицията“ (т. 4, стр. 213—214).

Въпреки арестите и въоръжената разправа, работниците не само не прекратяваха стачната борба, а, на против, все повече я засилваха. Например докато през първите осем години след отменяването на крепостното право са станали 63 стачки с 30 хиляди участници, то през 1880—1889 г. царските власти с тревога са регистрирали над 322 стачки, в които са участвували 322 хиляди души. В края на XIX — началото на XX век стачната вълна се разшири още повече.

Стачките, особено добре подготвените и успешно проведените, обогатяваха с опит руския пролетариат. Прогресивните работници все повече разбираха, че само с дружни усилия може да подобряват положението си. Те започваха да се замислят дали е правилен пътят, по който се опитваха да ги поведат народниците.

Под влиянието на лични наблюдения и на опита на западноевропейските другари най-издигнатите руски пролетарии стигаха до извода, че трябва да се борят под свое класово знаме. Те решиха да създадат свои тайни организации, които биха могли да просвещават политически пролетарските маси и да насочват борбата им в организирано русло. Първи такива организации на руския пролетариат бяха неlegalните работнически съюзи.

В 1875 г. одеските пролетарии под ръководството на пристигналия от Петербург Евгени Осипович Заславски

създадоха „Южноруски съюз на работниците“. След три години видните петербургски пролетарии-революционери Степан Николаевич Халтурин и Виктор Павлович Обнорски основаха „Северен съюз на руските работници“.

Двата съюза определяха своите цели и задачи, като се ръководеха от някои положения на основните документи на I Интернационал. Уставът на „Южноруския съюз на работниците“ беше съставен под влиянието на „Временния устав на Международната асоциация на работниците“. В устава на „Съюза“ се посочваше, че неговата цел е „да пропагандира идеите за освобождаване на работниците от гнета на капитала и привилегированите класи... да обединява работниците от Южноруския край“ за предстоящата борба с установения икономически и политически строй. „Северният съюз“ призоваваше работниците в Русия към организирана класова борба под знамето на пролетарския интернационализъм.

„Великата социална борба — се казваше в програмата на „Съюза“ — вече започна и ние няма какво да чакаме; нашите западни братя вече издигнаха знамето на освобождението на милионите и на нас ни остава само да се присъединим към тях. Ръка за ръка с тях ние ще тръгнем напред и в братско единство ще се слеем в една страшна бойна сила.“ Ленин виждаше историческата заслуга на първите работнически съюзи в Русия в това, че те още през 70-те години поставиха като най-близка задача борбата за извоюване на политическа свобода. Революционните народници не само не призоваваха към това, но дори критикуваха работническите съюзи за поставянето на тази задача.

Но върху програмата на „Северния съюз на руските работници“ оказаха влияние и народниците-земеволци, с които дейците на съюза имаха тесни връзки. Например в програмата се предявяваха искания за учредяване на свободна народна федерация (съюз) на общините и за замяна на частната собственост върху земята с общинно земевладение.

Работническите съюзи ръководеха стачките. С участието на Халтурин, Мойсеенко и други членове на „Северния съюз“ беше обявена едновременно стачка в Новата памукопредачница и във фабриката Шау в Петербург. По време на стачката се издаваха нелегални

позиви. В един от тях за пръв път в историята на руското работническо движение беше издигнат бойният девиз на пролетарската солидарност: „Всички за един, един за всички!“.

Първите нелегални организации на руските пролетарии не бяха кой знае колко многобройни. „Южноруският съюз“ обединяваше в редиците си 60 работника и 150—200 души се намираха под негово влияние. В „Северния съюз“ членуваха 200 души и имаше още толкова симпатизанти. Те съществуваха кратко време: „Южноруският съюз“ — по-малко от една година, а „Северният съюз“ — по-малко от две години.

И все пак първите нелегални организации на пролетариата оставиха дълбока следа в историята на руското работническо движение. Наистина, това бяха само вачатъци на организираната пролетарска борба. „Седемдесетте години — пише Ленин — засегнаха съвсем незначителни върхове на работническата класа. Нейните първи хора още тогава се проявиха като велики дейци на работническата демокрация, но масата още спеше“ (т. 18, стр. 301).

Със създаването на свои класови организации пролетариите от Одеса и Петербург правеха опит да се отделят от народничеството и да поведат работническото движение под знамето на пролетарския интернационализъм, по пътя на борбата за политическа свобода и социализъм. Но в това пролетарско-демократично течение по онова време още силно се чувствуваше влиянието на народничеството. Руското работническо движение се превърна в самостоятелна могъща обществена сила по-късно, когато беше възглавено от социалдемократите.

Повече от две десетилетия след отменяването на крепостното право се подготвяше почвата за появата на социалдемократията в Русия. Тя се подготвяше от развитието на капитализма и от увеличаването на пролетариата, от успехите на западноевропейското работническо движение, което застана под интернационалното знаме на марксизма, подготвяше се от борбата на революционните демократи, революционерите народници и от дейността на първите нелегални работнически съюзи.

Само марксизмът можа окончателно да освободи руското революционно движение от утопичните идеи на

народническият селски социализъм. Руските марксисти високо ценяха революционните народници за техния беззаветен героизъм в борбата за освобождението на народа. Те внимателно изучаваха и творчески използваха опита на революционните народници в изграждането на тайни организации.

Същевременно социалдемократите отхвърлиха утопичната народническа идея за възможността да се прескочи капиталистическият път на развитие на Русия и да се изгради социализмът със силите само на селяните. Те насочиха проповядването на идеите на научния социализъм преди всичко към прогресивните работници от фабриките и заводите. Отхвърлили като негодно оръжие народоволческата тактика на заговори и индивидуален терор, руските марксисти започнаха да създават друго, най-надеждното оръжие — оръжието на класовата борба на пролетариата и трудещите се селски маси.

Зараждането на руската социалдемократия започна с марксистката група „Освобождение на труда“. Тя беше основана в 1883 г. в Женева (Швейцария) от Георги Валентинович Плеханов.

За да се спаси от преследванията на царските власти, Плеханов в 1880 г. заминава за чужбина. Там той се среща с френски и немски марксисти, които му помагат да се запознае отблизо със западноевропейското социалдемократическо движение. Той изучава задълбочено книгите и статиите на Маркс и Енгелс. Тези произведения, особено „Манифест на комунистическата партия“, оказват решаващо въздействие за формирането на неговите възгледи. „Лично за себе си мога да кажа — пише Плеханов, — че прочитането на „Комунистическия манифест“ съставлява епоха в моя живот. Аз бях вдъхновен от „Манифеста“ и веднага реших да го превода на руски език.“

Групата „Освобождение на труда“, в която влизаха Г. В. Плеханов, П. Б. Акселрод, В. И. Засулич, Л. Г. Дейч, В. Н. Игнатов, преведе, отпечата и изпрати в Русия „Манифест на комунистическата партия“ и други трудове на Маркс и Енгелс. Членовете на групата издаваха и свои брошури и книги, които осветляваха най-важните въпроси на обществения живот в Русия от позициите на марксизма. За утвърждаването на марксиз-

ма на руска почва и за възпитаването на първото поколение руски марксисти особено важна роля изиграха брошурата „Социализмът и политическата борба“ и книгата „Нашите разногласия“ от Плеханов. В тези произведения, написани ярко и остро полемично, Плеханов произнесе надгробната молитва над народническият селски утопичен социализъм. „Инициативата за комунистическото движение — пише Плеханов — може да бъде взета само от работническата класа в нашите промишлени центрове — класата, . . . чието освобождение може да бъде извоювано само със собствените ѝ съзнателни усилия.“

Г. В. Плеханов и другите членове на групата „Освобождение на труда“ сътрудничеха в международния социалдемократически печат. Те поддържаха връзка с ръководителите на работническото социалистическо движение в Швейцария, Англия, Италия, Унгария, България. Най-тесни бяха техните връзки с немските социалдемократически дейци: Август Бебел, Вилхелм Либкнехт, Клара Цеткин, Карл Кауцки. В 1885 г. Фридрих Енгелс пише на Вера Засулич, че се гордее с организацията на руската младеж, която „искрено и без уговорки прие великите икономически и исторически теории на Маркс . . .“

От края на 80-те години руските марксисти участват в международните социалистически конгреси. В блестящата си реч в 1889 г. на Първия конгрес на II Интернационал в Париж Плеханов заяви: „Революционното движение в Русия може да възтържествува само като революционно движение на работниците. Ние няма и не можем да имаме друг изход!“

Задълбоченото изучаване на трудовете на Маркс и Енгелс и активното участие в дейността на международното социалдемократическо движение позволиха на групата на Плеханов да даде на младата руска социалдемократия, както отбелязва Ленин, „грамаден запас от теоретически знания, широк политически кръгозор, богат революционен опит“ (т. 5, стр. 331).

Задграничната група „Освобождение на труда“ не беше сама. Почти едновременно с нея започнаха да се появяват първите марксистки кръжоци и групи в самата Русия.

В 1883 г. под ръководството на студента от Петер-

бургския университет Димитър Благоев (бъдещия основател на Българската комунистическа партия) беше създадена социалдемократическа група в столицата на руската империя. Благоевци установиха връзка с групата „Освобождение на труда“. Те привлякоха прогресивните петербургски работници в тайни кръжоци за изучаване произведенията на Маркс, Енгелс и Плеханов. Те успяха да издадат два броя на социалдемократическия вестник „Рабочий“, който беше посрещнат с възторг от пролетариите.

След три години царските власти разгромиха групата на Благоев. Но социалдемократическото движение в Петербург не секна. Делото на благоевци беше продължено от групата на Павел Вартоломеевич Точиски. Тя получи названието „Дружество на Санктпетербургските фабрично-заводски работници“. Групата пропагандираше идеите на марксизма в Александровския, Обуховския, Балтийския и други най-големи заводи. Тя успя също така да установи връзка с работниците в някои фабрики.

Когато много от членовете на „Дружеството на Санктпетербургските фабрично-заводски работници“ бяха арестувани, възникна нова марксистка група. Начело на нея стоеше студентът от Петербургския технологически институт Михаил Иванович Бруснев. Това беше една от най-големите марксистки организации в Русия в края на 80-те — началото на 90-те години. Групата създаде Централен работнически кръжок, който ръководеше низовите работнически кръжоци и им осигуряваше пропагандисти.

На 15 април 1891 г. около 100 работника — членове на нелегалните кръжоци, обединени в групата на Бруснев, вървяха зад ковчега на любимия писател Николай Василич Шелгунов — съратник на Н. Г. Чернишевски. Те внимателно и гордо носеха венец, на чиято лента бяха написани думите: „На Н. В. Шелгунов, който ни посочи пътя към свободата и братството, от петербургските работници“. Погребението се превърна в демонстрация. „Участието на работниците в шелгуновската демонстрация — спомня си Бруснев — имаше изключително значение за живота на нашата организация: ние, които дотогава старателно се криехме в нелегалност, високо заявихме за съществуването си. След то-

ва последва празнуването на 1 май 1891 г. Мисълта да се организира първомайски празник възникна веднага след шелгуновската демонстрация.“

В първата неделя на месец май около 80 души се събраха в гората на крайбрежието при река Екатеринбург на първото революционно празнуване на 1 май от петербургските работници. Пламенни прочувствени речи произнесоха трима работника социалдемократи. Техните речи бяха отпечатани на хектограф, издадени от групата „Освобождение на труда“ и разпространени в Петербург и други градове. В. И. Ленин оценява успехите на брусневци така: „1891 година — участието на петербургските работници в демонстрацията при погребенето на Шелгунов, политически речи в Петербург на първомайския празник. Пред нас е социалдемократическа демонстрация на съзнателните работници при липсата на масово движение“ (т. 8, стр. 129).

В полицейско-самодържавна Русия животът на младите, още неопитни в конспирацията социалдемократически кръжоци и групи беше твърде кратък. Повечето от тях успяваха да просъществуват не повече от две-три години. Но на мястото на разгромените кръжоци се появяваха все нови и нови; те установяваха по-здрави връзки с пролетариите и водеха по-активна революционна пропаганда. Така ставаше в Петербург и в другите градове и работнически центрове в Русия.

Социалдемократическите кръжоци и групи пропагандираха марксизма само сред тесния кръг на най-будните работници. Това беше тогава елитът на пролетариата. Неговите широки маси оставаха извън влиянието на марксистките идеи. Кръжоците и групите не ръководеха стачките. Теорията на научния социализъм още не беше свързана с практиката на работническото движение. Затова руската социалдемократия не представляваше партия, а идейно течение. Ленин пише, че нейният първи период „обхваща около десет години, приблизително от 1884 до 1894 г. . . . Социалдемократията съществуваше без работническо движение, преживявайки като политическа партия процес на утробно развитие“ (т. 5, стр. 543).

Превръщането на социалдемократията от идейно течение в марксистка партия, в боеви политически ръководител на пролетариата в Русия, е свързано с името на В. И. Ленин.

Начало на ленинския етап Владимир Илич Улянов (Ленин) е роден на 10 (22) април 1870 г. във волжския град Симбирск (сега Уляновск). Неговите родители принадлежали към интеллигентите-разночинци. Баща му — Иля Николаевич, бил забележителен педагог и човек, закърмен с идеите на Чернишевски и Добролюбов. По-големият и любим брат, Александър Илич, стоеше начело на революционната група студенти от Петербургския университет. Членовете на групата изучаваха произведенията на Маркс и Енгелс, а така също и на Плеханов.

Александър стана за Владимир Улянов сякаш живо свързващо звено между поколението руски революционери в лицето на народovolците и зараждащото се поколение руски марксисти. Владимир Илич чу за Маркс от Александър. У брата си той за пръв път видя „Капиталът“.

На 8 май 1887 година Александър Улянов заедно с четирима другари народovolци беше екзекутиран заради покушение срещу цар Александър III. Владимир Илич се прекланяше пред светлата памет на брата си. Той не прие обаче избрания от Александър път на терористична борба. „Не, ние няма да тръгнем по този път — реши Владимир Илич, — не по този път трябва да вървим.“

Революционните възгледи на Ленин се оформяха в края на 80-те и началото на 90-те години. Това беше време, когато марксизмът беше широко разпространен в западноевропейското работническо социалдемократическо движение, а руската социалдемократия все повече се утвърждаваше в обществения живот на Русия. Нейните първи кръжоци и групи работеха в редица руски градове, включително и в Поволжието. През есента на 1888 г. Владимир Илич влиза в един от кръжоците в град Казан, а малко по-късно организира марксистки кръжок в Самара (сега Куйбишев) и го ръководи. Той установява връзки с марксистите от Нижни-Новгород, Владимир, Москва, Петербург.

Припомняйки си за първата си среща с В. И. Ленин през август 1893 г. между нижниновгородските марксисти, С. И. Мицкевич, един от дейците на московската социалдемократия, пише: „Той ни направи много добро впечатление: чувствувахе се голяма ерудиция и

някаква особена обоснованост и задълбоченост на неговите разсъждения. Интересно е да се отбележи, че още тогава се прояви неговата черта на бъдещ организатор на нашата партия — обединителя на всички налични революционно-марксистки сили, установяването на връзки между марксистите, работещи в различните градове.“

В началото на 90-те години Владимир Илич е вече високо образован марксист, умеещ да прилага великото учение на Маркс и Енгелс към условията в Русия. Първите му доклади и изказвания в кръжоците на социалдемократите показват задълбочено владение на марксизма и високо умение да преценява от негови позиции историята на международното работническо движение, съдбата на руския капитализъм, историческата роля на руския пролетариат.

„Социалистите само трябва да разберат — пише Ленин — коя обществена сила по своето положение в съвременното общество е заинтересована от осъществяването на социализма и да доведат тази сила до осъзнаване на собствените ѝ интереси и на историческата ѝ задача. Тази сила е пролетариатът“ (т. 2, стр. 8).

С тази сила Ленин се запознава на практика в центъра на руското работническо движение — в Петербург, където той се преселва през август 1893 г. от Самара.

Още в първите дни след пристигането си в столицата Ленин се свързва с кръжока на марксистите, оцелял при разгромването на Брусневата социалдемократическа група. Скоро той застава начело на кръжока и заедно с неговите членове развива политическа и организаторска дейност сред питерските пролетарии, бори се за преодоляване на чуждите на марксизма народнически възгледи.

Разслояването в селото, разрастването на селския пролетариат и буржоазия се придружаваха от разцепление в народническия, селския социализъм. Някои негови представители станаха пролетарски социалисти (Плеханов и други пионери на марксизма в Русия). Но голяма част от народниците от 90-те години се отказва напълно от революционните методи на борба и водеха само легална, позволена от царизма работа. Народническият социализъм се изроди в пошло, еснафско приспособяване към съществуващия строй.

Народниците започнаха сега да проповядват „теорията на малките дела“ и почти по нищо не се различаваха от буржоазните либерали, от онези „просветени“ дейци на буржоазията, които не бяха против малко да се пооправят безобразните обществени отношения, да се даде известна политическа свобода. Народниците от 90-те години предлагаха „по-настойчиво и по-любезно“ да се помоли самодържавното правителство да подобри положението в селата и градовете.

Царското правителство не забраняваше на либералните народници да издават свои списания и вестници, брошури и книги. В тази легална литература народниците пропагандираха своите антинаучни възгледи и нападаха марксистите.

Стана вече невъзможно да се отрича съществуването на капитализма в Русия. Народниците обаче го смятаха за „парниково растение“, което царското правителство било докарало от Запад и изкуствено насаждало върху съвсем непригодната за буржоазните отношения почва. Либерално-народническите теоретици обявяваха руския капитализъм за „мъртвороден“, а породената от капитализма нова обществена класа — пролетариата — за неспособна за социално (обществено) творчество.

Либералните народници критикуваха капитализма от позициите на дребния производител, който се стремеше с всички средства да запази собствеността си и начина си на живот. Те призоваваха да се запазят общините в селото, а в градовете да се съдействува за развитието на занаятчийските сдружения, които били носители на „народния строй“, като смятаха, че тези мерки ще спрат развитието на големите заводи и фабрики и страната ще бъде спасена от капиталистическите злини, от „язвата на пролетариатството“.

Либералните народници предприеха поход против младата руска социалдемократия и марксизма изобщо. Те не се стесняваха да клеветят на страниците на легалните издания своя идеен противник, намиращ се в нелегалност, да изопачават и опошляват неговите възгледи. Например лидерът на либералните народници Н. К. Михайловски заявяваше, че руските марксисти били настоявали „за по-нататъшното разоряване на селото“, че не мислели за „народа, установил се на земята“. Идео-

лозите на народничеството отричаха научната обоснова-
ност на марксистката теория. Те обвиняваха руските
социалдемократи, че защитават капитализма, че се
стремят „да преварят мужика във фабричния казан“.

Назря острата необходимост да се даде решителен
отпор срещу дребнобуржоазните либерално-народниче-
ски проповедници на „теорията на малките дела“ и
срещу хулителите на марксизма, които пречеха да се
създаде пролетарска партия. И такъв отпор им даде
Ленин през 1894 г. в книгата си „Какво представляват
„приятелите на народа“ и как те воюват против социал-
демократите?“ Тя беше отпечатана на хектограф в Пе-
тербург и Москва. Четяха я и я обсъждаха в марксист-
ките кръжоци в повече от десет градове в Русия. Тя бе-
ше известна и на групата „Освобождение на труда“.

В това Лениново произведение е ясно изложена ко-
решната разлика между възгледите на либералните на-
родници — дребнобуржоазните демократи, и пролетар-
ските революционери — марксистите. В нея е посочен вер-
ният път за развитието на руското революционно дви-
жение.

С многобройни убедителни факти, с анализ на голя-
мо количество статистически данни В. И. Ленин показ-
ва, че руският капитализъм съвсем не е парниково ра-
стение. Той вече е пуснал дълбоки корени не само в
градовете, но и в най-затънтените селца. Русия не е ня-
каква самобитна, откъсната от световния исторически
процес страна. Като доказва, че Русия се развива по
капиталистически път вече не едно десетилетие, Ленин
прави извода, че за нея „не може да има... друг път
към социализма освен през работническото движение“
(т. 1, стр. 297).

Ленин счита, че дълг на руските марксисти е да пре-
върнат стихийното и разпокъсано стачно движение в
съзнателна и организирана борба на цялата работниче-
ска класа против експлоататорския строй. А за тази цел
е жизнено необходима самостоятелна социалистическа
работническа партия. Нейната задача е да защитава
докрай класовите интереси на пролетариата, да бъде не-
гов идеен ръководител в борбата за събаряне на цариз-
ма и унищожаване на капитализма.

От страниците на Лениновата книга зазвуча гласът
на руския пролетариат като естествен представител на

всички трудещи се от града и селото, като политически вожд на народа. В нея съзнателните пролетарии протягаха приятелска ръка на своите потиснати братя селяни и ги призоваваха да сключат революционен съюз против царя, помещиците и капиталистите.

... „Руският РАБОТНИК, вдигнал се начело на всички демократични елементи, ще събори абсолютизма и ще повече РУСКИЯ ПРОЛЕТАРИАТ (заедно с пролетариата на ВСИЧКИ СТРАНИ) по прекия път на откритата политическа борба, към ПОБЕДОНОСНА КОМУНИСТИЧЕСКА РЕВОЛЮЦИЯ“ (т. 1, стр. 313).

С тези проникновени думи Ленин завършва книгата си „Какво представляват „приятелите на народа“ и как те воюват против социалдемократите?“. Тя нанесе удар върху погрешните философски, политически и икономически възгледи на народниците и стана истински манифест на руските революционни марксисти. В нея бяха осветлени въпросите, от които зависеше съдбата на руската революция: за ролята на личността и на народните маси в историята, за създаването на марксистка партия на руския пролетариат и неговата хегемония (ръководна роля) в освободителната борба, за съюза на работниците и селяните. Над тези основни проблеми Ленин работи до края на живота си. Първите реферати на Ленин — „Новите стопански движения в селския живот“, „По повод на така наречения въпрос за пазарите“, прочетени в Самара и Петербург, книгата „Какво представляват „приятелите на народа“ и как те воюват против социалдемократите?“, другите произведения на Владимир Илич от 90-те години и неговата революционна дейност сложиха началото на новия, ленинския етап в развитието на теорията и практиката на марксизма. Именно през тези години възникна ленинизмът като пряко продължение и творческо развитие на теорията и практиката на марксизма.

Едновременно с идейната борба против либералните народници Ленин разобличаваше и „легалните марксисти“. Така започнаха да наричат групата буржоазни интелектуалци начело с Пьотр Струве, която публикуваше в легалните списания и издаваше книги под знамето на марксизма. Революционното учение на Маркс беше чуждо на „легалните марксисти“, обаче те с готовност приемаха неговото положение за непрестанното развитие на-

пред на обществото, за прогресивността на капиталистическата обществена формация в сравнение с феодализма. Като вземаха произволно от пролетарското учение отделни изводи, те се стремяха да използват последното, за да възпяват „културно организирания капитализъм“ и да подчинят младото руско работническо движение под влиянието на буржоазията. В книгата си „Критични бележки към въпроса за икономическото развитие на Русия“ Струве призоваваше: „... Да признаем нашата некултурност и да отидем да се учим от капитализма“.

Но Струве и неговите привърженици се обявяваха, макар и нерешително, против царското самодържавие, за буржоазнодемократични свободи, критикуваха от своя позиция народниците. Затова Ленин и неговите съмнители считаха, че е възможен временен съюз с „легалните марксисти“. Те публикуваха в списанията на „легалните марксисти“ статии против народничеството, пропагандиращи марксизма. „Благодарение на този съюз — отбелязва по-късно Ленин — бе постигната поразително бързата победа над народничеството и граматното разпространение на марксистките идеи нашир (макар и във вулгаризиран вид)“ (т. 6, стр. 376).

Като се споразумяваше временно с „легалните марксисти“, Ленин вземаше под внимание, че те са буржоазни демократи. Той наричаше „легалния марксизъм“ отражение на марксизма в буржоазната литература.

Според картинния израз на активния деец на руското работническо движение Вацлав Воровски Ленин пръв долови „фалшивите ноти в трелите на г. Струве“. Още в 1895 г. Ленин публикува голяма статия „Икономическото съдържание на народничеството и неговата критика в книгата на г. Струве“. В нея е разкрит истинският характер на „легалния марксизъм“, или „струвизма“.

Произведенията на Ленин, които разобличаваха дребнобуржоазните възгледи на либералните народници и буржоазната същност на „легалните марксисти“, съдействаха за победата на марксизма в руското революционно движение. Те разчистваха пътя за съединяването на идеите на научния социализъм с работническото движение, за обединяването на разпокъсаните

марксистки кръжоци в социалдемократически съюзи и единна партия.

„Буквално пред очите ни — спомня си Г. М. Кржижановски — завършваше фазата на дългите и дълги търсения на прогресивните поколения в нашата родина. Вярната и нетрепваща ръка на младия гений вдигаше завесата на бъдещето и направляваше нашата воля в такова русло, където самата дума прерастваше в историческо дело.“

В. И. Ленин не само защитаваше и творчески развиваше учението на Маркс и Енгелс, но и носеше това велико учение сред пролетарските маси. Той провеждаше занятия в работническите кръжоци зад Невската заграда, в Петербургски и Выборгски район. Други членове на Лениновата група — Г. М. Кржижановски, П. К. Запорожец, В. В. Старков, А. А. Ванеев, М. А. Силвин — също провеждаха занятия в работнически кръжоци. Надежда Константиновна Крупская и сестрите Зинаида и София Невзорови преподаваха във вечерното училище зад Невската заграда. Те превърнаха училището в огнище за политическа просвета на работниците.

В. И. Ленин правеше всичко, за да стане теорията на марксизма близка и разбираема за работниците. При разясняване проблемите на първия том на „Капиталът“ той илюстрираше икономическото учение на Маркс с примери от живота на самите слушатели. И. В. Бабушкин с възхищение си спомня как Владимир Илич организираше изучаването на сложните въпроси на политическата икономия: „Лекторът ни излагаше тази наука под формата на разказ, без да си служи със записки, като често се старяеше да предизвика у нас или възражение, или желание да се започне спор, заставяйки някого от нас да доказва на друг правотата си.“

Ленин се занимаваше и с отделни работници. Веднъж при него в жилището му отишъл В. А. Шелгунов — ветеран на социалдемократическото движение в Петербург, съратник на Точиски и Бруснев. Ленин му предложил да почетат заедно книга на немски автор на икономическа тема.

— Но аз не зная немски — смутил се Василий Андреевич.

— Няма нищо. Аз ще ви чета на руски.

Четенето продължило три часа. Владимир Илич пре-
веждал направо, и то бързо и коментирайки пътно не-
разбираемите за Шелгунов места.

Ленин се занимаваше отделно и с работниците И. И.
Яковлев и М. А. Фишер. С последния той четеше на-
скоро излязлата книга на един от либерално-народни-
ческите икономисти.

През 1895 г., намирайки се в чужбина, Ленин посе-
тил във Франция Пол Лафарг и по негова молба му
разказал как руските социалдемократи пропагандират
марксизма в работническите кръжоци.

— С какво се занимавате в тези кръжоци? — запитал
Лафарг.

Ленин обяснил, че започвайки с популярни беседи,
по-способните работници изучават в кръжоците Маркс.

— И те четат Маркс? — запитал Лафарг.

— Четат го.

— И го разбират?

— Разбират го...

Този малък епизод показва, че по-будните пролета-
рии в Русия се стремяха към изучаването на марксиз-
ма, както растенията — към слънчевата светлина. В
трудовете на Маркс и Енгелс те намираха отговори на
най-парливите и сложни въпроси.

По предложение на Ленин и другите пропагандисти
членовете на кръжоците започнаха с готовност да съ-
бират сведения за положението на работниците. Съ-
браният от тях интересен и поучителен материал се из-
ползваше не само на занятията, но и в нелегалните
брошури, а след това и в нелегалните прокламации.

Прогресивните пролетарии активно подкрепиха пред-
ложението на Ленин, без да се отслабва пропагандата
на марксизма в малките кръжоци, да се започне агита-
ция сред широките слоеве на работниците по въпросите
на тяхната икономическа и политическа борба. При те-
зи условия най-подходящо агитационно средство ста-
наха нелегалните позиви. „Щом работниците видяха —
спомня си Ленин, — че социалдемократическите кръ-
жоци искат и могат да им доставят... позиви, които
им казваха цялата истина за мизерния живот, непосил-
но тежкия труд и безправното им положение, те почна-
ха, може да се каже, да ни затрупват с кореспонденции
от фабриките и заводите“ (т. 5, стр. 414).

Агитационните позиви тогава до известна степен заменяха социалдемократическия вестник. Те помагаха на марксистите да ръководят стачките, да ги насочват в организираното русло на класовата борба под знамето на марксизма. Това беше първата решаваща крачка към съединяването на научния социализъм и работническото движение.

След като премина към агитацията, авторитетът на Лениновата група бързо растеше и тя се превърна в Централна ръководна група на петербургските маркнисти. Тази група, състояща се от 10—16 души, започна да изпълнява ролята на общоградски социалдемократически комитет, да ръководи 20—30 работнически кръжока. През пролетта на 1895 г. Ленин дълго обмисляше въпроса за усъвършенствуване на формата на социалдемократическата организация на петербургския пролетариат, как да бъде направена тя по-малко уязвима за жандарите, способна оперативно да ръководи нарастващото работническо движение. Ленин обаче не можа да осъществи веднага плановете си. На 25 април 1895 г. той замина за чужбина.

Тук Ленин прекара пет месеца. Той се запозна със западноевропейското движение, изучи онези произведения на Маркс и Енгелс, които не можеха да се намерят в Русия. Именно в Париж Ленин се среща с Пол Лафарг, а в Берлин — с Вилхелм Либкнехт, съратници и приятели на Карл Маркс и Фридрих Енгелс.

Главната цел на пътуването му в чужбина беше да се срещне с дейците на групата „Освобождение на труда“ и да установи по-тесни връзки с тях. Плеханов изигра немаловажна роля за формирането на революционно-политическите възгледи на младия Владимир Ульянов.

При срещите 25-годишният революционер марксист от Русия направил силно впечатление на членовете на групата „Освобождение на труда“. В едно от писмата си Плеханов дава следната оценка на Ленин: „Тук пристигна един млад другар, много умен, образован и с дар слово. Какво щастие е, че в нашето революционно движение има такива млади хора!“

Заедно с това още тогава се прояви първото разногласие между Плеханов и Ленин. Плеханов не одобри изказванията на Владимир Илич против „легални-

те марксисти“. „Вие... се обръщате към либералите с гръб, а ние — с лице“ — заявил той.

През септември 1895 г. Ленин се завърна в Петербург. Под неговото ръководство през ноември окончателно се оформя марксистката организация на петербургския пролетариат, която през декември беше наречена „Съюз за борба за освобождение на работническата класа“.

„Съюзът“ се изграждаше и развиваше дейността си върху основата на централизма — един от организационните принципи на пролетарската партия, който Ленин разработваше още в средата на 90-те години. „Съюзът“ се състоеше от три звена: ръководен център, три районни групи и работнически кръжоци. В ръководния център отначало влизаха трима души: Ленин, Кржижановски и Старков. По-късно в него бяха кооптирани А. А. Ванеев и Ю. О. Мартов.

Ръководният център изпълняваше ролята на общоградски социалдемократически комитет, а трите районни групи го свързваха с низовите групи на „Съюза за борба“ — работническите кръжоци. След няколко години, когато се появиха социалдемократическите комитети, всички големи общоградски организации в Русия бяха изградени приблизително по този начин.

„Съюзът“ реши да издава нелегален вестник — „Рабочее дело“. Обаче през нощта срещу 9 декември 1895 г. бяха арестувани четирима членове на ръководния център на „Съюза за борба за освобождение на работническата класа“: Ленин, Ванеев, Кржижановски и Старков. Полицаята намериха в жилището на Ванеев ръкописи, подготвени за първия брой на вестник „Рабочее дело“. Арестуван беше членът на московско-наревската група П. К. Запорожец. Именно той беше преписал много ръкописи за вестника. Арестувани бяха всичко около 40 активни работници.

Но „Съюзът за борба за освобождение на работническата класа“, за създаването на който така упорито работеха Ленин и неговите съмишленици, беше успял вече да пусне дълбоки корени сред пролетариата. Той беше свързан с работниците от 70 предприятия. Между тях бяха 22 от най-големите предприятия в Петербург, във всяко от което работеха над 1 000 работници. От 224-мата пролетарии, които вземаха участие в рабо-

Групата ръководители на петербургския „Съюз за борба за освобождение на работническата класа“ Седнали: В. В. Старков, Г. М. Кржижановски, В. И. Ленин, Ю. О. Мартов, прави: А. Л. Малченко, П. К. Запорожец, А. А. Ванеев.

тата на „Съюза“ и чиято професия беше известна, повече от половината бяха металорботници и над една трета текстилци. Тези данни дават основание ленинският „Съюз за борба“ да бъде характеризиран като доста многобройна социалдемократическа организация на петербургския пролетариат.

Въпреки непрекъснатите арести „Съюзът“ продължаваше своята работа. През лятото на 1896 г. под негово ръководство беше проведена мощна и най-добре организирана акция на пролетариата в Русия. Това беше тримесечната стачка на текстилните работници, наречена от Ленин знаменитата петербургска промишлена война от 1896 г. (виж т. 5, стр. 388). Главното искане на стачниците беше въвеждането на 10,5-часов работен ден.

Според сполучливия израз на един съвременник триседмичната стачка на 30-те хиляди петербургски текстилци беше първото движение на „събуждащия се великан“ — руския пролетариат. Работниците в чужбина горещо се откликнаха на стачката на своите другари от

столицата на Руската империя. Братските приветствия и паричната подкрепа на работниците от Лондон, Ню Йорк, Берлин и Виена въодушевяваха руските пролетарии, укрепваха вярата им в международната пролетарска солидарност.

В дните на ръководството на общата стачка на текстилните работници „Съюзът за борба“ вписа ярка страница в своята история и в историята на цялата руска социалдемократия. Именно оттогава международният социалистически печат заговори за героичната борба на руските пролетарии под ръководството на марксистките организации.

Историческото значение на петербургския „Съюз за борба“ се състои в това, че той стана зародиш на марксистката партия на руския пролетариат. „С образуването на „Съюза за борба за освобождение на работническата класа“ — пише в 1924 г. В. А. Шелгунов — беше поставен първият жалон, през който премина по-нататъшният път към Руската комунистическа партия (болшевики).“

В средата на 90-те години се появи забележително съзвездие: петербургският, киевският и екатеринославският „Съюз за борба за освобождение на работническата класа“, московският и иванововознесенският „Работнически съюз“. Московският „Работнически съюз“ възникна още през пролетта на 1894 г. Но той се прояви в деня на тайното празнуване на Първи май в 1895 г. в гората край Москва, в което участваха около 300 представители от 35 завода, фабрики и работилници. Същата година при празнуването на Първи май обявиха за създаването на своя „Работнически съюз“ и иванововознесенските социалдемократи. „Съюзът за борба“ в Киев и този в Екатеринослав (сега Днепропетровск) възникнаха в 1897 г.

Всички работнически социалдемократически съюзи бяха свързани помежду си, а така също и с марксистките групи и кръжоци. През март 1896 г. петербургският и московският „Съюз“ празнуваха 25-годишнината на Парижката комуна. Те изпратиха на френските братя поздравителни писма и събраните от работниците пари за купуването на венци за гробовете на парижките комунари. Когато в Петербург избухна грандиозната стачка на текстилните работници, „Работническият

съюз“ организира стачки в няколко предприятия в Москва — първите стачки на пролетарска солидарност в страната.

Социалдемократическите съюзи превърнаха нелегалните позиви в най-важното средство за политическа агитация, за внасянето на социалистическа съзнателност и организираност в стихийните борби на работниците. Нелегалните прокламации, лошо отпечатани на малка печатарска машина или размножени на хектограф, а понякога и просто преписани с лилаво мастило, оказваха силно влияние на масите, съдействуваха за подема на стачното движение. За три години (1895—1897) броят на стачките се увеличи повече от три пъти в сравнение с предшестващите три години. Сега стачките се провеждаха по-организирано и все по-често собствениците и представителите на царската власт бяха принудени да правят отстъпки, особено когато исканията на работниците се излагаха в прокламации. Ленин ясно виждаше, че в страната започва „масово работническо движение, свързано и идейно, и организационно със социалдемократията“ (т. 20, стр. 354).

Със своя задружен натиск съзнателните пролетарии извоюваха от самодържавието в 1897 г. закон за намаляване на работния ден във фабриките и заводите от 13—14 на 11,5 часа и за въвеждане на почивен ден. Победата предизвика прилив на революционна енергия, повиши увереността в борбата срещу царското самодържавие и буржоазията. Тази вяра в победата е изразена в думите на популярната сред революционерите песен, написана в затвора от члена на московския „Работнически съюз“ Леонид Петрович Радин:

... С твърда ръка ще съборим
робската вечна беда
и ще развеем в простора
флага червен на труда!

Съзнателните пролетарии и най-добрите представители на интелигенцията се вливаха в редовете на руската социалдемократия с благородната мисъл да издигнат над земята Червеното знаме на труда. Освен доста големите организации в Петербург, Киев, Екатеринослав, Москва, Иваново-Вознесенск социалдемократически организации имаше в кралство Полша и в Литва. Беше създаден „Общ еврейски работнически съюз в Ру-

сия и Полша“ (Бунд). Групи и кръжоци на социалдемократите имаше в десетки градове на Централна Русия. Поволжието, Урал, Сибир, Украйна, Грузия, Азърбайджан, Молдавия, Белорусия, Латвия и Естония.

В условията на интензивно разрастване на масовото работническо движение възниква жизнената необходимост да се изработи обща програма и тактика на революционната борба. Трябваше да се свика конгрес, който да обедини социалдемократическите съюзи, групи и кръжоци в единна марксистка партия на руския пролетариат.

I конгрес на РСДРП Още в книгата си „Какво представляват „приятелите на народа“ и как те воюват против социалдемократите?“ Владимир Илич призова руските марксисти да организират социалистическа работническа партия, „да изработят **НАЙ-ПОДХОДЯЩА** за нашите условия организационна форма за разпространяване на социалдемократизма и за сплотяване на работниците в политическа сила“ (т. 1, стр. 337).

В края на 1895 г. в затвора Ленин написва с мляко между редовете на една легална книга „Проектопрограма“ на бъдещата партия, а през лятото на 1896 г. — „Обяснение на програмата“, и ги изпраща навън чрез Крупская. По думите на Надежда Константиновна по това време в писмата си от затвора Владимир Илич настоявал най-бързо да се подготви партийният конгрес.

През февруари 1897 г. царското правителство изпрати Ленин и другите дейци на „Съюза за борба“ от петербургския затвор на заточение. Конгресът беше свикан едва през пролетта на 1898 г., когато Ленин се намираше вече в Сибир.

До събарянето на царизма се състояха пет конгреса на нашата партия. От тях четири бяха проведени в чужбина и само един — Първият — беше проведен на територията на царска Русия — в Минск.

Конгресът заседаваше от 1 до 3 март 1898 г. в малкото жилище на един мински социалдемократ. По брой на делегатите това беше най-малобройният конгрес на нашата партия. За него пристигнаха представители на четири „Съюза за борба за освобождение на работническата класа“: петербургския, московския, киевския и екатеринославския, а също и представители на групата

на „Рабочая газета“, който се издаваше в Киев (до откриването на конгреса бяха излезли два броя), и на Бунд. Делегатите бяха всичко 9 души.

Заседаваха буквално под носа на полицията: отсрещаша; на другата страна на много тясната улица, се помещаваше конната жандармерия. Затова в съседната стая непрекъснато гореше печка: в случай че дойде полицията, в нея можеше бързо да се унищожат компрометиращите документи. Вреше самовар, масата беше празнично подредена, под ръка се намираха карти за игра. А от прозореца на малката странична стая, където се провеждаха заседанията, беше извадена втората рамка, за да може при нападение на полицията бързо да се скочи в градината, зад която течеше река Свислоч и започваше горичка.

През трите дни се състояха 6 заседания на конгреса. Конгресът постанови всички социалдемократически съюзи, групи и кръжоци да се слейт в единна Руска социалдемократическа работническа партия (РСДРП). С наименованието „Руска“ се подчертаваше, че това е партия на целия многонационален руски пролетариат. Партията бе наречена социалдемократическа, защото тя беше призвана да води революционна борба в две неразривно свързани едно с друго направления: социалистическо (борба против буржоазията) и демократическо (борба против царизма).

В решенията на конгреса се казваше, че висш орган на партията е конгресът на представители на нейните местни комитети, а изпълнителен орган — избраният от конгреса и отчитащ се пред него Централен комитет. За членове на ЦК бяха избрани С. И. Радченко (един от активните дейци на ленинския „Съюз за борба“, Б. Л. Ейделман (редакция на „Рабочая газета“) и А. И. Кремер (Бунда). За официален орган на партията беше обявен „Рабочая газета“. Конгресът призна „Съюза на руските социалдемократи“, създаден в чужбина от групата „Освобождение на труда“ още в 1894 г., за съставна част на партията и за неин задграничен представител.

Делегатите на конгреса се разотиваха с вяра в новите успехи на социалдемократическото работническо движение в Русия. Но след една седмица на руската социалдемократия бе нанесен тежък удар: през една нощ

на месец март 1898 г. полицията арестува едновременно в 27 града на Европейска Русия около 500 активни социалдемократически дейци.

Петима от деветимата делегати на конгреса бяха арестувани. Обаче останалите в този момент на свобода членове на ЦК — Радченко и Кремер, изпълнявайки поръчението на конгреса, още през април успяха да издадат в тайна печатница и да разпространят манифеста на Руската социалдемократическа работническа партия и решенията на конгреса. В манифеста се съобщаваше за създаването на РСДРП и се излагаха накратко нейните възгледи за хода на революционното движение в Западна Европа и в Русия; в най-общи черти се определяха демократическата и социалистическата цели на класовата борба на руския пролетариат. „Руският пролетариат — се казва в манифеста — ще смъкне от себе си ярема на самодържавието, за да продължи с още по-голяма енергия борбата против капитализма и буржоазията до пълна победа на социализма.“

През юни 1898 г. манифестът на РСДРП и решенията на I конгрес бяха публикувани от „Съюза на руските социалдемократи“ в чужбина. През лятото и есента на същата година манифестът беше отпечатан в социалдемократическите вестници в Германия, Франция и Англия. Скоро световната общественост заговори като за чудо за появяването на нелегална работническа социалдемократическа партия в самодържавно-полицейска Русия.

Още през май 1898 г. при Ленин в сибирското село Шушенское пристигна Крупская. Тя му донесе радостна и вълнуваща вест: в Русия се е състоял конгрес на представители на социалдемократическите организации, който е образувал социалистическа работническа партия. П. Н. Лепешински, който се намираше заедно с Ленин на заточение, по-късно си спомня: „Ленин се радваше като дете. Той с огромна гордост заявяваше на нас, своите най-близки другари в заточение и съмишленици, че отсега той е член на Руската социалдемократическа партия. Ние всички също с голямо удоволствие подхванахме този нов за нас мотив и като че ли веднага израснахме в собствените си очи.“

Веднага след I конгрес на РСДРП царската власт започна да нанася жестоки удари на партията. Отвътре

пък я подкопаваха опортюнистите. Руската социалдемократия навлезе в тежък период — период на идейни разногласия и организационна раздробеност. Например в Петербург наред със „Съюза за борба“ през 1898—1900 г. съществуваха още шест обособени социалдемократически групи. Подобна беше картината и в други градове. Партията като единна организация фактически не съществуваше. Поради това Ленин и неговите съмишленици трябваше няколко години наред да полагат огромни усилия, за да създадат марксистка партия на руския пролетариат на по-висока идейна и организационна основа.

Ленинската „Искра“ Царските власти не успяха да изолират политическия заточеник В. И. Улянов от революционното движение. Той получаваше руски и немски вестници. В трудните условия на полицейско наблюдение той водеше обширна кореспонденция със заточените марксисти, пръснати по разни краища на северната част на Европейска Русия и Сибир. Той установи връзки с такива центрове на работническото движение като Петербург и Москва, със социалдемократите от Нижни-Новгород и Воронеж. Чрез сестра си Ана Илинична той кореспондираше с групата „Освобождение на труда“.

Всичко това позволи на Ленин от далечното село Шушенское, намиращо се на 600 километра от железопътната линия, внимателно да следи развитието на икономическия живот на работническото и социалдемократическото движение в Русия и Западна Европа. Царските власти не подозираха, че през 1897—1899 г. главният щаб на руските революционни марксисти се бе преместил от столицата на Руската империя в Сибир.

През време на заточението Ленин написа над 30 произведения. Там той завърши и своя фундаментален научен труд — „Развитието на капитализма в Русия“, започнат още в петербургския затвор. Завършвайки с тази книга идейното разгромяване на народниците, той все по-активно се включваше в идейните схватки с руските и западноевропейските опортюнисти, които започнаха открито да ревизират учението на Маркс и Енгелс.

В писмо от Шушенское Ленин съобщава, че „смайващите открития“ на тези „критици“ на марксизма го възмущават все повече и повече. Той подчертава, че трябва

да си разчистят сметките с ревизионистите, да им се обяви решителна война. На чия страна заставате вие? — поставя той ребром въпроса пред революционните социалдемократи.

„Баща на ревизионизма“ беше немският социалдемократ Едуард Бернщайн. Той проповядваше реформистки възгледи, отричаше марксистката теория за класовата борба и диктатурата на пролетариата като средство за революционното преустройство на обществото. Бернщайн издигна опортюнистическата теза: „Движението е всичко, крайната цел — нищо.“ Тази теза означаваше, че пролетариатът трябва да се бори само за подобряване на своето положение, преди всичко икономическото, а не в името на крайната цел — установяването на социализма и комунизма.

В Русия девизът на Бернщайн беше подет от „икономистите“. Това бяха млади, политически незрели социалдемократи, които „изучаваха“ марксизма в изопачен вид по книгите на „легалните марксисти“ и се „доучваха“ от опортюниста Бернщайн и неговите последователи.

На страниците на своите печатни органи — вестник „Рабочая мысль“ и списание „Рабочее дело“ — „икономистите“ проповядваха по същество същите възгледи, каквито и руските „легални марксисти“ и западноевропейските бернщайншанци. Още в програмната статия на първия си брой „Рабочая мысль“ пише: „Борба за икономическото положение, борба против капитала на почвата на всекидневните насъщни интереси и стачки като средство на тази борба — ето девиза на работническото движение.“

На такова безкрило, неустремено в бъдещето движение не бе нужен боеви и прозорлив ръководител — единна и централизирана марксистка партия на руския пролетариат. Против разгръщането на работническото движение под знамето на марксизма, под ръководството на пролетарската партия най-открито се изказаха Кускова и Прокопович в написания от тях през 1899 г. документ на „икономистите“, който влезе в историята под името „Кредо“ (верую).

Щом като Ленин получи чрез сестра си Улянова-Елизарова този манифест на „икономистите“, той веднага състави отговор — „Протест на руските социалдемокра-

ти“. В него се привежда пълният текст на „Кредото“. Точка по точка се разобличава изложената в него опортюнистическа програма. „Осъществяването на подобна програма — се казва в „Протеста“ — би било равносилно на политическо самоубийство на руската социалдемократия, равносилно на грамадно забавяне и понижаване на руското работническо движение и на руското революционно движение“ (т. 4, стр. 177).

През август 1899 г. в село Ермаковск, намиращо се в тайгата, под ръководството на Ленин се състоя съвещание на 17 заточени марксисти. То обсъди и прие написания от Владимир Илич „Протест на руските социалдемократи“ като резолюция, която призоваваше да се обяви решителна война на „икономистите“.

Неумолимият Ленинов въпрос: „На чия страна заставате вие?“, се поставяше с цялото си значение пред всички руски социалдемократи. В хода на борбата против „икономизма“ като руска разновидност на международния опортюнизъм около Ленин се сплоти отряд от революционни марксисти, който създаде боевата партия на руския пролетариат.

На заточение Ленин много обмисляше с какво да се започне борбата за преодоляване на разлагащото влияние на „икономистите“ и как да се изгради централизирана марксистка партия в Русия.

„Добре си спомням — пише Кржижановски — една от последните ни разходки с Владимир Илич по брега на широкия Енисей. Беше мразовита лунна нощ и пред нас искреше безкрайният саван на сибирските снегове. Владимир Илич вдъхновено ми разказваше за плановете и намеренията си след завръщането си в Русия: организиране на печатен партиен орган, пренасяне на издаването му в чужбина и създаване на партия с помощта на този централен орган, представляващ следователно своеобразна скеля за изграждането на цялото здание на революционната организация на пролетариата...“

В края на януари 1900 г. заточението свърши. Завърнал се в Европейска Русия, Ленин пристъпва към изпълнение на набелязания план. Той отива в Москва, Нижни-Новгород, Петербург, Псков и други градове. Навсякъде се среща тайно с революционните марксисти, подбира бъдещите агенти (пълномощници) на общору-

ския нелегален вестник, уговаря се с тях за шифъра на кореспонденцията, за адресите, на които да се изпращат кореспонденциите и паричните суми.

През юли Ленин заминава за чужбина и близо до Женева води преговори с групата „Освобождение на труда“ за съвместно издаване на вестник „Искра“. В неговата редакция влязоха Ленин, Мартов и Потресов, членовете на групата „Освобождение на труда“ Плеханов, Акселрод и Засулич. Секретар на редакцията беше Крупская.

Първият брой на „Искра“ излезе на 11 (24) декември 1900 г. в германския град Лайпциг. На първата страница отгоре, вляво беше отпечатано: „Руска социалдемократическа работническа партия“; а вдясно — „От искрата ще се разгори пламък!... Отговор на декабристите до Пушкин“. С това се подчертаваше, че „Искра“ е общ орган на РСДРП и че вестникът ще продължава и развива славните традиции на предишните поколения руски революционери.

Основната, ръководната роля в редакцията на „Искра“ играеше Ленин. За три години на страниците на „Искра“ бяха отпечатани повече от 50 Ленинови статии и бележки. В тях, а така също и в другите материали на „Искра“ се осветляваха въпросите на марксистката теория и практиката на руското и международното работническо движение, разработваха се стратегията и тактиката на пролетарската борба, разобличаваха се руските „икономисти“ и техните западноевропейски събратя.

В Лениновите статии и в другите материали на „Искра“ бяха разработени и получиха оценка забележителните събития в руското революционно движение от началото на ХХ век: февруарско-мартенските политически демонстрации в 1901 г. на работниците и студентите от Харков, Москва и Петербург под бойния лозунг „Долу самодържавието!“; героичното сражение с полицията и войската, водено от пролетариите в Обуховския завод в Питер („Обуховската отбрана“) през майските дни на същата година; първомайската демонстрация на сормовските работници в 1902 г., ярко описана в романа на А. М. Горки „Майка“; общата стачка, политическите демонстрации и митинги на работниците от Ростов на Дон през ноември същата година.

„Искра“ отрази на своите страници много събития от общата стачка на работниците от градовете на Закавказието и Южния промишлен район на Русия. От 1 юли до 14 август 1903 г. под ръководството на искровските социалдемократически организации в нея се включиха работниците от Баку, Батуми, Тифлис, закавказката железопътна линия, Керч, Одеса, Николаев, Елисаветград, Екатеринослав, Киев. „Стачките обхващат — пише по-късно Ленин — цели райони и в тях участвуват повече от сто хиляди работници, масови политически събрания се повтарят през време на стачките в редица градове. Чувствува се, че сме в навечерието на барикади (т. 8, стр. 130).

Това беше първата в историята на руското и световното работническо движение голяма обща политическа стачка. Тя беше една от предвестниците на революционната буря през 1905—1907 г.

Руският пролетариат се вслушваше не в гласа на опортюнистите икономисти, които се влачеха в опашката на работническото движение, а в призива на революционните марксисти искровци — тези горди и смели буревестници на революцията. Цветът на съзнателния пролетариат застана на страната на ленинската „Искра“.

Прогресивните пролетарии и най-съзнателните селяни от все сърце приветствуваха призивите на вестника за създаване на съюз на работническата класа и селяните за революционното преустройство на целия обществен живот. Искристката програмa за борба за създаването на този съюз Владимир Илич изложи достъпно за милионите селяни в брошурата си „Към селската беднота“, в която разяснява на селяните целите и задачите на социалдемократите.

„... Всички руски работници и цялата селска беднота трябва — пише Ленин — *с двете ръце на две страни да водят борба: с едната ръка — борба против всички буржоа, в съюз с всички работници, с другата ръка — борба срещу чиновниците в селата, срещу помещиците-крепостници, в съюз с всички селяни...*

Първата крачка в село е пълното освобождаване на селянина, извоюването на пълни права, създаването на селски комитети за връщане на отрязъците. А последната ни крачка и в града, и в селото ще бъде само тая:

да отнемем цялата земя, всички фабрики от помещиците и буржоазията и да устроим социалистическото общество“ (т. 6, стр. 411, 421).

Почти три години искристкото знаме сплотяваше пролетарските борци идейно и организационно. Агентите на „Искра“ свързваха местните социалдемократически организации помежду им и с редакцията на общоруския вестник. За превръщането на разпокъсаните кръжоци и групи в общоруска организация на революционерите наред с „Искра“ огромна заслуга имаше и книгата на Ленин „Какво да се прави?“.

Книгата беше издадена през пролетта на 1902 г. Тя имаше подзаглавие: „Наболели въпроси на нашето движение“. Именно на наболелите въпроси не само на руското, но и на международното социалдемократическо движение се дължи появата на този Ленинов труд. Бернщайнците ревизираха под лозунга за „свобода на критиката“ марксизма, политиката и тактиката на работническите партии. Затова Ленин започва книгата си с разясняването на въпроса: „Какво означава „свобода на критиката“?“ Той показва, че този станал моден лозунг не означава нищо друго освен свобода да се превръщат революционните пролетарски партии в реформистки, свобода да се внедряват буржоазни идеи и навлизат буржоазни елементи в социалистическото работническо движение.

Въз основа на задълбочен анализ на повече от половинвековната история на развитието на марксистката мисъл и на борбата на международния пролетариат в книгата „Какво да се прави?“ е цялостно разработена една от най-сложните теоретически проблеми — проблемата за създаването на социалистическата идеология и нейното внасяне в съзнанието на работническата класа.

Какво представлява идеологията? Идеологията е система от възгледи или идеи на една или друга класа. В книгата си Ленин доказва, че в капиталистическото общество с неговите две основни антагонистични (враждебни) класи — буржоазията и пролетариата — съществуват две съвсем противоположни идеологии — буржоазна и пролетарска (социалистическа). Изключително важно значение има изводът на Ленин, че всяко подценяване на социалистическата идеология води до засилване на буржоазната идеология.

Социалистическата идеология беше създадена от гениалните мислители Маркс и Енгелс, които застанаха на позициите на пролетариата. Внедряването на социалистическите идеи (съзнанието в работническото движение е главното задължение на марксистката партия, в която влизат съзнателните пролетарии и революционните интелигенти.

В книгата „Какво да се прави?“ са разкрити идейните източници не само на „икономизма“, но и на целия международен опортюнизъм. Те са преклонението пред стихийното работническо движение, омаловажаването на значението на революционната теория, на социалистическата съзнателност и организираност в това движение, отричането на ръководната роля на марксистката партия в класовата борба на пролетариата.

Ленин си представяше истинската марксистка партия като живо въплъщение на единството на теорията на научния социализъм с масовото работническо движение. Ленин считаше, че главната задача на партията е винаги да върви начело на това движение и да го води по правилен път.

Подобно на западноевропейските опортюнисти „икономистите“ възхваляваха икономическата борба и се стремяха да предизвикат у пролетариите отрицателно отношение към политическата борба. Вестник „Рабочая мысль“ например пишеше, че копейката, прибавена от собственика на предприятието към една рубла от работната заплата след икономическа стачка, е за работниците „по-близка и по-скъпа, отколкото всякакъв социализъм и всякаква политика“.

В книгата „Какво да се прави?“ е разкрито изчерпателно, че икономическата борба на работниците със собствениците е трейдюнионистка борба. Професионалните съюзи в буржоазните страни (в Англия те се наричат трейдюниони) водят тази борба за по-сниски условия при продажбата на работната сила на капиталистите. „Икономическата борба — разяснява Ленин — е колективна борба на работниците против господарите за изгодни условия при продажбата на работната сила, за подобряване на трудовите условия и живота на работниците“ (т. 5, стр. 420).

Тази борба не излиза извън рамките на капиталистическите отношения, не води до разрешаване на истори-

ческата задача за събаряне диктатурата на буржоазията и установяване на диктатурата на пролетариата. „Икономистите“ призоваха работническата класа да води реформистка, трейдюнионистка политика и съветваха да се създават не политически, социалдемократически организации, а професионални съюзи. Ленин показва, че истинските марксисти винаги са включвали и включват в своята дейност борбата за реформи. Но те я подчиняват — като част от цялото — на революционната борба за демократични свободи и социализъм.

В. И. Ленин призоваваше руския пролетариат да води не трейдюнионистка, реформистка, а революционна политическа борба за събаряне на царското самодържавие и установяване на демократическа република, а след това за унищожаване на капиталистическото робство и изграждане на социализма.

Работническата класа може да изпълни историческата си роля на преден борец за демокрация и социализъм само под ръководството на своята боева политическа партия. В книгата „Какво да се прави?“ Ленин обрисова образа на члена на такава партия, на народния трибун, който умее да реагира на всички и всякакви прояви на произвол и потисничество, да вдига и води масите на революционна борба.

Така още в началото на ХХ век Ленин и ленинската „Искра“ издигнаха знамето на борбата за създаването в Русия на пролетарска партия от нов тип. Тази партия трябваше да се различава от старите западни социалдемократически партии на II Интернационал със своята революционност и непримиримост към опортюнизма, със своята стройност и дисциплинираност, с кръвните си връзки с трудещите се, с готовността си в името на великата цел да принесе всякакви жертви.

Западноевропейските социалистически партии обикновено се изграждаха в условията на буржоазнодемократически свободи. А партията на руския пролетариат увеличаваше редиците си под огъня на жестоки полицейски преследвания. Като вземаше под внимание тези особености, Ленин издигна и всестранно обоснова плана си за изграждане на нелегална марксистка партия в Русия, състояща се от две неразривно свързани помежду си части. Неин гръбнак е един сравнително те-

сен кръг от кадрови партийни работници — професионални революционери. За тези работници — били те пролетарии или интелигенти — основната професия, главната цел в живота е революционната борба против самодържавието и капиталистическия строй. Това са хора с желязна твърдост, с необходимите теоретически знания, с политически опит, организационни и конспиративни навици. Според плана на Ленин другата част на пролетарската партия трябва да се състои от широка мрежа местни организации, от масата членове на партията, заобиколени със съчувствието и подкрепата на народните маси.

„Дайте ни организация на революционери — и ние ще преобърнем Русия!“ — тези пророчески думи на Ленин изразяват главната идея на книгата „Какво да се прави?“, в която беше обобщена революционната политика на „Искра“ и разработен планът ѝ за изграждането на партията. Книгата постави основата на Лениновото учение за пролетарската партия от нов тип. Трудът „Какво да се прави?“, както и статията „Аграрният въпрос“ и „критиците на Маркс“ (1901 г.) Владимир Илич подписа с псевдонима „Н. Ленин“. Именно с това презиме и влезе в историята вождът на нашата партия.

Вестник „Искра“ и книгата „Какво да се прави?“ възпитаха цяло поколение пролетарски професионални революционери — строители на марксистката партия. Както по-късно отбелязва Ленин, професионалните революционери бяха „основното ядро, което по-усърдно от другите създаваше партията и създаде партията“ (т. 13, стр. 95).

Епохата на борбата за създаване на революционна партия на пролетариата в условията на полицейско-самодържавния строй раждаше истински герои. Само политически закалени, беззаветно смели и находчиви хора можаха да се справят с такава трудна работа като препращането от чужбина в Русия на вестник „Искра“, препечатването му в тайните печатници и разпространяването му сред социалдемократите и безпартийните работници-активисти. Само като се опираха на такива хора, Ленин и ленинската „Искра“ можаха успешно да подготвят свикването на II конгрес на РСДРП.

II конгрес на РСДРП Ленин считаше, че главната задача на II конгрес е да бъде създадена действително пролетарска партия върху онези принципи и организационни основи, които бяха прокламирани и разработени от „Искра“.

Конгресът започна работата си на 17 (30) юли и я завърши на 10 (23) август 1903 г. Неговите първи 13 заседания се състояха в Брюксел, в помещението на един бивш склад за брашно, който беше предоставен от белгийските социалисти. Там бяха поставени обикновени пейки и маса за президиума. Конгресът беше открит от Плеханов. Делегатите с въодушевление заляха „Интернационала“ и пристъпиха към избирането на бюро (президиум) на конгреса. Избрани бяха Г. В. Плеханов, В. И. Ленин, П. А. Красиков.

Белгийските социалисти явно прекалиха с конспирацията при избирането на помещение за заседанията на конгреса. С влизането си в грамадното помещение делегатите предизвикаха подозрение у белгийските полицаи. Те уведомиха началството, че там се събират подозрителни чужденци на някакви тайни и опасни съвещания. Скоро на четирима делегати беше предложено в срок от 24 часа да напуснат пределите на „свободна“ Белгия.

Тогава конгресът реши да се прекратят временно заседанията и с необходимите предпазни мерки да се премести в Лондон. Тук също трябваше да се мести от място на място: едно заседание беше проведено в клуба на рибарите, а следващите — в залите на други работнически организации.

Конгресът се провеждаше в условията на назряване на революционната криза в Русия и на особено бурно разрастване на работническото движение. По време на стачките и уличните демонстрации все по-често и по-гръмко звучеше бойният лозунг на революционната социалдемократия: „Долу царското самодържавие! Да живее политическата свобода!“. Особено мощно и внушително той прозвуча в дните на общата политическа стачка на пролетариите от Кавказ и Южния промишлен район, която се провеждаше в навечерието на откриването на конгреса и докато той заседаваше.

Докато I конгрес заседава всичко три дни и проведе 6 заседания, на II конгрес се състояха 37 заседа-

ния. На I конгрес на РСДРП присъствуваха само 9 делегати от 5 социалдемократически организации. На II конгрес имаше 43 делегати от 26 социалдемократически организации — от Петербург, Москва и други градове на Централния промишлен район, от Поволжието, Урал, Сибир, Украйна, Закавказието, Крим, Полша и Литва. За пет години руското социалдемократическо движение израсна и укрепна.

Между делегатите имаше не само последователни искристи ленинци, но и неустойчиви искристи (Ленин ги наричаше „малки опортюнисти“), а така също и явни противници на „Искра“ измежду „икономистите“ и бундовците. С това се обяснява сложната обстановка на конгреса.

В. И. Ленин и неговите привърженици трябваше да положат много усилия, за да осигурят победа на искристкото течение на конгреса. Принципна борба се поведе при обсъждането на проектопрограмата на РСДРП, подготвена по поръчение на редакцията на „Искра“ от Ленин и Плеханов, както и по проектоустава на партията.

При подготовката на проектопрограмата в остри спорове Ленин успя да преодолее колебанията на Плеханов. Той успя да наложи в проектопрограмата да бъдат определени пролетарският характер на партията и нейната авангардна роля в работническото движение, да бъде изразена идеята за хегемонията на работническата класа в руската революция и поставено искането за диктатура на пролетариата. При обсъждането на програмните и другите въпроси на конгреса Плеханов активно поддържаше Ленин. Той ярко и остроумно осмиваше опортюнистите.

Опортюнистическата част от делегатите ратуваше Руската социалдемократическа работническа партия почти във всичко да прилича на западноевропейските социалистически партии. Затова „икономистите“ В. П. Акимов и А. С. Мартинов, а така също и бундовецът М. И. Либер се обявиха против включването в програмата на РСДРП искането за диктатура на пролетариата. На какво основание? Оказа се на това основание, че такова програмно искане не е поставяла още нито една социалдемократическа партия на Запад.

По същество и Троцки се обяви на конгреса против диктатурата на пролетариата. Като успокояваше Акимов, който се плашеше от пролетарската диктатура, той казваше, че тя ще бъде възможна само тогава, когато работническата класа стане мнозинство от нацията. Смисълът на неговите думи се свеждаше до това, че въпросът за диктатурата на пролетариата няма актуално значение, че ще възникне едва в далечно бъдеще.

За опортюнистите е характерно неверието в революционните творчески сили на пролетариата, в неговата способност да възглави политическата борба и да поведе след себе си експлоатираните и потиснатите. С тази черта се отличаваха и руските опортюнисти — „икономистите“ и бундовците. Като не вярваха в ръководната роля на пролетариата в приближаващата се буржоазнодемократична революция, те с това отричаха възможността и необходимостта да се създава съюз на работническата класа и селяните. Опортюнистите възразяваха против включването в програмата искания по селския въпрос.

В. И. Ленин, който още от 1894 г. беше започнал да разработва аграрната програма на руските революционни марксисти, ѝ придаваше много важно значение. В проектопрограмата на РСДРП, представена от редакцията на „Искра“, аграрната част беше написана от Ленин. В нея се поставяха искания, с чието осъществяване трябваше да се унищожат остатъците на крепостничеството в селото и да се осигурят условия за свободно развитие на класовата борба. Между тези искания бяха: отменяване на изкупните и оброчните плащания, а така също на всякакви повинности, изпълнявани от селяните като съсловие-данъкоплатец; отменяване на всички закони, ограничаващи селянина при разпореждането с неговата земя; създаване на селски комитети за връщане на селяните „отрязъците“.

Аграрните искания на програмата на РСДРП се разглеждаха от Ленин върху широкия фон на борбата за изграждане на съюз на работническата класа и селяните, за провеждане на демократични, а след това и на социалистически преобразования в страната. „Ние вярваме — каза той пред II конгрес, — че тъй като социалдемократията излезе сега на борба за селските

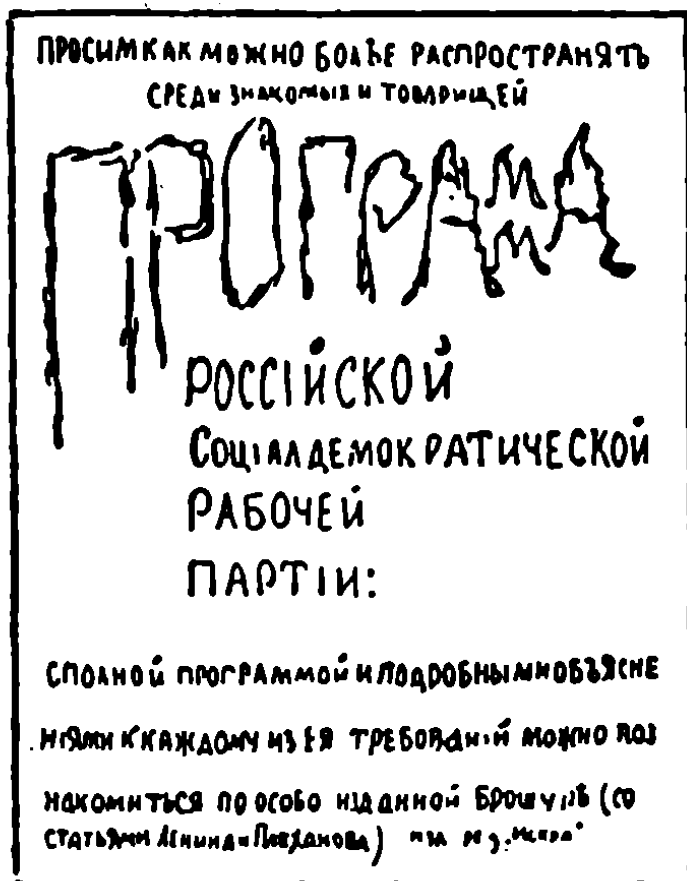
интереси, ние за в бъдеще ще се съобразяваме с факта, че селската маса ще привикне да гледа на социалдемократията като на защитница на нейните интереси“ (т. 6, стр. 501).

За Русия, в която неруските народи съставляваха 57 на сто от населението, имаха извънредно важно значение програмните искания на пролетарската партия по националния въпрос. Още дълго преди конгреса Ленин на страниците на „Искра“ разработи теоретическите основи и практическите искания на националната програма на РСДРП. В нея се издигаха искания за: признаване правото на самоопределение за всички нации в Русия; пълно равнопоставяне на всички граждани независимо от националността; сбедняване на всички работници в страната, независимо от националността им, в единни класови организации. Ленин разбираше самоопределението на нациите като тяхно право на отделяне и образуване на самостоятелни държави. Това искане спомагаше за интернационалното единство на пролетариите и всички трудещи се в многонационална Русия и улесняваше борбата против всякакво национално потисничество.

На конгреса бундовци направиха опит да „поизправят“ исканията на програмата на РСДРП по националния въпрос. Те се стремяха да подменят основното програмно искане на руската революционна социалдемократия за правото на нациите на самоопределение с искането за създаване на „учреждения, гарантиращи на нациите пълна свобода за културно развитие.“

Бундовци подражаваха на австрийските социалдемократи, които се ръководеха от програмата за културно-национална автономия. Съгласно тази програма в многонационалната Австро-унгарска империя работниците трябваше да раздробяват силите си по организации, създадени по тясно национален признак. Националната разпокъсаност и затвореност водеха до национална вражда, до засилване влиянието на буржоазно-националистическите елементи.

В принципиални спорове Ленин и неговите привърженици разбиха всички опортюнистически възражения и доводи. Те постигнаха конгресът да приеме предложението от „Искра“ програма — най-революционната програма от всички програми на социалдемократическите

Програма на РСДР, издадена
от Казанския комитет

нето на демократична република. Програмата-максимум насочваше пролетариата и неговата партия към смъкването на капитализма по пътя на социалистическата революция.

По онова време това беше единствената програма, която съдържаше искането за диктатура на пролетариата. В програмата се посочваше, че необходимо условие за социалната революция „е диктатурата на пролетариата, т. е. завоюването от пролетариата на такава политическа власт, която ще му позволи да задуши всяка съпротива на експлоататорите“.

Въпросът за диктатурата на пролетариата е основен въпрос на революционното работническо движение. Неговото включване в програмата на РСДРП имаше огромно значение в борбата против руските опортюнисти и западноевропейските ревизионисти — бернщайнианците, за укрепването и развитието на международното пролетарско движение. „Въпросът за диктатурата на пролетариата — пише по-късно Ленин — е поставен

партии, съществуващи по онова време.

Програмата, приета от II конгрес, се състоеше от две части: програма-минимум и програма-максимум. Това деление отразяваше своеобразието на положението в Русия, където бяха още силни остатъците от крепостничеството и господствуваше царизмът, където не бяха решени задачите на буржоазнодемократическата революция.

Програмата-минимум имаше за цел смъкването на царизма и установяването

в тази програма ясно и определено и е поставен именно във връзка с борбата против Бернщайн, против опортюнизма (т. 31, стр. 342).

При обсъждането на програмата и на някои други въпроси всички искровци се обявяваха единодушно против опортюнистите. Но при обсъждането на устава на партията започнаха разногласия и между тях.

Преди конгреса организационните идеи на „Искра“ бяха изложени от Ленин в статията му „С какво да се започне?“, в книгата „Какво да се прави?“, в брошурата „Писмо до другар за нашите организационни задачи“. Други статии, брошури и книги по организационните въпроси на изграждането на марксистка партия в Русия нямаше. Така че създател на искровските организационни принципи беше Ленин. Естествено той състави проекта за устав на РСДРП в духа на тези възгледи и след одобряването му от редакцията на „Искра“ го представи на конгреса.

Остър спор се разгърна по първия параграф на устава — за членството в партията. Възражения против Лениновата формулировка направи Мартов, поддържан от Акселрод. Лениновата формулировка на първия параграф гласеше: „За член на партията се счита всеки, който признава нейната програма и поддържа партията както с материални средства, така и с личното си участие в една от партийните организации.“ А във формулировката на Мартов се казваше, че член на партията „се счита всеки, който приема нейната програма, поддържа партията с материални средства и ѝ оказва редовно лично съдействие под ръководството на една от нейните организации“.

Същността на разногласията се състоеше в това, че Ленин изискваше всеки член на партията да участва в една от нейните организации и да върши революционна работа под нейно ръководство и контрол. А Мартов считаше, че може да се нарича член на партията и онези, които не участвуват в никаква партийна организация. В тези две формулировки за членството в партията са изразени съвършено различни възгледи относно принципите на нейното изграждане и характера на нейната дейност, относно условията за приемане на нейните членове и установяването на партийен контрол върху тяхната работа. Ленин считаше, че на партията

от нов тип е нужен устав, който да се различава от старите социалдемократически партии. А Мартов искаше марксистката партия в Русия да прилича на западноевропейските партии от II Интернационал, които страдаха от организационна слабост. Този стремеж на Мартов и неговите привърженици беше най-рязко осъден от страна на Ленин. Ето какво разказва за това в своите спомени делегатът на II конгрес, петербургският пролетарий А. В. Шотман:

„Трябваше човек да чуе колко разпалено и настоячиво Ленин защитаваше своята формулировка, за да разбере какво огромно значение придаваше той на правилната организация на партията. Той отново и отново доказваше, че партията ще бъде силна само тогава, когато всички нейни членове са свързани помежду си не само с това, че признават нейната програма и плащат членски вноски. Нужно е всеки достоен да се нарича член на революционната пролетарска партия, да взема активно участие в нейната опасна работа, а не само да оказва някакво съдействие. Не може да бъде член на партията някакъв либерален буржоа, предоставил квартирата си за събрание на кръжок.“

Но конгресът прие първия параграф на устава според формулировката на Мартов, която беше поддържана от неустойчивите искровци и откритите опортюнисти. За формулировката на Мартов бяха подадени 28 гласа, против 22, при един въздържал се. Всички други параграфи на устава бяха приети в тяхната Ленинова редакция. Като цяло уставът, приет от конгреса, служеше като организационна основа за дейността на пролетарската партия.

Разногласията по програмните въпроси и по въпроса за членството в партията разкриха дълбоките принципи различия сред делегатите на конгреса. Едни от тях действуваха като последователни пролетарски революционери, други се проявиха като опортюнисти.

Конгресът избра ръководни органи на партията: Централен комитет и редакция на Централния орган.

В състава на ЦК бяха избрани Г. М. Кржижановски, Ф. В. Ленгник и В. А. Носков, а в редакцията на „Искра“ — Ленин, Плеханов и Мартов. В хода на изборите Мартов упорито се бореше за избирането в състава на ЦО и на останалите трима бивши редактори

на „Искра“ — Акселрод, Засулич и Потресов. Но предложението на Мартов беше отхвърлено. Мартов отказа да работи в редакцията на „Искра“. През август—октомври 1903 г. вестникът беше редактиран от Ленин и Плеханов.

Скоро след конгреса започнаха да наричат Ленин и неговите привърженици, получили мнозинство на гласовете при изборите на ЦК и редакцията на „Искра“, болшевики, а Мартов и мартовци, оказали се малцинство — меншевики. В Руската социалдемократическа работническа партия се образуваха две крила: ляво, революционно, и дясно, опортюнистическо. Това разделение беше подготвено от целия ход на развитието на руската социалдемократия и на борбата против опортюнистите в нейните редове.

Голяма част от партията представляваха революционни социалдемократи, които бяха тясно свързани с работническите маси, умееха творчески да прилагат марксизма в конкретните условия на борбата на руския пролетариат и изграждането на неговата партия. В редовете на меншевиките влизаха социалдемократи, които не бяха усвоили добре марксизма или се отнасяха към него не творчески, а догматично, клоняха към опортюнизма.

Меншевиките захвърлиха славното революционно знаме на ленинската „Искра“. Те подеха парцаливия байрак на своите опортюнистически предшественици — „икономистите“. Болшевиките високо издигнаха знамето, под което се бореше „Искра“ през 1900—1903 г.

II конгрес на РСДРП представлява повратен пункт не само в руското, но и в международното революционно работническо движение. Той положи началото на първата в света пролетарска партия от нов тип — партията на болшевиките. „Болшеvizмът — отбелязва Ленин — като течение на политическата мисъл и като политическа партия съществува от 1903 г.“ (т. 31, стр. 8).

Създаването на революционна марксистка партия — партията на болшевиките — е главният резултат от II конгрес на РСДРП. Известно е, че състояният се в 1898 г. I конгрес на РСДРП провъзгласи образуването на партията и определи нейните основни задачи в манифеста на Руската социалдемократическа работническа партия. Но след този конгрес настъпи период на

разногласия и лутания. Партията като единна общоруска организация на работническата класа не съществуваше. Само в резултат на близо тригодишната дейност на Ленин и вестник „Искра“ бяха изработени програмните и организационните принципи, въз основа на които беше създадена марксистката партия. Тя продължи и разви славните традиции на международното революционно работническо движение, положени от Съюза на комунистите и от I Интернационал.

Меншевиките не искаха да се подчинят на волята на мнозинството от делегатите на II конгрес. Те насочиха всичките си усилия да провалят решенията на конгреса и да вземат в свои ръце създадените от него централни органи на партията. Те бойкотираха редакцията на „Искра“, Централния комитет и тайно свикаха съвещание на 17 меншевики през септември 1903 г.

На това съвещание бе създаден антипартиен, антиленински, център — бюро на малцинството, в състав: Мартов, Акселрод, Потресов, Дан и Троцки. Както заяви Мартов, меншевиките вдигнаха „въстание против ленинизма“.

На II конгрес на задграничната лига на руските социалдемократи, състоял се през октомври 1903 г. в Женева, Мартов и приятелите му нападаха особено яростно Ленин и ленинската линия. Със своите истерични речи, със заплахата за разцепление меншевиките успяха да изплашат Плеханов и да го привлекат на своя страна.

Вечерта на 18 октомври Плеханов дойде мрачен и развълнуван на съвещанието на болшевиките — членове на „Лигата“, и каза: „Трябва да се смирим!“ Той заяви, че повече не е в състояние „да стреля срещу своите“, и поиска да се включат в редакцията на „Искра“ всички стари редактори. А ако неговото искане не бъде изпълнено, той ще подаде оставка.

Съгласяването с такава отстъпка би означавало да се отмени решението на II конгрес на РСДРП в угода на опортюнистите и да се разчисти почвата за нови техни атаки срещу партията. Ленин считаше, че е невъзможно да се съгласи с това, и на 19 октомври заяви, че излиза от редакцията на „Искра“. Той бе кооптиран в състава на Централния комитет.

Преминаването на Плеханов на страната на менше-

виките не беше проста случайност. Според сполучливата характеристика на Лениник — член на Централния комитет на РСДРП, избран на II конгрес — в Плеханов „се бореха две души. Едната душа олицетворяваше най-добрите традиции на правоверния марксизъм, а другата го теглеше в еснафското блато на емигрантщината, която в края на краищата го и завлече на дъното, за което всички ние, твърдите искровци, тогава много скърбяхме. Съдбата на Г. В. Плеханов беше наистина трагична в това отношение.“

Действията на Плеханов доведоха до това, че от ноември 1903 г. „Искра“ се оказа в ръцете на меншевиките, които я превърнаха в свой орган. Повече от една година болшевиките нямаха свой вестник.

През лятото на 1904 г. положението на болшевиките се усложни още повече. По това време в резултат на арестите и на други причини съставът на Централния комитет значително се измени. В него влизаха Ленин; Носков, Галперин и Красин. От тях само Ленин водеше последователна борба против меншевиките разколници, за незабавно свикване на III конгрес на РСДРП, който да изведе партията от тежката криза.

Носков, Галперин и Красин бяха настроени примиренчески към меншевиките. Без Ленин те приеха в края на юли постановление, което влезе в историята под наименованието „Юлска декларация.“ С това постановление се забраняваше агитацията за незабавно свикване на конгрес, а Ленин се лишаваше от правото на задграничен представител на ЦК. Това означаваше, че примиренците от Централния комитет на РСДРП издигнаха бяло знаме пред меншевиките, окопали се в редакцията на новата, опортюнистическата „Искра“.

Създаде се изключително трудно положение. Но Ленин непоколебимо вярваше в победата над опортюнизма. Той беше тясно свързан с партийните организации в Русия и знаеше, че болшевиките изразяват волята на партийните маси и интересите на руския пролетариат.

Изключително важно значение в борбата против опортюнизма имаше книгата на Ленин „Крачка напред, две крачки назад (кризата в нашата партия)“, излязла в 1904 г. Книгата въоръжи идейно болшевиките за още по-решителна и последователна борба против меншевиките.

„Лоши, унили, тежки дни трябваше да преживеем..., докато не се появи Лениновият труд „Крачка напред, две крачки назад“ — пише в спомените си болшевикът С. И. Гусев. — Световната литература не познава такъв изумителен коментар към протоколите на партиен конгрес... Този труд е поразителен образец на най-тънък научен анализ. Ленин направи научен анализ на водещата се на конгреса и отчасти след конгреса борба между групировките, които се оформиха на конгреса, и даде научно определение на техните политически тенденции.“

По своето съдържание книгата „Крачка напред, две крачки назад“ се доближава до книгата „Какво да се прави?“. Именно в тези класически произведения са изложени основните идеи на ленинското учение за пролетарската партия от нов тип.

Теоретиците на западноевропейската социалдемократия не разработваха сериозно въпросите за партийното строителство и за взаимоотношенията на социалистическите партии с другите организации на трудещите се. Едва Ленин издигна тези въпроси на научно равнище.

В книгата си „Крачка напред, две крачки назад“ и в други произведения Владимир Илич разработи организационните принципи на революционната марксистка партия. Тяхната същност се състои в следното: пролетарската партия е преден, марксистки съзнателен и организиран отряд на работническата класа; тя се изгражда върху началата на демократическия централизъм; осъществява строга и еднаква за всички партийна дисциплина, постоянно се грижи за чистотата на своите редици, не се бои да критикува собствените си грешки, възпитава членовете си в дух на самокритика; развива активността и самодейността на партийните маси върху основата на вътрешнопартийната демокрация; представлява висша форма на класова организация на пролетариата и е призвана да ръководи всички негови организации, да просвещава политически народните маси, да укрепва непрестанно връзките си с тях и да ги води след себе си.

„Пролетариатът няма друго оръжие в своята борба за власт освен организацията... — пише Ленин в разгара на борбата с меншевиките. — Пролетариатът може да стане и неизбежно ще стане непобедима сила само

благодарение на това, че неговото идейно обединение чрез принципите на марксизма се затвърдява чрез материалното единство на организацията, която сплотява милиони трудещи се в армията на работническата класа. Пред тази армия няма да устои нито изтощената власт на руското самодържавие, нито изтощаващата се власт на международния капитал“ (т. 7, стр. 419).

Трудовете на Ленин „Какво да се прави?“ и „Крачка напред, две крачки назад“ представляват безценен принос в съкровищницата на творческия марксизъм. Книгата „Какво да се прави?“ завърши идейното разгромяване на „икономистите“, а книгата „Крачка напред, две крачки назад“ нанесе удар срещу продължителите на тяхната опортюнистическа линия — меншевиките. Трудно е да се оцени значението на тази книга за сплотяването на болшевишките комитети в Русия около Ленин. Под негово ръководство в края на юли — началото на август 1904 г. близо до Женева се състоя съвещание на 22-ма болшевики. То прие написаното от Ленин обръщение „Към партията“, което стана платформа на борбата на болшевиките за свикването на III конгрес на РСДРП.

Върху основата на тази платформа през декември 1904 г. беше създаден практически център за подготовката на III конгрес на РСДРП — Бюро на комитетите на мнозинството. В него влязоха В. И. Ленин, А. А. Богданов, С. И. Гусев, Р. С. Землячка, М. М. Литвинов, М. Н. Лядов, П. П. Румянцев. Печатен орган на бюрото стана вестник „Вперед“. Неговият първи брой излезе на 22 декември 1904 г. под редакцията на В. И. Ленин, В. В. Воровски, А. В. Луначарски и М. С. Олмински. Вестникът изигра важна роля в борбата против меншевиките-опортюнисти, за сплотяването на болшевиките, за подготовката на III конгрес на РСДРП, за изработването на стратегията и тактиката на марксистката партия на руския пролетариат в първата руска революция през 1905—1907 г.

ВЪПРОСИ ЗА СЪБЕСЕДВАНЕ:

1. Историческите условия за създаването на марксистка партия в Русия.
2. Борбата на В. И. Ленин против либералното народничество и „легалния марксизъм“.
3. „Съюзът за борба за освобождение на работническата класа“ и неговото значение.
4. Лениновият план за изграждането на марксистка партия. Историческото значение на ленинската „Искра“ и на книгата на В. И. Ленин „Какво да се прави?“.
5. II конгрес на РСДРП и неговите главни решения. Трудът на В. И. Ленин „Крачка напред, две крачки назад“.

Партията в борбата за събаряне на царизма

(1905 — февруари 1917)

Болшеvizмът направи петнадесет-годишна (1903—1917) практическа история, която по богатство на опита няма равна на себе си в света.

В. И. Ленин

БОЛШЕВИКИТЕ В ПЪРВАТА РУСКА РЕВОЛЮЦИЯ (1905—1907)

Навечернето на революцията Първите години на новия, ХХ век, бяха ознаменувани с мощни класови битки. Те свидетелствуваха за бързото приближаване на революцията в Русия. А. М. Горки в „Песен за буревестника“ възвестяваше:

„Буря! Скоро ще се разбушува буря!“

Нейното дихание се чувствуваше преди всичко в масовите стачки и политическите демонстрации. От пролетта на 1901 г. стачките заляха цялата Руска империя — от Петербург до Баку, от Варшава до Иркутск. Работниците вече влизаха в схватка с полицията и войската (Обуховската отбрана), въвличаха в демонстрациите масите на непролетарското население (в Ростов на Дон). Стачките в отделните предприятия в Южна Русия прераснаха през лятото на 1903 г. във всеобща стачка.

През пролетта на 1902 г. в Полтавска и Харковска губернии избухна въстание на селяните, което обхвана 165 села. Селски вълнения ставаха в Централния черноземен район, в Поволжието и Грузия.

Вдигайки се на решителна борба против царското самодържавие — опора на европейската и азиатската реакция, руският пролетариат се нареждаше в авангарда на световното освободително движение. На него му предстоеше да решава най-отговорна историческа задача по онова време. От Западна Европа центърът на международното революционно движение се преместваше в Русия. „Новото столетие започва с такива събития — признава лидерът на германската социалдемократия К. Кауцки, — които ни навеждат на мисълта, че ние вър-

вим към по-нататъшно преместване на революционния център, а именно — преместването му в Русия.“

Назряващата тук революция по своето социално-икономическо съдържание можеше да бъде само буржоазна, насочена против царизма и помещническото земевладение — остатъците от феодално-крепостническия строй. Такива революции западноевропейските страни преживяха много по-рано: Англия — в XVII век, Франция — в края на XVIII век, Германия — в средата на XIX век. Там начело на тези революции стоеше буржоазията, която играеше още прогресивна роля.

Но колкото повече буржоазията укрепваше класовото си господство, толкова по-малко се проявяваше нейната революционност. И когато на арената на политическата борба излезе работническата класа, буржоазията се превърна в реакционна сила, стана яростен защитник на насието и потисничеството. Такъв е обективният процес на развитието на буржоазното общество. В края на XIX-то столетие капитализмът навлезе в най-високия и последен стадий на своето развитие — империализма. Свободната конкуренция бе заменена с господството на монополите (съюзи на капиталистите). В политическия живот настъпваше реакцията, която посягаше върху демократичните права на трудещите се, завоювани от тях с борба.

Русия, въпреки че бе изостанала от Западна Европа, също се превръщаше в империалистическа страна. И тук възникваха монополи: синдикатът „Продамет“, обединяващ повечето металургически заводи в Южна Русия, „Продугол“, който държеше в ръцете си каменовъглената промишленост на Донбас, „Трубопродажа“, „Гвозд“, „Продвагон“ и други. Ставаше срастване на банковия и промишления капитал — възникваше финансова олигархия на едрите банкери и индустриалци монополисти, с която бяха свързани представителите на царската бюрокрация.

Най-характерната черта на обществения строй в Русия беше това, че тук най-новите форми на капитализма се преплиташа с големи остатъци от докапиталистическите, крепостническите отношения. Буржоазната революция в Русия можеше да стане при по-друго съотношение на класовите сили в сравнение с останалите страни в Западна Европа. Там главна роля играеше бур-

жоазията, а тук начело на освободителното движение заставаха работническата класа, която имаше своя партия, въоръжена с марксистка програма за революционна борба.

Отличителна особеност на развиващия се революционен процес в Русия беше поддържането на пролетариата от милионните селски маси, кръвно заинтересовани от унищожаването на помещицкото земевладение и социалното потисничество.

Що се отнася до руската буржоазия, тя беше политически хилава, страхлива, склонна към съглашение с царизма. Нейната либерална част — дребни фабриканти, търговци, горните слоеве на буржоазната интелигенция — се намираше в опозиция на самодържавието. Но тя повече се страхуваше от революционния пролетариат, отколкото от царизма. В условията на нарастващата криза либералите предпочитаха да се опират на царската бюрокрация, полиция и армия. Опозиционността на либералната буржоазия не отиваше по-далеч от искането за конституционна монархия, при която тя би могла да дели властта с помещиците.

По такъв начин в Русия на политическата арена се бореха не два основни класови лагера, както беше в предишните буржоазни революции (революционен, където влизаше и буржоазията, и реакционен), а три лагера: работниците и селяните, либералната буржоазия, помещиците начело с царя.

Позициите на тези лагери се очертаха ясно по време на Руско-японската война (януари 1904 г. — август 1905 г.), която ускори настъпването на революцията. Войната беше несправедлива и от двете страни. Както Русия, така и Япония преследваха завоевателски цели в Манчжурия и Корея. Макар и войната да беше започната от Япония, царизмът също се стремеше към военни авантюри. С опияненето на военния патриотизъм той искаше да отклони революционната вълна, да отрови съзнанието на масите. „За да задържим революцията — казваше царският министър Плеве, — на нас ни е нужна една малка победоносна война.“

Помещиците поддържаха безрезервно милитаристичните усилия на царската власт. Надявайки се на високи печалби от военните поръчки, буржоазията също така посщряваше агресивните замисли на царизма.

Войната не беше популярна сред работническите и селските маси, които носеха главната ѝ тежест.

В горнилото на войната се хвърляха ежедневно до 3 милиона рубли. Данъците растяха, цените на продуктите се увеличаваха. Военните мобилизации разоряваха селяните. Работническите семейства губеха своите бащи, което ги обричаше на мизерия и глад. Възмущението на масите се засили след редицата поражения на царските войски по суша и море. Въпреки героизма на руските войници и моряци царската армия и флот се оказаха слабо подготвени за военни действия против въоръжените сили на противника, който имаше по-високо икономическо и техническо развитие. Военното могъщество на царизма се оказа илюзорно още при първите сериозни сблъсквания. Икономическата, политическата и военно-техническата изостаналост на Русия я обрече на поражение. „Несъвместимостта на самодържавието с интересите на цялото обществено развитие, с интересите на целия народ (освен на шепата чиновници и тузове) излезе наяве веднага щом народът трябваше на дело, с кръвта си да се разплаща за самодържавието“ — пише Ленин (т. 8, стр. 37).

Недоволството от политиката на царизма вземаше все по-застрашителни размери. Дори сред буржоазията се засили опозиционното настроение. Тя настояваше пред правителството за някои държавни реформи, за да се избегне революцията. „Съюзът за освобождение“ се опитваше да насочи масите по пътя на умерения конституционализъм. С тази цел беше провъзгласена земската или „банкетната кампания“, в хода на която се приемаха резолюции с пожелания в законодателството да участвуват „народни представители“. Това беше хитра уловка на либералите с цел да се отвлекат масите от революционни действия.

Меншевиките се отнасяха с явна симпатия към тази шумна кампания. Те призоваваха работниците да вземат активно участие в нея, за да придадат „повече храброст“ на буржоазията. Като излизаха с лозунга „Мир на всяка цена“, те отвличаха масите от главната задача — борбата за събаряне на царизма.

Болшевиките подложиха на критика меншевишката тактика. Без да се отказват по принцип от използването на всички опозиционни движения, те считаха, че глав-

ното е подготовката на пролетариата за масови политически действия, обръщаха се към работниците, селяните и войниците с боеви призови „Долу войната“, „Долу самодържавието“, бореха се за поражението на царизма във войната. Техните призови се разпространяваха в многобройни хвърчащи листове и брошури. Те помагаша на масите да осъзнават революционните задачи, да се борят против престъпната война. „Ние признаваме само една — непримирима война с нашите врагове — самодържавието и буржоазията“, — заявяваха тверските работници.

Революционната агитация в армията спомагаше за пробуждането на войниците. През лятото и есента на 1904 г. станаха демонстрации на войниците и новобранците в редица градове и по железопътните гари. Понесе се вълна от антивоенни демонстрации на работниците и студентите.

Войната все повече изостряше политическата криза в страната. Избухналата през декември всеобща стачка на пролетарите в Баку свидетелствуваше за сериозно оживление на революционното движение в националните райони на руската империя. Бакинците бяха подкрепени със стачки на солидарност от работниците в другите градове и промишлени центрове на страната. „Ние, петербургските работници, горещо ви приветствуваме във вашата славна борба — пишат в свое писмо работниците от столицата. — Във вашата нова проява ние виждаме началото на онова революционно движение на широките маси, което окончателно ще свали омразното самодържавие. Нека да се разширява и разраства нашата пролетарска борба, нека тя обхване цяла Русия — и нека всеобщата стачка на бакинските работници послужи като вдъхновяващ пример за цялата работническа класа в Русия.“

**Началото
на революцията**

Още в първите дни на 1905 г. стана едно събитие, което отначало не изглеждаше особено значително: администрацията на Путиловския завод уволни няколко работници. Но социалните противоречия в страната бяха достигнали такава острота, че достатъчна беше искра, за да предизвика пожар. В знак на протест против уволняването на техните другари 13 000 пролетарии от завода обявиха стачка. Към тях незабавно се

присъединиха работниците от други големи предприятия в столицата. До вечерта на 7 януари армията на стачкуващите нарасна десет пъти. Животът в големия град замря, кипяха само събрания и митинги. Това беше невиждано досега избухване на класовата борба.

В стремежа си да го потушат царските власти устроиха провокация. Свързаният с полицията свещеник Гапон стана инициатор на мирно шествие до Зимния дворец за връчването на петиция (прошение) на царя. „Ние сме нещастни, поругани роби, ние сме смазани от деспотизма и произвола — се казва в петицията. — ... Ние тук, хиляди и хиляди, както и целият руски народ, нямаме никакви човешки права ...

Господарю! Не отказвай на тоя народ помощта си! Разруши стената между Тебе и Твоя народ! Заповядай и се закълни да се изпълнят нашите молби, и Ти ще направиш Русия щастлива; ако ли не, тогава ние сме готови да умрем веднага. Ние имаме само два пътя: свобода и щастие или гроб.“

Прогресивните работници, партийните агитатори говореха на събранията, където се обсъждаше проектът за петиция, като разясняваха цялата безплодност на опита да се изпроси от царя свобода. В позива на Петербургския комитет се казваше: „Трябва не да молим царя и дори не да искаме от него, не да се унижаваме пред нашите заклетии врагове, а да го свалим от престола.“

Но сред широките маси все още живееше наивната вяра в царя, в това, че той „ще се умилостави“ и ще дари свобода на народа. Беше невъзможно да се предотврати шествието. Сутринта на 9 януари от различните краища на града към центъра с икони, хоругви и портрети на царя тръгнаха многохилядни работнически колони; вървяха с жените, децата, роднините и близките си.

Отговорът на царя беше хладнокръвна жестока разправа над невъоръжените хора. Сечаха ги със саби, тъпчеха ги с коне, пробощаха ги с щикове, разстрелваха ги в упор. Над хиляда убити, около пет хиляди ранени ... Утрото на надеждата бе сменено от деня на омразата и проклятието. Болшевиките, които не одобряваха мирното шествие, не напуснаха работниците в то-

9 януари 1905 година

зи тежък ден. Те вървяха в техните колони. Някои паднаха, сразени от царските куршуми.

„Ние нямаме вече цар“ — казваха работниците, получили кървав урок. Веднага сред тълпата се появиха водачи и организатори. Създаваха се огнища на отбрана, издигаха се барикади. Работниците доставяха оръжие и оказваха съпротива на войниците и казаците.

9 януари 1905 г. — Кървавата неделя — ознаменува остър поврат в освободителната борба на руския народ. Тази неделя разстреля вярата в царя, пробуди милионните маси за активни действия и сложи началото на първата руска революция. В. И. Ленин казва, че понякога историята се движи със скоростта на волска кола, а понякога с бързината на локомотив. На 9 януари работническата класа получи велик урок по гражданска война, а нейното революционно възпитание отиде далеч напред, много по-бързо, отколкото за цели месеци и години делничен, безпросветен живот.

Разстрелването на беззащитните хора предизвика буря от гняв и възмущение. Още на другия ден в столицата стачкуваха 650 предприятия. Започна политическа стачка, която обхвана 160 000 работници. Ехото на януарските събития се разнесе из страната. В 66 градове в Русия пролетарските маси издигнаха лозунга „Долу самодържавието!“. Само през януари броят на стачни-

ците достигна 444 000 — повече, отколкото за цялото предишно десетилетие; а към края на март стачкуваха 810 000!

Политическата стачка стана най-важно средство за раздвижване и революционно мобилизиране на масите.

Решителността и активността на пролетариата въздушевиха селяните. През януари-април започнаха активни селски движения в централните райони на Европейска Русия и особено в Поволжието. Зачестиха палестите на помещически имения и самоволното разораване на господарските земи. В Прибалтика, Полша, Западна Украйна премина вълна от стачки на селскостопанските работници. В много райони на Грузия селяните изгонваха царските чиновници и създаваха свои комитети. Селяните, страдащи от липса на земя, се вдигаха против феодално-крепостническите отношения и царското самодържавие, което ги олицетворяваше.

Към народните маси се присъедини прогресивната интелигенция, която считаше за свой дълг да се бори за демократични права и политически свободи. Алексей Максимович Горки във възвание към гражданите на Русия и Европа обвиняваше царизма в предумишлено и безсмислено убийство на много руски граждани. Той призоваваше трудещите се към незабавна, упорита и дружна борба срещу самодържавието. Своето съчувствие към пролетариата и селяните изявиха и художниците. В. А. Серов и В. Д. Поленов, композиторът Н. А. Римски-Корсаков и ученият К. А. Тимирязев. Все по-активно навлизаше в революционното движение учащата се младеж, особено студентството.

Започналата революция постави пред партията такива задачи, каквито още не ѝ се бе случвало да решава. Партията на болшевиките се оформяше като голяма политическа сила. До 9 януари 1905 г. тя, по думите на Ленин, имаше няколко стотици революционни организатори и няколко хиляди членове на местните организации. През първите месеци след започването на революцията стотиците революционни социалдемократи се разраснаха в хиляди, а хилядите станаха вождове на 2—3 милиона пролетарии. Петербургската болшевишка организация се увеличи за три месеца повече от три пъти и през март 1905 г. наброяваше над хиляда души. В Московската градска организация през лятото

на същата година имаше 1 035 члена: иванововознесенската нарасна от 200 на 400 члена, нижниновгородската — от 100 на 250, минската — от 150 на 300 и т. н.

В. И. Ленин призоваваше по-смело да се въвлича в партията младежта, която се е отличила в революционните битки, да се създават повсеместно партийни организации, да се укрепва и разширява нелегалната партийна дейност, максимално да се използват и най-малките легални възможности за пропагандирането на революционните идеи.

Болшевиките отиваха по заводи, говореха на събрания и митинги, разпространяваха позиви, организираха бойни групи. Те се отправяха в селото и разясняваха на бедните селяни противоположността и непримиримостта на техните интереси с интересите на царя, помещиците и кулаците, вършеха голяма работа в армията. От 1902 г. при комитетите на РСДРП започнаха да се създават военни организации.

Като цяло обаче партийното ръководство изоставаше от размаха на движението. Ленин отбелязва, че пролетариатът е проявил гигантски запас от революционна енергия, а социалдемократията е показала недостатъчната си организираност.

Започваха жестоки класови боеве. Партията се бореше като авангард на пролетариата. Но тя преживяваше остра вътрешно-партийна борба. Болшевиките и меншевиките, които се намираха формално в една партия, имаха по същество два центъра, защитаваха противоположни линии по организационните и тактическите въпроси. Към март 1905 г. в РСДРП работеха 32 болшевишки комитета и 35 групи. Меншевиките имаха 23 комитета и 27 групи. 10 комитета и 43 групи заемаха колеблива позиция, като се отнасяха примиренчески към меншевиките.

В условията на разрастващата се революция дезорганизаторската, разколническата дейност на меншевиките изглеждаше като истинско предателство.

Необходим беше партнен конгрес, за да се излезе от кризата, да се определи отношението на партията към най-важните явления в обществения живот, да се набележи програма за действия в революцията. Болшевиките подготвиха този конгрес активно и настойчиво. Задграничният център изпрати в Русия опитни органи-

затори и пропагандисти. Членовете на Бюрото на комитетите на мнозинството, поддържайки връзка с Ленин, обикаляха местните комитети. Още през февруари Ленин подготви „общ план за решенията на конгреса“, определящ позицията на болшевиките по въпросите на тактиката и на вътрешно-партийния живот.

III конгрес на РСДРП

Конгресът бе открит на 12 (25) април в Лондон. На него присъстваха 24 делегати с решаващ глас и 14 — със съвещателен. Сред делегатите бяха: В. И. Ленин, Н. А. Алексеев, М. К. Владимиров, В. В. Воронски, П. А. Джапаридзе, Р. С. Землячка, Л. Б. Красин, Н. К. Крупская, М. М. Литвинов, А. В. Луначарски и други активни дейци на партията. Работата на конгреса се ръководеше от В. И. Ленин.

На конгреса бяха поканени всички организации на РСДРП — болшевишки и меншевишки. Но меншевиките не изпратиха делегати и решиха да проведат своя особена конференция в Женева. Делегатите на III конгрес единодушно осъдиха разколническите действия на меншевиките.

Главната задача на конгреса беше да се изработи линията на политическото поведение на партията в демократическата революция, да се посочат методите и средствата на борбата за нейната победа.

При създаването се в началото на 1905 г. обстановка на пръв план се поставяше задачата за подготовка и извършване на всенародно въоръжено въстание. Само по този път можеше да бъде свалено царското самодържавие. Конгресът отдели особено внимание на този въпрос.

В. И. Ленин горещо доказваше, че въстанието е на зряло, че то несъмнено ще стане, но че неговият успех ще зависи много от степента на организираност и политическа съзнателност на работническата класа. Делегатите на конгреса говореха за засилването на революционните настроения на масите и че в пролетарските райони работници се готвят за въстание, искат оръжие, искат създаването на бойни дружини и обучаването им във военното дело.

Конгресът единодушно прие Лениновата резолюция, която призоваваше партийните организации да водят агитация за въстание, практически да го подготвят, да

Реч на В. И. Ленин на III конгрес на РСДРП

Художник А. Любимов

вземат най-енергични мерки за въоръжаването на пролетариата, за изработването на плана за въстание.

Победата на въстанието би означавала, че на мястото на реакционната диктатура на помещиците и царя ще се утвърди революционно-демократичната диктатура на пролетариата и селяните. Неин политически орган е временното революционно правителство. То е призвано да организира отпор срещу контрареволуцията и да свика общонародно Учредително събрание. Ленин отдели особено внимание на въпроса за възможността социалдемократите да участвуват в Учредителното събрание. Той подложи на критика меншевиките, които считаха, че такова участие ще постави партията в лъжливо положение. Но нали ставаше дума за революционно правителство, представляващо интересите на победения народ. Конгресът свързваше възможността за участие на членове на партията в него със строгия партиен контрол над нейните представители. Определяйки линията на партията по отношение на селското движение, конгресът предложи партията да пропагандира и енергично да поддържа всички революционни дейст-

вия на селяните, да се стреми към незабавно организиране на селски комитети, да се бори за конфискуване на помешчическите, държавните, църковните, манастирските земи, както и земите, съставляващи собственост на царското семейство. Това беше линия на съюз на пролетариата с всички селяни в буржоазнодемократичната революция. Конгресът прие резолюция за отношението на партията към социалистите революционери (есерите). Тази партия бе образувана в края на 1901 — началото на 1902 г. в резултат на обединяването на различни народнически групи и кръжоци. Като разобличи политическия авантюризъм на есерите, тяхното увличане по индивидуалния терор и неверието им в революционните сили на масите, конгресът все пак сметна за възможно в отделни случаи да се сключват съюзи с техните организации, доколкото те се борят против царизма.

Конгресът разгледа също така въпроса за отношението към либералите, като отбеляза, че в започналата революция решителната борба срещу влиянието на либералната буржоазия върху работниците е придобила изключително значение. Трябваше да се парализират нейните усилия, насочени към заемането на ръководно положение в революцията.

Редица важни решения бяха приети и по организационните въпроси. По-специално беше приета Лениновата формулировка по първия параграф на устава. Освен това конгресът отмени системата на двойния център — Централен комитет и Централен орган и съгласуващата работата на тези центрове Съвет на партията. Според новия устав се създаваше единен ръководен център — ЦК, който обединява и направлява цялата дейност на партията.

III конгрес на РСДРП беше изключително голямо събитие в живота на партията. Той изработи нейната тактическа линия. На основата на неговите решения болшевиките сплотиха своите редици и започнаха подготовката на въоръжено въстание.

Меншевишката конференция в Женева разгледа същите тактически въпроси, каквито разгледа и III конгрес. Но тя дори не се опита да формулира боевите задачи на пролетариата в революцията.

Меншевишката конференция се ограничи с мъгляви-

те пожелания „да се укрепва в масите съзнанието за неизбежността на революцията“. В нейните решения не се говореше нито за ръководната роля на пролетариата, нито за въоръженото въстание, нито за завоюването на демократическа република. Не беше казана нито една дума за значението на временното революционно правителство.

Книгата „Две тактики на социалдемократията в демократическата революция“, публикувана през юли 1905 г. в Женева и малко по-късно преиздадена в Русия, беше посветена от Ленин на анализа на решенията на III конгрес на болшевиките и на Женевската конференция на меншевиките. Ленин разглежда в нея най-животрептящи въпроси: за ръководната роля на пролетариата и неговата партия в демократическата революция, за неговото отношение към селяните, за пътищата и средствата за завоюване на републиката, за перспективите на прерастване на буржоазната революция в социалистическа.

В. И. Ленин критикува остро безжизнените, догматичните схеми на меншевиките за характера и движещите сили на руската революция. Като се позовава на опита на миналите буржоазни революции в Западна Европа, меншевиките твърдяха, че и в Русия хегемон на революцията трябва да бъде буржоазията. При оценката на политическите сили на революцията те не вземаха под внимание новите исторически условия, при които ставаше буржоазната революция в Русия. Анализът на конкретно-историческата обстановка доведе Ленин до извода, че при дадените условия хегемон на революцията може да бъде само работническата класа. „Изходът на революцията зависи от това, дали работническата класа ще изиграе ролята на помощник на буржоазията, могъщ по силата на своя натиск върху самодържавието, но безсилен политически, или ролята на ръководител на народната революция“ (т. 9, стр. 5).

За да се осигури хегемонията на пролетариата в демократическата революция, трябваше да се разобличи либералната буржоазия, да се парализира нейният стремеж към сключването на сделка с царизма за сметка на интересите на народа, да се изтръгнат от нейното влияние селските маси и да се привлекат на страната на пролетариата. Пролетариатът може последователно

да се бори за демократизъм и да постигне победа само ако привлече на своя страна селяните.

Срещу тактическите постановки на меншевиките, които залагаха на съюза на пролетариата с либералната буржоазия, Ленин противопостави лозунга за революционно-демократическата диктатура на пролетариата и селяните. Само такава диктатура е способна да доведе докрай унищожаването на стария, монархическия строй, да очисти обществените отношения от всички остатъци от крепостничеството и да открие пътя към непосредствената борба на пролетариата против капитализма, за социализъм.

Така Ленин решаваше по нов начин въпроса за характера на властта, която трябваше да бъде утвърдена в резултат на победата на демократичната революция. Сега вече буржоазната революция можеше да победи само като революционно-демократична диктатура на пролетариата и селяните.

В. И. Ленин считаше, че възникналото в резултат на победата на революцията временно революционно правителство ще бъде по своя произход и основен характер орган на въоръженото въстание; то е призвано да свика Учредително събрание, да осъществи програмата-минимум на партията. Такава власт още не би излязла из рамките на капиталистическите общественно-икономически отношения, защото тя не засяга основите на буржоазния строй — частната собственост върху средствата за производство. Но тя би имала колосално значение за по-нататъшната борба за социализъм. В този смисъл победата на буржоазната революция би била дори по-изгодна за пролетариата, отколкото за буржоазията. Но тази революция не може да спре на първия етап. От демократична революция, пише Ленин, „ние веднага ще започнем да преминаваме и именно според нашата сила, според силата на съзнателния и организиран пролетариат, ще започнем да преминаваме към социалистическа революция. Ние сме за непрекъснатата революция“ (т. 9, стр. 237).

Още в средата на XIX век Маркс и Енгелс писаха, че революцията трябва да се направи непрекъсната дотогава, докато не бъдат отстранени всички повече или по-малко имотни класи и докато пролетариатът не завоюва държавната власт.

Новото у Ленин се състоеше в това, че той, като се опираше на марксистката теза, направи анализ на конкретното съотношение на класовите сили, възникнало в новата историческа епоха. От Лениновия извод следваше, че победата на буржоазната революция вече не може да доведе до продължително господство на буржоазията.

Ленин се ръководеше от това, че в Русия са налице две социални войни: едната — общонародна, против царизма, за демократична република; другата — борбата на работническата класа против буржоазията. На пръв план стоеше задачата за събарянето на царизма. Работническата класа е призвана да застане начело на всички демократични сили, за да свали самодържавието и да започне борба против капитализма, за победата на социалистическата революция.

Като характеризира последователността на етапите на развитието на революцията, Ленин посочва: през първия, буржоазния етап, пролетариатът в съюз с всички селяни потиска със сила съпротивата на самодържавието и парализира неустойчивостта на буржоазията. През втория, социалистическия етап, като се бори начело на всички полупролетарски слоеве и неутрализира колебанията на дребната буржоазия, пролетариатът ще нанесе поражение на капитализма.

Ленинската теория за революцията противостоеше не само на меншевишката опортюнистическа схема, но и на така наречената „теория за перманентната революция“ на Троцки, който твърдеше, че било възможно, като се избегне етапът на буржоазнодемократическата революция, да се прескочи направо към диктатурата на пролетариата (оттук лозунгът — „Без цар, а правителството — работническо“). Троцкистката „теория“ отричаше революционната роля на селяните като съюзник на пролетариата. Нещо повече, Троцки заявяваше, че селяните ще вземат враждебно отношение към работническата класа, и работническата класа, нямайки съюзници вътре в страната, не може да победи без пряката държавна подкрепа на пролетариата от Западна Европа. Революционна на думи, „теорията за перманентната революция“ означаваше по същество капитулация пред буржоазията.

Книгата „Две тактики на социалдемократията в демократическата революция“ е образец на творческо раз-

витие на марксистката теория. В нея е всестранно обоснована хегемонията на пролетариата в буржоазнодемократическата революция, показано е решаващото значение на съюза на работническата класа със селяните, разкрита е идеята за революционндемократическата диктатура на пролетариата и селяните, развита е марксистката теза за непрекъснатата революция в стройната теория за прерастването на буржоазнодемократическата революция в социалистическа, разработени са тактическите принципи на партията. Един от дейците на Болшевишката партия, С. И. Гусев, след като се запознава с книгата, пише на Ленин, че тя ще изиграе огромна роля. „Особено ме поражда революционният дух, от който тя е изцяло проникната, и нейната удивителна яснота и популярност.“

**Революцията
в подем**

„Революциите са празник на потиснатите и експлоатираните. Никога народната маса не е способна да се прояви като активен творец на нови обществени отношения така, както по време на революцията (т. 9, стр. 105).

Тези забележителни думи на Ленин се потвърждаваха от целия ход на събитията в страната. Пролетта и лятото на 1905 г. бяха ознаменувани с рязък подем на революционната вълна. На 1 май, Деня на международната пролетарска солидарност, стачкуваха 220 000 работници.

Особено показателна беше борбата на текстилците в Иваново-Вознесенск. Започналата на 12 май стачка продължи 72 дни и обхвана 70 000 работници от текстилните предприятия в Иваново-Вознесенск, Шуя, Орехово-Зуево и други градове. Стачката беше ръководена от болшевиките. Между тях беше М. В. Фрунзе, станал по-късно виден деец на партията и пълководец на Червената армия. В Иваново-Вознесенск работниците избраха Съвет на пълномощниците, който стана първият Съвет на работническите депутати. Съветът създаде работническа милиция за опазване на обществения ред, въведе контрол над печатниците, осигуряваше свобода на словото и събранията. Издаваха се бюлетини и прокламации.

Пламъкът на революцията се разгаряше. Стачки и демонстрации, понякога с барикадни боеве, станаха през

май в Лодз, Варшава, Одеса, след това в Ростов, Новоросийск и други градове. През лятото на 1905 г. избухнаха 895 селски бунта. Борбата на селяните в Грузия, Украйна и в Поволжието се отличаваше с упоритост и организираност.

Армията, последната опора на царизма, започна да се колебае. Войниците и моряците — това са бивши работници и селяни. През всички прегради до тях стигаха новините за борбите на техните бащи и братя в града и селото. Жестокият режим, безпощадното задушаване и на най-малкия протест, престъпната война с Япония засилваха омразата на войниците и моряците към царизма.

На 14 юни моряците на броненосца „Потьомкин“ въстанаха. Те издигнаха червеното знаме на революцията. Ярки епизоди от въстанието са отразени в знаменития съветски филм „Броненосецът „Потьомкин““.

Вестта за въстанието на „Потьомкин“ се разнесе мълниеносно сред трудещите се в Одеса. Екипажът на „Потьомкин“ разчиташе, че към него ще се присъедини цялата черноморска ескадра, но царските власти удържаха флота в подчинение. Болшевиките не успяха да организират съвместни действия на работниците в подкрепа на потьомкинци. Броненосецът напусна одеския бряг и отплува в Румъния. Но корабът, по думите на Ленин, остана непобедена територия на революцията. Борбата на „Потьомкин“ даде тласък на цяла редица въстания в армията и флотата.

Раздвижиха се всички слоеве на обществото. Исканията за свобода, земя и ликвидиране на монархията ставаха все по-настойчиви. Работниците все по-често прибегваха до политически демонстрации.

Царското правителство побърза да сключи мир с Япония, за да съсредоточи всичките си сили в борбата срещу революцията. Същевременно, давайки си вид, че прави отстъпки на народа, правителството публикува на 6 август 1905 г. манифест и постановление за избори за Държавна дума, наречена Булигинска, по името на министъра на вътрешните работи, изработил проекта за нея. Думата се разглеждаше като съвещателен орган. А и до изборите за нея се допускаха само помешчиците, градската и селската буржоазия. Абсолютното мнозинство от населението — работниците и бедните селяни,

военнослужещите и учащите се — не получиха изборителни права.

Болшевиките отгатнаха маневрата на правителството, което се опитваше с някакво подобие на парламент да успокои масите, да изтръгне инициативата от ръцете на революционните класи, да спре развитието на революцията. Те призоваха да се бойкотираат изборите за Дума и народът да се готви за въоръжено въстание.

Меншевиките се обявиха против бойкотирането на Думата. Те замениха лозунга за въоръжено въстание с призив за „организиране на революционно самоуправление“. С това те само сееха илюзии, че в Русия уж още преди събарянето на самодържавието са възможни коренни демократични реформи.

Междувременно в страната назряваше обща стачка. През септември обявиха стачка московските печатарски работници, а след това хлебарските, трамвайните работници и от други отрасли. Царизмът отново приложи наказателни мерки. В отговор на тях в борбата се включиха металоработниците. Събитията в Москва получиха отзвук“ в много градове на страната.

Болшевишките организации се стремяха да придадат организиран и целеустремен характер на действията на масите. На 7 октомври обявиха стачка железничарите от Казанската, Ярославската и Курската железопътна линия. По решение на Московската конференция на болшевиките от 11 октомври стачката се разпространи в останалите предприятия на града и след една седмица стана обща. Московчани бяха подкрепени от пролетарския Питер. Разпространявайки се по цялата страна, стачката обхвана 519 000 фабрично-заводски работници, 700 000 железничари, а общо не по-малко от 2 милиона души.

Именно масовата стачка придаде особен характер на руската революция. Буржоазнодемократическа по социалното си съдържание, тази революция беше пролетарска по средствата на борба. Пролетарска не само защото работническата класа беше ръководната сила, авангардът на движението, но и в този смисъл, че специфично пролетарското средство за борба — стачката — беше главното средство за въвличане на масите в движението.

Революцията се развиваше с поразителна бързина. Гигантският вихър на пролетарския натиск срина Булигинската дума, като създаде пряка заплаха за самодържавието. Въстанието се приближаваше, но още не беше назряло. Войската се колебаеше, самодържавието маневрираше. Настъпи известно равновесие на силите: царизмът вече не беше в състояние да нанесе поражение на революцията, революцията още нямаше сили с решаващ удар да смаже царизма. В тази обстановка на 17 октомври бе издаден царски манифест, в който „най-милостиво се даряваха“ свобода на словото, събранията и съюзите, неприкосновеност на личността. Заявяваше се, че се признават законодателните функции на Държавната дума, че се разширява нейният състав и избирателните права на трудещите се.

Болшевиките прецениха манифеста като първа победа над царизма, принуден да направи отстъпки под натиска на революционния народ. Но никой не биваше да се самозалъгва. На народа беше нужна не книжна конституция, а действителна гаранция за свободата. Предстояха тежки битки.

Меншевиките преувеличаваха значението на манифеста. Някои от тях го считаха за поврат на Русия към конституционен път на развитие.

Буржоазията посрещна с ликуване манифеста на царя. Тя се залъгваше с надеждата, че самодържавието има намерение да поделит с нея властта; това напълно ѝ допаднаше. Нейното дясно крило и обуржоазилите се помещици се обединиха в „Съюз 17 октомври“ (партия на октябристите) и станаха надеждна опора на царя в задушаването на революцията. Лявото крило образува друга голяма буржоазна партия — конституционно-демократическа (кадети). На думи кадетите изглеждаха демократи, а в действителност провеждаха политика на съглашателство с царизма.

Фалшът и подлото лицемерие на самодържавието се проявиха в това, че веднага след „монаршеската милост“ започна невиджан период на жестоки репресии: убийства на прогресивни работници, студенти, еврейски погроми, стреляне срещу демонстрациите. За по-малко от месец след обнародването на манифеста бяха убити около 4 000 души, ранени и осакатени над 10 000. Не случайно тогава стана популярна песенчицата:

**Царят се изплаши, издаде манифест:
На мъртвите свобода, живите — под арест.**

Като отбиваше ударите на царизма, пролетариатът повишаваше своята организираност, създаваше профсъюзи, съвети на фабрично-заводските отговорници. Една от най-ярките прояви на революционното творчество бяха Съветите на работническите депутати, възникнали в хода на стачната борба. Освен в Иваново-Вознесенск, Петербург и Москва такива Съвети възникнаха в повече от 50 града и работнически селища. Започнаха да се издават вестници, като се игнорираха цензурните ограничения. Възникваха все нови и нови политически и обществени организации. Партията на работническата класа излизаше от нелегалност.

Болшевиките с удесеторена енергия работеха сред масите, като ги подготвяха за непосредствен натиск върху устоите на старата власт. Те организираха бойни отряди, набавяха оръжие. Партийните организации растяха бързо с въвличането на прогресивни пролетарии и селяни, често пъти опърлени от барута на класовите сражения.

На 8 ноември от чужбина се завърна в Петербург В. И. Ленин. Той веднага се включи в непосредствена работа по ръководството на революционната борба. Той даде оценка на ролята и значението на Съветите на работническите депутати. В редица райони, обхванати от селски въстания, се образуваха селски комитети.

Съветите действаха като революционна власт: въвеждаха осемчасов работен ден, регулираха обществения ред и конфискуваха частната собственост (печатници, комунални предприятия). Ленин с гениална прозорливост видя в Съветите не само органи на въстанието, но и зародишни органи на революционната власт.

В. И. Ленин свързваше дейността на Съветите с подготовката на всенародно въстание и с неговия победоносен изход. Партията се стремеше да ги използва за сътрудничество с непролетарските маси и техните организации, считаше за полезен и необходим за делото на революцията левия блок с революционната буржоазна демокрация (със селяните и градската дребна буржоазия). С тактиката за създаване на ляв блок се целеше да бъде изолирана либералната буржоазия.

Самият живот поставяше на дневен ред въоръженото

въстание. Неговата подготовка и провеждане бяха изключително трудни. Да се установи готовността на работническата класа и партията за такова въстание, да се определи моментът за неговото обявяване — всичко това беше извънредно сложно, още повече че контра-революцията се държеше все по-нахално и провокационно.

Правителството разреши на местните власти да действуват както намерят за добре, включително до прилагането на изключителни мерки. С указ на царя стачниците започнаха да се дават под съд; бяха спрени всички демократични вестници, включително болшевишкият „Новая жизнь“, който започна да излиза през октомври 1905 г. На 3 декември беше арестуван целият състав на Петербургския съвет на работническите депутати. Столичният пролетариат беше отслабен от репресиите, локаутите (масовите уволнения на работници) и продължителните стачки. Инициативата за действие премина в ръцете на московските работници.

На 5 декември общоградската конференция на болшевиките с явно гласуване взе единодушно решение на 7 декември в 12 часа по обед да се започне обща политическа стачка и да бъде превърната тя във въоръжено въстание. На 6 декември същото решение взе пленумът на Московския комитет. Избран беше ръководен център — Московският федеративен съвет, в който освен болшевики влязоха и меншевики, и есери.

Стачката започна организирано, още първия ден броят на участниците достигна 100 000, а на втория — вече 150 000. Работниците от 29 железопътни линии обявиха обща политическа стачка. Бяха направени опити за съжаление твърде недостатъчни, да се привлекат на страната на стачкуващите войниците от московския гарнизон. Но, общо взето, събитията, лишени от явно настъпателен характер, се развиваха бавно. Едва след като на 9 декември реакцията първа нанесе удар, стана ясно, че е настъпил решителният момент. Когато на „Чистите прудове“ се събраха дружинници, кавалеристи, подкрепени от артилерия, ги нападаха, много бяха съсечени и осакатени, а над 100 души арестувани. Възмущението от кървавата разправа се прояви в енергично изграждане на барикади и укрепване на бойните позиции на въстаниците.

На другата сутрин цяла Москва започна да се покрива с пояс от съоръжения. Строяха ги всички — и възрастни, и деца, и жени, и старци. Пресня, Миуси, Бутирки, Соколники, Рогожко-Симоновски — в тези райони особено силно се проявяваше решимостта за въоръжена борба. Съчувствието и подкрепата на народа бяха явно на страната на революционерите, но превъзходство в оръжие и в организация на бойните действия имаше правителството.

Най-ожесточени боеве се водиха на 11 декември. Работниците, отстъпващи на противника по численост и въоръжение, отвърщаха с тройна смелост, извършваха неочаквани нападения, атакуваха откъм тила. Навсякъде им помагаше населението и сцените на тази помощ напомняха най-героичните епизоди от историята на всички велики революции. Пресненските дружинници оказваха упорита съпротива на царската войска в районите на Зоологическата градина, Гърбавия мост, Кудринския площад. Ожесточени схватки станаха край фабриката на Шмид, която след това беше унищожена от артилерийски огън.

Без да стихват, боевете се водеха с променлив успех. Но царската власт, която задържа в ръцете си Николаевската железопътна линия, свързваща Петроград и Москва, и попречи на опита да се вдигне въстание на войниците от московския гарнизон, получи възможност да натрупа значителни сили. В средата на декември тя имаше в Москва 11 пехотни и 5 кавалерийски полка с 5 артилерийски батареи срещу 2 000 въоръжени и 4 000 невъоръжени дружинници, които нямаха боен опит и съответна организация. Един от ръководителите на въстанието на Пресня, З. Я. Литвин-Седой, си спомня: „... Нямахме бойна организация, нямахме разработен план. Единствената дружина, която имаше маузери, беше Шмидовата, цитаделата на болшевиките, и дружината на Мамонтов, разполагаща с ловни пушки със съчми. За един револвер на Пресня имаше 10 желаещи да се бият.“

Съвместното обръщение на ръководството на партията — на болшевиките и меншевиките — от 13 декември с призив да се подкрепи Московското въстание не даде желаните резултати. Преминавайки в настъпление, контрареволуцията започна жестоко да потушава въста-

Барикадният бой на Пресня в дните на въоръженото въстание в Москва, декември 1905 година

Художник А. Любимов

нието. В тази обстановка МК на РСДРП и Изпълнителният комитет на Московския съвет решиха да прекратят въоръжената борба на 18 декември вечерта.

„Ние започнахме. Ние завършваме... — пишеше пресненският щаб на бойните дружини в своето възвание. — Кръв, насилие и смърт ще ни следват по петите. Но това е нищо. Бъдещето принадлежи на работническата класа. Поколение след поколение във всички страни ще се учат на упоритост от опита на Пресня.“

Защо, въпреки героизма на неговите участници, Декемврийското въоръжено въстание в Москва претърпя поражение?

Преди всичко защото въстаналите работници не успяха да привлекат на своя страна войската. Затова, макар и да имаше открити действия на войници и матроси, по-голямата част от войската остана вярна на царизма. С нейна помощ царското правителство нанасяше удар след удар срещу революционните сили. Освен това нямаше единно, централизирано ръководство. Полицията арестува още през първия ден на стачката целия състав на федеративния съвет. Образуваната вместо него

изпълнителна комисия на Московския комитет също се оказа недееспособна поради арестуването на двама от нейните главни работници — Шанцер и Василев-Южин. Борбата се водеше изолирано във всеки район.

Докато въстанието беше напълно узряло политически, тъй като революционният ентузиазъм преливаше, в организационно-техническо отношение трябваше да се направи още много. Подготовката на дружините, тактиката на уличните боеве, връзката между огнищата на въстанието — всичко това беше далеч несъвършено, а понякога изобщо липсваше. Дружинниците се биеха с примитивно оръжие, а срещу себе си имаха картечници и оръдия.

Барикадната тактика е добра при отбрана. Но при въоръжено въстание може да се разчита на победа само като се води решително настъпление.

Голяма вреда нанесоха меншевиките със своите колебания и явни отстъпления от съгласуваните решения. Те последни се съгласиха да участвуват във въстанието и първи напуснаха полесражението. Още на 14 декември те изтеглиха своите дружини, докато другите умираха на барикадите, но не ги напускаха.

И така, първата битка на московските работници с царизма завърши с поражение. Но независимо от нейния изход в революционната борба беше записана една от най-блестящите страници. От времето на Парижката комуна пролетариатът не беше извършвал такъв натиск върху устоите на старата власт, какъвто извърши с Декемврийското въоръжено въстание.

Московското въстание не прерасна в общоруско и това предопредели неговото поражение. Но героичният подвиг на московските работници беше подхванат от пролетариите в другите градове. В Донбас сражения се водеха не само в градските райони, но и покрай железопътните линии, на гарите, където на помощ на работниците често идваха селяни. На 12 декември се вдигна с оръжие в ръка пролетарският Харков, след това Ростов на Дон. На Владикавказката железопътна линия се водеха ожесточени боеве, които продължиха 7—8 дни. Отделни позиции, гари и къщи по няколко пъти преминаваха от едни ръце в други. 18 дни се задържа „Новоросийската република“, както беше наречена властта в града, упражнявана от Съвета на работниче-

ските депутати. Три дни геройски се биха въстаналите работници от Нижни-Новгород и предградията. В декемврийските дни вълна от стачки и въстания заля Урал и Сибир. Възникнаха „Красноярската“ и „Читинската“ република, които съществуваха няколко седмици.

В хода на революцията се раздвижиха потиснатите народи на Русия. В авангарда на битките в Латвия вървеше латвийският пролетариат. В подкрепа на Московското въстание се вдигнаха с оръжие в ръце естонските работници и селяни. Кипеше в борба Грузия. Събарянето на омразния строй, който потискаше свободата и заробваше човека, беше дело на всички народи на Русия.

В обстановката на
отлив на революцията.
IV и V конгрес
на РСДРП

Ленин нарече октомври и декември връхна точка на възходящата линия на руската революция. С потушаването на Декемврийското въоръжено въстание започна нейната низходяща линия. Но това не се прояви веднага. Революционните вълни ту се надигаха, ту спадаха. След успеха следваше поражение, след натиска на революционните сили — бесен натиск на реакцията. На много места беше въведено военно положение. Правителството разпределяше войската така, че по-добре да я използва за потушаване на революционните действия. В Полша, Прибалтика, Закавказието, по Московско-Казанската железопътна линия действаха наказателни експедиции. В Сибир наказателната експедиция на генерал Мелер-Закомелски откъщаваше на работниците и селяните. По заповед на министъра на вътрешните работи Дурново „метежниците“ бяха безпощадно избивани без „ни най-малко снизхождение“.

Стотици мъжествени борци бяха извадени от редиците на Болшевишката партия. При превозването на оръжие за работниците от Чита за Иркутск беше заловен от наказателния отряд на генерал Рененкампф и разстрелян без съд и следствие самоотверженият революционер, петербургският работник, болшевикът Иван Василиевич Бабушкин. Ленин пише за него, че само благодарение на дейността на такива хора, само благодарение на тяхната подкрепа РСДРП израсна в 1905 г. в партия, която неразривно се сля с пролетариата.

Като преодоляваха невероятни трудности, болшевиките се стремяха да доведат докрай започнатата от народните маси борба. Да не се слага оръжието, докато революцията с цялата си сила не се пребори със силите на реакцията — такова беше тяхното твърдо решение. Като отговаряха на меншевиките, заявили чрез Плеханов, че „не трябваше да се хващаме за оръжието“, болшевиките казаха: напротив, пролетариатът трябва още по-смело и решително да се хване за оръжието.

И когато царското правителство отново прибягна до конституционната примамка с цел да отслаби революционната енергия на масите, отново обяви избори за Дума (наречена Първа), болшевиките още веднъж призоваха към активно бойкотиране на царския лъжепарламент. Но този път бойкогът не се увенча с успех. Революцията вече започна да отслабва.

Опитът от революционните боеве през 1905 г. особено нагледно показва вредата от липсата на единство на всички отряди на работническата класа. Там, където работниците, независимо от тяхната принадлежност към едни или други политически и партийни групи в Съветите, професионалните съюзи и другите организации, в стачната и въоръжената борба действаха заедно, успяваха да постигнат много.

Класовият усет на работниците им подсказваше, че разцеплението отслабва партията, а следователно и революцията. Те изказваха недоволство от него, искаха то да бъде ликвидирано. Под натиска на работническите маси меншевиките в момента на подем на революцията направиха известни крачки за сближаване с болшевиките.

Болшевиките приветстваха обединението, но на принципна основа при условие, че меншевиките се откажат от опортюнистическата политика. Още в края на декември 1905 г. ръководните центрове на болшевиките и меншевиките се сляха и на началата на равно представителство образуваха обединен Централен комитет, който трябваше да свика обединителен конгрес на РСДРП.

Като се стремеше към ликвидиране на разцеплението, Ленин същевременно считаше, че е необходимо — „в рамките на другарството“ — да се води идейна борба с меншевиките по въпросите на тактиката. Сред мен-

шевиките имаше много работници, които не можеха изведнъж да разберат в какво се състои опортюнизмът в тактиката на меншевиките. Те не биваше да бъдат чисто и просто заклеймени като опортюнисти, трябваше да се доказва — теоретически и практически — в какво е вредата от меншеизма. Обединителният конгрес и в това отношение можеше да изиграе положителна роля.

IV (Обединителният) конгрес беше свикан в Стокхолм (Швеция) през април 1906 г. Той заседаваше в помещението на Народния дом, предоставен от шведските социалдемократи. На конгреса присъствуваха 112 делегати с решаващ глас и 22 — със съвешателен. Те представляваха 62 организации на РСДРП. В работата на конгреса участваха и представители на социалдемократията в Полша и Литва, на Латвийската социалдемократическа работническа партия и Бунда. По един делегат бяха изпратили Украинската и Финландската социалдемократическа работническа партия. Между болшевиките депутати бяха: В. И. Ленин, А. С. Бубнов, К. Е. Ворошилов, В. В. Воровски, С. И. Гусев, М. И. Калинин, Л. Б. Красин, Н. К. Крупская, А. В. Луначарски, И. В. Сталин, М. В. Фрунзе, С. Г. Шаумян, Е. М. Ярославски. Болшевиките имаха 46 гласа, меншевиките — 62. Преобладаването на меншевиките се отрази върху характера на взетите от конгреса решения.

Конгресът разгледа въпросите за аграрната програма, за оценката на текущия момент и класовите задачи на пролетариата, за отношението към Държавната дума, за обединяването с националните социалдемократически организации, устава на партията и други.

Не случайно аграрната програма стоеше в центъра на вниманието на конгреса. Остатъците от крепостничеството в селото под формата на едро помещическо земевладение бяха толкова силни, че те породиха общонационално движение и превърнаха това движение, както пише Ленин, в пробен камък на цялата буржоазна революция (виж т. 13, стр. 293).

В хода на революционните събития пред партията възникна настоятелната необходимост да преразгледа, да разшири аграрната си програма, да я постави в съответствие със селските искания. Програмното положение за връщане на селяните „отрязъците“ беше явно недостатъчно. В доклада на Ленин пред конгреса беше

обоснована програма, с която се предвиждаше революционно унищожаване на цялото старо земевладение. Същността ѝ се свеждаше до следното: конфискуване на всички църковни, манастирски, помешчически, държавни и принадлежащи на царската фамилия земи; създаване на изборни селски комитети за пълно унищожаване на властта на помешчиците и техните привилегии и за фактическо разпореждане с отнетите земи; национализиране на всички земи, т. е. предаването им в собственост на държавата.

Това беше програма, насочена към вдигането на селските маси на борба против всички остатъци от крепостничеството в селото, за пълно демократизиране на политическия строй.

Меншевиките, и от тях особено Плеханов, които както и преди смятаха, че буржоазната революция може да разчисти пътя само за продължително господство на капитализма, се обявиха против национализирането на земята. Те защитаваха програмата за муниципализация — предаване на земята в собственост на местните органи на самоуправление (муниципалитети или земства). Това означаваше, че селяните трябва да плащат на земството аренда за бившите помешчически земи.

Както меншевиките разбираха муниципализацията, се получаваше, че аграрният въпрос трябва да се реши не по революционен, а по реформистки път. Редица болшевишки делегати (С. А. Суворов, В. А. Базаров (Руднев), И. В. Сталин и др.) искаха помешчическите земи да бъдат поделени и дадени в частна собственост на селяните. Привържениците на поделянето се ръководеха от това, че е неизбежно продължително прекъсване между буржоазнодемократическата и социалистическата революция. Те не вземаха под внимание перспективата за прерастване на буржоазната революция в социалистическа. Освен това те смятаха, че при условията на неразвения капитализъм национализирането на земята е изобщо невъзможно.

В. И. Ленин считаше идеята за поделянето на земята погрешна, но не и вредна. Поради това, когато стана ясно, че предложението за национализацията няма да бъде прието от конгреса, Ленин оттегли своя проект и гласува заедно с привържениците на поделянето, идея-

та на които имаше революционно-демократически характер.

Обсъждането на аграрната програма на IV (Обединителния) конгрес отново отрази различния подход на болшевиките и меншевиките към оценката на движещите сили и перспективите на буржоазнодемократическата революция в Русия. Това стана още по-ясно при обсъждането на тактическите въпроси. Както и преди, меншевиките защитаваха курса на съглашателство с либералната буржоазия. Те характеризираха отрицателно селяните, твърдяха, че последните са настроени монархически.

Доводите, които изтъкваха меншевишките делегати, по същество бяха насочени против самата идея за вземането на властта от революционния народ. Затова пък те не скъпяха думите си в подкрепа на Държавната дума. Например меншевикът Мартинов рисуваше Думата като общонационален политически център.

В. И. Ленин разкри слабостта на аргументите на меншевиките, тяхната склонност към реформизъм. Без да отрича парламентарните форми на борба, той предпазваше от прекомерно увличане по тях. Да се проповядва парламентаризъм при онези условия, означаваше да се сеят конституционни илюзии сред народа. Думата беше само параван, прикриващ всевластието на царската монархия.

Едно от постиженията на конгреса беше сливането на националните социалдемократически организации в Полша и Литва, Латвия и Бунда с РСДРП. Това спомогаше за организационното укрепване на партията, за унищожаването на остатъците от кръжоковщината, за интернационалното сплотяване на руския пролетариат. В този смисъл решенията на конгреса имаха положително значение. Но заедно с това поради численото надмощие на меншевиките конгресът прояви непоследователност и колебания, реформистки тенденции.

Социалдемократическата работническа партия стана единна. Но все пак това беше формално единство, защото въпреки решенията на конгреса меншевиките продължаваха фракционната си линия, все повече отиваха надясно. Когато бе открита I Държавна дума, в която кадетите се оказаха най-многобройната фракция, меншевиките призоваваха те да бъдат подкрепяни и да се

работи за единодействие с тях. След конгреса болшевиките бяха принудени да водят остра идейнополитическа борба срещу меншевишкия опортюнизъм.

Болшевиките разясняваха, че социалдемокрацията трябва да се съюзява не с кадетите, с тези „гробарски червеи на революцията“, а с революционно-демократичните сили, които в Думата бяха представени от „трудовата група“ (или трудовиките), изразяваща интересите на селяните.

Впрочем скоро царското правителство разтури кадетската Дума, тъй като я намери за недостатъчно послушна. Болшевиките предложиха в Централния комитет незабавно да се излезе с обръщение към работническата класа с призив да отговори за разтурянето на Думата с подготовка за въоръжено въстание. Меншевиките отхвърлиха това предложение. С мнозинството на своите гласове те взеха решение да се участвува в свиканото от кадетите във Выборг съвещание на членовете на разтурената от царското правителство I Дума. Заедно с кадетите меншевиките подписаха манифест за пасивна съпротива срещу царизма.

Опортюнистическата тактика на меншевишкото мнозинство в Централния комитет предизвика възмущението на социалдемократическите организации по места. Социалдемокрацията в Полша и Литва заяви в своя вестник „Красное знамя“, че резултатът от опит на Централния комитет да върне събитията назад и да изпрати социалдемокрацията в тила на революцията може да бъде само един — „ходът на събитията ще изпрати днешния Централен комитет в тила на социалдемокрацията“.

Политическият банкрут на меншевишкия ЦК постави пред партията задачата да се свика нов, V конгрес. Това поискаха Петербургският комитет и много други организации.

Подготовката за V конгрес започна, когато вече беше свикана II Държавна дума. В изборите за нея участваха и болшевиките. Обстановката¹ се измени, възможностите за непосредствена революционна борба все повече намаляваха. При тези условия болшевиките счетоха за необходимо да използват и такава арена на борба като Думата. Участието в изборната кампания и в самата Дума те разглеждаха като едно от средствата

за пропагандиране на революционните лозунги, за укрепване на връзките с масите, за разобличаване на политическите врагове, за изтръгване на селяните от влиянието на либералната буржоазия. Изборите за Дума действително отразиха отдръпването на селяните от кадетите.

Социалдемократите получиха 65 депутатски места в Думата. Между тях имаше 33 меншевики и 3-ма съчувстващи им. Като използваха численото си надмощие, меншевиките даваха тон във фракцията в Думата. Вследствие на това фракцията не заемаше твърда позиция, често се колебаеше.

Критиката срещу дейността на фракцията, а заедно с това и на Централния комитет беше още един аргумент в полза на незабавното свикване на конгреса. Той се състоя от 30 април до 19 май 1907 г. в Лондон. На него бяха представени вече 303-ма делегати с решаващ глас и 39 — със съвещателен от 150 000 члена на партията и 145 партийни организации. На конгреса присъстваха 89 болшевики и 88 меншевики. По повечето от обсъжданите на конгреса въпроси болшевиките бяха подкрепяни от полските и латвийските делегати.

Това беше последният конгрес, на който болшевиките заседаваха заедно с меншевиките. По-нататък техните пътища все повече се разделяха и окончателно се разделиха.

V (Лондонският) конгрес на РСДРП премина под знака на остра критика на опортюнистическата тактика на меншевиките. „Банкрутът на нашия ЦК — каза Ленин — беше преди всичко и повече от всичко банкрут на тази опортюнистическа политика“ (т. 12, стр. 439).

Централният въпрос на конгреса — за отношението към буржоазните партии — беше по същество въпрос, кой може и трябва да бъде хегемон в буржоазнодемократическата революция. Ходът на събитията през 1905—1907 г. напълно потвърди болшевишката оценка на движещите сили на руската революция. За това отново говори в доклада си пред конгреса Ленин. Идеята за хегемонията на пролетариата издържа проверката на живота. Само пролетариатът може да върви начело на масите и да доведе борбата до победен край. В хода на революцията либералната буржоазия тръгна по контра-революционен път. Политиката на работническата пар-

тия може да бъде самостоятелна само когато тя разобличава либералите и привлича колебаещите се селяни на страната на пролетариата.

Меншевиките претърпяха поражение на V конгрес. Техните доводи в защита на опортюнистическата си тактика, опитите да я оправдаят, като се позовават на марксизма, предизвикваха само иронична усмивка. Роза Люксембург, делегат на полските социалдемократи, обръщайки се към меншевиките, каза: „Вие не стоите на марксизма, а седите, даже — лежите върху него.“

Конгресът прие Лениновата резолюция за отношението към буржоазните партии. В нея се даваше оценка на основните им групи: черносотническата („Съюз на руския народ“ и др.), „Съюз 17 октомври“ (октябристи) — контрареволуционна партия на буржоазията; либерално-монархическата партия на кадетите; дребнобуржоазните партии („народни социалисти“, трудовата група, есерите).

Конгресът призна, че е необходимо да се води безкомпромисна борба против черносотниците и другите десни партии, да се разобличават кадетите като разпространители на конституционни илюзии. По отношение на дребнобуржоазните партии се поставяше задачата те да бъдат изтръгнати от влиянието и ръководството на либералите и да бъдат привлечени на своя страна. Конгресът се ръководеше от обстоятелството, че в една или друга степен дребнобуржоазните партии изразяваха интересите на широките непролетарски трудещи се маси — съюзници на пролетариата в борбата му против царизма.

V конгрес на РСДРП се провеждаше в обстановка, когато везните все повече наклоняваха към контрареволуцията. Скоро царизмът премина в решително настъпление и революцията претърпя поражение. На пролетариата не липсваше мъжество, храброст и беззаветен героизъм. Той поведе след себе си хиляди и хиляди изтерзани, потиснати, измъчени от нуждата и глада селяни. Но той нямаше достатъчно сили, организираност и опит.

Работническата класа този път не успя да създаде здрав съюз със селяните, които действуваха твърде неорганизирано, разпокъсано. Отрицателно повлия и това, че със съглашателската си политика меншевиките

отслабваха силите на пролетариата. Те разпространяваха погрешното мнение, че свободата можела да се извоюва по мирен, конституционен път.

И все пак борбата на руския пролетариат през 1905—1907 г. беше една от най-забележителните страници в историята на освободителното движение. Революцията не можа да победи, но работническата класа доказа своята способност да побеждава.

Първата народна революция от епохата на империализма имаше огромно значение. Тя изигра ролята на „генерална репетиция“, без която революцията в 1917 г. — както буржоазната, Февруарската, така и пролетарската, Октомврийската — би била невъзможна.

Тя обогати опита не само на руското, но и на международното работническо и националноосвободително движение, разбуди потиснатите народи на Изтока — Турция, Персия, Китай, Индия, Афганистан и други страни. В резултат на революцията позициите на болшевизма на международната арена укрепнаха, тя спомогна за по-ясното разграничаване на революционерите и реформистите в редиците на II Интернационал. Опитът от борбата на руския пролетариат през годините на първата революция започна внимателно да се изучава. На конгреса на Германската социалдемократическа партия, състоял се в 1905 г., беше поставен въпросът за политическата стачка като мощно средство за революционно мобилизиране на масите. „Поучете се от руската революция“ — с такъв призив се обърна Роза Люксембург към западноевропейските социалисти.

Първата революция в Русия стана прелюдия на бъдещите революционни взривове в Европа и Азия.

ВЪПРОСИ ЗА СЪБЕСЕДВАНЕ:

1. Причини, характер, особености и движещи сили на първата руска революция.
2. III конгрес на РСДРП. Книгата на В. И. Ленин „Две тактики на социалдемократията в демократическата революция“. Тактиката на болшевиките в революцията.
3. Причини за поражението на революцията от 1905—1907 г.

ПАРТИЯТА ПРЕЗ ГОДИНИТЕ НА РЕАКЦИЯТА И НА НОВИЯ РЕВОЛЮЦИОНЕН ПОДЕМ (1907—1914)

**Положението
в партията**   Първата руска революция продължи две години и половина. Царизмът овладя положението едва през лятото на 1907 г. Настъпи мрачен период на реакция. Той започна от 3 юни с разтурянето на II Държавна дума и арестуването на социалдемократическата фракция. Този ден влезе в историята под името третоюнски преврат.

Ръководителят на контрареволуционното правителство — едрият помещик Столипин — беше инициатор и вдъхновител на масовите репресии. Царските съдилища заседаваха непрекъснато, палачите работеха неуморно. Всяка нощ осъдените борци на революцията бяха откарвани към бесилките, наречени от народа „Столипинови вратовръзки“. Екзекутирани бяха хиляди революционери. Десетки хиляди гниеха в затворите, на заточение, на каторга. Царската камарила жестоко откъщаваше на народа, вдигнал се на въстание. Тя искаше с кървава разправа да изкорени от съзнанието на народа самата идея за революция. „Генерал-губернатори, губернатори, жандарми, полицаи, министри и не-сметна паплач от всякакви големи и малки негодници“, се казваше в большевишкия позив от 1908 г., преследваха и наказваха трудещите се.

Заедно с това правителството на Столипин пристъпи към осъществяването на икономически и политически мерки, които имаха за цел да укрепят и разширят социалната база на царизма. От тях особено значение се придаваше на аграрната реформа. Нейният истински смисъл беше да се запазят привилегиите на помещици-

те и същевременно да се разруши старата, общинната система на земевладение.

Правителството се стремеше да създаде в селото здрав кулашки слой, на който да може да се облегне в борбата против революционните бедняци. На селяните беше разрешено да излизат от общината и да се обособяват в хутори* или отруби*. Но такава възможност имаха само заможните стопани. Те купуваха на безценна земя от бедните селяни, като ги обричаха на разоряване и на бягство в града. Така, като разрушаваше общината, царизмът се опитваше да разчисти пътя за по-свободно развитие на капитализма и селското стопанство.

Освен това започна широко преселване на селяните на държавни земи в слабонаселените източни райони на страната. Правителството искаше да разсели пометежните селяни в Сибир и заедно с това да се опита да създаде в новите места на заселването капиталистически стопанства. Хиляди селяни, поддали се на увещанията на властта, се отправиха за Сибир в стремежа си за по-добър живот. Там тях ги очакваше горчиво разочарование. Без средства, без инвентар и работен добитък те не можеха да разработят пустеещите земи. Много от преселниците, напълно разорени, се връщаха в родните места.

Аграрната реформа, провеждана от помещиците, не можеше да не се превърне в издевателство над селяните. С тази реформа бе направена голяма крачка към буржоазната политика в областта на селските поземлени отношения. Но тя не можеше да отстрани извънредно дълбоките социални противоречия, които неизбежно водеха към нова революция.

А през това време тържествуваше реакцията. Революционните и опозиционните партии бяха разгромени. Упадък, деморализация, разцепления, разногласия и ренегатство (отричане от революционните идеали) царяха сред онези, които се бяха присъединили към революцията при нейния подем.

Либералната буржоазия начело с партията на кадетите рязко зави към контрареволуцията. Тя пропо-

---

* хутор, отруб — участък общинна земя, отделен в еднолична собственост (през 1906—1917 г.) на селянина за насаждане на кулашки стопанства (Бълг. ред.).

вядваше идеите на великодържавния шовинизъм, на съюз с монархията против народа. Издаденият в 1909 г. от кадетските философи, историци и публицисти сборник под заглавието „Вехи“ ругаеше революцията и призоваваше към отказване от забележителните традиции на руската революционна демокрация. Един от авторите на „Вехи“, Хершензон, пишеше, че руските граждани трябва „да благославят тази власт, която сама със своите щикове и затвори още ни опазва... от народната ярост“.

Дребнобуржоазните колебливи елементи, присъединили се през периода на революционната буря към РСДРП, панически бягаха от партията. В редиците на меншевиките се появи течението на така наречените ликвидатори начело с Л. Мартов, Ф. Дан, П. Акселрод, Н. Жордания, А. Мартинов и други. Ликвидаторството се проявяваше в отказване от по-нататъшната борба за революция и от нелегалната пролетарска партия. Ликвидаторите твърдяха, че самодържавна Русия вече се е превърнала в буржоазна монархия и задачите за буржоазнодемократически преобразувания ще бъдат решавани отсега нататък от горе, чрез реформи. Те предлагаша нелегалната пролетарска партия да бъде заменена от широк либерален работнически съюз, приспособен към условията на столипинския режим. По своята същина ликвидаторството беше израз на меншевишкия опортюнизъм при новите условия.

Наистина, не всички меншевики тръгнаха по пътя на ликвидаторството. Част от тях начело с Плеханов се обявиха против ликвидаторите. Това бяха меншевики-партийци. Болшевиките се съюзиха с тях за борба за запазване на нелегалната пролетарска партия.

А в какво положение се намираха болшевиките през годините на реакцията? Върху тях се стовариха с особена безпощадност ударите на царизма. Срещу петербургската организация бяха извършени 15 масови арести. Поради арестите бяха сменени шест състава на Петербургския комитет, 11 пъти се промени съставът на Московския градски и Московския окръжен комитет. Големи загуби понесоха партийните организации в Донбас, Урал, Сибир и други райони на страната.

Но болшевишките организации отново се възстановяваха, като проявяваха необикновена жизнеспособност

и устойчивост, приспособявайки се към извънредно трудните условия на революционната нелегалност. От всички разгромени политически партии, посочваше Ленин, болшевиките отстъпиха в най-голям ред, с най-малка загуба за тяхната „армия“, с най-добро запазване на нейното ядро и способността ѝ да възобнови дейността си. Те умело съчетаваха нелегалната работа с използването дори на незначителните легални възможности.

Обаче и сред болшевиките се намериха хора, които под напора на реакцията проявиха опасни колебания. Това бяха така наречените отзовисти (А. А. Богданов, А. В. Луначарски, Г. А. Алекоински, А. В. Соколов и други). През март—април 1908 г., когато в московските организации на РСДРП се обсъждаха резултатите от дейността на социалдемократическата фракция в III Държавна дума (открита на 1 ноември 1907 г.), редица членове на партията поискаха да се отзове фракцията и да се бойкотира Думата.

Според тях при тези условия работата в легалните организации беше безполезна. Настъпило било време за пряка „боева“ подготовка на революцията. Неразбирането на реалната обстановка, характеризираща се с отлив на революционната вълна, тласкаше отзовистите към такива действия, които можеха само да изолират партията от масите, да я превърнат в затворена секта. Затова Ленин наричаше отзовистите „ликвидатори наопъки“.

Партията трябваше не да се затваря в своята черупка (тя и без това се намираше в нелегалност); на-против — с всички средства тя трябваше да укрепва и разширява връзките си с масите. Именно затова дейността на революционните социалдемократи дори в черносотническата Дума имаше голямо значение.

Болшевишките организации в Петербург, Москва, Киев, Екатеринослав, Баку, Тифлис — навсякъде — неуморно работеха сред работническата класа. Дейността на партийните организации се ръководеше от болшевишки център начело с Ленин, който се намираше в чужбина. Той издаваше вестник „Пролетарий“ (1906—1909 г.). Главен редактор и автор на много статии в „Пролетарий“ беше В. И. Ленин; във вестника сътрудничеха А. М. Горки, В. В. Воровски, И. Ф. Дубровински, Н. А. Семашко и други партийни литератори. От

февруари 1908 г. започна да се издава и централният орган на РСДРП — „Социал-демокраг“. Местните болшевишки организации издаваха нелегално редица вестници и списания.

Главната грижа на болшевиките през годините на реакцията беше да се запази и укрепи нелегалната партия. Само при наличието на боева марксистка партия революционното движение можеше да има перспективи. Затова като първа задача животът поставяше идейното разгромяване и изолиране на опортюнистическите течения — ликвидаторството и отзовизма.

Въпросът стоеше така: или партията ще преодолее ликвидаторството, или ликвидаторството ще погуби партията. Възникналата вътрешнопартийна криза не можеше да бъде нито заобиколена, нито прескочена; тя можеше да бъде преодоляна само в упорита и безкомпромисна борба. Тази борба се водеше в три главни насоки: теоретическа, политическа и организационна.

Преди всичко предстоеше да се защити от нападките марксистката философия. През годините на реакцията марксизмът като революционен мироглед на работническата класа беше бясно атакуван от буржоазните идеолози и техните пригласници измежду отстъпниците от социалдемократията. Вместо материализъм се проповядваха идеализъм и попщина. Реакционерите и ревизионистите се опитваха да заменят материалистическата диалектика, т. е. учението за всестранното развитие, за постоянното изменение и обновяване на природата и обществото, с метафизиката, разглеждаща явленията в природата и човешкия живот изолирани едно от друго и намиращи се в неизменно състояние. Метафизиката е враг на всяка истинска наука.

Нещо повече, група меншевишки философи — Н. Валентинов (Н. В. Волски), П. С. Юшкевич и други, а също така и някои болшевишки литератори отзовисти — А. А. Богданов, А. В. Луначарски, В. А. Базаров — станаха активни проповедници на реакционната философия на махизма (по името на австрийския физик и философ Ернст Мах), или на субективния идеализъм, който изобщо отрича съществуването на обективен, независим от човешкото съзнание свят. При това руските махисти се опитваха да представят своята идеа-

листическа философия за „най-нова марксистка философия“.

А. В. Луначарски написа книгата „Религия и социализъм“, в която твърдеше, че марксистката философия била по същество религиозна философия. Той причисляваше социалдемокрацията към „новата велика религиозна сила“. Заради това увличане по религията Плеханов остроумно наричаше Луначарски „блаженния Анатолий“. Трябва да се каже, че в редица статии Плеханов остро критикуваше махистите и „богостроителите“ от позициите на марксистката философия.

Но най-задълбочено и всестранно разкритикува махизма В. И. Ленин в знаменитата си книга „Материализъм и емпириокритицизъм“, излязла в края на април и началото на май 1909 г. Много показателно е, че преди да напише книгата си, Ленин проучи и критически разгледа над 200 книги и статии по философски въпроси. За тази цел той отиваше от Швейцария в Англия, за да се занимава в Британския музей в Лондон.

Книгата „Материализъм и емпириокритицизъм“ беше крупно събитие на философския фронт. В нея Ленин защитава и развива диалектическия материализъм на Маркс—Енгелс, разкрива гигантското значение на марксистката материалистическа философия за обществените и природните науки. Заедно с това Ленин показва тясната връзка между марксистката философия и освободителната борба на работническата класа. Владимир Илич подчертава, че политическата линия на марксизма е неразривно свързана с неговите философски основи.

Когато книгата излезе, започнаха да я изучават в нелегалните партийни организации в Петербург, Москва, Екатеринослав, Одеса, Николаев. По-късно в спомените си болшевичката Т. Ф. Людвинская писа, че книгата се четяла не само от социалдемократическата интелигенция, но и от съзнателните работници. Някои от тях дори публично критикували махистите. Научил за това, Ленин възкликнал радостно: „Ето доказателство, че работниците могат да се ориентират в такъв сложен въпрос!“

Лениновият философски труд изигра огромна роля в борбата с ликвидаторството на теоретическия фронт. Книгата „Материализъм и емпириокритицизъм“ нанасяше съкрушителни удари срещу ревизионизма и догматизма в теорията. Тя и днес е сразяващо идейно оръ-

жие против враговете на марксистко-ленинската философия.

Същевременно болшевиките трябваше да водят напрегната борба с ликвидаторите и отзовистите по въпросите на политиката и тактиката на партията. Ликвидаторите и отзовистите представяха във фалшива светлина периода на настъпилата реакция. Първите сееха неверие в неизбежността на нова революция, а вторите, без да отричат възможността за революция, твърдяха, че тя вече ще бъде не буржоазнодемократическа, а пролетарска, поради което не считаха за нужно да се води борба за демократическа република.

Болшевиките разясняваха, че тактиката на ликвидаторите и отзовистите е еднакво чужда на пролетарската партия, защото Русия неизбежно трябва да преживее буржоазнодемократическата революция, тъй като нито една от нейните основни проблеми не беше разрешена. Демократическа революция, ликвидиране на помещическото земевладение, осемчасов работен ден — тези програмни искания на болшевиките си оставаха, както и по-рано, в центъра на политическия живот на страната. Стратегическата линия на партията, нейните тактически задачи произтичаха от обективната необходимост да се подготвят масите за нова буржоазнодемократическа революция.

За определянето на тактическите задачи на партията важна роля изигра V (общоруска) конференция на РСДРП. Тя се състоя в Париж от 21 до 27 декември 1908 г.

Ленин изнесе доклад „За текущия момент и задачите на партията“. С изумителна сила на марксисткия анализ той разкри класовата същност на третоюнския преврат, очерта перспективите на революционната борба в страната.

В резолюцията си по доклада конференцията подчерта, че старото крепостническо самодържавие в своето развитие се превръща в буржоазна монархия, която маскира абсолютизма (неограничената власт на царя) с лъжеконституционни форми. С учредяването на III Дума беше открито закрепен съюзът на царизма с черносотниците помещици и с върхушката на търговско-промишлената буржоазия.

Изгубил вяра в предаността на селяните към монархията, царизмът търсеше опора в селската буржоазия (кулаците). Конференцията потвърди необходимостта да се води борба за ръководна роля на работническата класа и съюз с широките селски маси в предстоящата буржоазнодемократическа революция. Членовете на партията бяха призовани да изучават и разпространяват опита от 1905—1907 г., който даде незаменими поуки по революционна социалдемократическа тактика.

Поставена беше задачата с всички средства да се поддържат традициите на непримирима борба на партията както със самодържавието и реакционните класи, така и с буржоазния либерализъм, срещу всякакви отстъпления от революционния марксизъм, срещу опитите да се ликвидира нелегалната организация на РСДРП. Конференцията осъди ликвидаторството като антипролетарско и антипартийно течение.

Противно на отзовистите, конференцията отново подчерта необходимостта да се подпомага икономическата борба на работниците, да се използва Думата като трибуна за пропагандиране лозунгите на партията. Решенията на конференцията определиха линията на работата на партията при реакционната обстановка.

Въпреки че участваха в работата на конференцията, след нея ликвидаторите и отзовистите не прекратиха антипартийната си дейност. Ликвидаторите, както и по-рано, пропагандираха легалност на всяка цена, разпространяваха лъжата, че партията фактически вече не съществувала; те наричаха „реакционна идея“ възстановяването на партийната нелегалност. Отзовистите се стремяха да попречат на работата на болшевиките в легалните организации. Те отиваха в клубовете и профсъюзите, „за да ги разрушават отвътре“.

Сериозна пречка в борбата на партията против ликвидаторите и отзовистите бяха примиренците. Между тях особено се открояваше Троцки, който самохвално заявяваше, че стои „над фракциите“, бори се за „мир между фракциите и групите“. Той твърдеше, че болшевиките и меншевиките (включително и ликвидаторите) представлявали не различни политически течения, а само две групи на социалдемократическата интелигенция, които се борят за влияние над „политически незрелия пролетариат“.

В редица статии В. И. Ленин разобличи чуждото на марксизма обяснение на въгрешнопартийната борба в Русия, показва, че тази борба отразява обективните процеси и отношенията между класите. Революционерите не могат безпринципно да се обединяват с опортюнистите и ликвидаторите. Обединяването е възможно само върху основата на сплотяването на действително революционните елементи.

„Обединителните“ жестове на Троцки служеха за дипломатическо прикритие на ликвидаторството. Троцки и неговата групичка бяха всъщност по-опасни от откритите ликвидатори: те замаскираха опортюнизма с „революционна“ фраза, заблуждаваха работниците.

Като разобличаваха антипартийната същност на ликвидаторството и отзовизма, болшевиките същевременно правеха всичко, за да преориентират искрено заблудените, да ги привлекат в партията. Така под влияние на критиката и другарското въздействие се отказаха от отзовизма и по-късно отново застанаха на правилни позиции Лядов, Мануилски, Луначарски. В разговор с Горки Ленин казал: „Луначарски ще се върне в партията, той е по-малко индивидуалист от ония двамата (Богданов и Базаров — *Ред.*). Рядко богато надарена натура . . . Аз, знаете ли, го обичам, отличен другар е.“

Работата сред
масите

Като защитаваха нелегалната партия, болшевиките се стремяха максимално да използват всички, дори и най-оскъдните легални възможности за просвещаване и организиране на масите. Партията обръщаше особено внимание на работата на социалдемократическата фракция в Държавната дума. От трибуната на Думата представителите на работническата партия можеха да се обръщат към всички трудещи се в Русия.

Тежко беше на четиримата болшевишки депутати в черносотническата Дума. Правото на неприкосновеност фактически не се разпространяваше върху тях. Те можеха да бъдат арестувани и предадени на съд по всяко време. Освен това меншевишките депутати (те бяха 10) изопачаваха партийната линия, провеждаха линия на сътрудничество с кадетите. По тяхна вина фракцията допусна много грешки. От трибуната на Думата се разнасяха из цялата страна речите на болшевиките. Те разобличаваха кражбите и злоупотребите с държавни

пари в армията, безчовечната политика на правителството спрямо селяните преселници, осъдителното поведение на служителите на църквата. Депутатът болшевик Сурков казваше: светите отци „осветиха с думите и с мълчанието си насапунисаната примка, разстрелите, ешафодите, бесилките, палачите... Чиновниците в раса се превърнаха в същите врагове на народа, както и чиновниците в мундири“.

В Думата се разнасяше рязката критика срещу правителствените законопроекти, с които обикновено се целеше да се измами народът. При обсъждането на законопроекта за неприкосновеността на правата на личността депутатът Захаров го нарече инструкция на полицията „за ръководство с обичайната употреба на полицейския юмрук спрямо личността на гражданина“.

Болшевишките депутати страстно и убедително защитаваха интересите на бедстващите селяни. Те разобличаваха столипинската аграрна реформа и настояваха за конфискуване на помещическите земи, за безвъзмездното им предаване на селяните. Това помогна на селските депутати (трудовиките) да заемат правилна позиция по аграрния въпрос.

Не, далеч не бяха прави онези, които подценяваха значението на работническото правителство, които подкрепяха отзовистите. Шепата пролетарски борци в Думата отправяше предизвикателство срещу целия царски строй, високо заявяваше, че народът ще се събуди и ще помете позорната система на насилие и произвол. А чрез болшевишкия печат техните речи стигаха до трудещите се.

Депутатите болшевики се срещаха с избирателите, често говореха пред работниците. Те получаваха отвсякъде писма, декларации, петиции. Широките работнически и селски маси познаваха болшевишките депутати, симпатизираха им и ги подкрепяха с каквото можеха. Гяхната дейност в Думата беше образец на революционна парламентарна тактика.

Болшевиките се стремяха да активизират професионалните съюзи. Те се бореха да бъдат запазени като боеви класови организации на пролетариата, въпреки че ръководството в тях беше заграбено от ликвидаторите, които провеждаха линията на „неутралност“ на профсъюзите (което в известна степен беше изгодно

за правителството). Партията постепенно си създаваше авторитет в професионалните организации. През 1910 г. от 17-те профсъюза в Петербург 16 се ръководеха от болшевики.

Много културно-просветни организации — клубове, дружества, вечерни училища, общообразователни курсове, народни университети, а така също застрахователни каси, кооперации — се използваха за пропагандистка работа. Тук бавно, но непрестанно се извършваше такъв дълбок процес, който представляваше подготвяне на съзнанието на масите за преминаване по-късно към решителни боеви действия.

Когато с разрешение на властта либералите свикваха различни конгреси и конференции, болшевиките не пропускаха възможността да ги използват като трибуна. Такъв беше случаят с Общоруския конгрес на народните университети през януари 1908 г. в Петербург, с I Общоруски конгрес на кооперациите през април 1908 г. в Москва, с конгресите на жените и на фабрично-заводските лекари. В 1910 г. на конгреса на въздържателите работническите делегати отправиха нападки срещу правителството. Реакцията на техните речи беше много болезнена. Чиновниците и поповете не пожелаха повече да участвуват в заседанията, а буржоазният печат негодуваше: това не е конгрес на борбата срещу пиянството, а конгрес на борбата срещу правителството.

Наред с използването на легалните средства партията ръководеше и революционните действия на трудещите се. Въпреки че работническата класа беше отслабена и стачното движение рязко намаля, все пак стачките продължаваха.

Революционното движение на селяните много отслабна, но надеждите на властта за спокойствие в селото не се оправдаха. Често пъти селяните самоволно разоравяха помещическите земи, опожаряваха имения, отказваха да плащат данъци и вноски по земите. Спокойствието на село, съобщаваше нижниновгородският губернатор на полицейския департамент, е „само външно, привидно и се поддържа благодарение на това, че губернията усилено се охранява“.

Въпреки временната победа на контрареволуцията борбата продължаваше. Партията на болшевиките бе-

ше уверена, че приближава времето за нови сражения. Тя самата неуморно се подготвяше за тях, подготвяше и работническата класа, като преодоляваше мъжествено трудностите по своя път.

**VI (Пражка)
конференция на
РСДРП**

От средата на 1910 г. в обществено-политическия живот на Русия се появиха признаци на поврат от реакция към нов революционен подем. Както и преди, най-напред отново се вдигна работническата класа. След продължително затишие през лятото на 1910 г. премина вълна от стачки в Москва, Владимирска, Костромска и Ярославска губерния, Рига, Варшава, Одеса, Саратов, Казан.

Отначало стачките имаха икономически характер. През есента започнаха политически стачки, демонстрации и манифестации във връзка със смъртта на великия руски писател Л. Н. Толстой. Свиканото в Петербург нелегално съвещание на болшевиките предложи да се почете паметта на Толстой с искане за отменяне на смъртното наказание и да се направи съответно запитване в Държавната дума. В широката политическа кампания беше въввлечена значителна част от столичните работници. На 11 ноември по улиците на Петербург излязоха не по-малко от 10 000 демонстранти. В редица предприятия се състояха митинги и едnodневни стачки. След Питер политически стачки и демонстрации се проведоха в Москва, Николаев, Киев, Екатеринослав и други градове.

По същото време на много места се състояха демонстрации и митинги на демократичните студенти. Те искаха да бъде отменено смъртното наказание и прекратени побойщата над политическите затворници.

1911 година беше отбелязана с още по-голям размах на революционното настъпление на работническата класа. Стачки избухваха все по-често и ставаха все по-организирани и упорити. В авангарда бяха металоработниците.

След работниците се вдигаха селяните. В Поволжието, Беларусия, Украйна, Грузия и Азербайджан имаха даже въоръжени прояви на селяните.

Започналият революционен подем показваше, че опитите на царизма да сплаши масите с репресии не са постигнали целта си. Невъзможно беше да се задуши

в народа жаждата за свобода. Непоносимото положение на трудещите се ги принуждаваше да водят борба за по-добър живот. Въпреки големия индустриален подем, във фабриките и заводите работниците получаваха, както и преди мизерна работна заплата. Освен това постоянно им се налагаха глоби. Администрацията на предприятията глобяваше работниците по всякакъв повод и без повод.

Селяните продължаваха да влачат жалко съществуване. Столипинската аграрна реформа не подобри положението на основната селска маса. Тях ги потискаха и грабежа помещиците, кулаците, чиновниците. Царизмът не успя да смекчи с аграрната реформа остротата на социалните противоречия в селото. Столипинщината претърпя неуспех. Нейният крах беше символизиран с убийството на самия Столипин. Той беше смъртно ранен от члена на есеровската бойна група Богров в зрителната зала на Киевския театър през септември 1911 г.

В условията на нарастващия революционен подем пред партията още по-остро се постави задачата за преодоляване на разцеплението, за укрепване единството на партийните редици. А меншевиките ликвидатори и отзовистите бяха засилили фракционната си антипартийна дейност. Ликвидаторите всякак пречеха да се организира работата в Задграничното бюро на Централния комитет и в централния орган „Социал-демократ“. Ликвидаторите, които сами се наричаха независимци-легалисти, издаваха в Русия списанията „Наша заря“ и „Дело жизни“, изпълнени с клеветнически измислици по адрес на нелегалната партия. В същото време отзовистите създадоха нов антиболшевишки център в Болоня (Италия) под формата на партийна школа (в 1909 г. те вече бяха организирали такава „школа“ на о. Капри).

Болшевиките поведоха енергична работа за сплотяване на всички действително партийни сили. В края на май и началото на юни 1911 г. беше свикано съвещание на членовете на Централния комитет, намиращи се в чужбина. На него присъствуваха трима представители на болшевиките, двама — на социалдемократията в Полша и Литва, по един — от Бунда, от „Голос социалдемократа“ и от социалдемократията в Латвийския край.

Съвещанието реши да се свика, колкото може по-скоро, общопартийна конференция. Наложителната необходимост да бъде тя незабавно свикана се диктуваше и от активизирането на работническото движение, и от положението в партията. Избрана беше комисия по свикването на конференцията.

Решението на съвещанието беше одобрено от огромното мнозинство партийни организации. Централният орган на партията „Социал-демократ“ и „Рабочая газета“ публикуваха многобройни резолюции, с които се искаше свикване на конференция. Създадена беше Руска организационна комисия, върху която легна непосредствената подготовка на конференцията.

Партийният живот явно се оживи. Между ядките и групите в различните райони на страната се установяваха контакти, възстановяваха се общоградските центрове и се укрепваха връзките на местните партийни организации с органите на партията в чужбина. Районните комитети в столицата бяха възстановени, оживи се дейността на областното бюро на Централния промишлен район, на Северозападния съюз на РСДРП. Отново бяха създадени партийни организации в Казан, Самара, Саратов, Оренбург. В Киев, в белоруските градове, в Екатеринослав, Николаев, Ростов на Дон имаше партийни комитети. В много низови нелегални организации в Русия и в чужбина заедно с болшевиките работеха меншевики — партийци.

VI (Пражка) общоруска конференция се състоя през януари 1912 г. в Прага (Чехословакия).

Тук имаше малко политически емигранти от Русия и следователно по-малка беше опасността, че конференцията ще привлече вниманието на царската тайна полиция. На конференцията дойдоха представители на повече от 20 партийни организации, включително от всички най-важни центрове на руското работническо движение.

Конференцията трябваше да разгледа широк кръг жизнено важни въпроси. Главни бяха тактическите и организационните. Трябваше да се определи политическата линия на партията в условията на започналия революционен подем. Назряла беше крайната необходимост партията окончателно да се разграничи от ликвидаторските, антипартийните елементи не само идейно, но и организационно, да се очисти от опортюнистите.

Ликвидаторството (както и отзовизмът) се разобличи докрай като дребнобуржоазно течение, което на практика изпълнява ролята на агентура на буржоазията в работническото движение. „Мирът“ или „примирието“ с ликвидаторството бяха изключени.

Конференцията отдели голямо внимание на тактическите въпроси в новата обстановка. Единодушно беше признато, че революционното настроение е обхванало пролетариата и широките демократични слоеве на обществото. Съчетаването на легалните и нелегалните форми на борба се беше оказало напълно целесъобразно. Трябваше да се разширяват и задълбочават връзките на партията с масите, като се използват за тази цел всички възможности.

На конференцията бяха обсъдени задачите на партията в изборителната кампания във връзка с изборите за IV Дума. Мандатът на III Дума изтичаше през лятото на 1912 г. В изборителната кампания партията щеше да се включи с лозунгите: демократическа република, конфискуване на всички помещически земи, осемчасов работен ден. Това бяха исканията на революцията. Конференцията предложи да се участва в изборите в ляв блок, да се издигат и поддържат пролетарски и селски депутати, да се води безпощадна борба против царската монархия, реакционните и черносотническите десни партии, да се разобличава фалшивият демократизъм на кадетите. Конференцията отново потвърди, че партията действа като самостоятелна политическа сила, сключва споразумения само с представителите на революционните селяни. Резолюцията „За задачите на социалдемократите в борбата с глада“ ориентираше болшевишките организации към засилване на работата сред трудещите се селяни и към разобличаване на реакционната аграрна политика на царизма.

Обсъдени бяха и въпроси на международното работническо и социалистическо движение, кратък доклад по които направи Ленин. В постановлението „За китайската революция“ се подчертаваше световното значение на борбата на китайския народ. Пролетариатът в Русия с въодушевление и симпатия следи успехите на революционен Китай — се казваше в резолюцията. Болшевиките бяха първата пролетарска партия, която открито заяви, че поддържа китайската революция.

Най-важният резултат от конференцията беше изгонването на ликвидаторите от партията. В периода, когато историческите задачи на руската революция отново се поставяха на дневен ред, на пролетариата беше нужна такава партия, която да се отличава със сплотеност, единство и непримиримост към опортюнизма. Оставането и занаят, макар и формално, в редиците на една партия с меншевиките ликвидатори означаваше да се поеме отговорност за предателството им спрямо интересите на работническата класа.

В специалната резолюция по доклада на Ленин конференцията подчерта, че ликвидаторите са се отрекли от програмата и тактиката на революционната социалдемократия, нарушили са организационните принципи и фактически са се поставили извън партията. Всъщност само болшевиките можеха да действуват пред руското и международното работническо движение от името на цялата Руска социалдемократическа работническа партия. Принадлежността към ликвидаторството се обявяваше за несъвместима с членството в партията.

Изгонването на опортюнистите означаваше идейно и организационно укрепване на пролетарския авангард. Партията на социалната революция и диктатура на пролетариата е немислима без желязното единство на редиците ѝ. В обстановката, когато международната социалдемократия все повече преминаваше на реформистки позиции, решенията на Пражката конференция даваха нагледен пример на непримиримост към всякакви отклонения от революционния марксизъм.

Конференцията обсъди въпросите на партийното строителство. Съществуващата структура на партията не отговаряше на порасналите задачи. Трябваше не просто да се работи в легалните организации, а във всяка от тях да се създадат малки нелегални партийни ядки, способни да решават всички въпроси в духа на постановленията на партията. В решенията на конференцията беше отразена грижата за укрепване масовия работнически печат, за засилване влиянието на партията върху всички форми на легалното движение, за отстраняване на либералите от него.

С тайно гласуване конференцията избра Централния комитет, в който влизаха В. И. Ленин, Ф. И. Голошечкин, Г. К. Орджоникидзе, С. С. Спандарян и други.

След конференцията в състава на Централния комитет бяха кооптирани И. С. Белостоцки, И. В. Сталин, Г. И. Петровски и Я. М. Свердлов.

Значението на Пражката конференция за съдбата на нашата партия е изключително голямо. Тя изгони ликвидаторите от РСДРП, набеляза правилната тактика в обстановката на новия революционен подем в страната. Конференцията даде пример на принципна борба срещу опортюнистите, доведена до организационно разграничаване от тях.

Местните организации посрещнаха решенията на конференцията с голямо одобрение.

Болшевишкият вестник „Правда“ В отговор на деспотизма и произвола на властта работниците все по-често обявяваха стачки и провеждаха демонстрации. Те предявяваха все по-смело своите искания, бореха се за тях все по-организирано. Приливът на революционната вълна беше ускорен от събитията в Ленските златни мини в Сибир. Тук на 29 февруари 1912 г. започна стачка, която скоро обхвана всички мини на „Лензо“. Тя се ръководеше от Централния стачен комитет начело с болшевика П. Н. Баташев. Правителството изпрати там войска и в мините започнаха арести. А когато 3 000 работници се отправиха да молят за освобождаване на арестуваните, по тях беше открита стрелба — убити бяха 270 души и ранени 250. Отново царизмът показва пред целия свят отвратителния си кървав лик. Когато на 11 април в Държавната дума се обсъждаше запитването по повод на ленските събития, министърът на вътрешните работи Макаров цинично заяви: „Така е било, така ще бъде и занапред.“

Злодеянието на царските власти предизвика невиджано възмущение в страната. В столицата започнаха митинги и стачки. Те се разпространиха след това в Москва, Украйна, Прибалтика, Поволжието, в северните и централните промишлени райони, в Полша. В политическите стачки участваха 300 000 души. Първомайските стачки в страната обхванаха още 400 000 души. Ленските събития станаха прелюдия към решителния натиск на масите върху целия помещническо-капиталистически строй. Борбата се водеше под лозунга „Долу царското правителство!“. Призрактът на 1905 г. отново се появи пред господстващите класи.

Започна период на открити борби на работническата класа. Тя предявяваше исканията си не само от свое име, но и от името на целия народ, пренесе ги на улицата, разпръсквайки по този начин милиони искри, които запалваха сърцата. След нея се вдигна студентската младеж, избухваха бунтове в армията и флота.

След арестуването на членовете на Руското бюро Централният комитет на партията, който се намираше в чужбина, активизира дейността си. От Париж Ленин се премести в Краков, който влизаше тогава в състава на Австро-Унгария. Тук беше по-близко до родината, връзката беше по-добра, по-големи бяха възможностите за препращане на литература през границата, за оперативно ръководство.

Дейността на партийните организации в Русия се разрастваше и на ширина, и на дълбочина. Чувствуваше се голям недостиг от опитни революционни кадри. Възпитаването, формирането и създаването на ръководители и активисти измежду пролетариата винаги са били една от главните задачи на Болшевишката партия. За нейното разрешаване до голяма степен помагаше партийният печат.

Още на Пражката конференция Ленин се изказа за създаването на такъв вестник, който да обхваща под влиянието си колкото се може повече работници и да се списва също от работници. Издаваните по-рано партийни вестници бяха недостатъчно популярни, предназначени за съзнателните работници. Всички чувствуваша необходимостта от ежедневен вестник, който да прави достояние на широките пролетарски маси болшевишките лозунги и да помага за възпитаването на нови вождове и организатори измежду работниците.

Такъв именно вестник стана „Правда“. Той започна да излиза на 22 април (5 май) 1912 г., отначало в 60 000 тираж. В различните пролетарски и обществени организации, в заводите, кръжоците и ядките се събираха средства за фонда на „Правда“, безкраен беше потокът от съобщения и писма на работници до вестника.

„Правда“ изпълняваше отлично ролята си на колективен пропагандатор, агитатор и организатор. На нейните страници се рисуваха картината на революционната борба в страната, на живота на потиснатите маси, публикуваха се материали по най-важните икономиче-

ски и политически въпроси, включително и много писма и статии на Ленин. Животрептущите въпроси, които поставяше самият живот, се поставяха на широка общоруска трибуна.

С помощта на „Правда“ партията постигна значителни успехи в политическата работа, в просвещаването и организирането на работническата класа и селяните.

Във вестника бяха привлечени на литературна работа партийните публицисти М. С. Олмински, Н. А. Скрипник, Н. К. Крупская, Я. М. Свердлов, В. В. Воровски, поетът Дамян Бедни и други.

По настояване на Ленин „Правда“ зае последователна позиция в борбата против ликвидаторите, отразявайки с това принципната революционна линия на партията. Влиянието на „Правда“ растеше непрекъснато. Ярък показател за отношението на работниците към „Правда“ бяха техните вноски за вестника. За малко повече от една година (1913 — май 1914) всекидневникът на ликвидаторите „Лъч“ събра 1 332 доброволни работнически вноски. За същото време в „Правда“ се получиха 5 054 такива вноски.

„Правда“ се разпространяваше в десетки хиляди екземпляри във фабриките и заводите, четеше се колективно, предаваше се от цех в цех. В цялата страна се образуваха групи от работници правдисти, които бяха опора на партийните организации. Около „Правда“ се създаваше широк слой от безпартиен актив. Непрекъснато се увеличаваха работническите вноски за фонда на вестника. Езикът на „Правда“ беше разбираем и достъпен за работниците. Вестникът пишеше за онова, което най-много ги вълнуваше, разкриваше огромната пропаст между трудещите се и експлоататорите. Вестникът помещаваше много материали за живота на селяните, разясняваше аграрната програма на болшевиките, като неизменно подчертаваше, че за селянина няма друго спасение, освен да се включи в пролетарската борба.

От пролетта на 1912 г. болшевиките започнаха подготовка за изборителната кампания за IV Дума. В най-големите промишлени центрове на страната те разпространяваха нелегално изборителната платформа на РСДРП и предизборните позиви. В „Правда“ се отпе-

чатваха статии на Лѐнин, решенията на Пражката конференция. Въпросите във връзка с изборната кампания се обсъждаха в партийните организации на работнически събрания.

Болшевиките все по-успешно спечелваха масите. Това показваше и изборната кампания за IV Държавна дума. При издигането на пълномощници и гласни партията постигна големи успехи: пролетарските маси вървяха след нея, вярваха ѝ, свързваха борбата си с нейните идеали. Във всички основни работнически курии за депутати бяха избрани болшевики: В Петербург — А. Е. Бадаев, в Харковска губерния — М. К. Муранов, в Екатеринославска — Г. И. Петровски, във Владимирска — Ф. Н. Самойлов, в Костромска — Н. Р. Шагов. По съвета на Ленин те се свързваха при обиколките си в своите изборни губернии с местните партийни организации, говореха на работнически събрания, водеха голяма кореспонденция. Болшевишките депутати бяха бойна група, способна да провежда политиката на ЦК.

Като се бореха за вярност към революционните завети, правдистите сплотиха около партията мнозинството от съзнателните работници. „Правда“ оказваше голямо влияние за подема на работническото движение.

В 1913 г. броят на стачкуващите възлизаше на почти 2 милиона, а от тях 1 272 000 участвуваха в политически стачки. Партията обхващаше под влиянието си вече стотици хиляди хора, а в главните промишлени райони, където имаше нейни организации — мнозинството от пролетарските маси.

Интернационалното възпитание на работническата класа

Болшевиките обръщаха голямо внимание на интернационалното възпитание на трудещите се. Интернационализъмът е идея за братство и единство на работническата класа. В противоположност на буржоазните националисти интернационалистите разделят хората не по расов или по национален признак, а според тяхната класова принадлежност. Експлоататорът не може да има общи интереси с експлоатираните. Кое е изгодно за първия, не е приемливо за втория. Интересите на потисниците и потиснатите са противоположни и непримирими. Такава е изходната позиция на пролетарските революционери, на интернационалистите.

Техният боеви девиз е „Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“. Болшевиките осъществяваха идеите на международната пролетарска солидарност най-последователно както в политиката, стратегията и тактиката, така и в организационно отношение.

От същите позиции те разрешаваха и националния въпрос. На стария свят, изтъкваше Ленин, на света на националното потисничество, националната вражда или националното обособяване работниците противопоставят нов свят — света на единството на трудещите се от всички нации, в който няма място нито за привилегии, нито за потискане на човек от човека.

В Русия, където формите на национално потисничество бяха най-варварски, осъществяването на принципите на пролетарския интернационализъм имаше изключително важно значение. Невъзможно беше да се сплотят всички трудещи се около руската работническа класа, без да бъдат преодолені враждата и недоверието, които царизмът умишлено насаждаше и култивиралше сред народите на Руската империя. А без такова сплотяване беше невъзможно да се постигне победа над потисниците на народа. Още на своя II конгрес, в 1903 г., партията включи в програмата искане за признаване правото на нациите на самоопределение, под което се подразбираше правото им на отделяне и образуване на самостоятелни държави.

Това, разбира се, не означаваше, че партията се стремеше нациите да се отделят във всички случаи. Същността на програмния лозунг за правото на нациите на самоопределение беше да бъдат унищожени всякакво ограничаване и потискане на нациите, да им се даде свобода да избират формата на своята държава: или да се отделят, или да влязат в състава на единната централизирана държава. Само така можеха да се отстранят недоверието и враждата между нациите, да се създадат условия за сплотяване на трудещите се от всички националности в борбата против общия враг — царското самодържавие.

Националният въпрос стана особено актуален през годините на столипинската реакция, а след това — през периода на новия революционен подем. Това се обяснява с обстоятелството, че настъпвайки по целия фронт, реакцията провеждаше в широки мащаби политика на

великодържавен шовинизъм. Царското правителство създаваше черносотнически шовинистически организации, с чиято помощ организираше еврейски погроми, преследваше инородците (неруските националности), провокираше международни конфликти. Царските сатрапи добре бяха усвоили принципа на древноримските робовладелци — „разделяй и владей“.

От друга страна, след революцията от 1905—1907 г. в националните райони на Руската империя се засилваше местният буржоазен национализъм, който също беше враждебен на освободителната борба на трудещите се. Меншевиките ликвидатори, бундовците, украинските и грузинските националисти започнаха усилено да атакуват националната програма на РСДРП, нейното искане за даване право на нациите на самоопределение. Ленин обясняваше „нашествието на дванадесетте езика“ на опортюнизма срещу марксистката програма на партията с националистическите залитания, които бяха тясно свързани със засилването на великоруския шовинизъм и местния национализъм.

На националния въпрос партията обръщаше особено внимание. Той беше обсъждан на Пражката партийна конференция, след това на Краковското (26 декември 1912 г. — 1 януари 1913 г.) и главно на Поронинското съвещание на Централния комитет на РСДРП (23 септември — 1 октомври 1913 г.). Тогава Ленин посвети на националния въпрос редица свои произведения, между които „За националната програма на РСДРП“, „Критични бележки по националния въпрос“, „За правото на нациите на самоопределение“. В Лениновите трудове се развиваше и конкретизираше националната програма на партията с оглед на особеностите на освободителната борба не само в Русия, но и на световната арена.

Това беше период, когато националният въпрос прерасна от вътрешнодържавен в международен. Голяма част от Азия, най-населения континент на света, беше вече или колонии на великите държави, или крайно зависими и национално потиснати държави. А партиите на II Интернационал всъщност не обръщаха внимание на тази проблема. Съдбата на потиснатите, зависимите народи не ги интересуваше. В тяхното зрително поле се намираха главно народите от бялата раса. В партиите на II Интернационал беше широко разпространена

идеята за така наречената културно-национална автономия. Нейният смисъл се свеждаше до следното: всеки гражданин на дадена страна, независимо от това, къде живее, може да се причисли към една или друга нация. А тази „нация“ трябваше да образува държавно признат съюз, ръководещ националната култура.

Бундовците, есеровските национални организации и другите дребнобуржоазни националистически елементи в Русия изцяло приемаха програмата за „културно-националната автономия“. Ленин характеризираше тази програма като най-изтънчен и поради това най-вреден национализъм. Ленин пише, че „тази програма противоречи безусловно на интернационализма на пролетариата, като отговаря само на идеалите на националистическите еснафи“ (т. 19, стр. 542).

Само марксистката национална програма, която защитаваха болшевиките, отговаряше на интересите за интернационалното сплотяване на трудещите се. Лозунгът за правото на нациите на самоопределение, включително и на отделяне в самостоятелна държава, беше насочен преди всичко срещу великодържавната шовинистическа политика на царизма, както и срещу стремежа на империалистите насилствено да задържат потиснатите народи в границите на своите държави. Ленин считаше, че признаването на правото на нациите на отделяне е задължително за всички революционни партии.

Това беше национална програма, предвидена за цяла една историческа епоха на борба на потиснатите нации за свобода и демокрация. Без нея е немислима успешната борба за социализъм.

Като прокламираха националната си програма, болшевиките разясняваха, че въпросът за правото на нациите на самоопределение, т. е. конституционното осигуряване от държавата на напълно свободен и демократичен начин за разрешаване на въпроса за отделянето, не бива да се смесва с въпроса за целесъобразността на отделянето на една или друга нация. Този въпрос трябва да се разрешава при всеки отделен случай от гледна точка на цялото обществено развитие и на интересите на класовата борба на пролетариата за социализъм.

Националната програма на болшевиките беше по опортюнизма и национализма, тя беше средство за въз-

питаване на трудещите се в многонационална Русия в дух на единство и братство. В пропагандирането на програмата участваха много дейци на партията. С. Г. Шаумян, Н. А. Скрипник, И. В. Сталин, П. И. Стучка публикуваха брошури и статии.

За пропагандиране националната програма на партията беше използвана и трибуната на Държавната дума. През 1912—1914 г. социалдемократическата фракция направи 18 запитвания, свързани със защитата на интересите на потиснатите народи в Русия. На 20 май 1913 г. на заседанието на Думата реч за националната политика на царизма произнесе Г. И. Петровски, един от учениците и съратниците на Ленин. Планът за речта му беше написан от Ленин. От трибуната на Думата болшевишкият депутат разобличи реакционната политика на царизма в националните райони. През септември—октомври 1913 г., когато черносотниците инсценираха в Киев така нареченото „дело на Бейлис“ с цел да разпалят антисемитските настроения, болшевиките писаха в своя позив: „На нас, работниците, не е нужно поробване на една нация от друга. За нас всички — финът, полякът, евреинът, немецът, арменецът — са братя. Ние трябва да се борим не против тях, а заедно с тях против самодържавието и капитализма.“

Партията сплотяваше под знамената си пролетарските и селските маси от всички нации, които населяваха Русия. Националните организации на РСДРП освен Бунда подкрепяха основните принципи на болшевишката национална програма.

Интернационалното възпитание на работническата класа имаше особено важно значение още и поради това, че заплахата от световна война нарастваше. През септември 1912 г. започна първата Балканска война, в която Черна Гора, Сърбия, България и Гърция воюваха против Турция. Обективно войната имаше национално-освободителен характер. Но управляващите кръгове в големите държави разпалваха националистическите страсти, опитвайки се да я използват за своите корисни интереси.

Болшевиките разбираха, че при създалата се обстановка Балканската война може да стане прелюдия към световна война. Във възванието „Към всички граждани на Русия“, написано от Ленин, се казваше: за да се

избавят стотици милиони хора от бедствията на войната, народите в Русия и балканските страни трябва да се борят за събаряне на царизма и за създаване на демократични републики.

ВЪПРОСИ ЗА СЪБЕСЕДВАНЕ:

1. Борбата на болшевиките за запазване и укрепване на партията през годините на реакцията.
2. VI (Пражка) конференция на РСДРП.
3. Основни положения на ленинската програма на партията по националния въпрос.

**БОЛШЕВИКИТЕ ПРЕЗ ГОДИНИТЕ НА ПЪРВАТА
СВЕТОВНА ВОЙНА.
ВТОРАТА РЕВОЛЮЦИЯ В РУСИЯ
(1914 — февруари 1917)**

Войната и тактиката на болшевиките Един летен ден на 1914 г. в град Сараево (Босна) беше убит австро-унгарският престолонаследник, принц Франц-Фердинад. Терористическият акт беше отговор на сръбските патриоти срещу анексирането на територията на Босна от Австро-Унгария.

След един месец Австро-Унгария нападна Сърбия. От своя страна Русия, под предлог че ще помогне на Сърбия, обяви обща мобилизация. Германия взе страната на Австро-Унгария и на 19 юли (1 август) обяви война на Русия, а след това и на Франция.

По-нататък събитията нарастваха като снежна топка. На страната на Австро-Унгария и Германия застанаха Турция и България, а на страната на Русия и Франция — Англия. По-късно към тях се присъединиха Италия, Япония и най-после Съединените американски щати. Във войната се оказаха въввлечени 38 страни с повече от един и половина милиарда души население.

Така избухна Първата световна война, която продължи повече от четири години.

Но действително ли убийството на престолонаследника беше причина за световната катастрофа? Разбира се, не. Това беше външният повод за назряващия в течение на много години военен конфликт. Истинската причина за войната беше борбата на най-големите империалистически държави за преразпределение на света. Тя беше породена от дълбоките икономически и политически противоречия на империализма. В ХХ век на капитала ставаше тясно в старите национални рамки. Концентрацията на производството се беше повишила

прекомерно и цели промишлени отрасли се оказаха в ръцете на съюзите на милиардерите. Почти цялото земно кълбо беше разделено от тези „властелини на капитала“ или във формата на колонии, или чрез оплитането на чуждите страни в мрежата на финансовата експлоатация.

Стремежът за заграбване на колонии, източници на суровини и евтина работна сила, т. е. на източниците за получаване на свръхпечалби, се превърна в един от главните движещи мотиви на политиката на високоразвитите капиталистически страни. Но тъй като светът беше вече поделен, колониални владения можеха да се придобият само чрез тяхното насилствено преразпределение. Тъкмо към това бяха насочени усилията на Германия, която в началото на ХХ век изпревари всички държави в света, а колонии почти нямаше.

Пазарите за пласмент и сферите на влияние бяха поделени между Англия, Франция и Белгия. Германският монополистичен капитал беше пренебрегнат в грабежа на колониите и Германия поиска място под слънцето. Тя се стремеше да откъсне тлъст кокал от английските и френските владения и същевременно да заграби Украйна, Полша и Прибалтика. От своя страна Англия искаше да разгроми и отстрани опасния германски конкурент на световния пазар, да отнеме от Турция петролните райони, здраво да се настани в Северна Африка. Френският капитал искаше да си възвърне богатите на каменни въглища и желязо области Саар и Елзас-Лотарингия, завладени от Германия в резултат на Френско-пруската война (1870—1871). Той се беше вкопчил в африканските колонии и не искаше да допуска там своя опасен германски съперник.

Царска Русия също търсеше пазари, стремеше се да черпи богатства чрез експлоатиране на колонии. Привличаха я Черноморските проливи, за чието завладяване отдавна мечтаеше. Тя се стремеше към разделянето на Турция.

Така че световната война беше грабителска, несправедлива както от страна на австро-германския блок, така и от страна на Антантата (Англия, Франция, Русия). Тя се водеше за завладяване на чужди земи и за поробване на чужди народи. Но широките маси не можеха да разберат тази проста на пръв поглед истина. Войната

се подготвяше в дълбока тайна от народите. Импералистическите политици не жалеха думи, за да убедят всички в своето мнимо миролюбие. А когато войната избухна, цялата пропагандна машина във всяка страна се използваше, за да бъде доказан нейният уж отбранителен характер и да бъде обвинена в агресия противната страна. Имаше и една друга причина, която се пазеше в дълбока тайна: стремежът на буржоазията да разгроми в хода на войната работническото социалистическо движение в своите страни.

1914 година имаше особено значение поради наситеност с политически събития в Русия. След януарските стачки и демонстрации през март отново се надигна пролетариатът. На изключването на депутатите им за 15 заседания от Думата работниците в Петербург и Москва отговориха със стохилядна стачка; други 225 000 проведоха през май протестна стачка срещу съденето на шестима обуховски работници. Първомайските борби обхванаха над един милион работници. Размахът на движението превишаваше равнището от 1905 г.

През май започна обща стачка на петролните работници в Баку, която обхвана 50 000 души. Властта започна репресии срещу стачкуващите, администрацията уволняваше масово. Работниците бяха изхвърлени от жилищата им. Бакинските събития разтърсиха цялата страна, премина вълна от стачки на солидарност. Събитията се изостриха още повече, когато полицията откри стрелба срещу участващите в митинга путловци. Протестиращият питерски пролетариат отговори със 130-хилядна стачка. В страната назряваше политическа криза.

Войната прекъсна развитието на революционните събития. Шовинистичното опиянение, разпространявано сред населението от управляващите кръгове и буржоазията, обхвана на първо време доста значителна част от трудещите се, особено селяните.

А какво беше поведението на социалдемократическите партии в Западна Европа в започналата война? За тактиката на работническите партии в случай на война имаше специални решения на конгресите на II Интернационал — на Шутгартския от 1907 г. и на Базелския от 1912 г. Тези решения осъждаха войната и призоваваха, в случай че такава избухне, да се използват

породените от войната кризи за борба против капиталистическия строй.

Действията на лидерите на II Интернационал бяха съвсем противоположни на решенията на неговите конгреси. Те преминаха на страната на своите империалистически правителства, извършиха нечувано предателство. Първо тръгна по пътя на измяната ръководството на германската социалдемократия, на една милионна работническа партия. В райхстага нейните депутати гласуваха заедно с буржоазията и помешчиците военните кредити. Последваха ги белгийските, австро-унгарските и английските социалисти. След това с открито политическо безсрамие социалдемократическите лидери започнаха да влизат в буржоазните военни правителства, получавайки министерски постове.

Така беше нанесен предателски удар на международното работническо движение. II Интернационал се разпадна на социалшовинистически партии. Роза Люксембург нарече този Интернационал „вонящ труп“.

Как можаха социалистите да станат шовинисти, помагачи на империалистите?

Главната причина беше тази, че още дълго преди войната ръждата на опортюнизма, чиято същност е отказването от класовата борба и проповядването на съюз на пролетариата с буржоазията, беше започнала да разяжда партиите на II Интернационал. По думите на Ленин опортюнизмът представлява интересите на дребната буржоазия и на съюза на нищожна част на обуржоазили се работници със „своята“ буржоазия, против интересите на пролетарските маси.

През целия период, докато съществуваше II Интернационал, вътре между неговите партии се водеше борба между революционното и опортюнистическото крило, при което опортюнистите постепенно все повече надделяха. За това помагаше и обективната обстановка.

В течение на десетилетия сравнително мирно развитие на капитализма социалдемократическите партии съществуваха легално, открито. Те участваха в изборните кампании, имаха в парламентите свои фракции. Тези партии разполагаха с огромни средства, те имаха печатници, добре организиран печат, клубове. Оформиха се цял слой привилегирани партийни чинов-

ници, които се грижеха повече за своето благополучие, отколкото за революционната работа.

Заедно с това буржоазията със свръхпечалбите, получавани от експлоатирането на колониите, подкупваше част от работниците, създаваше слой от работническа аристокрация. Именно това беше слой, който заради привилегированото си положение жертвуваше жизнените интереси на пролетариата, съюзяваше се с буржоазията.

В обстановката на войната опортюнизмът на социал-демократическите партии прерасна в социалшовинизъм. Тайният съюз на опортюнистите с буржоазията се превърна в открит съюз под формата на „защита на отечеството“. За да оправдаят измяната си, социалшовинистите във всяка воюваща страна се позоваваха на това, че отбраняват страната от чуждия завоевател.

Освен откритите социалшовинисти съществуваша и така наречените центристи, прикриващи измяната си към работническата класа с марксистки фрази. Най-виден центрист беше К. Кауцки, който се опитваше да примири пролетарския интернационализъм със социалшовинизма. Този бивш марксист, станал ренегат, изопачаваеше приетите на времето документи на антивоенните конгреси. Той представяше работата така, като че в тях и дума не е ставало за революционна борба против войната.

В Русия социалшовинисти бяха меншевиките; те изцяло поддържаха руската буржоазия, която под лозунга за „защита на отечеството“ преследваше завоевателски цели. Един от идеолозите на социалшовинизма стана Плеханов. Откъснат от работническото движение доста дълго време, Плеханов не можа правилно да разбере много важни изменения, станали в страната с нейното навлизане в епохата на империализма. Той преценяваше неправилно съотношението на класовите сили в първата руска революция и след нея, не разбра същността на империализма. Преценяваше Световната война не от марксистки, а от меншевишки позиции. Считаше, че войната, която водеше най-реакционният царизъм, е освободителна и дори се опитваше да доказва, че тази война имала класов характер и е насочена против експлоататорите в чужбина.

Други меншевишки лидери, известни като ликвидатори (Потресов, Мартов, Дан), или стояха на позициите на открития социалшовинизъм, или споделяха цен-

тристките възгледи. В обстановката на войната ликвидаторството прерасна в социалшовинизъм, призоваващ да се поддържа във войната своето, т. е. царското правителство.

Партията на болшевиките начело с В. И. Ленин беше единствената партия, която открито и направо протестира против войната и обяви революционна борба против нея.

Когато започна войната, много стотици партийни работници се намираха в затворите и на заточение, значителна част — в емиграция. В Русия се разгромяваха партийните организации в редица големи градове на страната, включително и в столицата. Още през първите месеци на войната хиляди обикновени членове на партията и напредничави работници бяха хвърлени в затвора. Царските власти организираха хайки срещу болшевиките. Те спряха „Правда“. Партийните връзки, включително с Централния комитет, бяха прекъснати. Болшевишката фракция в IV Държавна дума беше принудена да изпълнява задълженията на Руското бюро на ЦК.

Болшевишките депутати в Думата се държаха като истински революционери. Те направиха декларация от името на социалдемократическата фракция и решително осъдиха войната, като посочиха нейните виновници — управниците на всички воюващи страни. А когато се стигна до приемане на военния бюджет, те не само отказаха да гласуват за него, но и демонстративно напуснаха заседателната зала. Това събитие стана известно в цял свят.

Войната завари В. И. Ленин в Поронино. Там той беше арестуван и едва след две седмици с помощта на другари успя да се измъкне от ръцете на австрийските жандарми. Само след няколко дни той изнесе пред болшевиките в Берн (Швейцария) доклад за отношението на партията към империалистическата война. След това тезисите на преработения доклад бяха публикувани като партиен документ — манифест на ЦК на РСДРП „Войната и руската социалдемократия“.

Целта на войната е да се завладяват земи и покоряват чужди нации, да се разединяват и мамят работниците, да се унищожи техният авангард. Такова беше първото положение на манифеста.

Вождовете на II Интернационал извършиха измяна спрямо социализма, което стана възможно поради фактическото господство на опортюнизма във II Интернационал. Такова беше второто положение.

Задача на всички социалдемократически партии трябва да бъде преди всичко борбата с шовинизма в дадената страна и, разбира се, с всички центристски течения. Това е третото положение на Лениновия документ.

От гледна точка на интересите на народните маси най-добрият изход от войната би било поражението на своето правителство и превръщането на империалистическата война в гражданска. Такъв е четвъртият извод в манифеста.

Манифестът призоваваше да се създаде нов, трети Комунистически интернационал, очистен от опортюнизма, способен да поведе революционните армии на решителен бой с капитала.

Лениновият манифест имаше огромно международно значение. Той правеше правилен анализ на обстановката и набелязваше конкретна програма за действие. Неговите положения произтичаха от марксисткото учение за справедливите и несправедливите войни. Той отговаряше на интересите на народните маси, нанасяше удар на опортюнизма в работническото движение, помагаше за сплотяването на революционните сили.

Издигнатият от Ленин лозунг за поражение на своето правителство в империалистическата война беше посрещнат от социалшовинистите със злобен вой. Те се опитваха да изтълкуват този лозунг в смисъл, че болшевиките изменяли на националните интереси на своята родина. Ленин отговори на клеветниците със забележителната статия „За националната гордост на великорусите“. В нея той пишеше, че помещиците и капиталистите водят работниците и селяните на война с цел да бъде засилена шайката на Романовската династия, която позори великоруското национално достойнство. При тези условия отечеството не може да се защитава другояче, освен като се води борба с всички средства против монархията, помещиците и капиталистите — най-злите врагове на родината.

При онези условия тази беше единствено правилната тактика. Тя произтичаше от обстоятелството, че нито една от воюващите държави, с изключение на Белгия

и Сърбия, не водеше отбранителна война. Германия, Русия, Франция, Англия и другите бяха в тази война империалистически завоеватели.

В резултат на мъжествената борба на болшевиките против империалистическата война дейността на левите сили в международното социалистическо движение се засили. Те се възглавяваха от Карл Либкнехт, Роза Люксембург и Клара Цеткин в Германия, от Димитър Благоев и Васил Коларов в България, от Д. Маклин в Англия, от Фриц Платен в Швейцария. Левите се боре-ха смело против войната и против измяната на десните вождове на социалдемокрацията.

Почти във всички партии се образуваха леви групи. Българските тесняци, германските леви, някои английски и холандски социалисти и други леви течения за-щищаваха идеите на интернационализма и разоблича-ваха шовинистическата пропаганда. Но всички те бяха много слаби, действаха изолирано.

В. И. Ленин, болшевиките помагаха на левите сили да се сплотят и да изработят интернационалистическа, революционна линия. По-късно беше постигнато единст-во и сплотеност на най-зрелите, революционните еlemen-ти на социалдемокрацията, които станаха основа за съз-даването на комунистически партии в Европа и на III Интернационал.

Развитието
на теорията за
социалистическата
революция от Ленин

В борбата против империалистиче-ската война Ленин всестранно обос-нова политиката на Болшевишката партия. Той обогати марксистката наука по въпросите на войната, ми-ра и революцията. В тези трудни години вниманието на Владимир Илич беше съсредоточено върху изследване-то на особеностите на империализма, на закономерно-стите на неговото развитие.

През първата половина на 1916 г. той написа кни-гата „Империализмът като най-висок стадий на капита-лизма“, в която направи задълбочен научен анализ на икономическата и политическата същност на импери-ализма, на монополистичния капитализъм. Ленин показва, че империализмът като особен стадий в развитието на капитализма се характеризира с пет основни признака: господстващо положение на монополите (съюзите на

капиталистите), които възникнаха от концентрацията на производството на много висока степен на нейното развитие; образуване на финансов капитал и финансова олигархия; износ на капитал, който замени господстващия по-рано износ на стоки; образуване на международни монополистични съюзи на капиталистите, разделящи света; завършване на териториалното разделение на света между най-големите капиталистически държави.

Империализмът е монополистичен капитализъм, който се намира в стадия на паразитизъм и загниване. От прогресивен капитализъм стана реакционен. На човечеството, пише Ленин, „предстои или да премине към социализъм, или с години и дори десетилетия да понася въоръжена ата борба на „великите“ държави за изкуствено запазване на капитализма чрез колонии, монополи, привилегии и всякакъв вид национално потисничество“ (т. 21, стр. 300).

Империализмът изостря до крайност противоречията между труда и капитала, между метрополиите и колонията, между самите империалистически страни. Той създава обективни предпоставки за социална революция на пролетариата и за преминаване към социализма. Материалните предпоставки са: високото равнище на обобществяване на производството, от което до създаването на обществена собственост има едно стъпало; подготвяне на апарат за контролиране, регулиране на производството и разпределението на продуктите. Политическите предпоставки са: изострянето до крайност на класовите противоречия, от които основно е противоречието между пролетариата и буржоазията. Социалните антагонизми, разделящи народа и шепата монополи, преграждат в революция.

Великата заслуга на Ленин е, че той разкри особеностите на действието на закона за неравномерното икономическо и политическо развитие на капиталистическите страни в епохата на империализма, развитие с катастрофи, кризи и сблъсъци. Именно въз основа на анализа на закона за неравномерността на капиталистическото развитие Ленин стигна до извода за възможността социализмът да победи първоначално в няколко или дори в една отделно взета страна. Той формулира този извод за пръв път през август 1915 г. в

статията си „За лозунга Европейски съединени щати“. След една година в произведението си „Военната програма на пролетарската революция“ той допълни този извод с ново изключително важно положение: социализмът не може да победи едновременно във всички страни, той ще побеждава в различно време в разните страни.

Социалните революции изобщо се предизвикват от обективни, главно икономически причини. Те не могат да бъдат извършени по желание на хората, да бъдат привнесени отвън. Те са закономерен резултат от развитието на противоречията, които се крият в недрата на самото общество. Както капиталистическото общество смени феодализма, със същата необходимост социализмът трябва да смени капитализма. Но тази смяна не може да стане автоматически. Тя трябва да бъде извършена чрез организирани действия, чрез борба на партиите, класите и масите против капитализма.

За да победи революцията, е необходимо не само низините да не искат да живеят по старому, но и върховете да не могат да управляват по старому. С други думи, революцията може да се развива тогава, когато е налице общонационална криза, характеризираща се, от една страна, с необикновено изостряне на мизерията и бедствията на потиснатите маси, а от друга страна — със способността на прогресивната класа да действувва като активна историческа сила. За победата на революцията се изисква такъв масов натиск, който независимо от жертвите е в състояние да повали или силно да отслаби старото правителство, защото то само никога няма да падне, ако не бъде сериозно подкопано.

В каква страна преди всичко е най-вероятна победата на социалистическата революция? Законът за неравномерното развитие изключва едновременната победа във всички или в повечето страни. Но и самото узряване на противоречията, които водят до революция, протича неравномерно в различните страни. Там, където те назряват по-рано, където се съсредоточава възелът на най-острите противоречия, където диференцирането на политическите сили и техните сблъсквания достигат до кулминационната си точка — именно там революционната ситуация възниква по-рано, по-бързо прераства в революция. Следователно появява се слабо звено във

веригата на империализма, което може да бъде разкъсано от могъщия натиск на пролетариата.

Основен въпрос на революцията е въпросът за властта. Победата на социалистическата революция означава преминаване на властта в ръцете на работническата класа, установяване диктатура на пролетариата. С това започва цяла епоха в развитието на обществото, която трябва да доведе до изграждането на социализма.

За успеха на революцията е необходимо известно равнище на икономическа зрелост на страната, наличието на организиран пролетариат начело с неговата партия, способен да поведе след себе си основните селски маси. Победилният в една страна пролетариат е принуден да създава новия обществен строй в условията на капиталистическо обкръжение. Империализмът няма да се примири със съществуването на социалистическа държава, няма да се поколебае да извърши пряка интервенция. В такъв случай пролетариатът трябва да докаже правото си на самостоятелно историческо творчество, и то преди всичко със своята военна организация. Като се защитава от агресията, той ще бъде принуден да води най-справедливата война в историята на човечеството, приличайки на своя страна потиснатите маси в другите страни.

Гениалните изводи на Ленин откриха широки перспективи пред великото освободително движение. Без да чака частъпването на революцията в останалите страни, пролетариатът във всяка страна може и трябва да използва назряващите обективни условия за своята победа. Ленин разглеждаше социалистическата революция като съставна част на единния световен революционен процес, който обединява пролетарското, демократичното и националноосвободителното движение.

Що се отнася до Русия, тя беше най-характерен пример на страна, узряла за извършване пробив в системата на империализма. Но тя не можеше да премине непосредствено към социалистическа революция, прескачайки цял исторически етап. Русия се намираше пред буржоазнодемократическа революция. Както е известно, Ленин още в 1905 г. беше обосновал теорията за прерастване на буржоазнодемократическата революция в социалистическа. За бързото преминаване от единния етап към другия допринесяха не само вътрешните, рус-

ките условия, но и изострянето на революционната ситуация в Европа. В обстановката на войната в редица западни страни задълбочаването на класовите противоречия водеше непосредствено към социалистическа революция.

Русия можеше първа да прокара пътя. Лозунгите, издигнати от Болшевишката партия, определяха посоката на този път: сваляне на царизма, превръщане на империалистическата война в гражданска.

Изостряне
на революционната
криза

Войната донесе огромни допълнителни трудности за дейността на партията. Освен от репресиите и мобилизацията, обхванала значителна част от активната част на пролетариата, борбата се усложняваше и от самите военновременни условия. В много предприятия се въвеждаше военна дисциплина. Широко се прилагаха наказателни мерки, включително военнополови съдилища и изпращане на фронта. Със стачниците се разправяха незабавно: изхвърляха ги от заводите и ги вписваха в „черните списъци“.

Съставът на работническата класа се измени. Близко една пета от кадровите пролетарии в Петроград, а в другите градове — още повече, бяха обхванати от мобилизацията. Те бяха заменени от пришълци от селата — политически незрели хора, проникнати от частнособственически настроения. Фабрикантите получиха разрешение от правителството да използват женския и детския труд навсякъде, дори в мините, рудниците и вредните за здравето производства.

Всичко това доведе до намаляване на стачната борба, въпреки че основанията за протест бяха повече от достатъчни. И все пак работническата класа — притиснатата, но не победена — отговаряше на удара с удар. Антивоенните митинги и демонстрации показаха, че революционният дух на пролетариата не е пресекнал. През февруари 1915 г., когато царското правителство започна да подготвя съдебна разправа над болшевишката фракция в IV Държавна дума, работническите маси отвърнаха с нов взрив на възмущение. Местните партийни организации използваха този протест, за да засилят политическите борби. В много градове бяха издадени позиви, правеха се митинги и събрания, подготвяха се стачки на солидарност.

При изменилите се условия партията преустрои формите на своята работа, като съсредоточи вниманието си главно върху нелегалната дейност. Партийните ядки в предприятията, сами по себе си малобройни, изпълняваха ролята на център, около който се организираше слойт на най-будните и симпатизиращите работници. Именно чрез тях партията се свързваше с цялата маса, влияеше върху нея, насочваше нейните действия. Работниците правдисти оказваха активна помощ на болшевиките.

Въпреки огромните трудности Централният комитет продължаваше да ръководи дейността на партията. В Русия идваше нелегална литература, инструктивен материал, писма и статии на Ленин. Няколко месеца след арестуването на думската фракция с усилията на ЦК беше създадено Руско бюро. Скоро обаче то почти напълно беше репресирано. През есента на 1916 г. ЦК го възстанови в нов състав. Жизнената сила на партията се прояви и в това, че нарушаването на дейността на централните ръководни органи предизвика естествен растеж и издигане на местните, по-специално областните и големите градски центрове. В тях израснаха опитни партийни работници, имащи добре организирани конспиративни връзки, съществуваше собствена материална база; те се ползваха с влияние в много легални организации. През годините на войната в повече от 200 градове на Русия работеха болшевишки организации, които бяха запазили високата си боеспособност.

Войната продължаваше да бушува. И двете страни полагаха неимоверни усилия да изтръгнат победа. Но победата не идваше, а жертвите се увеличаваха, загубите растяха. За Русия се създаваше особено тежка обстановка. Нейните управници, които хвърлиха страната в бездната на войната в значителна степен под натиска на чуждестранния капитал, бяха изправени сега пред дезорганизация и разруха на цялото народно стопанство. Промислеността работеше с прекъсвания. Много предприятия се затваряха поради недостиг на гориво и електрическа енергия. Върху производството на стоки оказваше влияние и недостигът на квалифицирана работна сила.

Двете години на война изтощиха икономиката на страната. Изразходваха се милиарди, за да се избиват

Болшевиките депутати в IV Държавна дума, осъдени от царския съд на вечно заточение в Сибир. Отляво надясно: Г. И. Петровски, Ф. Н. Самойлов, М. К. Муранов, А. Е. Бадаев, Н. Р. Шагов.

хората помежду си, унищожаваша се материални ценности, създадени от много поколения. Чувствувахе се остър недостиг от продоволствие. Постепенно, но неумолимо пълзеше гладът.

Царизмът проявяваше безсилие пред икономическите трудности. Безпощадно в омразата си към народа, шедро в разправите и насието, царското самодържавие не беше в състояние да организира управлението на страната, в която то триста години задушаваше и потискаше трудещите се маси. Сред управляващите слоеве цареше пълно объркване. Шайка авантюристи и политически карьеристи вършеха тъмни дела, за които се заплащаха милиони хора в тила и на фронта. Дворцовите кръгове бяха обхванати от морално разложение.

Цялата тежест на войната се стовари върху народа. Все по-често в работническите семейства нахлуваше ми-

зерията. Жените заменяха мъжете в заводите и в полето, стояха на опашки за картофи и хляб, докато техните синове, мъже и братя проливаха кръвта си по фронтовете на войната заради интересите на помещиците и капиталистите.

Сред масите зрееше решимостта да направят всичко само и само да се ликвидира войната, а заедно с нея и омразният строй. Идеята за всеобща стачка се разпространяваше все по-широко сред работническата класа. Новият революционен взрив стана неизбежен.

И руската, и международната буржоазия виждаха това. Но най-много, на което буржоазията би могла да се реши, беше да се смени един цар с друг, който да продължи войната докрай и да раздели властта с монополите. Идеята за дворцов преврат беше поддържана от англо-френските империалисти, които се опасяваха, че Русия ще излезе от войната и ще склучи сепаративен (едностранен) мир с Германия. Но буржоазията не можа напълно да осъществи своя план.

Събитията се развиваха в друга насока. Работническата класа се напигаше, като използваше своето изпитано оръжие — политическата стачка. Старата пролетарска гвардия, преминала през огъня на 1905--1907 г. и през мрачните години на реакцията, застана в авангарда на жестоките класови битки. През януари 1917 г. броят на стачките рязко се увеличи. И този път той даде Петроград (в началото на войната Петербург беше преименуван в Петроград). Последваха го Москва, Баку, Донбас, Нижни-Новгород, Иваново-Вознесенск и други градове. Движението беше възглавено от металниците. Създаваше се положение, при което управниците изгубиха способност, да управляват, а народните маси не искаха повече да живеят по старому.

В началото на 1917 г. в страната възникна революционна ситуация.

Болшевишките организации ръководеха почти навсякъде борбите на работническата класа. Партията на болшевиките беше единствената партия, която не само призоваваше, но и подготвяше масите за сваляне на самодържавието. В същото време меншевиките също говореха за революция, но те се страхуваха, че революцията може да изхвърли на бунището заедно с монархията и либералната буржоазия.

В деня на годишнината от „Кървавата неделя“ в Петроград се състоя масова стачка и демонстрация, най-голямата през време на войната. През февруари Петроградският комитет организира нова стачка на 90 000 работници от 58 предприятия. На 14 февруари потокът на демонстрантите заля работническите квартали, а после се устреми към Невския площад. Лозунгите бяха болшевишки: „Долу войната!“, „Долу правителството!“, „Да живее републиката!“. Станаха яростни схватки с полицията. Масите се стремяха към битка.

Партийните организации във военните части, разквартирувани в тила, развиваха голяма дейност. Болшевишките агитатори пътуваха по селата и отваряха очите на селяните относно войната, подготвяха ги за участие в общонародната революция.

В началото на 1917 г. стачките в Петроград се заредиха една след друга. Властите хвърляха полиция и войска за тяхното смазване.

На 22 февруари капиталистите обявиха локаут в Путиловския завод поради „систематическо нарушаване на хода на събитията от работниците“. Наистина, настъпваше такъв исторически момент, от който започна поврат в събитията и техен господар ставаше работническата класа. Путиловци създадоха стачен комитет, изпратиха делегати в заводите, започнаха да вдигат масите на борба. Нарвският комитет на Болшевишката партия подкрепи путиловци и призова работниците от другите предприятия към стачка на солидарност.

Събаряне на
царската монархия

На 23 февруари (8 март), на Международния ден на работничката, се състояха мощни демонстрации. Този ден стана начало на втората руска революция.

Особено активно се проявиха жените. Те организираха летящи митинги, разбиваха хлебопродавниците, отиваха по заводи и фабрики и увличаха след себе си другари и приятели. В резултат на това 128 000 души прекратиха работа. Демонстрациите поражяваха със своята многолюдност и боеви, настъпателен характер. Те продължиха цял ден и завършиха късно вечерта.

На следния ден събитията се развиха още по-бурно. Исканията за събаряне на самодържавието и прекратяване на войната бяха всеобщи и настойчиви. Выборгският районен комитет на партията на съвместно съве-

щание с представителите на Бюрото на ЦК и на Петроградския комитет сметна за необходимо да се продължи стачката, да се засили агитацията сред войниците, да започне въоръжаване на бойните работнически отряди. Броят на стачкуващите на 24 февруари надхвърли 200 000 — над половината от работническата класа в столицата.

Пролетарските райони се включиха в борбата един след друг. Колоните на демонстрантите разкъсаха полицейските кордони и се устремиха към центъра. Тук на митинги ораторите говореха за свободата на народа, за унищожаване на омразния монархически режим, за хляб и единство на силите. Всичко това заставяше и войнишките маси да се замислят. Не бяха редки случаите, когато войниците и казаците не се намесваха в борбата на демонстрантите с полицията, а понякога и помагаша на работниците.

Сутринта на 25 февруари на съвместно заседание на бюрото на Централния и Петроградския комитет беше решено да се издигне лозунг за общоруска всеобща стачка и да се призове пролетариатът в Петроград да засили откритата борба за сваляне на самодържавието. Събитията се развиваха стремително. Още същия ден в столицата започна всеобща политическа стачка, която обхвана над 300 000 души. Стачкуващите установяваха контрол над някои заводи и дори над цели райони.

Отделните стълкновения с полицията и жандармите се превърнаха в организираното им разоръжаване от работническите отряди. Появиха се бойни дружини. Призивите „Долу царят!“, „Долу войната!“ станаха още по-настойчиви. Революционната енергия на масите бушуваше по улиците на столицата. Въстаналият народ се превръщаше в страшна сила, способна да помете полицейско-самодържавния строй.

Партията се стремеше на всяка цена да привлече войнишките маси на страната на революцията. По указание на комитетите на партията болшевиките и най-издигнатите работници отиваха в казармите и военните градчета и носеха позиви за войниците. Словото на болшевишката правда попадеше на благодатна почва. Спечелването на армията ставаше бързо. Необходимо беше да се реши и втората изключително важна задача: да се намери оръжие, да се придаде на борбата последователен и,

В работническо предградие на Петроград. Февруари 1917 г.

Художник *И. Владимиров*

разбира се, въоръжен характер. Отряди от смелчаци започнаха да завладяват военните складове и да разоръжават полицейските участъци.

Реакцията се опитваше да нанесе силен контраудар на въстаналите. Правителството докара в столицата две кавалерийски бригади. По възловите места в града бяха поставени картечници. През нощта на 26 февруари тайната полиция извърши масови арести. В самия разгар на боевете много видни партийни работници, включително и членове на Петроградския комитет и сътрудници на Бюрото на ЦК, бяха арестувани. „Всерусийският самодържец“ с телеграма от шаба повеляваше: „Още утре да се прекратят безредиците в столицата“. Но усилията на контрареволуцията се оказаха напразни.

На 26 февруари започна преминаването на армията на страната на революцията. Първа вдигна въстание 4-а рота на Павловския полк. След това, на 27 февруари, след като болшевиките проведоха агитация между войниците, на страната на народа преминаха Волинският, Литовският, Преображенският и Московският полк. А на 28 февруари почти целият Петроградски гарнизон — 127 000 войници — се присъедини към въстаналите.

Съчетаването на въоръженото пролетарско въстание

с революционните действия на войниците образува единен могъщ поток на народната революция. Бойните отряди на въстаналите завладяваха арсеналите и складовете, заемаха правителствените учреждения, арестуваха чиновници и министри, разбиваха затворите и освобождаваха политическите затворници.

На 27 февруари болшевиките разпространиха позив с манифеста на ЦК на РСДРП „Към всички граждани на Русия“, в който бяха провъзгласени исканията за демократична република, осемчасов работен ден, конфискуване на помещическите земи и незабавно прекратяване на войната. Същевременно в друг позив Бюрото на ЦК призоваваше да бъде създаден Съвет на работническите депутати. А Съветите трябваше да изберат Временно революционно правителство.

Към края на деня въстаналите работници и войници почти напълно завладяха столицата.

Главната тежест на борбата — организирането на самото въстание — легна върху плещите на болшевиките. Именно там, на улицата, в битката със силите на старата власт се решаваше съдбата на революцията. Затова всички мисли, всички действия, бяха насочени към една цел — да се победи. И ето че дългоочакваната победа дойде, царизмът падна и възникна задачата да се създадат органи на властта.

Преминаването на властта от ръцете на една класа в ръцете на друга е основен признак на революционния преврат. Февруарската революция помете властта на царската монархия, която служеше на помещическата класа. А кой трябваше след това да дойде на власт? Или коя класа би била способна да създаде нови органи на държавната власт?

За да отговорим на този въпрос, трябва преди всичко да напомним как се развиваха събитията. Уроците на първата руска революция не бяха забравени от работниците. Те потвърждаваха, че за победата е необходимо да се създаде организационен център на въстанието и опорен пункт на новата власт. Още на 24 и 25 февруари в редица столични райони работниците, без да чакат никакви указания, започнаха да избират свои пълномощници в Съвета на работническите депутати. Това беше в пълния смисъл на думата акт на самостоятелно революционно творчество на масите.

Едновременно започнаха да възникват обединени Съвети на работническите и войнишките депутати.

Меншевиките и есерите, възползвайки се от това, че болшевиките бяха заети в уличната борба, проявиха този път необикновена „оперативност“. На 27 февруари техните лидери се събраха в Таврическия дворец и побързаха да създадат Временен изпълнителен комитет на Петроградския съвет на работническите депутати. В него влязоха петима меншевики и двама безпартийни кооперативни дейци. Веднага след това комитетът се обърна към населението на Петроград с възвание, в което предлагаше на войската и на заводите да избират и изпращат в Таврическия дворец свои депутати.

По такъв начин меншевиките завладяха инициативата и взеха в свои ръце ръководството на Петроградския съвет. Но това не стана случайно. В течение на цялата война меншевиките действуваха легално. Те разполагаха с важен опорен пункт в лицето на думската фракция. В същото време болшевиките, принудени да минат в нелегалност и безпощадно преследвани, бяха значително отслабени.

Но главното беше това, че революцията приведи в движение огромни дребнобуржоазни маси, неопитни в политиката и лесно поддаващи се на демагогската, „революционната“ фраза. За меншевиките и есерите, като изразители на настроенята на колебаещата се дребна буржоазия, не беше трудно на първо време да поведат след себе си широките народни маси с помощта на залъгвания и обещания. При това по време на войната съставът на петроградския пролетариат много се измени. Числено той нарасна повече от един и половина пъти, но в него нахлуха дребнобуржоазни слоеве от града и селото. Армията от кадрови пролетарии, закалени в революционната борба, силно оредя поради честите мобилизации, арести и заточения. Значителна прослойка от заводските работници бяха дребни търговци, чистачи, търговски синчета, укриващи се от военна служба.

В тази обстановка меншевиките и есерите лесно и бързо взеха в ръцете си кормилото в Съветите. А същевременно в същия Таврически дворец, в другото му крило, започна да функционира Временен комитет на Държавната дума начело с Родзянко — едър помеш-

чик, един от лидерите на партията на октябристите. Този комитет, състоящ се от представители на буржоазията и обуржоазени помещици, веднага взе курс на „потушаване на бунта“ (тоест на революцията) и „прекрятване на безредиците“.

Но силата беше на страната на Петроградския съвет, а не на страната на Временния комитет на Държавната дума. В обстановката на свежата политическа атмосфера, която беше породена от победата на народа, Съветът действуваше отначало като орган на революционната власт. Той изпрати във всички райони свои комисари с най-широки пълномощия и декретира създаването на работническа милиция, конфискува държавните финанси и установи контрол върху тяхното изразходване, създаде продоволствена комисия, на която възложи да сложи ред в снабдяването на населението с хляб, сдърж черносотническите вестници. Но всичко това се вършеше под прекия натиск на масите, въпреки желанията на съглашателите. Това особено се прояви при изработването на знаменитата заповед № 1, която декретираше създаването на изборни войнишки комитети и забраняваше да се дава оръжие на офицерите, обявяваше, че военнослужещите се изравняват по граждански права, отменяваше титлите и званията.

Попаднали в политическия водовъртеж, съглашателите щат не щат трябваше да задоволяват революционните искания на масите. На 28 февруари излезе първият брой на вестник „Известия“ — орган на Петроградския съвет. В него бяха публикувани Манифестът на ЦК на РСДРП и обръщението на Петроградския съвет към населението, с което той го призоваваше да се сплоти около Съветите за окончателна победа над царизма.

Петроградският съвет, който се опираше на пряката подкрепа на въоръжените маси, имаше всички възможности да стане пълновластен и единствен орган на народната власт. А това би означавало, че и по места властта изцяло би могла да премине в ръцете на Съветите на работническите, войнишките и селските депутати.

Но меншевишките лидери, които бяха изплашени от грамадния размах на народното движение и считаха, че в буржоазната революция властта трябва да принадлежи на капиталистическата класа, поведоха зад гърба на

масите политика на сговор, на съглашателство с буржоазията.

Като си осигури поддръжката на съглашателите, буржоазията стана по-смела и започна трескаво да се подготвя за завземането на властта. На 28 февруари Временният комитет на Държавната дума вече назначи свои комисари във всички министерства, а на 1 март след задкулисни преговори с Временния комитет меншевишко-есеровските лидери на заседание на Изпълкома на Съвета поставиха въпроса за съставянето на правителство. Болшевиките настояваха правителството да бъде създадено само от представители на партиите, влизащи в Съвета. Говорещите на заседанието на Изпълнителния комитет оратори от средата на съглашателите, като парадираха с фразата и заплашваха с неопитността и разпиляността на народните сили, убедиха мнозинството неопитни в политиката делегати на Съвета. Предложението на болшевиките беше отхвърлено. Изпълнителният комитет прие постановление Временният комитет на Държавната дума да бъде натоварен да състави правителство.

На 2 март беше определен съставът на Временното правителство, начело с княз Лвов. В страната се създаде изключително своеобразно положение: съществуваха две власти, две правителства — диктатура на буржоазията в лицето на Временното правителство и диктатура на работниците и селяните в лицето на Петроградския съвет. При това първата власт беше номинална, а втората — фактическа, защото тя се опираше на въоръжените маси.

Причините за това необикновено явление като двувластието бяха тези, че гигантската дребнобуржоазна вълна заля и задуши съзнателния пролетариат не само числено, но и идейно. В онези дни пролетариатът се оказва недостатъчно съзнателен и по-слабо организиран от буржоазията.

Но това положение не можеше да трае дълго. Буржоазията се стремеше да вземе в ръцете си цялата власт, за да остави само изгодните за нея завоевания на революцията, а във всичко останало да следва старата политика и да продължава войната „до победен край“. Работническата класа и народните маси, които извършиха своя велик исторически подвиг, задълбочиха

буржоазнодемократическата революция. Тя не само помете царската монархия, не само предаде властта на буржоазията, но и стигна непосредствено до революционно-демократичната диктатура на пролетариата и селяните.

Излязла от нелегалност, партията на болшевиките — единствената докрай революционна партия на руския пролетариат — веднага започна голяма политическа и организаторска работа сред масите, като организираше устна и печатна пропаганда. Най-важна и неотложна задача на партията беше да се създаде легален болшевишки печат, на първо място да възобнови издаването на вестник „Правда“, който работниците така ценяха и обичаха. На 5 март „Правда“ излезе, за да „служи на работническата класа в дните на революция и в дните на свобода“.

Същевременно партията се зае да възстанови партийните комитети, които почти навсякъде бяха понесли големи загуби от репресиите. Болшевиките призоваваха работниците и всички трудещи се да попълнят редиците на партията, да създават партийни организации. Партията трябваше да стане масова, способна да възглави трудещите се през новия исторически етап на борбата за мир, за истинска свобода и социализъм.

ВЪПРОСИ ЗА СЪБЕСЕДВАНЕ:

1. Причини и характер на Първата световна война.
2. Основни положения на Лениновата теория за социалистическата революция.
3. Характер и движещи сили на Февруарската буржоазнодемократическа революция.

За Великия
октомври
и за защита
на неговите
завоевания
(Март 1917 — 1920)

Унищожаването на капитализма и неговите следи, въвеждането на основите на комунистическия строй съставлява съдържание на започналата сега нова епоха в световната история.

В. И. Ленин

ПАРТИЯТА — ВОЖД НА ОКТОМВРИЙСКАТА РЕВОЛЮЦИЯ

(Март—октомври 1917)

Лениновата Незабравимият 3 април 1917 г. Огромно море от хора се вълнува на площада пред финландската гара в Петроград. Революционните работници, войници и моряци посрещат Владимир Илич Ленин, който се завръща в родината. Завърши дългогодишният период на неговата принудителна политическа емиграция.

Радостната вест за пристигането на вожда на партията и революцията бързо се разнесе из работническите райони на столицата. Тя проникна „в работническата среда, спомня си К. С. Еремеев, като нещо живително, радостно, страстно очаквано. Неговото пристигане беше нужно на всички съзнателни работници и на всички партийци болшевики...“

При пристигането на влака, с който пътуваше Владимир Илич, всички улици около площада край гарата бяха вече задръстени от народ. Между посрещачите бяха работниците от Путиловския, Обуховския, Балтийския, Невския и други заводи, от фабрика „Скороход“. Над главите се издига гора от червени знамена и ръчно изготвени плакати. На много от тях е написано: „При нас пристига Ленин“, „Привет на Ленин!“. Пред главния вход на гарата е спряла една бронирана кола. Докарали са я тук революционните войници от бронираната дивизия. Строени са матросите от флотския екипаж с оркестър. Оркестърът свири отсечено боевата „Марсилеза“. Отблясъците на прожекторите осветяват възбудените от очакване лица. Работниците, войниците, моряците са дошли тук, за да узнаят какво ще каже

вождът на Болшевишката партия, как ще отговори на въпросите, вълнуващи всички.

Полунощ. Влакът бавно се движи към първия перон. На площадката на един от вагоните е застанал Ленин. Към него се устремяват роднини, близки, членове на Централния и на Петроградския комитет. Някой поднася на Владимир Илич голям букет. В зданието на гарата го приветствува делегация на Петроградския съвет. Болшевиките от Выборгската страна му връчват партиен билет с № 600. Ленин излиза на площада. Над него се понася буря от ръкопляскания и радостни възгласи. Развълнуван от горещото посрещане, Владимир Илич забележимо се вълнува.

Ето че вече замира хилядогласният площад. Качил се на бронираната кола, Ленин приветствува революционния пролетариат и войниците, освободили Русия от многовековното господство на царизма. Той завършва своята реч с пламенния призив: „Да живее социалистическата революция!“. Този призив стана знаме в борбата на пролетариата и неговата партия през новия етап на революцията. В речта на Владимир Илич на финландската гара работниците намериха, според обрания израз на путиловеца Ф. А. Лемешев, „своя стожер“ в революцията. В нея се съдържаха ясен отговор на въпроса, по какъв път да се върви по-нататък.

А многохилядният митинг, който започна на финландската гара, продължи през нощта вече в друга част на града — пред дома на Кшесинска, където тогава се помещаваха Централният и Петроградският комитет на партията и където пристигна Ленин. Той няколко пъти говори от балкона пред събрания се народ. Същата нощ тук се състоя събрание на партийните дейци, на което Ленин изложи възгледите си за текущия момент. Разотидоха се на разсъмване.

На другия ден, 4 април, в Таврическия дворец, където се помещаваше Петроградският съвет, Владимир Илич два пъти изнесе доклад за задачите на партията и пролетариата в революцията. Отначало — на събранията на болшевиките-делегати на Общоруското съвещание на Съветите, а след това — на обединеното събрание на болшевиките и меншевиките, участници в същото съвещание. Това бяха знаменитите Априлски тезиси.

Текстът на десетте тезиса с пояснителни бележки към тях, озаглавен „За задачите на пролетариата в настоящата революция“, беше публикуван в „Правда“ на 7 април, а след това препечатан и от другите большевишки вестници. Тезисите съдържаха гениалните идеи на Лениновата теория за социалистическата революция, развиваха я творчески, отличаваха се с необикновена новост в поставянето на основните въпроси на революцията през новия стратегически етап на нейното развитие. В тях беше набелязана конкретната програма за действия в борбата за преминаване от буржоанодемократичната революция към социалистическата, определяше се тактиката на партията при своеобразните условия в Русия по онова време. Това своеобразие се състоеше преди всичко в двувластието.

Завзелото властта буржоазно Временно правителство водеше страната по пътя на войната, разрухата, глада — към неизбежна национална катастрофа. То продължаваше империалистическата война, колонизаторската политика на царизма. А трудещите се класи, събаряйки царизма, се бореха за мир, хляб, земя и свобода. Буржоазното правителство нямаше намерение и не можеше да изпълни тези искания на народа, тъй като те противоречаха на неговите класови интереси. Революционните маси имаха само един изход: нова революция, нова — както по своите основни задачи, така и по характера на движещите сили — социалистическа революция.

Главната движеща сила в социалистическата революция е пролетариатът, който се бори за нейната победа в съюз с най-бедните селяни. Именно в неговите ръце трябва да премине властта в страната. Тази власт той ще упражнява чрез Съветите, като се опира на всички трудещи се слоеве. Само работническата класа в съюз с най-бедните селяни би могла да изведе страната от състоянието на война и да извърши революционни преобразования в интерес на целия народ. Като основен лозунг в борбата за социалистическа революция се издигаше лозунгът „Цялата власт — в ръцете на Съветите!“.

Още в 1905 г. Ленин съзря в Съветите новата форма на бъдещото държавно устройство на Русия. А меншевиките гледаха на тях само като на „временни ба-

раки“, от които скоро трябва да се преселим в „солидното здание на буржоазния парламентаризъм“. Парламентарната република е крачка назад в сравнение с републиката на Съветите, казваше вождът на большевистката партия. За разлика от буржоазната демокрация, демокрацията само за експлоататорското малцинство, Съветите, създадени от самите маси, са призвани да служат за пълното им освобождаване от всякаква експлоатация.

В Априлските тезиси и в следващите си трудове Ленин показва пътя за превръщането на Съветите в единствени действително революционни органи на властта в страната. Той видя създамата се в условията на двувластието възможност за мирно развитие на революцията. Ленин считаше тази възможност за крайно рядка в историята и крайно ценна. При условията в тогавашна Русия той я считаше реална.

Дувластието представляваше такова съотношение на класовите сили, при което буржоазията не можеше да действа с пряко насилие. Тя се крепеше на власт с помощта на меншевиките и есерите, чрез заблуждаване на масите. Макар и да нямаха цялата власт, Съветите — тази рожба на революционните маси — се опираха на волята на мнозинството от народа в страната. Оръжието беше в ръцете на работниците и селяните, които съставляваха основната част от армията. Буржоазията трябваше да се съобразява с това, защото при нужда народът можеше да обърне оръжието против нея. Ленин предвиди възможността за такъв обрат в събитията. Домогванията на борещата се за цялата власт буржоазия можеха във всеки момент да прекъснат мирния ход на революцията и да поставят на дневен ред въоръжената борба. Ето защо той считаше, че гаранция за успеха на мирното развитие на революцията е въоръжаването на целия пролетариат и на всички трудещи се, създаването на отряди работническа милиция. Той поставяше тази задача пред партията и пролетариата още преди завръщането си от емиграция, в своите „Писма отдалеч“ (т. 23, стр. 321—370).

При даденото съотношение на класовите сили в страната пред Съветите се откриваше богата възможност да разширяват влиянието си, да укрепят позициите си и

В. И. Ленин говори на площада при финландската гара.

Художник И. Тоидзе

постепенно да съсредоточат цялата власт в ръцете си, без да прилагат насилствени методи на борба. Именно това преди всичко се имаше предвид в Априлските тезиси. В тях нямаше призив за незабавно сваляне на правителството, а беше издигнат лозунгът „Никаква подкрепа на Временното правителство!“ При онези условия призивът за открита борба против правителството не би срещнал подкрепа сред масите. Заблуждавани от меншевиките и есерите, те още имаха доверие в това правителство. То беше поддържано от Съветите, чието ръководство принадлежеше на съглашателите. Дори част от работническата класа се поддаде на опиянението от „революционното обончение“, т. е. повярва, че след падането на самодържавието войната се води само поради необходимостта да се защитят отечеството и извоюваните свободи.

Задачата на Болшевишката партия беше да помогне на масите да изживеят доверчивостта си към буржоазното правителство, да покаже на практика защо Съветите са единствено възможната форма на революционно правителство.

Но нали в Съветите преобладаваха меншевиките и есерите — партии, които влязоха в съглашателство с буржоазията. Какво да се прави с тях? Болшевиките, които временно тогава бяха малцинство в Съветите, трябваше да водят в тях мирна пропаганда на своите лозунги, настойчиво и търпеливо да разясняват на трудещите се антивоенния характер на Временното правителство, да разобличават съглашателите. Ленин беше убеден, че животът, ходът на събитията ще помогне на масите да разберат дълбоката разлика между политиката на революционната партия на пролетариата и политиката на дребнобуржоазните партии, резултат от което ще бъде активната борба на трудовия народ за съветска власт, неговото преминаване на страната на болшевиките.

В Априлските тезиси се предлагаха редица революционндемократични мероприятия в икономическата област: национализация на всички земи в страната при конфискация на помещическите земи, сливане на всички банки в една национална банка и въвеждане на контрол на Съветите над нея, контрол над общественото производство и над разпределението на продуктите. Осъществяването на тия мероприятия би позволило да се подкопаят позициите на експлоататорските класи, да се решат задачите, които не бяха изпълнени от буржоазнодемократическата революция. Ленин смяташе, че тези мероприятия са на зрели и че те са преходни крачки към социализма.

В Лениновите тезиси беше ясно очертан пътят за разрешаването на най-злюбодневния въпрос на тогавашния живот в Русия — въпроса за войната. В тях се подчертаваше, че и след събарянето на самодържавието войната от страна на Русия е запазила империалистическия си характер. Ленин призоваваше на борба за нейното прекратяване, за излизането на страната от империалистическата касапница, за полагането на всички усилия да се разсее опиянението от „революционното оборончество“, от което бяха обхванати добросъвестно заблуждаващите се народни маси. Като разобличаваха истинските позиции на Временното правителство по въпроса за войната, Априлските тезиси показваха, че хвърленият от него сред масите лозунг за „защита на отечеството“ не е нищо друго освен маскировка на

користните цели на руската буржоазия. Те разкриваха неразривната връзка на капитала с грабителската война. От това следваше, че „войната *не може* да завърши с истински демократичен, ненасилнически мир, без събарянето на капитала“ (т. 24, стр. 4). Класата, която не беше заинтересована от грабежите и насилието, беше пролетариатът, борещ се в съюз със селската беднота. По такъв начин въпросът за постигането на мир се поставяше в пряка връзка с въпроса за властта.

В борбата за социалистическа революция значително растеше ролята на Болшевишката партия като организатор и ръководител на масите. Априлските тезиси бяха проникнати от грижата за укрепване на партията, за засилване на нейната боеспособност. В тях Ленин привлече вниманието на болшевиките към вътрешнопартийните задачи, като издигна искане за незабавно свикване на конгрес на партията, за преразглеждане на партийната програма, за изменение на названието на партията. „Ние трябва да се наречем *комунистическа партия* — както се наричаха Маркс и Енгелс“ (т. 24, стр. 69—70). Това повече съответствуваше на крайната цел на марксистката партия — изграждането на комунизма. Освен това старото название — социалдемократическа партия — беше опозорено от социалшовинистите. Меншевиките също се наричаха социалдемократи, а по същество бяха социалреформисти, предатели на работническата класа.

Ленин разглеждаше всички основни въпроси на руската революция, задачите на руския пролетариат и неговата партия в тясна връзка с международното работническо движение. В тезисите се правеше предложение за създаването на III, Комунистически интернационал, който трябва да стане истински организатор на международния пролетариат, негов боеви център.

На Априлските тезиси беше съдено да изиграят огромна роля. Те станаха теоретическа основа на новия политически курс на Болшевишката партия, станаха програма на нейната практическа дейност.

Отначало тезисите предизвикаха дискусия в партията. Тази дискусия беше в значителна степен обусловена от позицията на Бюрото на ЦК, на много местни комитети на РСДРП (б), която те заеха по редица най-

важни въпроси на революцията преди пристигането на Ленин.

През март болшевишките организации извършиха огромна работа за затвърдяване победата над самодържавието и за задълбочаване на революцията. Те развиваха максимално революционното творчество на масите за създаването на нови форми на обществения живот — Съвети, фабрично-заводски комитети, войнишки и селски комитети, отряди на работническата милиция. В техните решения беше дадена правилна оценка на Временното правителство като антинародно по своята класова природа, те съдържаха призив за борба за прекратяване на империалистическата война.

Но наред с това тогава се допускаха и сериозни грешки. Търсенето на пътища за по-нататъшното движение напред се усложняваше от невиданата досега в историята политическа ситуация. До пристигането на Ленин нямаше докрай ясно разбиране за класовата същност на двувластието, за характера на взаимоотношенията между Съветите и Временното правителство, за перспективите на развитие на революцията. Членовете на Бюрото на ЦК и ръководителите на много болшевишки организации считаха, че е необходимо да се продължи борбата за по-нататъшно развитие на буржоазнодемократичната революция, тъй като още не е завоювана революционно-демократичната диктатура на пролетариата и селяните. Като не успяха на първо време да разберат неоспоримия факт, че Съветите именно олицетворяват тази диктатура, те не издигнаха искания за преминаване на цялата власт в техни ръце. Същите не много на брой болшевишки организации, които още тогава се бореа за съветска власт, не си представяха как може да стане това в условията на двувластието.

Бюрото на ЦК и някои комитети на партията, включително Петроградският и Московският, допускаха, че е възможно да се упражни натиск върху Временното правителство с цел да се постигне мир, обявяваха се за контрол на Съветите над дейността на правителството.

Каменев, който влизаше в състава на редакцията на „Правда“, зае десноопортюнистическа позиция. В статиите си той упорито защитаваше тактиката на натиск върху Временното правителство, като при това по въпроса за войната и мира се подхлъзваше на позициите

на оборончеството. Пригласяйки фактически на меншевиките, Каменев твърдеше, че Русия още е „недоузряла“ за социалистическа революция. И след публикуването на Лениновите тезиси той не измени позицията си и водеше борба против тях.

Основната членска маса на партията горещо одобри Априлските тезиси. „За мнозина мислите на Ленин бяха техни мисли — казва Н. И. Подвойски. — Ленин събра тези мисли в стройна система, облече ги в точна форма, придаде им действителен, боеви характер — стана ясно какво трябва да се прави сега.“

Част от болшевиките, приемайки някои от идеите на тезисите, не разбираха докрай значението на други. Те застанаха напълно на ленинска позиция едва в процеса на обсъждането на тезисите от цялата партия. Между тях беше членът на Бюрото на ЦК И. В. Сталин, който, както сам по-късно признаваше, през март е считал за възможно страната да излезе от войната чрез натиск върху Временното правителство, а така също секретарят на Московския комитет на РСДРП (б) Р. С. Самойлова (Землячка), която не се ориентира веднага в съдържанието на Лениновия лозунг „Цялата власт — в ръцете на Съветите!“.

Априлската
конференция на
партията

Резултатите от партийната дискусия бяха обобщени от VII Общоруска (Априлска) конференция на РСДРП (б), която изигра фактически ролята на партиен конгрес. Тя имаше решаващо значение за сплотяването на партията върху основата на Априлските тезиси. Конференцията утвърди изработените от Ленин стратегия и тактика, които бяха призвани да осигурят победа на работническата класа в социалистическата революция.

Конференцията започна работа на 24 април в Петроград. Избраните за нея делегати (133 с решаващ и 18 със съвещателен глас) представляваха всички най-големи болшевишки организации в страната. За краткото време след излизането на партията от нелегалност тя се увеличи близо четири пъти и наброяваше в своите редици над 80 000 души. Необикновено бързо се разрастваха нейните организации в промишлените райони и преди всичко в Петроград и Москва, в Урал и в Донбас.

На конференцията бяха разгледани следните въпроси: за текущия момент (войната и Временното правителство), за отношението към Съветите, за Учредителното събрание, за преразглеждането на партийната програма, аграрният и националният въпрос, организационни въпроси и други. Значително място в работата на конференцията заеха докладите и изказванията на представители от местните партийни организации — от партийните организации в Петроград и околностите му, от Москва и областта, от организациите на Централния промишлен район, от Урал, Донбас, Поволжието и Кавказ.

Конференцията беше открита от Ленин. Във встъпителното си слово той подчерта, че на руския пролетариат се е паднала великата чест пръв да вдигне знамето на борбата за социалистическа революция. Пак от него бяха изнесени основните доклади — по текущия момент, по аграрния въпрос, по въпроса за преразглеждането на партийната програма. Ленин говори на конференцията повече от 20 пъти. Той отново и отново предпазваше партията от главната опасност на дадения етап — от десноопортюнистическия уклон, който на практика водеше до поддържане на буржоазното правителство, до подценяване ролята на Съветите. Уклонист от такъв тип беше Каменов, който продължаваше да ратува за контрол над Временното правителство. Разяснявайки вредата от такава политика за делото на революцията, Ленин отбелязваше, че контрол, без властта да се намира в ръцете на пролетариата, е съвсем празна фраза. „Всяка крачка на действителния живот — каза той в заключение — ще покаже колко прави сме ние. Сега ние сме малцинство, масите още не ни вярват. Ние ще съумеем да чакаме: те ще почнат да преминават на наша страна, когато правителството се разкрие пред тях... и държейки сметка за съотношението на силите, ние тогава ще кажем: нашето време дойде“ (т. 24, стр. 222).

Тези Ленинови думи звучаха същевременно и като предупреждение срещу „революционния авантюризъм, срещу бланкистките¹ опити да се осъществят рево-

---

¹ Бланкизъм, — течение във френското революционно движение, свързано с името на един от видните представители на френския

люционните лозунги, преди още да са назрели условията.

Като доказваше възможността за мирно преминаване на властта в ръцете на Съветите, вождът на партията казваше: „Може да се свали този, който е известен на народа като насилник... капиталистите успяват сега не с насилие, а с измама... Докато правителството не почне война (гражданска — *Ред.*), ние проповядваме мирно“ (т. 24, стр. 227).

Против основните положения на доклада за текущия момент се обяви Каменев. Той бе подкрепен от Риков. Той заяви, че в Русия няма обективни условия за социалистическа революция, че инициативата в това отношение принадлежи на Запада. В речта на Ногин прозвуча твърде силно съмнение по отношение на извода за република на Съветите като форма на организация на пролетарската власт. Против ленинската линия за мирно развитие на революцията се обяви С. Я. Багдатиев. Той призова да не се боим от гражданска война с буржоазията, да се форсират събитията. Още преди откриването на конференцията, през дните на априлската демонстрация в столицата (20—21 април) Багдатиев и някои други членове на Петроградската организация издигнаха лозунга „Долу Временното правителство!“. Въпреки че Централният комитет осъди тази „самодейна“ стъпка, Багдатиев отново се възвръщаше към същото. Неговата реч беше една от проявите на онзи опасен „революционен авантюризм“, против който предупреждаваше Ленин.

Речите на представителите от провинцията бяха пламенни и вълнуващи. Като разкриваха растежа на партията от момента на нейното излизане от нелегалност, засилването на нейното влияние сред масите, сред работниците, селяните и войниците, те говореха за трудностите и недостатъците — напълно естествени явления, когато животът на всяка крачка ражда новото. В докладите беше казано много за дейността на мест-

---

утоличен комунизъм и на френското революционно движение през XIX век, Луи Огюст Бланк. Бланкистите считаха, че избавянето от властта на капитала може да бъде постигнато чрез заговора на малка група решително настроени хора, а не по пътя на упорита класова борба на пролетариата с буржоазията. Ленин наричаше бланкизма опасна игра на „завземане на властта“.

ните Съвети, за революционния почин на работниците и селяните, които се стремяха без предварително разрешение да осъществяват исканията си за работнически контрол, осемчасов работен ден, конфискация на помещическите земи. Владимир Илич подчертаваше, че това беше може би най-важният материал за Съветите, даден от конференцията.

Конференцията отдели голямо внимание на обсъждането на аграрния въпрос. Ленин призоваваше незабавно, без да се изчаква Учредителното събрание, да се конфискува помещическата земя и да се предаде на селяните — което беше най-насъщно искане не само на най-бедните селяни, но и на всички трудещи се селяни. Същевременно партията искаше национализация на земята. Тази задача не беше решена през буржоазно-демократичния етап. Сега тя можеше да бъде решена само от социалистическата революция.

В доклада на Ленин се провеждаше ясна линия на разграничаване на пролетарските и полупролетарските елементи в селото от общата селска маса. Той призоваваше повсеместно да се организират Съвети на депутатите на селскостопанските работници и Съвети на полупролетариите в селото, да се образуват техни фракции в общите селски Съвети. С дейността на Съветите на селските бедняци Ленин свързваше такива социалистически преобразования като създаването на едри образцови стопанства на базата на бившите помещически имения.

На конференцията активно се обсъждаше националният въпрос. От неговото правилно решаване зависеше много съдбата на социалистическата революция. Доклад изнесе Сталин. Той изложи основните програмни принципи на партията по националния въпрос. Като се бори за социалистическа революция, пролетариатът трябва да изпълни по отношение на потиснатите народи в Русия своя класов и интернационален дълг — да ги освободи не само от социално, но и от национално потисничество.

На конференцията Пятаков се изказа против най-важното искане на партията по националния въпрос — правото на нациите на свободно отделяне и създаване на самостоятелна държава. Той заяви, че в епохата на империализма това искане било остаряло, защото съз-

дадената световна стопанска система разрушава националната самостоятелност на държавите, прекривайки свободно през техните граници. Той и по-рано издигаше анархистичния лозунг: „Долу границите!“ Конференцията отхвърли неговото схващане и единодушно се изказа за ленинската програма по националния въпрос.

VII Общоруска конференция постави в основата на своите резолюции Априлските тезиси и изводите на Лениновите доклади. Тя избра с тайно гласуване нов състав на Централния комитет на партията начело с Ленин. Неговата основна задача беше да провежда в живота приетия от конференцията ленински курс. Закривайки конференцията, Ленин каза: „Времето беше малко, работата много... Пролетариатът ще намери в нашите резолюции ръководен материал за движение към втория етап на нашата революция“ (т. 24, стр. 313).

Борбата за масите Изработената програма за действие можеше да бъде изпълнена само като стане достояние на широките революционни маси. Главна задача на партията стана създаването на масова политическа армия на социалистическата революция. „Ние, болшевиките — подчертаваше Ленин, — трябва търпеливо, но настойчиво, да разясняваме на работниците и селяните нашите възгледи... всеки трябва да стане всичко: и агитатор, и пропагандатор, и организатор на нашата партия.

Само така ние ще постигнем народът... да съумее да обмисли своя опит и действително да вземе властта в ръцете си“ (Соч., т. 32, стр. 51).

Решенията на конференцията бяха навсякъде горещо обсъждани. Нейните резолюции бяха изпратени на местните партийни организации. Те се печатаха в „Правда“ и в другите болшевишки вестници.

В съзнанието на работниците, войниците и селяните оставиха неизличима следа речите на Ленин на I Общоруски конгрес на селските депутати, на общоградското събрание на петроградската организация на РСДРП (б), на многохилядните митинги в Путиловския и Обуховския завод. Неговите речи, в които той говореше за борбата за власт, мир, хляб и работнически контрол, правеха огромно впечатление не само на ония, които симпатизираха на болшевиките, но и на

много от ония, които още стояха на позициите на „революционното обончество“, вярваха на меншевиките и есерите.

Като се опитваха да отслабят растящото влияние на болшевиките, идеолозите на буржоазията, лидерите на съглашателските партии започнаха гнусна кампания на лъжи и преследвания. Техните вестници крещяха, че Ленин, болшевиките в угода на Германия се опитвали „да погубят революцията“, че те водели „поддривна работа за немски пари“ и т. п. Но животът и правдивата болшевишка пропаганда вършеха своята работа. С всеки ден ставаше все по-трудно за лъжеприятелите на народа да заблуждават масите.

Болшевишката партия отдаваше много усилия и енергия на работата в Съветите. През май тя публикува „Проект за поръченията при изборите на делегати за Съвета на работническите и войнишките депутати“, в който призоваваше в тях да се избират само онези, които ще се борят за исканията и нуждите на народа. В поръченията се подчертаваше, че който се отклони от този път, трябва да бъде отзован от Съвета и заменен с друг делегат. Предизборната кампания донесе голям успех на партията. Нейните фракции в Съветите значително се увеличиха. Така например в Петроградския съвет броят на депутатите болшевики от 22-ма през март се увеличи до 400 през юли. С всеки ден растеше броят на Съветите, в които болшевишките фракции се ползваха с преобладаващо влияние. Такива Съвети участваха най-активно в организирането на продоволствието, установяваха работнически контрол и т. н. И колкото по-силно меншевиките и есерите се съпротивяваха на тези мероприятия, толкова по-бързо те губеха своето влияние сред масите.

В борбата за сплотяване на работническата класа под болшевишките лозунги партията се опираше на фабрично-заводските комитети¹ — боевите организации на пролетариата. Те често въвеждаха без предвари-

---

¹ *Фабрично-заводските комитети* за разлика от профсъюзите обединяваха всички работници в рамките на дадено предприятие независимо от тяхната професия. Те се изграждаха върху демократически принципи, чрез избори. В големите градове (в Петроград, Москва и някои други) бяха създадени централни съвети на фабрично-заводските комитети.

телно разрешение осемчасов работен ден и работнически контрол над производството, отстраняваха старата администрация, увеличаваха работната заплата, намесваха се по въпросите за управлението на предприятията. Заслуга на фабрично-заводските комитети беше създаването на отрядите на Червената гвардия — въоръжената сила на революцията.

Процесът на болшевизация на профсъюзите протичаше по-сложно, отколкото във фабрично-заводските комитети. Първоначално в тях значително влияние имаха меншевиките, но в хода на революцията то започна да намалява, особено бързо сред металиците и текстилците.

Болшевишката партия поддържаше стремежите на селяните незабавно да вземат в свое разпореждане земята и инвентара на помешчическите имения. Тя разобличаваше есерите, които се бореха против самоволното завладяване на помешчическите земи от селяните и ги убеждаваха да чакат свикването и решенията на Учредителното събрание. Обръщайки се към селяните, Ленин казваше: *„Ако чакате, докато се напише законът, а сами не развиете революционна енергия, няма да имате нито закон, нито земя“* (т. 24, стр. 280).

Въпреки че I Общоруски конгрес на селските депутати прие есеровското искане да не се взема земята преди Учредителното събрание, след конгреса не само отделни общински поземлени комитети, но и губернските конгреси на селяните вземаха решения за конфискация на помешчическата земя.

Голямо място в дейността на болшевиките заемаше работата в армията. В нейните редици се намираха близо 10 милиона души. Тогава сред войниците още беше силно влиянието на дребнобуржоазните партии. Болшевиките водеха всекидневна борба за спечелване на войнишките маси, за да използват тази мощна въоръжена сила в интерес на революцията. При ЦК на РСДРП (б) беше създадена специална Военна организация. Нейни активни членове бяха Н. В. Криленко, М. С. Кедров, К. А. Мехопошин, В. И. Невски, Н. И. Подвойски и други. „Войнката“ установяваше тесни връзки с войнишките комитети, създаваше партийни ядки във военните части на фронта и в тила. Болше-

вишките вестници и преди всичко „Солдатская правда“ водеха в армията непрестанна военна пропаганда.

Болшевишките организации в националните райони на страната работеха в сложни условия. Те трябваше да се борят против силната националистическа психоза, с която местната буржоазия, както и дребнобуржоазните партии се опитваха да отровят съзнанието на потиснатите маси. Болшевиките провеждаха линия на класово разграничаване в националноосвободителното движение, линия на разгръщане на революционната борба на трудещите се потиснати националности против руската и местната буржоазия и помещиците.

Антинародната политика на Временното правителство предизвикваше с всеки изминат ден растящо недоволство в страната. Възмущението на масите търсеше отдушник. Първият революционен взрив на 20—21 април беше антиправителствената демонстрация. Повод за демонстрацията беше декларацията на правителството („нотата на Милюков“) за продължаване на войната „до победен край“.

На улиците в Петроград излязоха около 100 000 работници и войници. Те искаха мир и преминаване на властта в ръцете на Съветите. Петроградският съвет, изпълняващ функциите на Общоруски център на Съветите, можеше да съсредоточи в ръцете си цялата власт. И правителството не би могло да му противодейства. Но меншевишко-есеровските ръководители на Съвета не предприеха такава стъпка. Те влязоха в нов сговор с буржоазията. Възползувайки се от услужливостта на съглашателите, буржоазията реши да направи политическа маневра: от състава на правителството беше изваден министърът на външните работи Милюков и военният министър Гучков, а на тяхно място влязоха меншевиките М. И. Скобелев и И. Г. Церетели, есерът В. М. Чернов (А. Ф. Керенски още по-рано влязаше в него). Буржоазията започна да провежда империалистическата си политика чрез министрите-„социалисти“. Това коалиционно правителство продължи да води Русия по същия път на войната, разрухата и гладда -- към неминуема национална катастрофа.

В страната нарастваше революционна криза. Нейни важни етапи бяха юнската демонстрация и юлските събития.

В началото на юни в Петроград се събра I Общоруски конгрес на Съветите на работническите и войнишките депутати. Революционните маси в столицата се стремяха към улиците, за да изразят пред конгреса волята си за преминаване на цялата власт в ръцете на Съветите.

Централният и Петроградският комитет на Болшевишката партия заедно с представителите на фабрично-заводските комитети, профсъюзите и други организации призоваха работниците и войниците на мирна демонстрация. Тя беше насрочена за 10 юни под лозунгите: „Цялата власт в ръцете на Съветите!“, „Долу войната!“, „Долу десетте министри-капиталисти!“, „Над производството — работнически контрол!“, „Хляб, мир, свобода!“.

Конгресът на Съветите притежаваше достатъчно авторитет, за да вземе властта в ръцете си. Но ръководен от меншевишко-есеровските лидери, той прояви пълно безсилие при решаването на въпроса за властта и на другите най-важни въпроси. Съглашателите искаха от конгреса резолюция за доверие към Временното правителство. Те внушаваха на делегатите мисълта, че е невъзможно властта да премине в ръцете на съветите. От трибуната на конгреса меншевикът Церетели заяви: „В настоящия момент в Русия няма политическа партия, която би казала: дайте властта в наши ръце, отидете си, ние ще заемем вашето място...“ В отговор на тази декларация в залата прозвуча смелото революционно предизвикателство срещу адвокатите на буржоазията: „Има!“ Нашата партия, каза Ленин, е готова да вземе властта изцяло и да започне революционни преобразования.

Понеже се бояха да се срещнат лице с лице с революционните маси, съглашателите изтръгнаха от конгреса на Съветите на 9 юни гласуването на решение за забраняване на всякакви демонстрации в столицата и нейните околности в течение на три дни. ЦК на Болшевишката партия, съобразявайки се с конгреса, призна за необходимо да отложи временно демонстрацията. Скоро ръководителите на конгреса, наплашени от опасността от нова мощна антиправителствена проява, бяха принудени да преразгледат решението си и да насрочат демонстрацията за 18 юни, като се надяваха да я

превърнат в демонстрация на доверие към Временното правителство. Техните надежди се оказаха илюзорни.

На 18 юли на улиците на Петроград излязоха около половин милион души. Огромното мнозинство от тях вървеше под болшевишки лозунги. Същия ден станаха революционни демонстрации в Москва, Киев, Харков, Иваново-Вознесенск, Нижни Новгород, Твер и други градове. Ленин високо оцени тяхното значение. Тези демонстрации, писа той, бяха истински преглед на силите на революционния пролетариат, проверка на политиката на неговата партия, на непрекъснато растящото ѝ влияние сред масите. През юнските дни съглашателите отново провалиха възможността за мирно преминаване на цялата власт в ръцете на Съветите. Но масите от собствения си опит все повече започнаха да разбират тяхната предателска политика.

На същия 18 юни Временното правителство започна настъпление на фронта. То позорно се провали. Кі това засили революционното напрежение в страната.

Преломът Буржоазията реши да действа открито. На 2 юли няколко министри-кадети подадоха оставка. С това беше предизвикана още една правителствена криза. Буржоазията се надяваше да я използва, за да установи свое единовластие.

В отговор на тези опити беше издигнато искането на революционните работници и селяни да се предаде властта в ръцете на Съветите. Във фабриките, заводите и казармите на Петроград започнаха митинги. Вечерта на 3 юли улиците на столицата се изпълниха с народ.

В онова време съществуваше реална възможност за мирно преминаване на властта в ръцете на Съветите. Необходими бяха само незабавните действия на Централния изпълнителен комитет на Съветите, създаден на I Общоруски конгрес. Но есеро-меншевишките ръководители дори и не помисляха за това. Те помагаша на буржоазията с още по-голямо усърдие от преди.

Болшевишката партия се обърна към работниците и войниците с призив да се въздържат от улични манифестации. С това тя искаше да предотврати въоръженото сблъскване с контрареволуцията. Централният

и Петроградският комитет на РСДРП (б) изпратиха свои представители във всички работнически райони на града и във войнишките казарми. Те разясняваха на работниците и войниците, че буржоазията ги провокира на борба, за да разгроми революцията. Когато стана ясно, че е невъзможно масите да бъдат удържани, ЦК на РСДРП (б) съвместно с представители на фабриките, заводите и военните части взе решение да се проведе на 4 юли мирна демонстрация.

В същото време ръководителите на ЦИК на Съветите тайно се споразумяваха с правителството. То подготвяше разстрел на мирните демонстранти при пряката поддръжка на есеров-меншевишките лидери.

Сутринта на 4 юли в Петроград започна грандиозна 500-хилядна демонстрация. През целия град манифестираха организирано колоните на работниците, войниците и моряците. Сред тях имаше жени и деца. Демонстрантите се насочваха към Таврическия дворец, където се помещаваше Съветът. Непреклонна воля и революционна решимост спояваше техните мирни редици. Пред демонстрантите, събрали се пред двореца на Кшесинская, произнесе реч Ленин. Като ги приветствува, той ги призова да проявят самообладание, непоколебимост и бдителност.

Когато колоните на демонстрантите минаваха по Невския и Литейния проспект, през Сенния площад, по Садовая, върху тях неочаквано връхлетяха изстрели от засада, организирана от контрареволуцията във входовете, по таваните и покривите на къщите.

Вечерта на 4 юли Централният комитет на Болшевишката партия призова демонстрантите да прекратят манифестацията. Предприемайки тази стъпка, ЦК се стремеше с всички средства да запази излезлите на улицата работници и войници от подготовяното от буржоазията въоръжено насилие. Гласът на пролетарската партия беше чул от масите.

Контрареволуцията побърза да закрепил своята победа. Тя започна погроми и терористически актове против партията на болшевиките. Срещу Ленин бяха отправени гнусни обвинения в „държавна измяна“, в „подготовка на заговор против правителството“ и в „организиране на въоръжено въстание“. По решение на ЦК Ленин премина в нелегалност. Призори на 5 юли

юнкери извършиха погром над редакцията на вестник „Правда“, а на следния ден — над дома на Кшесинская. Централният и Петроградският комитет на РСДРП (б) бяха принудени да напуснат това помещение. Правителството започна да спира болшевишките вестници. Правеха се опити да се разоръжат работниците, разформироваха се полковете, взели участие в демонстрацията, на фронта се въвеждаше смъртното наказание.

В развитието на революцията настъпи рязък прелом. Масите получиха нагледен и поучителен урок по класова борба. Разстрелването на мирната демонстрация и последвалите терористически актове им отвориха очите за антинародната същност на Временното правителство и съглашателските партии, открито преминали в лагера на контрареволуцията. Това ускори процеса на изолацията на меншевиките и есерите от народа.

Като прибегна до въоръжено насилие над масите, буржоазията тръгна по пътя на разгръщане на гражданска война, за да удави революцията в кръв. При тези условия ставаше невъзможно разрешаването на основния въпрос на революцията — въпроса за властта — по мирен път.

Рязко изменената политическа обстановка в страната налагаше да се преразгледа тактиката на партията. В условията на настъпление на контрареволуцията Ленин не биваше да остава в Петроград дори и нелегално. За място на неговото пребиваване беше избрана гара Разлив в околностите на града. Тук живееше семейството на работника от Сестрорецкия завод, нелегалният болшевик М. А. Емелянов. Беше решено с негова помощ Владимир Илич да се укрие зад езерото, като наемен косач. Ленин се премести в Разлив през нощта на 9 срещу 10 юли и остана там до 8 август, когато нелегално замина за Финландия. С него поддържаха връзка членовете на ЦК и неговите пълномощници — Ф. Е. Дзержински, Н. К. Крупская, Г. К. Орджоникидзе, Я. М. Свердлов, И. В. Сталин, Е. А. Рахя, А. В. Шотман. В нелегалност Ленин работеше непрекъснато. Тук той започна да пише гениалния си труд „Държавата и революцията“, материали за който той беше събирал още в емиграция. Но главното внима-

ние на Лениновата мисъл беше съсредоточено върху анализа на станалите събития, върху изработването на нова тактика на партията.

Още през първия ден на пребиваването си в Разлив Владимир Илич пише тезисите „Политическото положение“. Веднага след тях под неговото перо излизат брошурата „Относно лозунгите“, статиите „За конституционните илюзии“, „Отговор“, „Начало на бонапартизма“, „Уроците от революцията“ и други. В тях Ленин дава изчерпателен отговор на въпросите, поставени от новата политическа ситуация в страната. Той прави извода, че двувластието е завършило в полза на буржоазията. Контрареволуцията се организира, укрепи и удържа победа поради предателството на меншевишко-есеровските лидери. Но тази победа е временна, не-трайна. Буржоазията не успя да разгроми главната сила на революцията — пролетариата и неговата партия.

Сега, когато буржоазията прибегна до пряко насилие над масите и пусна в ход оръжието, тя може да бъде съборена само по въоръжен начин. Възможността за мирно развитие на революцията отпадна. За пролетариата и неговите съюзници не оставаше друг път за постигане на победата освен въстанието. „Движението на 3 и 4 юли беше последен опит чрез манифестация да се подтикнат Съветите да вземат властта“ (т. 25, стр. 223). Обективното положение е такова, писа Ленин: или окончателна победа на военната диктатура, или победа на въоръженото въстание, установяване на диктатурата на пролетариата в съюз с най-бедните селяни. При това той не призоваваше партията да започне въстанието веднага. Ленин посочваше, че в общонационален мащаб то е възможно само върху основата на по-нататъшен революционен подем.

Вождът на партията обоснова необходимостта да бъде временно снет лозунгът „Цялата власт в ръцете на Съветите!“, който през периода на двувластието изразяваше курса за мирно развитие на революцията. Той подчертаваше, че при създадените условия не бива да се допускат и най-малки илюзии, че сегашните Съвети, станали по волята на меншевиките и есерите безвластни, биха могли все още да вземат властта в ръцете си: те „претърпяха пълен крах поради това, че в тях господствуват партиите на есерите и меншеви-

ките... Съветите *сега* са безсилни и безпомощни пред победилата и побеждаваща контрареволуция“ (т. 25, стр. 194).

Ленин разясняваше, че със снемането на лозунга „не става въпрос за Съветите изобщо, а за борба със *сегашната* контрареволуция и с предателството на *сегашните* Съвети“ (т. 25, стр. 194). Партията трябва да продължава да се бори за социалистическа революция, за република на Съветите. За тази цел тя трябва да съсредоточи основните си усилия за подготовката на въоръжено въстание. Партията трябва да подчинява цялата си дейност, формите и методите на работа сред масите за постигането на победа. Лениновите изводи залегнаха в основата на решенията на VI конгрес на партията, който влезе в историята като конгрес на подготовката на Великия октомври.

VI конгрес на РСДРП (б)

След Априлската конференция партията натрупа огромен революционен опит. Нейният предстоящ VI конгрес имаше за задача да обобщи този опит, да реши много теоретически, политически и организационни въпроси. Конгресът се събра в Петроград. Той заседаваше полулегално от 26 юли до 3 август 1917 г. Ленин, избран за почетен председател на конгреса, не можа да присъствува на него. Той го ръководеше чрез членовете на Централния комитет на партията. Делегатът на конгреса Б. З. Шумяcki писа, че ръководството на вожда на партията се чувствуваше навсякъде и във всичко. „Тезисите, проектите, резолюциите, директивите — всичко това беше дело на Ленин.“

Конгресът промени няколко пъти местата на заседанията. Помещенията, където той заседаваше, се охраняваха силно от отряди на въоръжените работници. Делегатите на конгреса се събираха и разотиваха на малки групи, за да не бъдат забелязани от агентите на Временното правителство.

На VI конгрес партията на болшевиките беше идейно и организационно укрепнала, значително увеличена числено. Неимоверно порасна нейният авторитет не само в средата на пролетариата, но и сред всички слоеве на трудещото се население. Избраните за конгреса 267 делегата (157 с решаващ и 110 със съвещателен глас), представляваха масовата пролетарска партия.

От времето на Априлската конференция броят на нечлените членове нарасна три пъти, като достигна 250 000. (А при излизането на партията от нелегалност теение редици наброяваха около 24 000 души). Докато на Априлската конференция бяха представени 78 местни партийни организации, на VI конгрес те бяха вече 162. Мощният глас на болшевишкия печат звучеше във всички краища на страната. Централният орган на партията вестник „Правда“ излизаше с тираж до 85 000—90 000 екземпляра. С огромна популярност сред войниците и селяните се ползваше „Солдѣтская правда“. Влиянието на болшевиките непрестанно растеше във всички масови организации на трудещите се.

Много делегати на конгреса бяха професионални нелегални революционери, преминали през царските затвори, заточение, каторга и политическа емиграция. Между тях бяха: А. С. Бубнов, Г. И. Бокий, Ф. Е. Дзержински, С. В. Косиор, Н. К. Крупская, М. И. Лацис (Судрабс), В. И. Невски, В. П. Ногин, М. С. Олмински, Г. К. Орджоникидзе, Н. И. Подвойски, О. А. Пятницки, Р. С. Самойлова (Землячка), Я. М. Свердлов, Ф. А. Сергеев (Артџом), Н. А. Скрипник, И. В. Сталин, А. Г. Шлихтер, Е. М. Ярославски. Безстрашните революционери проявяваха изключително мъжество и самообладание в борбата против самодържавието. Сега те се бяха събрали на своя конгрес, за да се подготвят за решителната битка с буржоазията.

Конгресът беше открит от най-стария член на Болшевишката партия М. С. Олмински. Работниците и войниците в своите многобройни послания приветстваха делегатите като истински борци за интересите на трудещите се маси и декларираха своята пълна солидарност с Болшевишката партия.

Думата за първия доклад беше дадена на Свердлов. Той доложи на делегатите за дейността на Организационното бюро във връзка със свикването на конгреса, за развитието на партията през изтеклия период. Отчетът на Централния комитет беше изнесен от Сталин. В доклада се анализираше борбата на партията за осъществяване решенията на Априлската конференция, събитията на 3—5 юли и тяхната роля за по-нататъшното развитие на революцията. По-подробно за създадената ситуация в страната той говори в доклада

за политическото положение. В него беше поставен въпросът за преминаването към новата тактика, обоснована от Ленин. Конгресът изслуша също доклади за войната и международното положение, за икономическото положение, за профсъюзното движение и младежките организации, отчети на местните организации и разгледа организационни въпроси.

Конгресът обсъди и въпроса за опитите на буржоазната власт да предаде на съда на контрареволуцията вождата на Болшевишката партия. Опасността, заплашваща Ленин, вълнуваше цялата партия. На трибуната на конгреса се изказваха един след друг делегатите. Те искаха да се вземе решение Ленин да не се явява пред съда, като доказваха, че контрареволуцията се стреми да организира разправа с него. Някои делегати допускаха възможността Ленин да се яви пред съда, ако му бъде гарантирана пълна безопасност. Те смятаха, че съдебният процес може да се превърне в съд над правителството. Но надеждите за каквито и да било гаранции на буржоазния съд бяха считани от Ленин за „най-голяма наивност“, „съвсем непростима конституционна илюзия“ (т. 25, стр. 226). Той писа за това в дните на конгреса на страниците на вестник „Рабочий и солдат“ (едно от имената на „Правда“ след юлските дни). В резултат на обсъждането конгресът единодушно се изказа против явяването на Ленин пред буржоазния съд, изяви протест против преследването на вождата на Болшевишката партия.

Конгресът посвети четири заседания на докладите на местните организации. Делегатите разказваха за изпълнението на решенията на Априлската конференция от партийните организации, за методите на партийната работа, за нейните успехи и недостатъци, за настроението на масите и тяхното революционно творчество.

На конгреса имаше и такива изказвания, които бяха в разрез с ленинската линия в революцията, с изводите на Ленин за преминаване към нова тактика.

В доклада на Бухарин за войната и международното положение се твърдеше, че селяните нямало да тръгнат след пролетариата в неговата борба за власт. Докладчикът възлагаше главната си надежда на „революционната война“, която той искаше да бъде обявена на империалистите, за да се разпалел по такъв на-

чин пожарът на световна социалистическа революция. Преображенски заяви, че социалистическата революция в Русия е невъзможна без революция на Запад. Ногин смяташе, че след Априлската конференция, взела курс на преминаване към социалистическа революция, е изминало още съвсем малко време, за да се говори за нейна близка победа. Ангарски доказваше, че курсът на партията за победа на революцията е нереален, тъй като пролетариатът няма резерви. На конгреса беше разкрита несъстоятелността на изказванията на тези делегати.

В своите решения конгресът посочи непрестанното разрастване на социалистическата революция и призова партията да подготвя масите за въоръжено въстание. За нейната победа в Русия имаше обективни и субективни условия. Монополите гигантски развиха обобществяването на средствата за производство в основните отрасли на икономиката, като с това създадоха необходимите материални предпоставки за прехода към социализма. Заедно с това те крайно изостриха противоречията между труда и капитала. Ръководеният от ленинската партия руски пролетариат вървеше в авангарда на международното революционно движение. Той беше поддържан от многомилionните маси на трудещите се селяни. Всичко това даваше възможност на работническата класа в Русия първа да вдигне знамето на социалистическата революция.

В решенията на конгреса бяха ясно формулирани задачите на партията в политическата, икономическата и идеологическата област. Главните политически задачи бяха: да се подготвят пролетариатът и бедните селяни за събаряне на Временното правителство по пътя на въоръженото въстание, да се установи диктатура на пролетариата, да се излезе по революционен начин от империалистическата война. Най-близката икономическа задача след завоюването на властта от пролетариата е да се проведат редица революционни мероприятия, насочени към спасяване на страната от икономическа катастрофа, към обобществяване на средствата за производство. Конгресът утвърди икономическата платформа на партията, в която беше развита по-нататък програмата, приета от Априлската конференция. Конгресът призова да се засили борбата против реформистката идеология на меншевиките и есе-

рите, открито преминали след юлските дни в лагера на контрареволуцията. Това се изискваше от подготовката на пролетариата за решителната схватка с буржоазията.

Конгресът призна за необходимо да бъде временно снет лозунгът „Цялата власт в ръцете на Съветите!“. Като утвърди курса към въоръжено въстание, той предупреди срещу преждевременните прояви, към които контрареволуцията продължаваше да провокира революционните маси. Моментът за въстанието тогава още не беше настъпил, тъй като липсваше едно от най-важните условия за неговия победоносен изход. Това условие беше дълбоката общонационална криза, която достига кулминационната си точка, когато „низините не искат да живеят по старому“, а „върховете не могат да управляват по старому“.

Кризата нарастваше неудържимо. Съобразявайки се с това, конгресът призова усилено да се подготвят революционните сили за решителна битка за властта. От същата позиция той разглеждаше и въпроса за работата на партията в профсъюзите и сред младежта. В неговите решения се подчертаваше, че профсъюзите са боеви класови организации на пролетариата, работещи под ръководството на марксистката партия. В резолюцията „За младежките съюзи“ конгресът задължи партийните организации да отделят сериозно внимание на работата сред младежта, да се стремят към спечелване на младежките организации на страната на Болшевишката партия и превръщането им в неин боен резерв.

Конгресът отдели голямо внимание на организационните въпроси. Той се изказа против обединяването с меншевиките оборонци в каквато и да било форма и призна, че е възможно сътрудничество с онези меншевики интернационалисти, които на дело скъсат с оборонците. На конгреса беше приета в партията групата на межрайонците.¹

---

¹ *Межрайонци* — организация на РСДРП, възникнала в Петербург още в 1913 г. Тя обединяваше в своя състав отцепили се от партията болшевики — примиренци, троцкисти, известна част от меншевиките. Межрайонците си поставяха за задача да създадат „единна РСДРП“ чрез примиряването и обединяването на различни политически течения и фракционни групи. След Февруарската рево-

Промяната в условията за работа на партията след излизането ѝ от нелегалност и нейното бързо разрастване изискваха да се внесат някои допълнения в нейния устав. Новият устав предвиждаше ежегодно свикване на конгрес, затвърдяваше основния принцип на изграждането на партията — демократическия централизъм.

VI конгрес избра Централен комитет в нов и значително разширен състав начело с В. И. Ленин. В него влязоха А. С. Бубнов, Ф. Е. Дзержински, А. М. Колонтай, В. П. Милютин, М. К. Муранов, В. П. Ногин, Я. М. Свердлов, Ф. А. Сергеев (Артьом), И. В. Сталин, М. С. Урицки, С. Г. Шаумян и други.

По поръчение на конгреса Централният комитет на партията се обърна към народа с манифест. „Преждевременно тържествува контрареволуцията със своята победа — се казваше в него. — С куршуми не могат да се нахранят гладните. С казашки камшик не могат да се изтрият сълзите на майките и жените. С примка ѝ бесило не може да се пресуши морето от страдания. С щик не могат да се успокоят народите...“

Подземните сили на историята работят. В самите недра на народните маси назрява глухо недоволство. На селяните е нужна земя, на работниците е нужен хляб, и на едните, и на другите е нужен мир...“

Манифестът завършваше с призива: „Гответе се за нови битки, наши бойни другари! Упорито, мъжествено и спокойно, без да се подлавате на провокация, трупайте сили, стройте се в бойни колонии! Елате под знамето на партията, пролетарии и войници! Елате под нашето знаме, потиснати селяни!“

Решенията на VI конгрес дадоха ясна насока за ра-

люция те взеха активно участие в революционната борба и заявиха, че са съгласни с линията на Болшевишката партия по въпросите на войната, мира и преминаването на властта в ръцете на Съветите. В групата на межрайонците влизаше известна част от работниците и войниците от Петроград. Сред межрайонците, които, след като влязоха в Болшевишката партия, водеха активна борба за осъществяване на нейната програма, бяха В. Володарски, М. С. Урицки, А. В. Луначарски, Д. З. Мануилски. Но сред межрайонците се оказаха и такива, които по-късно поведоха борба против линията на партията. Към тях принадлежеше Троцки, който по-късно започна яростна борба против партията и съветската държава, оказа се в лагера на враговете на световното комунистическо движение.

ботата на цялата партия, демонстрираха нейната готовност да поведе масите на шурм срещу стария свят, за създаване на общество без експлоатация и експлоататори. Взела курс към въоръжено въстание, партията вървеше с твърда увереност в неговата победа. Тя правеше достойние на широките маси решенията на своя конгрес. Голяма работа за тяхното разясняване и пропагандиране вършеше болшевишкият печат, както и делегатите на конгреса и пълномощниците на Централния комитет, които заминаха из всички райони на страната.

Решенията на конгреса
се проверяват
в живота

През август страната бе залята от вълна от стачки. Болшевиките постигнаха внушителна победа при преизбирането на много Съвети, които по-рано се намираха под влиянието на съглашателите. Революционната борба на селяните за земя взе широк размах. Временното правителство се опитваше да я задуши с оръжие. Обаче войниците все по-често отказваха да участвуват в „усмирителните операции“ и преминаваха на страната на въстаналите селяни. След издаването на заповедта за въвеждане на смъртното наказание на фронта зачестиха случаите на масови войнишки бунтове, на отказ да участвуват в бойните действия.

Признаците на нов революционен подем бяха налице. И това не на шега започна да плаши буржоазията. Опитвайки се да задържи властта в ръцете си, тя прибегна до военен метеж. Негов организатор беше кадетската партия. За осъществяване на плановете си тя спря избора си на генерал Корнилов, върховния главнокомандуващ. Той беше известен като човек, който няма да се спре пред необходимостта да пусне в ход оръжието и да удави революцията в кръв. Руската контра-революция свика на 12 август в Москва така нареченото Държавно съвещание. Буржоазна Москва посрещна тържествено генерал Корнилов, пристигнал за това съвещание. На гарата московските милионери и знатни дами падаха ничком пред новоизлюпения „спасител на руската държава“.

Болшевиките призоваха московския пролетариат да отговори на свикването на това съвещание с протестна стачка. Работниците с пълно единодушие се откликнаха

на призива на партията. В стачката в деня на откриването на съвещанието взеха участие около 400 000 души.

А меншевиките и есерите отидоха на това съвещание, демонстрирайки единството си с буржоазията.

На това сборище тон дадоха Керенски, Корнилов, Каледин. В речите си те искаха да бъдат разтурени Съветите в тила и комитетите на фронта и установена военна диктатура. Да се разгроми партията на болшевиките, физически да се унищожи нейният вожд — тази беше една от главните задачи на подготвяния срещу революцията контрареволуционен заговор. Тя беше формулирана от Корнилов по следния начин: „Време е Ленин да бъде обесен, а Съветът да се разгони така, че никога вече да не се събере. Аз придвижвам кавалерийския корпус с оглед в края на август да го доведа до Петроград, за да си разчистя сметките с болшевиките. Ръководството на тази операция възлагам на генерал Кримов. Убеден съм, че той няма да се замисли, ако стане нужда да обеси целия състав на Съвета на работническите и селските депутати.“

След завръщането си от московското съвещание в щаба генерал Корнилов започна активно да подготвя контрареволуционната акция, която започна на 25 август. Меншевишко-есеровското ръководство на ЦИК на Съветите прояви пълна обърканост и безпомощност пред корниловския метеж.

Организатор на отпора срещу корниловщината стана Болшевишката партия. По неин призив работниците и войниците се вдигнаха на борба срещу метежниците. С невиждана бързина те се въоръжаваха, организираха се все нови и нови отряди на Червената гвардия.

През тези дни Петроград живееше бурно. В работническите райони всичко беше в движение. Само в Путиловския завод в редиците на Червената гвардия влязоха 8 000 души. Червеногвардейските отряди заеха позиции край Пулково. На подстъпите към Петроград се копаеха окопи. Във войската на противника бяха изпратени болшевишки агитатори. През корниловските дни броят на въоръжените работници в Петроград достигна 40 000 души. Но желаещите да вземат участие във въоръженото разгромяване на метежниците бяха навсякъде повече от наличното оръжие. Контрареволуционните части не бяха допуснати в столицата. За по-малко

от една седмица метежът беше разгромен. Под напора на революционните маси Керенски беше принуден да арестува Корнилов и някои от неговите помагачи.

Разгромването на контрареволуционния заговор беше равносметката от шестмесечното развитие на революцията. Крахът на корниловщината беше предвестник на края на цялата контрареволуция. Курсът на VI конгрес на партията към подготовка на въоръжено въстание издържа първата сериозна проверка в борбата.

През дните на борбата срещу корниловщината започна нова и най-остра криза на Временното правителство. За кратък момент се създаде ситуация, която позволяваше на ЦИК на Съветите да вземе властта в ръцете си. Большевиките направиха такова предложение. Но съглашателите и този път провалиха мирното преминаване на властта в ръцете на Съветите. Единственият път за победа над буржоазията оставаше пътят на въоръженото въстание.

След корниловщината влиянието на Болшевишката партия сред масите порасна гигантски. Трудовият народ от собствен опит се убеди в предателството на съглашателите. Започна период на невиждано бързо большевизиране на Съветите и на войнишките комитети. През септември 1917 г. Я. М. Свердлов отбелязваше: „Отвсякъде се получават (сведения) за засилване на нашето влияние сред широките маси и съответно на това — за разрастване на нашите организации.“ След VI конгрес в редиците на партията влязоха над 100 000 нови членове. Неколкократно се разраснаха партийните организации в най-големите градове и промишлени райони на страната — Петроград, Москва, Централната промишлена област, Урал, Донбас. Значително се разшири мрежата на партийния печат, който изигра огромна роля в организиране на масите за решаващата победа.

Дейността на Съветите се оживи. При новите избори меншевиките и есерите се изгонваха от тях. Съветите все по-често гласуваха резолюции за властта, мира, земята, за работнически контрол. Такива решения взеха Петроградският и Московският, а така също и много Съвети в Урал, Донбас, Сибир и Северната област. Большевизирането на Съветите, което се извършваше в цялата страна, позволи на партията отново да поста-

ви на дневен ред лозунга „Щялата власт в ръцете на Съветите!“ При новите условия той вече означаваше непосредствено преминаване на властта от ръцете на буржоазията в ръцете на работническата класа, установяване диктатура на пролетариата.

Към есента на 1917 г. общият размах на пролетарското движение в Русия значително порасна. Август беше ознаменуван със стачката на 100 000 московски работници, септември — с грандиозните стачки в Урал и Баку, с общата стачка на железничарите, октомври — с 40-хилядната стачка на металоработниците в Казан и със стачката на 300 000 текстилни работници в Иваново-Кинешемския промишлен район. В тези стачки се прояви главната особеност на пролетарското движение през есента на 1917 г.: революционните стачки, политическите митинги и демонстрации, характеризиращи се с голяма организираност, с пролетарска солидарност и политическа целеустременост, бяха подчинени на основната задача — борбата за власт.

През есента страната беше обхваната от мощно селско движение. В повечето губернии, особено в Централния черноземен район, Поволжието и други райони на европейската част на Русия, пламтеше пламъкът на селските въстания. Докато през август бяха регистрирани 760 въстания, а през септември — 803, през октомври те бяха вече 1 169. Ленин смяташе тези събития за най-ярък показател на общонационалната криза. През септември 1917 г. той писа: „Пред лицето на такъв факт като селското въстание всички останали политически симптоми, дори ако биха противоречели на това назряване на общонационалната криза, не биха имали абсолютно никакво значение“ (т. 26, стр. 62).

За приближаването на революционния взрив говореше засилването на болшевишките настроения сред войнишките маси. Така например областният комитет на РСДРП (б) на Югозападния край съобщаваше: „В много части на въпроса: „Има ли между вас болшевики?“, цели роти отговарят: „Ние всички сме болшевики!“. Няма съмнение, че мнозинството от войската е на страната на нашата партия.“ Нейното влияние беше още по-силно на Северния и Западния фронт, в Балтийския флот.

Националноосвободителното движение на потиснати-

те народи в Русия се издигна на ново стъпало. В него рязко се откриха два потока — революционно-демократичният и буржоазно-националистическият, което показваше, че процесът на класовото разграничаване в средата на потиснатите нации се задълбочава. Идеите на болшевиките проникнаха в най-отдалечените национални райони. Над 100 000 болшевики работеха непосредствено сред трудещите се от различните националности — в Латвия, Естония, Литва, Украйна и Кавказ, в Белорусия, Средна Азия, Казахстан, в националните райони на Поволжието, Урал и Сибир, — като ги вдигаха на борба за социално и национално освобождение.

Партията успешно съединяваше в единен революционен поток социалистическото движение на пролетариата за събаряне на буржоазията и установяване диктатура на пролетариата, общодемократичното движение за мир, селското демократично движение за завладяване на помещическите земи и националноосвободителната борба на потиснатите народи.

Засилването на общонационалната криза беше ускорено от продължаващата война. Предизвиканата от нея разруха придоби към есента катастрофален характер. Преминаването на властта в ръцете на пролетариата стана историческа неизбежност. В произведението „Застрашаващата катастрофа и как да се борим с нея“, написано през септември 1917 г., Ленин показва защо само работническата класа може да спаси страната от заплахата от икономическа катастрофа и да осъществи революционни мероприятия, които да запазят едрото материално производство и да създадат необходимите условия за преминаване към социалистическия начин на производство.

Колкото по-бързо се развиваше процесът на сплотяване на революционните сили около Болшевишката партия, толкова повече се засилваха разногласията в буржоазните и дребнобуржоазните партии. Объркването в управляващите кръгове се увеличаваше. Кризата във „върховете“ беше изключително важна проява на общонационалната криза.

Управляващите партии трескаво търсеха изход от хроническата криза на властта. Един от опитите да се спаси Временното правителство беше свикването на така нареченото Демократично съвещание. То представ-

ляваше грубо политическо мошеничество на ръководителите на съглашателския ЦИК на Съветите. Неговата официално обявена цел беше въпросът за „организиране на властта“ във връзка с непрекъснатата криза на Временното правителство. А истинският му смисъл се състоеше в създаването на нова правителствена коалиция на съглашателите с кадетите. Като предприемаха тази стъпка, меншевишко-есеровските лидери правеха сметка да парализират борбата на масите за власт на Съветите, да отслабят нарастващия революционен подем в страната, да спрат революцията, да отклонят страната от пътя на социалистическата революция и я насочат по пътя на буржоазния парламентаризъм. Но този план се провали. Болшевиките разобличиха мошеничеството на съглашателите. Демократичното съвещание, което заседаваше в Петроград от 14 до 22 септември, завърши със създаването на напълно безвластния и лишен от всякакъв авторитет Предпарламент (Временен съвет на републиката). Болшевишката партия призова той да бъде бойкотиран.

Под напора на болшевишките Съвети ЦИК беше принуден да вземе решение за свикване на II конгрес на Съветите, като го насрочи за 20 октомври 1917 г. От края на септември почти навсякъде започнаха да се свикват областни и губернски конгреси на Съветите. Обикновено те се провеждаха под ръководството на болшевиките и изиграха значителна роля в организирането на масите за извършване на социалистическа революция.

**Ленинвият план
за въстанието**

При това бурно развитие на събитията в страната през септември вождът на Болшевишката партия стигна до извода, че настъпва моментът, когато партията трябва да постави на дневен ред въоръженото въстание като непосредствена практическа задача. Народната революция, пишеше Ленин, обобщавайки опита от първата руска революция, не може да бъде насрочена. Но въоръженото въстание като метод за нейното извършване може да бъде насрочено, ако то е подготвено от целия ход на икономическото развитие.

Кризата назря! С тези кратки думи Ленин изрази дълбоките изменения в страната, същността на преживявания от Русия момент.

В средата на септември Ленин изпрати до Централния, Петроградския и Московския комитет на партията своите писма „Болшевиките трябва да вземат властта“ и „Марксизмът и въстанието“ (второто беше изпратено само до ЦК). Като доказваше, че въстанието е назряло, Ленин призоваваше партията то да бъде извършено, набелязваше конкретен план за неговото провеждане. При това той искаше да се отнасяме към въстанието като към изкуство, формулира основните условия за победата. „За да бъде успешно, въстанието трябва да се опира не на заговор, не на партия, а на прогресивната класа. Това — първо. Въстанието трябва да се опира на *революционния подем на народа*. Това — второ. Въстанието трябва да се опира на такъв *преломен пункт* в историята на нарастващата революция, когато активността на челните редове на народа е най-голяма, когато са най-силни *колебанията* в редовете на враговете и в *редовете на слабите, половинчати, нерешителни приятели на революцията*. Това — трето.“ (т. 26, стр. 4—5).

През есента на 1917 г. всички тези условия бяха налице в Русия. Но въпреки тяхното наличие, подчертаваше Ленин, въстанието не се извършва автоматически. Неговият успех се осигурява от най-грижливата организационна, военно-техническа подготовка. В писмата си Ленин предложи планът на въстанието да се обсъди в ЦК: без да се губи нито една минута, да бъде организиран щаб на въстанието, умело да се разпределят трите основни сили — работниците, флотът и войсковите части, преди всичко да се завземат и удържат най-важните пунктове — телеграфът, телефонът, арсеналът, мостовете, железопътните гари, да се свърже щабът на въстанието чрез централната телефонна станция с всички пунктове на нъръжената борба, да се арестуват генералният щаб и правителството. Ленин считаше Петроград и Москва за решаващи пунктове на победоносното въстание. В тях и около тях бяха съсредоточени главните бойни сили на революцията, нейният „ударен юмрук“. Пак тук бяха концентрирани и главните сили на контрареволюцията, чието пълно разгромяване осигуряваше победата на революцията в цялата страна.

Моментът за победоносно въстание беше благоприятен и от гледна точка на създалата се междуна-

родна обстановка. „Историята — пише Ленин — няма да ни прости, ако не вземем властта сега.

.... Международното положение *именно* сега... в **благоприятно за нас**“ (т. 26, стр. 3). Нарастващото от ден на ден световно работническо и демократично движение беше верен съюзник на руския пролетариат в неговата борба за социалистическа революция. Вниманието на управляващите кръгове в главните империалистически държави беше съсредоточено върху световната война. Това ги лишаваше от възможността незабавно да хвърлят въоръжени сили за задушаване на руската революция. По-късно Ленин отбелязваше, че нашата революция беше извършена в момент, когато „нито една от двете гигантски групи от хищници не можеше незабавно нито да се хвърли една срещу друга, нито да се обедини против нас...“ (Соч., т. 36, стр. 9).

На 15 септември Централният комитет на партията за първи път размени мнения по писмата на Ленин. Каменев се обяви против основния Ленинов извод — за въстанието като практическа задача на деня. Той настояваше да се изгорят тези писма. ЦК отхвърли предложенията му и реши да се обсъди въпросът за въстанието на следващото заседание. По-късно към Каменев се присъедини и Зиновиев. Той публикува в централния орган на партията статии, в които заявяваше, че още не е дошло времето за преминаване на властта в ръцете на пролетариата, че още може да се разчита на мирен изход на революцията.

Опасна позиция зае Троцки, който беше тогава председател на Петроградския съвет. В изказването си на заседанието на Съвета на 25 септември той предложи резолюция, с която фактически се искаше въстанието да се отложи до откриването на II Общоруски конгрес на Съветите. Той заяви, че въстанието ще бъде необходимо само ако временното правителство не признае постановленията на конгреса за преминаване на цялата власт в ръцете на Съветите. Тази позиция беше равностилна на отказване от въстанието, обричаше го на поражение. Линията на изчакване на конгреса даваше на буржоазията възможност да спечели време, да се организира по-добре, да събере сили. Същевременно тя лишаваше революционните маси от най-важното условие за победоносно развитие на действията — от момен-

та на внезапността. Ленин характеризираше тази линия като „пълн идиотизъм“ или „пълна измяна“ и призоваваше ЦК да я отхвърли.

Разтревожен за съдбата на въстанието, на 8 октомври Ленин се обръща с писмо до болшевиките делегати на конгреса на Съветите в Северната област. Тогава именно той написва „Съвети на страничен наблюдател“. В тези два исторически документа вождът на партията категорично се обявява против линията на изчакване на конгреса на Съветите. Трябва да разберем, подчертава Ленин, че сега лозунгът „Цялата власт в ръцете на Съветите!“ е лозунг за въстание.

Като се ръководеше от марксисткото учение за въстанието като наука да се побеждава, Ленин пишеше: „... Въоръженото въстание е *особен* вид политическа борба, която е подчинена на особени закони“, чието неспазване води въстаниците до поражение. Той припомняше главните правила за успешно провеждане на въстание, формулирани от Маркс:

„1. Никога *да не се играе* на въстание, а като се започне то, да се знае твърдо, че трябва *да се върви до край*.

2. Необходимо е да се концентрира *голямо превъзходство на сили* на решаващото място, в решителния момент, защото иначе неприятелят, който има по-добра подготовка и организация, ще унищожи въстаниците.

3. Веднъж въстанието започнато, трябва да се действа с най-голяма *решителност* и непременно, безусловно да се минава *в настъпление*. „Отбраната е смърт за въоръженото въстание“.

4. Трябва да се стараяш да изненадаш неприятеля, да издебнеш момента, докато неговите войски са разпръснати.

5. Трябва да се постигат макар и малки успехи *всекидневно* (може да се каже: всекичасно, ако става дума за отделен град), като се поддържа на всяка цена *„морално надмощие“* (т. 26, стр. 169).

Девизът на въстаниците трябва да бъде: „Смелост, смелост и пак смелост!“

Решението на ЦК за въстание беше взето на 10 октомври. По това време Ленин беше вече в Петроград. Той пристигна нелегално от Финландия и живееше в конспиративна квартира. В доклада си за текущия мо-

мент, изнесен на това историческо заседание, Ленин доказваше, че е необходимо въстанието да се проведе в най-близко време, защото преминаването на властта в ръцете на пролетариата политически е напълно назряло. Главната задача на партията беше да подготви въстанието военно-технически.

В обсъждането на доклада взеха участие Свердлов, Дзержински, Ломов (Опоков), Урицки. ЦК трябваше да отговори на въпроса готови ли са партията и революционните сили за въстание. Свердлов информира присъстващите за положението в цялата страна, Ломов — за положението в Москва и областта, Урицки — в Петроград. Дзержински направи предложение да се създаде ръководен център на въстанието — Политическо бюро, което още тогава беше създадено начело с Ленин. Изказалите се потвърдиха жизнената сила на Лениновия извод, че „плодът е узрял“.

Централният комитет взе решение, в което се казваше: „Въоръженото въстание неизбежно и напълно е назряло.“ ЦК предложи на всички партийни организации да се ръководят от това и от тази гледна точка да обсъждат и решават всички практически въпроси. За резолюцията гласуваха десет души, против — двама (Каменев и Зиновиев).

Тази резолюция стана директива за всички членове на партията. Обаче Каменев и Зиновиев, нарушавайки волята на мнозинството на ЦК, на другия ден се обърнаха с писмо към някои партийни организации, включително към Петроградската и Московската. В него те заявяваха, че въстанието е преждевременно и обречено на поражение. Техните твърдения бяха в пълно противоречие с революционната действителност. Призивът за незабавно действие се отправяше вече на хиляди събрания по заводите и фабриките, на селските събори и войнишките събрания. За своята готовност да поведат масите на шурм срещу властта на буржоазията заявяваха с пълен глас провежданите в страната областни, губернки и градски партийни конференции, много конгреси на местните Съвети. Постановлението на ЦК за въстание беше одобрено на 14 октомври от Московското областно бюро на партията, а на 15 октомври — от Петроградския комитет.

На 16 октомври се състоя разширено заседание на

ЦК. Освен членовете на ЦК в него участваха представители на Петроградския комитет, Военната организация, Петроградския съвет, професионалните съюзи, Петроградския окръжен комитет на партията, фабрично-заводските комитети, железничарите. Пред тях произнесе реч Ленин. Той направи доклад за текущия момент и запозна участниците на съвещанието с резолюцията на ЦК от 10 октомври. „От политическия анализ на класовата борба и в Русия, и в Европа произтича необходимостта от най-решителна, най-активна политика, която може да бъде само въоръженото въстание“ — заяви той (т. 26, стр. 182).

Информациите на представителите на Военната организация при ЦК на РСДРП (б), на профсъюзите и фабрично-заводските комитети потвърдиха извода на Ленин, че сред масите е назряла решителността да се бият с оръжие в ръце за властта на Съветите. И само Каменев и Зиновиев продължаваха упорито да повтарят, че въстанието е преждевременно. Участникът в тази среща, работникът от Патронния завод Ф. З. Евсеев, си припомня как Ленин „разгорещено и същевременно търпеливо и обстойно опровергаваше всички доводи и възражения на Зиновиев и Каменев против въстанието, доказваше нагледно, че те не са прави. За нас, работниците, беше съвсем ясно, че е прав Ленин.“

Разширеното заседание потвърди решението на ЦК от 10 октомври и прие Лениновата резолюция, в която призова всички организации, всички работници и войници всеотдадно и най-усилено да се подготвят за въоръжено въстание. Събранието изказа пълна увереност, че „ЦК и Съветът своевременно ще посочат благоприятния момент и целесъобразните начини на настъпление“.

Измежду членовете на ЦК на заседанието беше избран Военно-революционен център за ръководене на въстанието в състав Бубнов, Дзержински, Свердлов, Сталин и Урицки. Те влязоха в създания при Петроградския съвет Военно-революционен комитет (ВРК), като образуваха неговото ръководно ядро. ВРК стана боеви легален орган за подготовката и провеждането на въоръженото въстание. Освен посочените членове на ЦК във Военно-революционния комитет влязоха представители на Петроградския комитет на партията и Петроградския съвет, на областния комитет на армията, флота

и на работниците във Финландия, представители на военните организации, профсъюзите, фабрично-заводските комитети, съюзите на железничарите и телеграфопощенските работници, на Съвета на селските депутати и на други организации. Във ВРК развиваха голяма практическа дейност В. А. Антонов-Овсеенко, С. И. Гусев, П. В. Дашкевич, К. С. Еремеев, Н. В. Криленко, М. И. Лацис, К. А. Мехоношин, В. И. Невски, Н. И. Подвойски, Н. А. Скрипник. В неговата дейност вземаха активно участие някои леви есери, между които П. Е. Лазимир.

В дните, когато партията разви кипяща дейност за осъществяване на Лениновия план за въстанието, Каменев и Зиновиев извършиха предателска постъпка: на 18 октомври във вестника с меншевишка насока „Новая жизнь“ бе публикувано съобщение за направената от тях декларация против въстанието, в която те твърдяха, че въоръженото въстание е обречено на поражение. Така от неболшевишкия вестник враговете на революцията узнаха за подготовката на въстанието. В „Писмо до членовете на партията на болшевиките“ и в „Писмо до Централния комитет на РСДРП (б)“ Ленин заклейми постъпката на Каменев и Зиновиев като предателство и поиска да бъдат изключени от партията. ЦК обсъди тези писма. Като осъди поведението на Каменев и Зиновиев, той ги задължи занапред да не се обявяват „против решенията на ЦК и набелязаната от него линия“.

Наближаваха решителни дни. В бойна готовност се привеждаха червеногвардейските отряди в Петроград, които наброяваха над 20 000 въоръжени и обучени работници, войниците от Петроградския гарнизон и моряците от Балтийския флот. Владимир Илич, пише в спомените си Н. К. Крупская, живееше „с мисълта за въстанието, само за това и мислеше, заразяваше другарите със своето настроение, със своята убеденост“. От 20 октомври Военно-революционният комитет започна да назначава свои комисари във войсковите части и в някои предприятия. Силите на революцията заемаха изходни позиции за щурма.

Великата победа Двадесет и четвърти октомври. Сивото небе е надвиснало ниско над Петроград. Измамна нощна тишина е обгърнала града. Но градът не спи. Революционният Петроград е на

стража. Не спи и контрареволуцията. Под прикритието на нощта тя напада печатницата на централния орган на партията вестник „Рабочий путь“ (така се наричаше тогава „Правда“). Това беше началото на открит въоръжен поход против революцията. Временното правителство бясно се подготвяше за него. То насочи удара си срещу Смолни, където по това време се намираха ЦК, ПК, Петроградският съвет и Военно-революционният комитет. В столицата бяха докарани и юнкери от намиращите се в най-близките до столицата пунктове училища; в града постове бяха засилени; казаците получиха специални указания да бъдат готови. Охраната на Зимния дворец беше засилена по най-различни начини. Тук беше докаран сборен отряд от юнкери с бронирани коли. На Дворцовия площад се поставяха оръдия и картечници. Щабът получи заповед да се ускори придвижването на войските от фронта към Петроград.

Часът на въоръженото въстание удари. Всички нишки на неговото ръководство бяха съсредоточени в Смолни. В Щаба на революцията трескаво се работеше. Самото здание се охраняваше от въоръжени червеногвардейци и революционни войници. Пред входа на зданието бяха поставени картечници. Дългите коридори кънтяха от нестихващ многогласен шум. Навсякъде кръстосваха въоръжени хора — войници на революцията. Те се готвеха да изпълнят заповедта за започване на шурма.

На 24 октомври сутринта в Смолни се състоя извънредно заседание на Централния комитет. Ленин в момента още беше принуден да остане в конспиративната квартира. Копите на Керенски кръстосваха из целия град да го търсят. На заседанието бяха определени неотложните мерки за отпор срещу преминалата в настъпление контрареволуция. На членовете на ЦК бяха възложени задачи: на Свердлов — да наблюдава действията на Временното правителство, а така също да организира резервен щаб на революцията в Петропавловската крепост; на Держински — да ръководи борбата за завладяване на пощата и телеграфа; на Бубнов — да държи връзка с железничарите; на Милютин — да организира продоволствието; на Ногин и Ломов — да държат връзка с Москва.

Същата сутрин Военно-революционният комитет в

специално обръщение призова населението на Петроград да даде решителен отпор срещу действията на контрареволуцията: „Никакви колебания и съмнения! Твърдост, упоритост, самообладание, решителност. Да живее революцията!“ До главния щаб на Червената гвардия, до комисарите на Военно-революционния комитет и войнишките комитети беше издадена заповед да се засили охраната на Смолни, да се изгонят юнкерите от печатницата на вестник „Рабочий путь“. През деня започна борба за мостовете. Юнкерите се опитваха да ги вдигнат, за да попречат на взаимодействието на революционните сили, да откъснат работническите райони от центъра.

Тези действия на контрареволуцията бяха осуетени. Революционните отряди започнаха борба за завладяване на най-важните пунктове в града.

На 24 октомври вечерта Ленин от конспиративната квартира на Виборгската страна изпрати писмо до членовете на ЦК. От първия до последния ред то беше проникнато от призива: стремително да се настъпва! Ленин настойчиво искаше да се арестува Временното правителство.

„... Положението е крайно критично... — пишеше Владимир Илич. — С всички сили убеждавам другарите, че сега всичко виси на косъм...“

Не бива да се чака!! Може да се загуби всичко!!

... В никакъв случай, по никакъв начин да не се оставя властта в ръцете на Керенски и Ко до 25 октомври; въпросът да се реши непременно тая вечер или тая нощ...

Вземането на властта е дело на въстание...

Правителството се клатушка. Трябва да го *доубием* на всяка цена!

Забавянето на въстанието е равносилно на смърт“ (т. 26, стр. 226).

Пак тогава Ленин взема решение да отиде в Смолни, за да ръководи непосредствено въстанието. Късно печерта той пристигна в щаба на революцията. По думите на Подвойски Ленин пусна „машината на въстанието в пълен ход, с най-голяма скорост“.

Натискът на революционните сили се засилваше с всеки изминат час. По призива на ЦК на помощ на въ-

станалия Петроград бяха изпратени бойни кораби и сборни отряди революционни моряци от Балтийския флот.

Ношта срещу 25 октомври донесе решаващи победи. На сутринта цялата столица фактически се намираше в ръцете на революционните сили. Завладени бяха Централната телефонна станция, железопътните гари, градската поща, електроцентралата, при Държавната банка беше поставен пост. В ръцете на правителството останаха само Зимният дворец, главният щаб и Мариинският дворец.

На 25 октомври в 10 часа сутринта военният революционен комитет публикува написаното от Ленин обръщение „Към гражданите на Русия“. В него се известяваше за свалянето на Временното правителство и за преминаването на властта в ръцете на Съветите. През деня беше открито извънредно заседание на Петроградския съвет. Пред пролетариата и войниците на столицата произнесе реч Владимир Илич. Той каза: „... Работническата и селска революция, за необходимостта от която болшевиките говореха непрекъснато, е извършена...“

Отсега настъпва нов период в историята на Русия и сегашната трета руска революция трябва в своя краен резултат да доведе до победата на социализма“ (т. 26, стр. 230).

През целия ден се извършваше подготовка за вземането на Зимния дворец. Привечер той беше обкръжен от плътен кордон въстаници.

Военно-революционният комитет даде ултиматум на Временното правителство да се предаде. Като не получи отговор, то издаде заповед да започне шурмуването на Зимния дворец. Сигналът за настъпление беше даден с халосен изстрел от крайцера „Аврора“. Като сломиха бързо съпротивата на юнкерите, революционните отряди в късна нощ нахлуха в двореца. Ето и залата, където чакат членовете на Временното правителство. Почти всички министри са тук. Само Керенски сутринта е избягал в района на Северния фронт.

— От името на Военно-революционния комитет на Петроградския съвет обявявам Временното правителство за свалено — казва членът на ВРК Антонов-Овсеенко. — Всички сте арестувани!

Бившите министри бяха отведени в Петропавловската крепост под моряшки конвой.

Въоръженото въстание, подготвено и проведено по Лениновия план, победи.

Двадесет и пети октомври (7 ноември) 1917 г. влезе в историята на човечеството като ден на победата на Великата октомврийска социалистическа революция, която сложи началото на нова ера.

Докато въстаниците още шурмуваха Зимния дворец, на 25 октомври в 10 часа и 40 минути вечерта в Смолни беше открит II Общоруски конгрес на Съветите. Тук бяха дошли пратеници на народа от всички краища на страната. Повечето от делегатите бяха болшевики.

Меншевикът Ф. И. Дан откри конгреса от името на първия ЦИК. Във въстъпителната си реч той обвини болшевиките в „заговор“. Повечето от делегатите посрещнаха това изказване с негодувание.

Буря от овации избухна в белоколонната зала на Смолни, когато късно през нощта бе получено съобщението за завземането на Зимния дворец. Членът на президиума на конгреса Луначарски прочете написаното от Ленин обръщение. „Опирайки се на волята на огромното мнозинство на работниците, войниците и селяните — се казваше в него, — опирайки се на извършеното в Петроград победоносно въстание на работниците и гарнизона, конгресът взема властта в свои ръце.“

... Двайсет и пети.

първ ден...

Смолни

тръпне

тътнат площадите.

... А сутринта:

— До всички!

До всички!

До всички! ...

Власт на Съветите!

Земя на селяците!

Мир на народите!

Хляб на гладните! ...

Американският журналист Алберт Рис Уилямс, който се намираше в този исторически момент в Смолни, писа: „Хората плачеха от радост и се прегръщаха. Метнаха се на конете и се понесоха със съобщения куриерите. Зачужаха телеграфните ключове, забръмчаха те-

лефоните... Всички съобщаваха за великото събитие! Волята на революционните маси победи. Съветите станаха правителство.“

Меншевиките и десните есери не признаха съветската власт. Те предложиха да се създаде така нареченото „еднородно социалистическо правителство“ главно от представители на дребнобуржоазните партии. Като не получиха подкрепата на конгреса, те го напуснаха и започнаха да мобилизират контрареволуционните сили за борба срещу съветската власт. Левите есери останаха на конгреса. Заедно с болшевиките те гласуваха за решението за преминаване на цялата власт в ръцете на Съветите, макар и да не приеха предложението им да участвуват в съветското правителство.

Първото заседание на конгреса завърши на 26 октомври призори. Вечерта делегатите се събраха отново. С гръмотевична вълна от ръкопляскания те посрещнаха появянето на Ленин на трибуната.

„Той стоеше — пише Джон Рид, — като се държеше за края на трибуната, оглеждаше с присвити очи делегатите и чакаше, очевидно без да забелязва нарастващите оваци, продължили няколко минути. Когато те стихнаха, той кратко и просто каза:

„Сега е време да пристъпим към изграждането на социалистическия ред!“ ...

„Първата ни работа трябва да бъдат практическите стъпки за постигане на мир...“

В. И. Ленин изнесе доклади по най-животрептущите въпроси — за мира и земята.

Работническото и селско правителство, се казваше в Декрета за мира, единодушно приет от конгреса, счита продължаващата империалистическа война за най-голямо престъпление срещу човечеството. То заявява, че е готово незабавно да подпише условията на мирния договор, прекратяващ войната. За тази цел правителството се обръщаше към всички воюващи народи и техните правителства с призив „да се започнат незабавно преговори за справедлив демократичен мир“ (т. 26, стр. 241). За да се прекрати войната, колкото е възможно по-скоро, съветското правителство предложи незабавно да се сключи примирие. Програмата на борбата за мир, изложена в декрета, придоби силата на закон.

Претъпканата зала сякаш се наклони напред, кога-

то Ленин започна да чете Декрета за земята: „Помешчическата собственост върху земята се отменява незабавно без всякакъв откуп.“ Сякаш мека светлина озари суровите лица на войниците, голяма част от които бяха селяни. Съгласно декрета помешчическите имения, а така също царските, манастирските и църковните земи, с целния им жив и мъртъв инвентар, със стопанските постройки преминаваха в разпореждане на общинските поземлени комитети и околийските Съвети на селските депутати. Специално се подчертаваше, че земята на обикновените селяни и обикновените казаци не се конфискува.

Правото на частна собственост върху земята се отменяше завинаги и се заменяше с общонародна, държавна собственост.

В декрета, като негова част, влезе селското поръчение за земята. То беше съставено още преди победата на Октомврийската революция от редакцията на вестник „Известия Всероссийского Совета крестьянских депутатов“ въз основа на 242 местни селски поръчения. Обаче влизащите тогава в правителството есери не направиха абсолютно нищо за осъществяването на поръчението, въпреки че в него беше отразено програмното искане на тяхната партия за уравнително земеползване. Болшевиките превърнаха селското поръчение в закон, като го включиха в Декрета за земята. В съответствие с желанието на селяните, изразено в поръчението, се установяваше уравнително земеползване според трудова или потребителна норма, с периодични преразпределения на поземления фонд.

В залата цари напрегната тишина. Чете се Декретът за образуването на съветското работническо-селско правителство — Съвета на народните комисари. Поради това, че левите есери отхвърлиха предложението на болшевиките да влязат в правителството, то беше образувано като едностранно.¹ Конгресът утвърди болшевишкото правителство начело с Ленин. Той избра и нов ВЦИК, в който повече от половината места получиха болшевиките. Като създаде централните органи на съ-

---

¹ По-късно (през ноември — декември 1917 г.) представители на левите есери влязоха в съветското правителство, но сътрудничеството с тях беше кратко. Те бяха извадени от правителството, след като открито се обявиха против неговата политика.

ветската власт, победилният пролетариат уверено пристъпи към организиране на новата държава.

Октомври, който беше триумф на марксизма-ленинизма, със своите велики преобразования откри светли хоризонти пред цялото човечество. Като възвести края на всякакво — социално и национално, потисничество в своята страна, той за пръв път осъществи вековните идеали на трудещите се маси.

Социалистическата революция в Русия оказа гигантско революционизиращо влияние върху народите в другите страни на света, като стана неугасим факел за потиснатите и експлоатирани маси. „Тази революция — писа по-късно „Правда“ — ще остане във вековете като предел на световен поврат, а гладното, бедното, но упорито, изпълнено с велик стремеж поколение на съвременните пролетарии ще бъде почитано като плеяда нови прометеевци, извоювали светлина за потомците.“ Революционният опит на руския пролетариат нагледно показва, че работническата класа може да победи в съюз с най-бедните селяни под ръководството на партията на комунистите.

Октомври, който беше закономерен резултат от общественото развитие в епохата на империализма, отбеляза края на абсолютното господство на капитализма на нашата планета. Първата световна война и победата на социалистическата революция в Русия сложиха началото на общата криза на световната капиталистическа система.

ВЪПРОСИ ЗА СЪБЕСЕДВАНЕ

1. Априлските тезиси и тяхното историческо значение.
2. VI конгрес на партията. Курсът към въоръжено въстание.
3. Лениновият план за въоръжено въстание и неговото осъществяване.
4. Световноисторическото значение на Великия октомври.

ПАРТИЯТА В БОРБАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА РЕВОЛЮЦИЯТА И УКРЕПВАНЕ НА СЪВЕТСКАТА ВЛАСТ

(Октомври 1917 — юли 1918)

В триумфално шествие Смолни. Оттук, от щаба на революцията, с огромна бързина се разнасяха по цялата страна декретите на съветската власт. Те призоваваха работниците, войниците и селяните навсякъде да вземат властта в ръцете си, да изграждат новия живот, невиджаната досега в историята съветска социалистическа държава.

След декретите на II конгрес на Съветите за мира и за земята бяха гласувани законодателни актове за въвеждане на работнически контрол над производството и разпределението на продуктите, за осемчасов работен ден. Изключително важен акт на пролетарската държава беше приетата на 2 ноември 1917 г. „Декларация за правата на народите в Русия“. В нея се провъзгласяваше, че отсега нататък в страната няма господстващи и потиснати нации. Всички нации получават равни права за свободно развитие, за самоопределение, включително до отделяне и образуване на самостоятелна държава. Националните и национално-религиозните привилегии и ограничения се отменяха. Въздействието на тези декрети върху трудовия народ беше наистина огромно. Ленин ги наричаше революционни жалони по пътя към новия живот.

Като заставаха на кормилото на държавата, болшевиките възглавиха борбата за победа на революцията в цялата страна. Първите атаки на смъкнатите експлоататорски класи бяха успешно отбити, метежът на юнкерите в Петроград и контрареволуционният поход на Краснов-Керенски срещу столицата — разгромени.

Няколко денонощия продължи борбата за победа на съветската власт в Москва. Московската болшевишка организация, една от най-големите в страната, веднага щом получи на 25 октомври сутринта известието за победата на петроградци, отправи призив за въстание. Пак тогава бяха създадени и Партиен център, и Военнореволуционен комитет. Още същия ден червеногвардейците и войниците завзеха главната поща, централния телеграф и междуградската телефонна станция, затвориха печатниците и редица буржоазни вестници.

Настъпателните действия обаче скоро бяха преустановени. Под натиска на влезлите в него меншевики Военнореволуционният комитет започна преговори с командувачия Московския военен окръг. Някои ръководни дейци на московската болшевишка организация (Ногин, Риков и други) проявиха в този отговорен момент нерешителност и колебания. В условията, когато трябваше стремително да се развива настъплението, те още хранеха надежди за мирно преминаване на властта в ръцете на Съветите. Получилата подкрепления контрареволуция прекъсна преговорите и премина в настъпление. На 28 октомври нейните отряди завладяха Кремъл, където се намираше арсеналът, и зверски си отмъстиха на революционните войници. Това разтърси цяла революционна Москва.

Затегналата се и много остра борба за власт на Съветите в Москва, която наред с Петроград трябваше да изиграе решаваща роля за победоносното развитие на революцията в страната, породила у главатарите на есери-меншевишката контрареволуция надеждата да ликвидират съветската власт с „мирни“ средства. На 29 октомври те дадоха на съветското правителство ултиматум, с който се искаше да се създаде „еднородно социалистическо правителство“. Този ултиматум изхождаше от Общоруския изпълнителен комитет на професионалния съюз на железничарите (Викжел), ръководството на който беше в ръцете на меншевики и есери. Викжел заплашваше със стачка на железничарите, в случай че не бъде приет ултиматумът.

В Болшевишката партия и съветското правителство се намериха хора, които се стъписаха пред това нахално искане, проявиха неверие в силите на революцията, в тяхната способност да защитят и заздравят извоюва-

ната победа. Това бяха Каменев, Зиновиев, Милютин, Риков, Ногин и някои други. Те се изказаха за приемане на ултиматума, а като получиха отпор в ЦК, дезертираха от отговорните постове в Централния комитет и правителството. Тяхното поведение беше окачествено като капитулантско. В обръщението си „Към всички членове на партията и към всички трудещи се в Русия“, публикувано на 7 ноември в „Правда“, Централният комитет заяви, че той и занапред ще пресича всички опити да бъде изменен характерът на съветската власт, независимо кой ги прави.

Като се опираше на революционната инициатива на редовите железничари, Централният комитет и съветското правителство осигуриха прехвърлянето на бойни подкрепления за бореща се Москва. В нейна помощ бяха мобилизирани отряди от петроградски червеногвардейци и балтийски моряци, а така също от работници от градовете на Централния промишлен район. На 2 ноември съветската власт победи в Москва.

Както и предвиждаше Ленин, победата на въстанието в Петроград и Москва се оказа решаваща за цялата страна. От 25 октомври 1917 г. до март 1918 г. съветската власт в триумфално шествие премина по необятната страна. Тя бързо победи в централните губернии, в Урал, Донбас, Баку, Ташкент, в редица големи градове на Поволжието, Белорусия, Прибалтийския край и Сибир. Установяването на властта на Съветите се забавяше в редица места в крайнините, особено в националните райони в източната и южната част на страната. В Украйна тя победи едва след няколко месеца. Сложен беше този процес в Закавказието, където съветската власт възтържествува окончателно едва след разгромяването на интервентите и белогвардейците.

Като обобщава резултатите от победоносното шествие на революцията, В. И. Ленин отбелязва, че „съветската власт стана достояние не само на големите градове и фабрични райони, тя проникна във всички затънтени кътчета“ (т. 27, стр. 152).

Заедно с работниците и войниците от гарнизоните в тила за властта на Съветите се бореха и войниците-фронтовици. Бързото преминаване на войниците от милионните армии на Северния и Западния фронт на страната на съветската власт предреши участието на намира-

ция се в Могилев контрареволуционен щаб, който с помощта на военните мисии на САЩ, Англия и Франция подготвяше заговор против съветското правителство. Щабът беше бързо разформиран и контрареволуцията в действащата армия обезглавена. За върховен главнокомандуващ беше назначен болшевикът Н. В. Криленко.

През ноември и началото на декември 1917 г. под ръководството на болшевиките бяха проведени армейски конгреси и създадени революционни органи на властта на Югозападния, Румънския и Кавказкия фронт. Героичната борба на партията за спечелване на армията завърши с пълен триумф.

Като говори за бързата и сравнително лека победа на съветската власт, Ленин отбеляза: „Нашият лозунг „Цялата власт в ръцете на Съветите!“, проверен практически от масите чрез дълъг исторически опит, стана тяхна плът и кръв“ (Соч., т. 36, стр. 5).

През периода на триумфалното шествие на социалистическата революция Болшевишката партия, станала управляваща партия в страната, започна да провежда политическите, социалните и икономическите преобразования, които беше набелязала и за които се бореше още в навечерието на Октомври. Всяка нейна крачка показваше, че между думите и делата на болшевиките няма разлика.

Още през първите часове на революцията на заседание на Петроградския съвет на работническите и войнишките депутати Ленин призова трудещите се класи в Русия да започнат изграждането на действително народна държава — държавата на диктатурата на пролетариата. Още преди победата на Октомври той написа редица произведения, в които изложи марксисткото схващане за пролетарската държава. Най-важни от тях бяха „Държавата и революцията“ и „Ще задържат ли болшевиките държавната власт“. По-специално в тях той конкретизира с оглед на новата епоха и разви по-нататък извода на Маркс, че пролетариатът може напълно да отстрани буржоазията от властта само като унищожи създадената от нея машина за потискане — буржоазната държава. Необходимо е преди всичко да се разрушат основните оръдия на насието — армията, бюрократическият апарат, полицията, затворите, съ-

Селски пратеници при В. И. Ленин

Художник В. Серов

дът, и да се създаде нов тип държава — диктатура на пролетариата. Новата държава е призвана да управлява от името на мнозинството на народа, олицетворявайки висшия тип демокрация. Политическото ръководство в нея трябва да принадлежи изцяло на пролетариата като най-прогресивен и последователен борец против буржоазния строй, за нов, социалистически строй. Обаче пролетариатът не изгражда новото общество сам, а като се опира на съюза отначало с бедните селяни, а постепенно, с напредването на изграждането на социализма, с всички трудещи се селяни. Този съюз е висшият принцип, социалната основа на диктатурата на пролетариата.

Започвайки изграждането на съветската държава, Болшевишката партия се ръководеше от всички тези програмни положения на марксистко-ленинското учение. Голяма нейна заслуга беше привличането на трудещите се в управлението на страната. Това веднага придаде на републиката на Съветите непостижима за която и да било буржоазна държава сила и здравина.

Закон на живота и дейността на партията, на висшите органи на съветската власт — ВЦИК и СНК — стана всекидневната, търпелива работа с пратениците на народа — делегациите от заводите и фабриките, войниците, пратениците от селата, които за пръв път в историята получиха възможност непосредствено да общуват с правителството.

Изграждането на новия живот беше изключително трудно. Работниците и селяните нямаха опит и навици в управлението на държавата. Срещу разрушаването на стария и изграждането на новия държавен апарат контрареволуцията отговори с организиран саботаж на чиновниците в учрежденията: те не отиваха на работа, не допускаха представителите на съветската власт до сейфовете с документи и ценности, объркваха деловодството, не отпускаха пари за изплащане на заплатите, дезорганизираха снабдяването с продукти и транспорта и т. п.

Партията вдигна на борба срещу този саботаж най-съзнателните работници, войници и моряци. Много от тях се проявиха като изключителни организатори. Те активно участваха в изграждането на апарата на съветската власт.

За борба срещу контрареволуцията беше създадена Общоруска извънредна комисия начело с Ф. Е. Дзержински. Доверието и помощта на работниците и селяните превърнаха тази комисия в поразяващ меч на съветската държава. По-късно Дзержински казваше, че може би в нито едно учреждение не е имало такъв процент работници комунисти, както в комисията. Тя предотврати многобройни заговори и престъпления с навременното разобличаване и разгромяване на контрареволуционните организации, диверсантските и шпионските групи. Това беше борба против безбройните покушения срещу съветската власт от страна на нейните врагове. Вместо буржоазния съд, който защитаваше интереси-

ге на кесията, по инициатива на работниците и войниците бяха организирани революционни народни съдилища, а вместо милицията на Временното правителство — пролетарска милиция.

Необходимостта да се защитава социалистическата революция от нападения отвън наложи на всяка цена да се създаде съвсем нова армия, коренно различаваща се по своите задачи и принципи от старата. Армията в буржоазната държава е едно от главните оръдия за насилие, за класово потисничество. Защитата на съветската власт можеше да бъде надеждна и здрава само ако се осъществяваше от работници и селяни, предани на социалистическите идеали. Ето защо партията на болшевиките, която още преди Октомври беше спечелила на своя страна войнишките маси в старата армия и след идването си на власт започна широко да я демократизира, все пак постави въпроса за заменяването на старата армия с нова. За пръв път в историята партията разработи начините и формите за създаване на тази армия, принципите на нейното изграждане и задачите ѝ. Те бяха формулирани в декрета за организиране на работническо-селска Червена армия, приет на 15 януари 1918.

Декретът определи задачите на Червената армия като армия освободителка на трудещите се и експлоатирани маси от потисничеството на капитала, като защитница на първото в света социалистическо отечество. В основата на нейната организация беше поставен класовият принцип. Това се изискваше в интерес на защита на диктатурата на пролетариата от нейните многобройни врагове. Съгласно декрета армията се изграждаше върху доброволния принцип от напредничавите и съзнателните представители на работниците и най-бедните селяни. В нея не се допускаха експлоататорски елементи, защото те можеха да използват полученото оръжие против завоеванията на революцията. С този декрет беше сложено начало на създаването на редовни въоръжени сили на съветската държава.

Организирането на новата държавна власт и нейния апарат, започнато от II Общоруски конгрес, беше затвърдено от III Общоруски конгрес на Съветите. Той беше предшествуван от разтурянето на Учредителното събрание.

Когато взе властта, Болшевишката партия не отмени изборите за този буржоазен парламент, които бяха насрочени от Временното правителство преди Октомври. Идеята за Учредителното събрание още не беше окончателно изживяна сред най-изостаналата в политическо отношение част на трудещите се. Те продължаваха да свързват с него надеждите си за затвърдяване на далечните им от революцията права. Вземайки под внимание това, болшевиките дадоха възможност на самите маси да решат неговата съдба. Учредителното събрание беше открито на 5 януари 1918 г. Конграреволуционното мнозинство от неговите депутати, избрани по списъците, съставени при буржоазното правителство, се обяви против исканията на народа за мир, земя и власт на Съветите. Като изразяваше волята на трудещите се и се опираше на нея, на 6 януари съветското правителство разтури събранието.

След няколко дни бе открит III Общоруски конгрес на Съветите. Той прие Лениновата декларация за правата на трудещия се и експлоатиран народ. В нея се провъзгласяваха и гарантираха далечните на народа права и свободи, неговите политически и икономически завоевания. Като обяви Русия за Република на Съветите на работническите, войнишките и селските депутати, Декларацията здраво укрепи Съветите като политическа основа на новия държавен строй. В този велик документ бяха санкционирани принципите на националната политика на партията. Изключително важна стъпка на конгреса беше обединяването на Съветите на работническите и войнишките депутати със Съветите на селските депутати в единни Съвети в мащаба на цялата страна.

Като подчертава историческото значение на този конгрес, Ленин казва, че той „набеляза жалоните на бъдещото социалистическо строителство за целия свят, за трудещите се от всички страни“ (т. 26, стр. 479).

Още през първите месеци съветската власт отдели църквата от държавата и училището от църквата, отмени унижителните закони, които поставяха жените в неравноправно положение, премахна съсловните деления и съсловните привилегии.

Борбата на Болшевишката партия за установяване и укрепване на политическото господство на пролетариата беше сложна. Но още по-трудно беше ликвидирането на

икономическото господство на буржоазията. Партията дойде на власт с разработена програма за коренни преустройства в икономическата област. С научна точност, подчертава Ленин, ние знаехме, че частната собственост върху средствата за производство е осъдена от историята, че експлоататорите неизбежно ще бъдат експроприирани. „Но ние не можехме да знаем нито формите на преобразуването, нито темпото на развитието на конкретната реорганизация“ (т. 27, стр. 408). Те бяха подсказани от опита.

Бясната съпротива на свалената буржоазия, организиранят от нея саботаж в стопанските и финансовите учреждения, умишленото разрушаване на фабрики, заводи, железопътни линии и транспорта значително ускори национализирането на банките и едрата промишленост. Съветската власт извърши това чрез безвъзмездно конфискуване имуществата на едрата буржоазия в полза на пролетарската държава. Ленин нарече тази политика на съветската власт, породена от условията на особено жестоката класова борба в Русия, „червеногвардейска атака срещу капитала“.

Работническият контрол беше важна крачка към национализирането на банките и промишлеността. Същевременно той се превърна в подготвителна школа, в която работниците придобиваха навици за управление на народното стопанство. Първият акт за национализирането на капиталистическо предприятие беше подписан от Ленин на 17 ноември 1917 г. по официална молба на работниците от ликинската фабрика във Владимирска губерния в отговор на саботажа на капиталистите. След това в собственост на държавата преминаха много заводи в Урал, Путиловският и Невският заводи в Петроград. Работниците и техните организации — фабрично-заводските комитети, профсъюзите и органите на работническият контрол — се проявиха като добри стопани. Те не само вземаха в ръцете си управлението на едно или друго предприятие и фактически го национализираха, но и организираха производството, прекъснато от саботажа на капиталистите.

Като завладя Държавната банка, през декември 1917 г. съветската власт издаде декрети за национализиране на частните банки, а след тях — декрети за национализиране на речния и морския транспорт, за аву-

лиране на всички държавни, включително и външните заеми, възлизащи на 16 милиарда златни рубли, които лежах като тежко бреме върху гърба на народа. Собственост на държавата станаха и най-големите частни железопътни линии. През декември 1917 г. съветското правителство създаде специален орган за непосредствено ръководене на икономическото строителство в страната — Висшия съвет на народното стопанство.

Така буржоазията, отстранена от Октомври от политическата власт, в течение на няколко месеца беше лишена и от главните си командни позиции в икономиката. Обаче тя още не беше разбита. Борбата срещу нея продължаваше. Пред пролетариата беше поставена на преден план задачата да затвърди отнетите от буржоазията главни икономически позиции, като постепенно я лишава от всички останали, и да започне изграждането на социализма.

**Борбата за мир.
VII конгрес на
партията**

Съветското правителство беше предвестник на нова политика във взаимоотношенията между държавите. С Лениновия декрет за мира то започна безпримерна по своя размах и напрежение борба за общ демократичен мир. От трибуната на II конгрес на Съветите Ленин заяви: „Ние отхвърляме всички пунктове за грабежи и насилия, но всички пунктове, в които се съдържат добросъседски условия и икономически споразумения, ние ще приемем радушно, ние не можем да ги отхвърляме“ (т. 26, стр. 248). Миролюбивата външнополитическа линия на съветската държава изцяло произтичаше от нейната класова същност и цели. Пролетариатът е призван от самата история за великата мисия да създаде общество, на което са чужди духът на капиталистическото забогатяване и завладяването на чужди територии.

Правителствата на воюващите държави не приеха предложенията на съветската република за сключване на общ демократичен мир. Целият по-нататъшен ход на събитията показва, че световният империализъм само изчаква най-благоприятния момент, за да нападне съветската страна. Империалистите най-много се бояха, че примерът на Съветска Русия ще вдигне пролетариите от другите страни в борба за събаряне властта на капитала. „Те имат — пише Ленин — една мисъл: да не

би искрите на нашия пожар да се прехвърлят на техните покриви“ (т. 26, стр. 516). Затова всички реакционни сили на стария свят се стремяха да унищожат съветската власт, да реставрират старите отношения в Русия.

В обстановката, когато страните от Антантата (Англия, Франция и САЩ) отказаха да започнат преговори за мир с държавите от австро-унгарския блок, съветското правителство беше принудено да започне сепаративни преговори с Германия и нейните съюзници. Те започнаха на 20 ноември 1917 г. в Брест-Литовск (Брест) и на 2 декември завършиха с подписването на споразумение за примирие. Споразумението предвиждаше прекратяване на военните действия по целия руско-германски фронт. Това беше голяма победа на Болшевишката партия в борбата ѝ за излизане на страната от империалистическата война. Обаче предстоеше още неотговорна стъпка — временното примирие да се превърне в мир.

Преговорите за мирен договор започнаха на 9 декември 1917 г. в Брест-Литовск. Съветската делегация предложи като програма за водене на преговорите основните точки на Лениновия декрет за мира. Представителите на австро-германския блок, без да отхвърлят на думи тази програма, я отхвърлиха на практика, като я придружиха с различни уговорки. Преговорите се затягаха. От ден на ден ставаше все по-ясна истинската позиция на Германия по въпроса за мирния договор. На 27 декември нейните представители в преговорите поставиха на съветската делегация категорично своите искания: към Германия трябва да преминат окупираните от нейните войски Полша, Литва, част от Латвия и Белорусия; Съветска Русия трябва да изтегли войските си от Естония и Латвия и да заплати на Германия огромна контрибуция. В противен случай войната ще бъде възобновена. Това бяха условия на анексионистически (завоевателски) мирен договор.

Съветската република нямаше друг изход, освен да приеме тези тежки условия. Ленин най-решително настояваше най-бързо да бъде сключен мирният договор, който да даде на страната жизнено необходимия мирен отдих. Той обоснова всестранно своята позиция в тезисите за мира, написани от него на 7 януари 1918 г. и внесени на другия ден за обсъждане в ЦК. Страната,

изтъкваше Ленин, се намира в тежко икономическо и военно положение. Новата армия едва сега се създава, а старата вече не е способна да държи фронта, да осигури отбраната на страната. Защитата на революцията изисква настоятелно да бъде подписан мирен договор дори при тежки условия, ако те не засягат основното завоевание — диктатурата на пролетариата. Запазването и укрепването на съветската власт ще бъде най-добрият стимул за развитието на революционната борба в целия свят.

Обаче мненията в партията по въпроса за мирния договор рязко се разделиха. Възникналите дълбоки разногласия доведоха до остра вътрешнопартийна борба. Много ръководни дейци не считаха, че подписването на тежък по условията си мирен договор е сурова необходимост, и се изказаха против него. В обстановката, създаваща реална заплаха за завоеванията на Октомври, те възлагаха главните си надежди на европейската, световната революция, ратуваха за „революционна война“, която според тях щяла да подпали революционен пожар в Европа. Яростни защитници на това схващане бяха Бухарин и неговите привърженици. Те образуваша групата на така наречените „леви комунисти“, с които партията трябваше да води упорита борба. Освен Бухарин между тях се оказаха Бубнов, Ломов, Колонтай, Урицки, Йоффе, Яковлева.

„Левите комунисти“ предлагаша да се отхвърлят германските искания, да се прекратят мирните преговори и незабавно да се обяви на Германия „революционна война“. Те считаха, че сключването на мирен договор няма да бъде нищо друго освен „сделка с германския империализъм“, „измяна на патриотичния дълг и делото на световната революция“. Те заставаха на тази позиция поради неверието си във възможността социализмът да победи в една страна. „Левите комунисти“ не вземаха под внимание нито възможностите на Съветска Русия за водене на „революционна война“, нито обективните възможности и степента на подготвеността на пролетариата в европейските страни за извършване на революцията. Ленин характеризира тяхната позиция като „ляв авантюризм“.

Троцки защитаваше опасна за революцията линия по въпроса за войната и мира. Той издигна лозунга

„нищо война, нищо мир“, предлагаше да се обяви, че войната е прекратена, да се демобилизира армията, но тя не се подписва мирен договор. Троцки заявяваше, че германският пролетариат ще се вдигне на революция и няма да позволи на своето правителство да възобнови военните действия против съветската република. По своя авантюризм неговата позиция беше близка до позицията на „левите комунисти“. Всъщност разликата между тях се свеждаше само до формата: „левите комунисти“ се обявяваха против мира с Германия открито, Троцки — замаскирано, под прикритието на своя двусмислен лозунг. Последният произтичаше от неговата прословута „теория за перманентната революция“. И не случайно в хода на борбата в партията техните позиции се сляха. Левите есери, чиито представители влизаха във ВЦИК и съветското правителство, също се обявиха против сключването на мирен договор.

В ЦК избухнаха остри спорове във връзка с Лениновите тезиси за мира. Ръководният орган на партията се събира седем пъти на заседание, за да обсъжда отново и отново въпроса за мира. На тях Ленин остро разкритикува „левите комунисти“ и Троцки. Той доказваше, че в периода на смъртна опасност трябва да се направи трезв анализ на обстановката. В такова време е особено опасно да се издигат революционни лозунги като лозунга за „революционна война“. При създаването се обстановка най-добрият начин да бъдат защитени революцията и съветската власт е подписването на мирен договор с Германия. Това е отстъпление, но временно отстъпление, в името на запазването на главното завоевание — диктатурата на пролетариата. Ако Съветска Русия не подпише мирния договор сега, тя ще бъде принудена да го подпише при още по-тежки условия, когато германците започнат настъпление. Позицията на Ленин в ЦК се поддържаше от Свердлов, Сергеев (Артъм), Сталин и други

Ленин и споделящите неговото схващане членове на ЦК трябваше да водят повече от месец упоритата борба, за да наложат вземането на решение за сключване на мирен договор. При това решението бе взето едва след като заплахата от германско нашествие, за която Ленин непрекъснато предупреждаваше, стана реалност.

Още в началото на януари 1918 г. германското командование даде заповед за настъпление на Източния фронт. На 16 февруари, като се възползва от отказа на ръководителя на съветската делегация в Брест-Литовск Троцки да подпише мирен договор при поставените от правителството на Германия условия, то официално заяви, че възобновява военните действия. Троцки направи тази стъпка въпреки указанието на ръководителя на съветското правителство Ленин: преговорите да не се прекратяват, да се държат до ултиматума, а когато такъв бъде даден, да го приемат.

На 20 февруари германските войски стигнаха до линията Ревел-Псков, заплашвайки Петроград. Завладяването на „смоленските врати“ (междуречието на Днепър и Западна Двина) им откриваше най-краткия път към Москва. Над републиката надвисна смъртна опасност.

На 20 февруари късно през нощта Съветът на народните комисари се събра на извънредно заседание. Неговото решение беше незабавно да се започне организирането на решителен отпор срещу врага. Чрез вестниците и радиото съветското правителство се обърна към трудещото се население на републиката с призива: „Работници, селяни, войници! Нека знаят нашите врагове — външни и вътрешни, — че ние сме готови да защитаваме завоеванията на революцията до последна капка кръв.“ Заедно с това то заявяваше в обръщението, че е готово да склучи дори най-тежък мир в интерес на революцията. На другия ден, 21 февруари, СНК прие написания от Ленин декрет „Социалистическото отечество е в опасност!“. Декретът призоваваше народа на оръжие. В него беше дадена програма за организирането на отпор срещу врага.

По призива на партията и правителството работниците, войниците и селяните се вдигнаха в защита на съветската република. По инициатива на Петроградския съвет на 25 февруари беше обявен Ден на защитата на социалистическото отечество. Този ден в цялата страна се записваха доброволци за Червената армия. Създадените отряди веднага се изпращаха на фронта — край Псков.

Същевременно Съветът на народните комисари изпрати до правителството на Германия радиograma с

предложение да се възобновят мирните преговори. В отговор беше получен нов ултиматум, с още по-тежки условия отпреди. На 23 февруари той беше обсъден на заседание на Централния комитет, а през нощта — във ВЦИК. И, отново Ленин и други членове на ЦК трябваше да водят упорита борба с „левите комунисти“ и Троцки. Твърдата позиция на Ленин и неговите привърженици в края на краищата надделя. ЦК взе решение за сключване на мир. То беше подкрепено с постановление на ВЦИК. Мирният договор беше подписан на 3 март в Брест-Литовск.

„Левите комунисти“ не сложиха оръжие. Те развиха активна дейност в местните партийни организации и в Съветите, възползвайки се от това, че там нямаше единодушие по въпроса за мира.

Вождът на партията постави пред ЦК въпроса за екстрено свикване на VII конгрес на партията, който да изработи единна за всички линия по въпроса за войната и мира.

Конгресът бе открит на 6 март 1918 г. в Петроград. Поради това, че срокът за подготовката на партийния конгрес беше крайно къс, а обстановката в страната — изключително сложна, не всички организации успяха да изпратят делегати на конгреса. Но на него бяха представени всички големи организации в промишлените центрове на страната.

Партийният конгрес се превърна в арена на ожесточена борба. В политическия отчет на ЦК, направен от Ленин, беше изложена същността на политиката на партията по въпросите на войната, мира и революцията, политика, съобразена с конкретно-историческите условия. Ленин особено подчерта необходимостта да се провежда гъвкава външна политика, да се използват умело компромисите и споразуменията в интерес на по-нататъшното развитие на революцията. Разглеждайки позицията на „левите комунисти“, Ленин ги нарече „революционери на фразата“, които не вярват във възможността за трайна победа на революцията в своята страна и развиват авантюристични теории „подтикване“ на революцията.

В доклада си той убедително доказва жизнената необходимост от мир. Ленинската линия на ЦК беше горещо подкрепена от редица членове на ЦК и делегатите

от Урал, Петроград и други пролетарски центрове на страната. Против нея отново се обявиха „левите комунисти“ и Троцки.

Ленин говори от трибуната на конгреса 18 пъти. С непоколебима решителност той отново и отново доказваше на делегатите, партията и народа защо беше необходимо подписването на тежък мирен договор с Германия. „Ние, представителите на провинцията — си спомнят участниците на конгреса Д. Н. Кондаков и С. И. Перстова, — слушахме със затаен дъх изказванията на Владимир Илич против „левите комунисти“ и техния лидер Бухарин.“ Желязната логика на Лениновите аргументи и реалната действителност помогнаха на много делегати да разберат гибелността на „левия авантюризм“ за съветската република и да се откажат да подкрепят лозунга за „революционна война“.

На конгреса победи ленинската линия. На 8 март с 30 гласа срещу 12 и при 4 въздържали се беше приета написаната от Ленин резолюция. В нея се одобряваше сключването на мирен договор. Заедно с това конгресът посочи необходимостта да се укрепва отбранителната способност на страната.

VII конгрес обсъди и доклада на Ленин „За преразглеждането на програмата и изменението на названието на партията“. В него беше отделено голямо внимание на характеристиката на особеностите на новата епоха, на въпросите за политическата организация на обществото след победата на социалистическата революция, ролята на държавата при социализма, на аграрния и националния въпрос в условията на социализма. Засягайки теоретическата част на първата програма, Ленин предложи тя да бъде оставена, но да се допълни с изчерпателна характеристика на империализма и на новата епоха, започнала със социалистическата революция. „Левите комунисти“ се опитаха да атакуват доклада на Ленин, но пак безуспешно. В техните поправки и предложения личеше стремежът да се махне старият текст на теоретическата част на първата програма, в която се разкриваха основните закономерности на развитието на обществото — от стоковото производство до капитализма. Те предлагаха тази част да се ограничи само с характеристика на империализма и на ерата на социалната революция. Ленин считаше това за не-

правилно, защото не се даваше вярна представа за етапите на прогресивното развитие на обществото. Конгресът отхвърли поправките на „левите комунисти“. По доклада на Ленин беше гласувано решение за преименуване на партията. Тя започна да се нарича Руска комунистическа партия (болшевици) — РКП(б).

На IV Извънреден общоруски конгрес на Съветите, свикан от ВЦИК, бурно се обсъждаха въпросите за войната и мира. Конгресът започна работата си на 14 март. В резултат на обсъждането той утвърди Бресткия мирен договор с Германия. На 15 март договорот беше ратифициран от съветското правителство, което по това време се беше преместило в Москва.

Партията използва получения мирен отдик за разгръщане построяването на социализма, за засилване с всички средства на Червената армия, която бе започнала да се изгражда.

Програма
за социалистически
преобразования

Устремена винаги напред, през есента на 1918 г. Лениновата мисъл беше съсредоточена върху разработването на конкретна програма за преминаване към нов етап на коренни преобразования в страната — към изграждане на социализма. Тази програма беше изложена от него в произведението „Предстоящите задачи на съветската власт“ (април 1918 г.). Тя беше широко обсъдена в страната. Партията трябваше отново да води упорита борба срещу „левите комунисти“, които сега се обявиха против стопанската политика. Основните положения на Лениновото произведение бяха одобрени и станаха ръководство за съветското правителство.

Поставяйки новите предстоящи задачи пред пролетариата и партията, Ленин пише: „Ние, партията на болшевиките, *убедихме* Русия. Ние *отвоювахме* Русия — от богатите за бедните, от експлоататорите за трудещите се. Ние трябва сега *да управляваме* Русия“ (т. 27, стр. 232).

С образуването на съветската държава, което откри възможност за трудещите се сами да изградят новото общество, беше изпълнена само политическата задача на революцията. Предстоеше нещо по-трудно — да се създаде стопанство от социалистически тип. Това налагаше да се доведе докрай започнатата експроприа-

ция на помещиците и буржоазията, да се обобществи производството на дело, да се въведе действително народен, най-строг и повсеместен отчет и контрол над производството и разпределението на продуктите, над мярката на труда и потреблението, да се постигне висока производителност на труда, да се внедри нова, социалистическа дисциплина.

Разработеният от Ленин план предвиждаше да се използват всички сили и средства, най-различни методи за социалистическите преобразования. Социализмът трябваше да се изгражда в страна, чиято икономика беше разстроена от войната и се отличаваше с разнообразие, с няколко стопански системи. Основната маса на населението образуваха милионите дребни собственици в града и селото, които не искаха да признаят нито трудовата, нито държавната дисциплина, не желаеха да се подчиняват на отчитането и контрола, проваляха зърнения монопол. За да се върви към социализма, трябваше да се обуздае дребнобуржоазната стихия, да се подчини на пролетарското влияние. Но как да се направи това? На този въпрос Ленин даде изчерпателен отговор в труда си „Предстоящите задачи на съветската власт“. Той подчертаваше, че с дребните собственици не бива да се постъпва така, както с едрата буржоазия. Защото те представляваха трудовото население на страната, в мнозинството си селяни. Трябваше да се намерят правилни форми на отношения на пролетарската държава към тях, постепенно да се въвлекат в изграждането на социализма. Съветската власт трябваше да помогне на селяните труженици за развитието на техните стопанства, за бързото организиране на стокообмена между града и селото, затруднено от изключително голямата стопанска разруха. Заедно с това, подчертаваше Ленин, необходимо е да се започне поход против селската буржоазия, която се опитваше да обхване под своето влияние милионите дребни стопани.

Осъщественият от пролетарската държава национализация на цялата земя представляваше демократичен аграрен преврат. Въз основа на нея започнаха първите социалистически преобразования в селото. На базата на конфискуваните едри помещически имения бяха създадени редица съветски стопанства и комуни. Социали-

стическите преобразования се провеждаха в остра класова борба на най-бедните селяни срещу кулаците. В този процес трябваше постепенно да се въвлекат всички трудещи се селяни.

В Лениновия план за пристъпване към изграждането на социализма се отделяше голямо внимание на държавния капитализъм като една от икономическите системи на преходния период, на организирането на деловото сътрудничество на пролетарската държава с капиталистите под задължителния и неотслабващ контрол на държавата над тяхната дейност. Държавният капитализъм даваше възможност да се използват за изграждането на социализма не само средствата, с които разполагаше буржоазията, но и знанията и опитът на старите специалисти.

Социализмът е немислим без високпроизводителен труд. Ленин свързваше тясно борбата за такъв труд с разработването и усвояването на природните богатства на страната, с повишаването на грамотността и културата на трудещите се. Той считаше, че едно от ефективните средства за бързо повишаване на производителността на труда и за внедряване на новата дисциплина е социалистическото съревнование, към повсеместното организиране на което той призоваваше, а така също и въвеждането на единоначалието и стопанската сметка в производството. Като внедрява новата трудова дисциплина, пролетариатът, отбелязваше Ленин, е принуден да действа не само с убеждаване, но и с принуждение — против тупейците, безделниците и разхитителите на народното богатство. Ленин пламенно призоваваше да се води безпощадна борба с тях, с бюрократизма и дребнособственическото отношение към труда. „Води акуратно и добросъвестно сметка на парите, стопанисвай икономично, не лентяйствуй, не кради, спазвай най-строга дисциплина на труда“ (т. 27, стр. 234).

След като партията одобри Лениновия план за пристъпване към изграждането на социализма, той започна да се осъществява. По-специално започна се проучването и разработването на природните ресурси на страната, набелязваха се мероприятия за реорганизацията на железопътните и водните магистрали, за реконструкцията на металургическата и горивната промишленост и т. н. Към тази работа бяха привлечени някои бур-

жоазни учени и специалисти. През юни 1918 г. Съветът на народните комисари прие декрет за национализацията на цялата едра промишленост. Това беше важна крачка по пътя към изграждането на основите на социализма. А през юни бяха създадени комитетите на селската беднота. С тяхната дейност е свързано задълбочаването на процеса на социалистическата революция в селото.

През периода на мирния отдих партията обръщаше голямо внимание на изграждането на държавата. По това време беше разработена първата съветска конституция — основният закон за всички граждани, живеещи на територията на РСФСР. По-късно, през юли 1918 г., тя беше приета от V Общоруски конгрес на Съветите. Конституцията санкционираше законодателно завоеванията на Октомврийската революция.

Мирният отдих обаче беше много скоро прекъснат от империалистите, които не можеха да се помирят с факта, че на една шеста част от земното кълбо властта се намира здраво в ръцете на работниците и селяните. Против съветската страна се обединиха всички реакционни сили в света с намерение да угасят озаряващия цялото човечество факел на свободата, да върнат назад неумолимия ход на историята. Те тръгнаха по пътя на разпалването на гражданска война и интервенция.

ВЪПРОСИ ЗА СЪБЕСЕДВАНЕ:

1. Първите велики преобразования на съветската власт.
2. Борбата на партията за мир. VII конгрес на РКП(б).
3. „Предстоящите задачи на съветската власт“ — Лениновият план за пристъпване към изграждането на социализма.

ПАРТИЯТА НАЧЕЛО НА ЗАЩИТАТА НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОТО ОТЕЧЕСТВО

(1918—1920)

Революцията
в опасност

Не секваха „прóроците“, които предричаха „скорошна гибел на съветската власт“. Но пролетарската държава продължаваше да живее и успешно да се бори.

Международният империализъм започна открита интервенция против съветската република, вдигна на гражданска война вътрешната контрареволуция за възстановяване на стария режим, за реставрация на капитализма.

В началото на март 1918 г. подкованият ботуш на чуждестранния войник стъпи на съветска земя: в Мурманското пристанище от английския крайцер „Глория“ слезе на брега първият отряд интервенти. Скоро пак там се появи американският крайцер „Олимпия“, френският „Генерал Об“ и други кораби. Те докараха нови отряди от интервенти, носещи смърт и разрушение. Каго се възползваха от предателството на есерите и меншевиките, влизащи в състава на ръководството на Мурманския съвет, интервентите окупираха този район. В северната част на страната беше създадено марионетно белогвардейско правителство начело с есера Чайковски. Въоръжената интервенция на капиталистическите държави започна. Разбойническото нахлуване се прикриваше с лъжливата пропаганда на буржоазния печат, който тръбеше по цял свят, че уж Антантата е приела тази крачка с цел „да окаже съюзническа помощ на русите“ в тяхната борба с германския империализъм. На 15 март, в деня на ратификацията на Бресткия мирен договор от съветското правителство, интервенцията беше официално одобрена от Лондонска-

та конференция на ръководителите на правителствата и министрите на външните работи на страните от Антантата.

През април 1918 г. във Владивосток бе стоварена японска войска. Тя нахлу в Приморието и Сибир. Малко по-късно тук пристигнаха отряди от американски, английски, френски и италиански интервенти. Вдигнаха глава притаилите се тук белогвардейски банди начело с атамана Семенов (Забайкалието), Гамов и Кузнецов (Амурска област), Калмиков (Приморието). В края на май започна метеж в чехословашкия корпус, който се състоеше от военнопленници от австро-унгарската армия. Неговото командване беше подкупено от империалистите на Антантата. Далеч не всички войници в корпуса се поддадоха на измамата на продажното командване. Но все пак основната част беше въввлечена в антисъветската авантюра. Като действуваха против невъоръженото население, метежниците бързо завладяха много градове в Поволжието и Сибир.

По това време германската военщина започна да действува вероломно. Без да скъсва официално Бресткия мир, тя реши да се възползва от започналата интервенция, за да разшири германската окупационна зона в Русия. Германските войски завладяха Украйна, като поставиха там на власт своето протеже хетмана Скоропадски, нахлуха в Крим и се насочиха към Кавказ.

Възникнаха и други контрареволуционни огнища. Белоказашките банди на атамана Дутов завладяха Оренбург. В Закаспийска област върлуваха английските войски, които заедно с буржоазно-националистическата контрареволуция свалиха там съветската власт и нахлуха в Баку. В Северен Кавказ безчинствуваха белогвардейските войски на Корнилов, Деникин и Алексеев; на Дон — войските на Краснов и Мамонтов. С помощта на чуждестранните империалисти те разпалиха и в тези райони гражданска война.

В онези дни „Правда“ напечата стихотворението на Демян Бедни:

... Не всичките прегради са строшени,
едва ли скоро всички ще строшим.
Отвсякъде напират зли хиени.
Другари, оглян обръч ни души!

В. И. Ленин произнася реч при откриването на временния паметник на К. Маркс и Ф. Енгелс на Възкресенския площад (сега — „Площад на революцията“) на 7 ноември 1918 г.

Републиката преживяваше тежки дни. Тя представляваше обсадена крепост, обградена с огнения обръч на вражеските фронтове. Тя трябваше едновременно да води война с вътрешната контрареволуция и с въоръжената чуждестранна интервенция. Страната бе отрязана от най-важните продоволствени, суровинни и топливни райони. Враговете завладяха Украйна, Белорусия, Прибалтика, Молдавия, Кавказ, Урал, Сибир, Далечния Изток.

В страшните дни над цялата страна отново прозвуча Лениновият призив: „Социалистическото отечество е в опасност!“. Обръщайки се към работниците, войниците и селяните, Ленин казваше: „Нашата страна отново попадна във войната и изходът на революцията зависи сега изцяло от това, кой ще победи в тази война...“ (т. 28, стр. 14). Имаше само един изход: победа или смърт.

Централният комитет на партията стана боен щаб

за ръководене защитата на социалистическото отечество. Всички въпроси, свързани с организацията на отпора срещу врага, се решаваха от съветското правителство и военните органи въз основа на общите директиви на партията в лицето на нейния Централен комитет и под неговия непосредствен контрол. Отзовавайки се на призива на партията, народът се вдигна на свещена война срещу многобройните външни и вътрешни врагове, посегнали върху великите завоевания на първата в историята на човечеството победоносна социалистическа революция, върху независимостта на работническо-селската държава.

През лятото на 1918 г. премина вълна от антисъветски бунтове в Москва, в градовете на Горно и Долно Поволжие. Левите есери вдигнаха бунт в Москва по време на заседанията на V Общоруски конгрес на Съветите. Опитвайки се да провокират война с Германия, те убиха германския посланик Мирбах.

На 30 август, след речта на Ленин пред работниците от завода „Михелсон“ в Замоскворечието, върху него беше извършено злодейско покушение. Извърши го лявата есерка Каплан. С изстрели на пистолет, зареден с отровни куршуми, тя нанесе на Владимир Илич тежки рани. Вестта за покушението върху живото на любимия вожд потресе всички съветски хора. Те се заклеха да отмъстят на враговете на революцията.

ВЦИК обяви страната за военен лагер. На 2 септември 1918 г. беше учреден Революционен военен съвет на републиката. Революционни военни съвети се създаваха също така в армиите и по фронтовете. На 30 ноември беше организиран Съвет на работническата и селската отбрана — висш орган на съветската власт за мобилизация на всички сили и средства на страната за разгромяването на враговете. Той беше възглавен от Ленин.

За да бъде даден отпор на врага, беше нужна преди всичко масова редовна армия, способна да противостои на кадровите и добре въоръжени армии на интервентите. Тази армия трябваше да се създава в хода на смъртоносната схватка с интервентите и белогвардейците. Под ръководството на Ленин активно участие в създаването на новата армия, в нейното политическо просвещаване, а така също в организирането на бор-

бата с интервентите и белогвардейците взеха такива дейци на партията и държавата като: А. А. Андреев, А. С. Бубнов, Ф. Е. Дзержински, С. И. Гусев, М. И. Калинин, С. М. Киров, В. В. Куйбишев, С. В. Косиор, Л. Б. Красин, Г. М. Кржижановски, А. Ф. Мясников, Г. К. Орджоникидзе, Г. И. Петровски, Н. И. Подвойски, Я. Е. Рудзутак, Я. М. Свердлов, Н. А. Скрипник, И. В. Сталин, М. В. Фрунзе, А. Д. Цюрупа, Е. М. Ярославски.

В жестоката борба с многобройните врагове се коваха кадрите от военачалници, издигаха се народни герои, между които: В. К. Блюхер, С. М. Будьони, К. Е. Ворошилов, С. С. Вострецов, М. С. Кедров, Г. И. Котовски, С. Г. Лазо, А. Я. Пархоменко, М. Н. Тухачевски, И. П. Уборевич, И. Ф. Федко, В. И. Чапаев, И. Е. Якир.

През юли 1918 г. V Общоруски конгрес на Съветите утвърди решението за изграждането на Червената армия върху началата на военната повинност. В Червената армия влязоха стотици хиляди работници и селяни, готови беззаветно да се борят в името на свободата и независимостта на новата държава. „По-рано, макар и недоброволно, но ние все пак отивахме да умираме „за вярата, царя и отечеството“ — пишеха в писмата си червеногвардейците. — Нима тогава Русия беше наше отечество, когато нямахме нито земя, нито заводи в ръцете си?

Като отиваме да служим на своята Червена работническо-селска армия, ние ще бъдем борци за благо, справедливостта и безопасността на цялото трудово население не само в Русия, но и в целия свят. Това велико дело заслужава жертвите на нашите дни. Струва си да пожертвуваш себе си в бой със затлъстелите и нагли контрареволуционери, които за нищо на света не искат да върнат ограбеното богатство на онзи, когото са ограбили.“

През есента на 1918 г. в редиците на армията имаше вече около един милион бойци. Комунистите изнасяха навсякъде главната тежест на борбата. „Званието комунист налага много задължения, но дава само една привилегия: да се сражаваш пръв за революцията“ — се казваше в наставлението към мобилизацията на фронта болшевик. Партийното ръководство в армията се осъществяваше чрез военните комисари и полити-

ческите отдели, които се опираха на комунистическите ядки. „Командирът е глава на полка, а комисарят трябва да бъде баща и душа на своя полк —казваше се в инструкцията за комисарите. — Той всякога трябва да бъде с бойците: и в минутите на отдых, и в тежките сражения.“ Червената армия растеше и се закаляваше в жестока борба с враговете.

Сложна беше задачата да се осигури продоволствие за работниците и за армията. Още в края на пролетта на 1918 г. над републиката надвисна глад. Центърът на страната се оказа откъснат от главните зърнени райони. В края на април работниците в Москва и Петроград получаваха дневно 50—100 грама хляб. Имаше дни, когато в градовете не пристигаше нито един вагон с брашно. В непрекъснат поток се носеха през тези дни гревожните сигнали до Москва: „Изпратете хляб заради спасението на съветската власт“.

А всъщност в страната имаше хляб. Но неговите основни запаси се владееха от кулаците, които се бореха открито против съветската власт. Те се опитваха да поведат след себе си средните селяни. В редица райони те успяха да ги въвлекат в антисъветски метежи.

Борбата за хляб стана най-острият фронт на класовата борба. Тя се сливаше с борбата за социализъм. В името на спасяване на революцията беше необходим поход против селската буржоазия. Този поход изискваше да се обединят усилията на градските работници и селските бедняци. През лятото на 1918 г. в селата бяха изпратени отряди от челни работници, възглавявани от комунисти. Пред тях бяха поставени задачите: да осигурят за градовете и Червената армия хранителни продукти, и преди всичко хляб, да сплотят бедните селяни, да им помогнат да се организират против кулаците. Работническите отряди участваха в създаването на комитети на селската беднота, заедно с които те преразпределяха на село зърнените храни и селскостопанските оръдия, отнемаха от кулаците незаконно заграбените земи. Част от реквизираните зърнени храни се предаваха на бедняците. От кулаците бяха иззети не само огромни излишъци от продоволствие, но и около 50 милиона десетини земя. Революционният поход за хляб се сля с борбата за разгръщане на социалистическата революция на село. С помощта на работниците и

комитетите на селската беднота в селата се създаваха колективи за съвместна обработка на земята, комуни, държавни стопанства, правеха се първите крачки в социалистическото строителство.

С цел да мобилизира всички промишлени, продоволствени и суровинни ресурси за нуждите на фронта, съветското правителство проведе редица извънредни политически и икономически мероприятия, които по-късно влязоха в историята под наименованието военен комунизъм. Това беше особена политика, която имаше за цел да осигури победата на съветската република, политика, наложена от интервенцията, блокадата и ожесточената класова борба. Нейните мероприятия бяха: национализация на средната и дори дребната промишленост, въвеждане на всеобща трудова повинност, осъществяване на принципа „Който не работи, не трябва да яде“. В политиката на военния комунизъм беше отредено особено място на изземването на селскостопанските излишъци. Жестоката нужда принуди съветското правителство да забрани свободната търговия, т. е. търговията чрез пазара, между града и селото, да прибегне до изземване на продоволствените излишъци от селяните. Без това беше невъзможно да се изхранят армията и работниците. При изземването се спазваше класовият подход. Главната тежест се падаше на зможното население на село — кулаците. Изземването се осъществяваше по формулата: от бедните селяни — нищо, от средните — умерено, от кулаците — най-много. Военният комунизъм помогна да се концентрират материалните ресурси на страната за разгромяване на врага.

Напрежението на силите на защитниците на съветската власт — работниците и трудещите се селяни — беше свръхестествено. Но те мъжествено понасяха всички несгоди, защото защитаваха власт, която им принадлежи. Комунистите показваха пример във всичко. В онези дни вестниците бяха изпълнени с такива призови: „Другарю комунист, умееш ли да си служиш с оръжие? Премина ли курс на обучение? . . . Ще се справиш ли с картечница, с ръчна бомба, с минохвъргачка? Ако не, незабавно иди в своя комитет и се запиши за обучение. Комунистът трябва да бъде готов да защитава с всички сили делото на социализма“.

През лятото на 1918 г. главната опасност на съветската република се надигаше от изток. Тук бяха съсредоточени основните сили на антисъветската коалиция. Източният фронт стана главен. В края на юли Централният комитет взе специално решение за повишаване боеспособността на войските на този фронт. В него беле предвидено да се проведе масова мобилизация на комунистите на Източния фронт, да се укрепят с тях командните кадри и съставът на военните комисари. ЦК призова да се създават партийни ядки в частите на Червената армия.

В отговор на призива на ЦК партийните организации излязоха с единодушни решения за мобилизиране на комунистите и изпращането им на фронта. Ето едно от тях — постановлението на РКП(б) на Симоновския подрайон в Москва: „Събранието единодушно постанови, че тъй като социалистическото отечество е в опасност, червените работници, всички комунисти, преценявайки преживявания момент, трябва да се поставят изцяло на разположение на партийния комитет. Партийният комитет трябва в най-близки дни да обсъди кои от членовете на партията да бъдат изпратени на борба против империалистическите пълчища. Всички като един човек трябва да застанат под червеното знаме и с пушка в ръце да победят или умрат.“

От средата на август 1918 г. започна настъпление на Червената армия на Източния фронт, на който бяха прехвърлени нейните най-боеспособни части. В техния състав имаше 25 000 комунисти. Най-напред врагът беше изтласкан от Казан. А през септември се разгърнаха боеве за Симбирск (Уляновск). Червеноармейците, след като освободиха града, изпратиха на Ленин, който беше още тежко болен след раняването, телеграма: „Скъпи Владимир Илич! — пишеха те. — Превземането на Вашия роден град — ето отговора за едната Ваша рана, а за втората — ще бъде Самара!“ Отговаряйки им, Ленин писа: „Превземането на Симбирск — моя роден град — е най-целебната, най-добрата превръзка за моите рани. Аз чувствавам небивал прилив на бодрост и сили. Поздравявам червеноармейците с победата и от името на всички трудещи се благодаря за всичките им жертви.“ Бойците на Източния фронт, продължавайки успешно настъплението, на 7 октомври с помощта

на въстаналите работници освободиха Самара.

Ожесточени боеве се водеха също в южната част на страната — край Волга и в Северен Кавказ. В плана на антисъветската коалиция важно място заемаше завладяването на Парицин (Волгоград). Като имаха предвид голямото стратегическо значение на този град на Волга, през който минаваше снабдяването на страната със зърнени храни и петрол.

Болшевишката партия и съветското правителство правеха всичко, за да го защитят. Заедно с войските в защита на града се вдигна цялото население. Натискът на врага (август—октомври 1918 г.) беше отбит. Едновременно се водеше борба и по другите участъци на Южния фронт против „доброволческата армия“ на Деникин, която се опитваше да завладее Кубан, Черноморието, района на река Терек. Към есента на 1918 г. войските на Южния фронт изпълниха важна задача — те не допуснаха силите на южната контрареволуция да се обединят с войските на белогвардейците и белочехите на изток. В жестоки боеве беше спряно настъплението на армията на Колчак на Източния фронт. Разширяваше се въоръжената въстаническа борба за възстановяване на съветската власт в Украйна, Белорусия, Прибалтика. През есента на 1918 г. започна масово изгонване на германските окупатори от тези райони. През декември 1918 г. ВЦИК утвърди декрет за признаване независимостта на Латвийската, Литовската и Естонската съветска република. На 1 януари 1919 г. беше провъзгласена Белоруската съветска република.

„...Ние удържахме огромни победи...“ (т. 29,

стр. 52) — така Ленин характеризира резултатите от първата година на борбата срещу интервентите и бело-гвардейците.

Успехите на Червената армия по фронтовете, краят на Първата световна война, завършила с поражение за държавите от австро-германския блок, революцията в Германия и падането на властта на кайзера дадоха възможност на съветското правителство да анулира грабителския Брестки договор.

Героичната борба на съветския народ му спечели дълбоката симпатия и подкрепата на народите от всички страни. Истината за революцията в Русия и за победите на Червената армия проникваше в най-отдалечените кътчета на земното кълбо. И обикновените хора започнаха да разбират, че делото, за което се борят и умират руските работници, е общо дело на трудещите се от всички страни.

На Запад и Изток се разгърна движение за солидарност под лозунга „Долу ръцете от съветската власт!“. Често работниците отказваха да произвеждат оръжие, предназначено за войната против съветската република, докерите — да товарят военна техника, моряците — да я превозват. Голям принос в защитата на Октомври дадоха интернационалистите измежду бившите военнопленници, а така също чуждестранните работници, пристигнали в Русия още преди Октомври. Много от тях героично се сражаваха в редовете на Червената армия, между които легендарният сърбин Олеко Дундич, унгарецът Мате Залка, французойката Жана Лабурб, чехът Ярослав Хашек.

Примерът на работническата класа в Русия развърза революционната инициатива на потиснатите народи в света. Октомврийската революция стана могъщ ускорител на световното революционно движение. В Европа премина вълна от революции. В много страни започнаха да се създават марксистки партии. През март 1919 г. се състоя I конгрес на III, Комунистическия интернационал, чийто организатор и вдъхновител беше В. И. Ленин.

VIII конгрес на
партията

Настъпилата 1919 година ознаменува нов етап във войната с интервентите и белогвардейците. Въпреки сложността, остротата на политическата и военната обстановка и изключителната опасност на започналия

нов натиск от страна на световния империализъм, положението на съветската власт чувствително се заздравя.

При тези условия партията се подготвяше за своя предстоящ конгрес, на който трябваше да бъде приета нейната нова програма — програмата за изграждането на социализма.

Подготовката за конгреса започна през януари, когато в „Правда“ беше публикувано писмото на ЦК „До всички комитети и организации на РКП“. Съобщавайки за неговото свикване, Централният комитет предлагаше да бъдат обсъдени на конгреса: отчетът на ЦК, проектът за нова програма, въпросът за работата на село, за военното положение и военната политика на партията, организационни и някои други въпроси.

VIII конгрес на РКП(б) беше открит на 18 март 1919 г. в Кремъл. На него присъствуваха 403 делегати: представители на партийни организации в тила, на фронта и на нелегалните организации в окупираните райони. Те представляваха над 300 000 комунисти.

Откривайки конгреса, Ленин посвети първото си слово на паметта на забележителния деец на партията и съветската държава, секретар на ЦК и председател на ВЦИК Я. М. Свердлов, починал на 16 март.

В отчета на ЦК Ленин обобщи резултатите от годината на борба и победи на съветския народ, направи анализ на вътрешното и международното положение, очерта перспективата за развитието на страната по пътя на социалистическото строителство. На този конгрес вождът на партията взе думата осем пъти — за доклади и речи. Те стояха в центъра на вниманието на делегатите.

При голяма активност премина обсъждането на програмата на партията, чийто проект беше подготвен от възглавявана от Ленин комисия, избрана от VII конгрес.

Програмата, призвана да начертае генералната линия на партията, да бъде ръководство за действия, трябваше по определението на Ленин „да включва абсолютно безспорното, фактически установеното, само тогава тя е марксистка програма“ (т. 29, стр. 158).

Бухарин и Пятаков се изказаха против Лениновия проект за програма. Това беше продължение на тяхната

борба против Лениновата теория за революцията, повторение на тезисите по селския и националния въпрос, отхвърлени по-рано от партията. Като изхождаха от „теорията за чистия империализъм“ и разглеждаха империализма като особена общественно-икономическа формация, те предлагаха да се включи в програмата само неговото определение, като се изключи характеристиката на простото стоково стопанство и на домонополистичния капитализъм, от които израства монополистичният капитал, съществувайки наред с тях. Разкривайки несъстоятелността на позицията на Бухарин, Ленин каза: „Чист империализъм без основната база на капитализма никога не е съществувал, никъде не съществува и никога няма да съществува“ (т. 29, стр. 155).

Конгресът прие новата програма на партията. Нейната обща, теоретична част започваше с характеристика на световноисторическото значение на Великата октомврийска социалистическа революция, с обобщаване опита на комунистическата партия в борбата за социализъм. В нея се разкриваха историческите условия за победоносна революция, правеше се характеристика на стоковото производство, капитализма и империализма, обосноваваше се неизбежността на пролетарските революции, както и необходимостта от единдействие на международната работническа класа и нейните партии в борбата срещу господството на капитала.

В програмата се определяха задачите през целия преходен период от капитализма към социализма. Главните от тях се състояха в това, всестранно да се развиват производителните сили, да се създаде материално-техническата база на социализма, да се осигури пълна победа на социалистическите производствени отношения. В програмата се отделяше голямо място на въпросите за развитието на съветската култура и наука, за повишаване благосъстоянието на съветския народ.

В политическата област програмата предвиждаше по-нататъшно развитие на съветската демокрация, укрепване съюза на работническата класа и трудещите се селяни, осъществяване пълно равноправие на всички нации в политическо, икономическо и културно отношение.

Приетата от конгреса програма на партията беше първата в историята на международното работническо

и комунистическо движение програма на марксистка партия, която се намира на власт и практически пристъпва към изграждането на социализма.

В доклада „За работата на село“ Ленин обоснова линията на партията по отношение на селяните: здрав съюз със средните селяни, опирайки се на бедните селяни, и безпощадна борба против кулаците. До VIII конгрес партията водеше политика на неутрализиране на средняка. Сега тази политика беше остаряла. Колебанията на средния селянин в началото на гражданската война се смениха с неговия поврат към активна подкрепа на съветската власт. За това свидетелствуваха: активната помощ на средните селяни в тила и на фронта, изпълнението на изземването на селскостопанските излишъци, масовото влизане в редовете на Червената армия. Повратът в политическото настроение на средните селяни създаваше условия за здрав съюз на работническата класа с тях. Ленин призоваваше по-смело да се приобщава среднякът към социалистическите форми на стопанство, предупреждаваше той да не бъде притесняван с нищо.

Конгресът одобри ленинската линия. Това имаше огромно значение за постигането на победа над интервентите и белогвардейците. В приетото по доклада решение бяха набелязани мероприятия за развитието на социалистическите форми на селско стопанство в селото — совхозите, сдруженията за съвместна обработка на земята, комуните. Същевременно конгресът предупреждаваше срещу прибързаността и администрирането в процеса на социалистическото преустройство на селското стопанство. Не смей да командуваш — ето правилото, което трябваше гвърдо да се спазва в областта на стопанските отношения с трудещите се селяни.

Обсъждането на въпроса за изграждането на Червената армия от конгреса придоби остър характер. Създавайки за пръв път в историята въоръжени сили на пролетарската държава, армия от нов тип, партията се сблъска с огромни трудности. Отначало беше взет съвсем правилен курс за създаване на Червената армия на доброволчески начала. Интервенцията и гражданската война показаха, че е необходимо да се създаде масова, редовна армия, строго централизирана и дисциплинирана. Линията за създаването на такава армия беше

обоснована от Ленин. Но против нея се обяви така наречената „военна опозиция“. Нейното ядро беше съставено от бившите „леви комунисти“ — Смирнов, Сафаров, Пятаков и други. Опозицията защитаваше такива принципи на организация на армията, които бяха присъщи за доброволческия период, когато тя още не беше свързана с желязна дисциплина и единен устав, а по същество се състоеше от отделни отряди, действащи често с партизански методи. Ораторите от опозицията се обявиха против привличането на старите военни специалисти в армията. Те защитаваха погрешни възгледи по въпросите на партийната работа в Червената армия, като предлагаха да се разпуснат политическите органи и техните функции да се предадат на армейските партийни комитети.

„Военната опозиция“ остро критикуваше дейността на военното ведомство, възглавявано от Троцки. На конгреса бяха посочени примери на грубо извращаване от Троцки директивите на партията по военния въпрос. Той се опитваше с всички средства да ограничава контрола на военните комисари и политическите органи над военните специалисти, отнасяше се пренебрежително към комисарите.

С Червената армия преминаха боен път много офицери от старата армия. Между тях бяха: И. И. Вацегис, А. И. Егоров, С. С. Каменев, Д. М. Карбишев, А. П. Николаев, А. А. Самойлов, Б. М. Шапошников. Някои от тях заемаха високи постове, например Каменев (главнокомандуващ на Червената армия), наградени бяха с най-високата награда на съветската държава. Но между военните специалисти се оказаха немалко врагове на съветската власт. Това налагаше да се упражнява неотдавнаш партиен контрол върху тях.

В резултат на всестранно обсъждане конгресът взе решение, в основата на което залегна Лениновата програма за изграждане на Червената армия като кадрова, строго дисциплинирана армия. Конгресът обърна особено внимание на организирането на партийно-политическата работа в армията. В неговите решения беше дадена висока оценка за ролята на комисарите и партийните организации. „Уважението към комунистическите ядки — подчертаваше конгресът — ще бъде толкова по-голямо, по-непоколебимо, колкото по-ясно все-

ки войник разбере и от опит се убеди, че принадлежността към комунистическата ядка не дава на войника никакви особени права, а му налага само задължението да бъде най-самоотверженият и мъжествен боец.“ За ръководене на партийно-политическата работа в армията беше създаден Политически отдел при Революционния военен съвет на републиката.

Конгресът разгледа въпроси на партийното и съветското строителство, избра Централен комитет начело с Ленин. В неговия състав влязоха 19 члена и 8 кандидат-члена. Още на първия му пленум бяха създадени ръководните органи — Политбюро, Оргбюро и Секретариат на Централния комитет на партията.

На 23 март конгресът завърши своята работа, като въоръжи партията с ленинската програма за дейност.

Решаващата победа През март 1919 г. започна ново настъпление на огромната армия на антисъветската коалиция. Нейна ударна сила беше 300-хилядната белогвардейска армия на Колчак, настъпваща от изток. Заедно с нея действаха войските на англо-американските, японските и другите интервенти, чийто брой по онова време възлизаше на повече от 150 000 войници и офицери. От юг настъпваше многохилядната армия на Деникин. Армиите на Колчак и Деникин имаха за цел да се съединят при Волга в района на Саратов, а след това с общи сили да започнат поход срещу Москва. По същото време войските на генерал Юденич нанасяха от Прибалтика удар срещу Петроград. На запад фронтовият обръч се затваряше от войските на Пилсудски, на север — от англо-американските и френските окупатори. Интервентите и белогвардейците действаха в Туркестан и Кавказ.

Империалистите на САЩ, Англия, Франция и някои други страни щедро финансираха и снабдяваха с оръжие, боеприпаси и облекло белогвардейските армии и преди всичко пълчищата на Колчак. За кратък срок на Колчак беше издратено оръжие, продоволствие и облекло за 500 милиона долара.

Белогвардейските армии на Колчак започнаха генерално настъпление по целия Източен фронт. Към началото на април те завладяха Урал, застрашвайки градовете по Средна Волга.

Над страната прозвуча призивът на партията: „Всич-

ки на борба срещу Колчак!“. На 11 април 1919 г. Ленин написа „Тезиси на ЦК на РКП (б) във връзка с положението на Източния фронт“. „Победите на Колчак на Източния фронт — се казваше в тях — създават извънредно страшна опасност за съветската република. Необходимо е най-крайно налягане на силите; за да разбием Колчак (т. 29, стр. 268).

Започна мобилизация на партийни, комсомолски и профсъюзни членове и на селяни. Към Източния фронт се отправяха ешелон след ешелон. От април до юни армиите на този фронт получиха големи подкрепления — над 100 000 бойци и командири. Тяхна ударна сила бяха 15 000 комунисти и няколко хиляди комсомолци.

Във фабриките и заводите самоотвержено се трудеха съветските хора, ускоряваха часа на победата. През тези напрегнати за страната дни за пръв път започнаха да се провеждат комунистически съботници. Началото на движението беше положено на 12 април 1919 г. от работниците-комунисти от депо Москва-разпределителна. След това бяха проведени съботници в много градове на страната. Ленин нарече това движение „велик почин“, който съдържа кълпове на комунистическото отношение към труда.

„... Гладните работници — писа той, — заобиколени от зловната контрареволуционна агитация на буржоазията, меншевиките и есерите, устройват „комунистически съботници“, работят извънредно без всякакво заплащане и достигат *грамадно повишение на производителността на труда*, въпреки че са изморени, измъчени и изтощени от недояждане. Нима това не е най-велик героизъм?“ (т. 29, стр. 421).

В борбата срещу интервентите и вътрешната контрареволуция се изграждаше съюзът на съветските народи. Против интервентите и белогвардейците рамо до рамо се бореха руси, украинци, белоруси, народите на Прибалтика, Средна Азия, Кавказ, Сибир, Северна Русия. На 1 юни 1919 г. ВЦИК прие декрет за обединяване военните и стопанските усилия на съветските републики (РСФСР, Украйна, Латвия, Литва, Белорусия) за борба срещу външните и вътрешните врагове.

В края на април Южната група войски на Източния фронт под командуването на Фрунзе започна настъпле-

ние против армията на Колчак. В обръщението на Военния съвет на фронта към войските беше поставена задачата: „Нашият първи етап е Уфа; последният — Сибир... Смело напред!“.

Въпреки че противникът имаше значително превъзходство на силите, той започна да търпи поражение след поражение. Това се обяснява с обстоятелството, че армиите на Колчак и интервентите нямаха поддръжка сред народа. Сравнявайки борещите се сили, военният министър на „правителството“ на Колчак барон Будберг признаваше: „Ако се пресметне нашият актив и пасив, ще се получи най-мрачен извод... с нас са офицерите, при това не всички... с нас е богатата буржоазия, спекулантите, търговците, защото ние защитаваме тяхното богатство... Всичко останало е против нас, отчасти активно... Нямаме ли симпатиите на цялото население, не можем нищо да направим.“

Бойците на Източния фронт се сражаваха около два месеца в степите на Заволжието и предпланините на Урал. Тук храбро се биеше легендарната 25 дивизия под командуването на В. И. Чапаев, която на 9 юни влезе в Уфа. Водеше се борба на живот и смърт. Врагът трескаво събираше сили, вкопчваше се за всяка укрепена точка, надявайки се да задържи в ръцете си приказно богатите райони — Урал, Сибир и Далечния Изток. При тези условия не биваше да се отслабва напорът на настъплението. Освобождаването на Урал стана неотложна задача. А командуването на Червената армия в лицето на главнокомандувачия И. И. Вацетис и Троцки предложи план, според който настъплението на Червената армия трябваше да спре пред Урал, а част от войските да се прехвърлят на Южния фронт, против Деникин. Като обсъди този план, Централният комитет го отхвърли. Командуването на Източния фронт получи заповед да освободи Урал и да унищожи армията на Колчак. „От *отслабването* на настъплението срещу Урал и Сибир — писа Ленин — *ние ще загинем*, ние трябва да *засилим* това настъпление със силите на въставащите уралски работници, със силите на приуралските селяни...“ (т. 29, стр. 441).

С всеки ден растеше помощта за Червената армия. В Урал, Сибир и Далечния Изток се разгаряше партизанска война. За ръководене на партизанската война

и нелегалната работа на партийните организации беше създадено Сибирско бюро на ЦК. Над 100 000 партизани, обединени в партизански армии, водеха героична борба против белогвардейците и интервентите. Начело на движението стояха хора с безпределна храброст — С. Лазо, П. Постишев, Ф. Мухин, И. Громов, Е. Мамонтов, А. Кравченко и други.

През юли Червената армия освободи Екатеринбург (Свердловск), Челябинск и много други градове. След освобождаването на Урал червеноармейците от Източния фронт писаха на Ленин: „Скъпи другарю и изпитан вожде! Ти заповяда да вземем Урал преди зимата. Ние изпълнихме твоята бойна заповед. Урал е наш. Ние отиваме сега към Сибир“.

Деморализираната армия на Колчак, на която главно разчитаха организаторите на „похода на 14-те държави“ в 1919 г., отстъпваше на изток. Изминавайки в боеве хиляди километри, Червената армия в последна голяма битка с колчаковци между Тобол и Иртиш ги разби окончателно. През януари 1920 г. Колчак и членовете на неговото „правителство“ бяха арестувани и осъдени на разстрел. „Колчак беше разбит и обърнат в бягство — подчертаваше ЦК на РКП (б) — благодарение на това, че нашата армия хвърли тогава на Източния фронт всички свои най-добри сили, като ги спои с желязна военна организация.“

През май 1919 г. генерал Юденич проби фронта между Нарва и Чудското езеро и се насочи към Петроград. Неговата армия нахлу в предградията на Петроград. Цялата страна беше призована да помогне на града, който пръв издигна знамето на социалистическата революция. ЦК на РКП (б) прие постановление за мероприятията във връзка с отбраната на Петроград. В него се предлагаше преди всичко да се мобилизират комунистите и комсомолците за Петроградския фронт. На 13—16 юли бяха ликвидирани контрареволуционните метежи във фортовете Красная Горка и Серая Лошад, които държаха под непосредствен обстрел Кроншад. През юли армията на Юденич беше изтласкана зад Ямбург и Гдов.

След катастрофалните неуспехи на изток и северо-запад организаторите на „кръстоносния поход“ разчитаха главно на армията на Деникин. През лятото тя

успя да завладее богатите райони на Южна Русия. На помощ на Деникин бързаха интервентите от изток, запад и север. Те прашаха на армията на Деникин оръжие и облекло. Правителството на САЩ държеше при неговия щаб специална мисия начело с адмирал МакКели. На 3 юли Деникин даде заповед „за поход срещу Москва“. Фронът беше разтегнат от Волга до Днепър. По обширните земи на Украйна и донските степи се водеха кръвопролитни боеве.

Над страната прозвуча призивът на партията: „Всички на борба с Деникин!“. Отново беше проведена мобилизация на комунисти, комсомолци, работници и селяни за фронта. За кратко време Южният фронт получи около 60 000 души подкрепления.

През лятото на 1919 г. Червената армия водеше тежки отбранителни боеве. През август тя предприе контранастъпление, като се стремеше да нанесе главния удар срещу казашките райони — основната база на армията на Деникин. Но то не се увенча с успех. През есента войските на Деникин завзеха Курск, Воронеж, Орел и приближиха Тула. Над Москва надвисна смъртна опасност. По същото време армията на Юденич отново се приближи до Пулковските възвишения край Петроград. Войските на Пилсудски завзеха Минск. Буржоазният печат тръбеше по цял свят за „решаващи победи“. Но много беше рано за врага да ликува.

По призива на партията нови хиляди работници и селяни влязоха в редиците на защитниците на социалистическото отечество. През тези дни партията се разрастваше небивало бързо. Само в централните губернии в нея влязоха над 200 000 души. Хиляди работници и селяни станаха партизани. За ръководене на партизанската борба в Украйна, в която участваха над 50 000 души, беше създадено Задфронтово бюро на ЦК начело със С. В. Косиор. Заедно с нелегалните комунисти в Украйна, Дон и Северен Кавказ мъжествено се бореха комсомолците. Одеската нелегална комсомолска организация наброяваше близо 400 члена. По поръчение на партийните организации комсомолците извършваха безпримерни набези в тила на врага.

Работниците денонощно коваха оръжие за армията. По 24 часа и повече те не напускаха струговете, знаей-

ки, че на армията е нужно оръжие... Хлябът не достигаше. За да помогнат на работниците и армията, селяните правеха големи жертви. В резултат на това през есента на 1919 г. държавата получи тройно повече зърнени храни, отколкото през 1918 година.

През октомври 1919 г. ЦК одобри стратегически план за разгромяване армиите на Деникин. Решено беше главният удар срещу врага да се нанесе по направление Харков—Донбас—Ростов на Дон. През първата половина на октомври започна контранастъпление на войските от Южния фронт. Врагът претърпя сериозно поражение при Кроми, Орел, Воронеж. Опитът на белогвардейците да преминат към отбрана остана безуспешен. През декември те бяха изгонени от Харков и Киев. Пак тогава беше окончателно разгромена и армията на Юденич при Петроград. В началото на януари 1920 г. Червената армия влезе в Ростов на Дон, през март — в Новоросийск. Белогвардейската армия на Деникин и нейните съучастници претърпяха пълен крах. Техните остатъци бягаха зад граница, а една част се укри в Крим. В началото на 1920 г. Червената армия освободи Архангелск и Мурманск, очисти Северна Русия от интервентите. Империалистите обявиха, че вдигат блокадата. Мирният отдих беше завоюван.

Като изтъква значението на тези победи, Ленин казва, че 1919 г. „ще бъде наречена година на нашествието на англо-американския империализъм и на победата над това нашествие...“ (т. 30, стр. 114).

IX конгрес
на РКП (б)

Партията бързаше да използва мирния отдих за най-скорошно възстановяване на народното стопанство.

В началото на декември 1919 г. се състоя VIII Общоруска партийна конференция.

Войната донесе страшни бедствия: разрушени фабрики и заводи, загасени пещи, залети шахти, парализиран транспорт, жесток глад, повсеместни болести.

С какво трябваше да започне възстановяването на съвсем разрушената от войната икономика? С този въпрос се занимава конференцията. Тя набеляза най-близките стопански задачи на държавата. На първо място бяха поставени три главни задачи: осигуряването на хляб, топливо и борбата с епидемиите.

На комунистически съботник. Вторият отляво — М. И. Калинин, вторият отдясно — Г. И. Петровски.

VIII конференция на партията обобща резултатите от двегодишната борба с интервентите и белогвардейците. Обяснявайки успехите на съветския народ, Ленин изтъква, че пролетариатът и неговата партия вдигнаха в защита на социалистическото отечество огромно мнозинство от населението на страната и преди всичко трудещите се селяни. „... В областта на мирното строителство, което ние истински ще разгърнем след победата над Деникин — казва Ленин, — ще извършим още много повече чудеса, отколкото извършихме през тия две години във военната област“ (т. 39, стр. 180).

Огромно значение за разгромването на интервентите и вътрешната контрареволуция имаше Лениновата национална политика, политика на сплотяване на всички народи в Русия. Конференцията отдели голямо внимание на националния въпрос, на ролята на трудещите се от различните нации за постигането на общите победи. Създаденият в хода на гражданската война военно-политически съюз трябваше да се заздравя и подкрепи с икономически съюз. Ленин призоваваше този съюз да се създава най-търпеливо и внимателно, като се спазва строго принципът за самоопределение на нациите.

VIII конференция прие нов устав на партията. В сравнение с устава, приет от VI конгрес, бяха направени някои изменения в определянето на правата и задълженията на партийните членове, а така също беше заострено вниманието върху необходимостта те да спазват партийната дисциплина. В устава се казваше: „Най-строгата партийна дисциплина е първо задължение на всички членове на партията и на всички партийни организации. Постановленията на партийните центрове трябва да се изпълняват бързо и точно“; въведено беше кандидат-членството в партията; предвиждаше се създаването на комунистически фракции във всички непартийни организации и учреждения (в Съветите, профсъюзите).

Работата на конференцията беше важен етап в подготовката на предстоящия IX конгрес на партията, чиято главна задача според Ленин беше да определи пътищата за възстановяване на икономиката.

Борбата на стопанския фронт изискваше колосално напрежение на силите, голямо организаторско изкуство. В навечерието на конгреса Ленин се обърна с писмо към партийните организации. В него той призоваваше всички комунисти да съсредоточат вниманието си върху първостепенните практически задачи на предстоящото мирно социалистическо строителство. „Централен пункт в дневния ред на предстоящия конгрес — писа вождът на партията — е ... въпросът за стопанското строителство.

Този въпрос трябва да стане главен въпрос на партийния конгрес, защото главният въпрос на цялото съветско строителство в Русия (а тъй като тя трябваше да стане огнище на световната революция — в значителна степен и въпрос на международния комунизъм) е преходът от борбата на кървавия фронт към борба на безкръвния фронт, на фронта на труда, на фронта на войната срещу разрухата, за възстановяване, подобряване, реорганизиране и развитие на цялото народно стопанство на Русия“ (т. 30, стр. 405).

Още в началото на февруари 1920 г. на редовната сесия на ВЦИК Ленин постави като първа задача разработването на единен стопански план за възстановяване и преустройство на народното стопанство на страната върху основата на електрификацията. Той постави

задачата да се разработи от научните и техническите специалисти перспективен план за електрификация на Русия, план за нейното издигане на по-висока техническа база.

В редица други изказвания, в беседи и интервюта Ленин подчертаваше, че електрификацията е най-важната от всички огромни задачи, които стоят пред съветската република. „Електрификацията ще прероди Русия — пише той. — Електрификацията, на почвата на съветския строй, ще създаде окончателна победа на основите на комунизма в нашата страна...“ (т. 30, стр. 369).

Висшият орган на властта — ВЦИК — поддържаше Лениновата идея за електрификацията. През март 1920 г. беше създадена Държавна комисия по електрификацията на Русия (ГОЕЛРО), възглавявана от Г. М. Кржижановски. На нея беше възложено да разработи първия в историята научен перспективен план за възстановяване и развитие на народното стопанство — плана за електрификацията на Русия. Съставен беше план, който обхващаше един период от 10—15 години. Той предвиждаше изграждането на 30 големи електроцентрали с обща мощност 1,5 милиона киловата, между които Каширската, Щеровската, Днепровската, Волховската и други. Те трябваше да дават годишно 8,8 милиарда киловатчаса електроенергия срещу 1,9 милиарда, с които разполагаше Русия в 1913 г. Планът предвиждаше също така рационално и равномерно разпределение на промишлеността по цялата територия на страната. Набелязваше се увеличаване на обема на промишлената продукция с 80—100 на сто в сравнение с равнището на 1913 г. и многократно повече в сравнение с 1920 г.

Лениновият план за електрификацията на страната беше обсъден и одобрен от VIII Общоруски конгрес на Съветите. Започна героичната борба на съветския народ за неговото изпълнение. Но тогава имаше доста хора, които считаха, че този план е утопия. Известният английски писател-фантаст Херберт Уелс, след беседата си с Ленин, написа книгата „Русия в мъгла“, в която заявяваше, че „Ленин, макар и да отрича като правоверен марксист всякакви утопии, в края на краищата

сам е затънал в електрическата утопия“. Уелс нарече Владимир Илич „кремълският мечтател“.

През март—април 1920 г. се състоя IX конгрес на РКП (б). На него бяха представени над 600 000 члена. В политическия отчет на ЦК основното внимание беше съсредоточено върху разработването на единен стопански план за възстановяване на промишлеността и на цялото производство в страната. В доклада се посочваше, че е необходимо да се спазва желязна дисциплина и да се укрепва системата на единоначалие, на най-строга отговорност на ръководителя за поверения му участък на работа, да се води безпощадна борба с бюрократизма в държавния апарат. Групата на „демократическия централизъм“ начело със Сапронов и Осински се обяви на конгреса против Лениновия план за възстановяване на икономиката и против принципа за единоначалието в управлението на стопанството. По същество техните предложения се свеждаха до ликвидиране на централизираното управление на икономиката. Конгресът с огромно мнозинство отхвърли тази опасна линия. Той също така решително осъди и другата крайност — опита да се наложат военните методи на стопанско ръководство през целия преходен период от капитализма към социализма. Защитник на тези методи беше Троцки. Той искаше да се въведе военна дисциплина в предприятията и профсъюзите.

Резолюцията на конгреса „За предстоящите задачи на стопанското строителство“ утвърждаваше ленинския курс за възраждане на икономиката. В нея се набелязваше последователност в разрешаването на стопанските задачи — възстановяване на транспорта, създаване на необходимите запаси от зърнени храни, топливо и суровини, развитие на машиностроенето. В резолюцията се подчертаваше особеното значение на електрификацията на народното стопанство и на създаването на тежка промишленост върху нова техническа основа. В нея ясно беше прокарана Лениновата мисъл, че планът за електрификацията е основа на програмата за изграждането на социализма в Съветска Русия. Неговото осъществяване е единствено верен и най-кратък път за превръщането на разорената аграрна страна в могъща индустриална държава.

В. И. Ленин в кабинета си в Кремъл по време на беседата с английския писател Херберт Уелс. Москва, 6 октомври 1920 г.

Конгресът призова профсъюзите да участвуват по-активно във възстановяването на промишлеността и преди всичко в организирането на професионално-техническото образование и на подготовката на ръководни кадри за народното стопанство. Той взе също така решение за постепенно преминаване към принципа на народното опълчение при изграждането на въоръжените сили на републиката. Тази система позволяваше да се запази и засили военната мощ на страната с най-малко отбличане на грудещите се от производителен труд. При тази система работниците и селяните преминаваха военно обучение на краткосрочни сборове по местожителството си.

През април 1920 г. Съветът на работническо-селската отбрана беше преобразуван в Съвет на труда и отбраната (СТО). Това означаваше, че центърът на тежестта се пренасяше върху мирното строителство. Но тъй като заплахата от ново нашествие на империалистите не беше отпаднала, военните въпроси продължаваха да заемат голямо място в дейността на СТО.

Армията беше демобилизирана само частично. Някои нейни части преминаваха в положението на трудови армии. С техните усилия започна възстановяването на Донбас, Урал и железопътните линии. Трудещите се в съветската страна започнаха да изграждат мирния живот с най-голям ентузиазъм. Но отдихът се оказа много краткотраен.

Краят на 1919 г. и 1920 г. бяха ознаменувани с нов мощен подем на световното революционно движение. Класовата солидарност със Съветска Русия обхващаше все нови и нови слоеве на трудещите се. Повишаването на политическото съзнание и на сплотеността на пролетариата се прояви в образуването на комунистически партии в редица страни на капиталистическия свят. Тези много важни изменения в световното работническо и комунистическо движение бяха предмет на внимателно изучаване и обобщаване в произведението на Ленин „„Левичарството“ — детската болест на комунизма“ (април—май 1920).

Този гениален труд беше проникнат от огромната грижа на Ленин за идейното и организационното укрепване на младите комунистически партии. Ленин считаше, че главната задача на неговия труд е да ги запознае с извънредно богатия опит на болшеvizма, който върви в авангарда на световното революционно движение. Той привлече вниманието на всички комунисти върху това, че Октомврийската революция е не само национално, но и международно явление, изразяващо главните закономерности на прехода от капитализма към социализма. Поради това, подчертава Ленин, опитът на Болшевишката партия, която ръководеше подготовката и извършването на социалистическата революция, ще помогне на другите пролетарски партии да открият за себе си всичко, което е общоприложимо, общозадължително в историята на болшеvizма, което неизбежно ще се повтори в другите страни в хода на пролетарските революции. „...Руският пример, пише той, показва на всички страни нещо, и то много съществено, от тяхното неизбежно и недалечно бъдеще“ (т. 31, стр. 6).

Запознаването с опита на РКП (б) помагаше на младите марксистки партии да намерят най-правилните форми за политическо ръководство на масите, пред-

пазваше ги от грешки, които можеха да доведат до сериозни последици.

Произведението „„Левичарството“ — детската болест на комунизма“ представляваше нова значителна крачка в развитието на марксистко-ленинската теория, в разработването на стратегията и тактиката на пролетарските партии в новата историческа епоха. В нея беше развито по-нататък учението за партията от нов тип, за нейната ръководна роля в революционното движение и в системата на диктатурата на пролетариата.

Обобщавайки опита на РКП (б), Ленин показва, че марксистките партии в процеса на тяхната борба за социализъм трябва да водят упорита борба на два фронта: против десния опортюнизъм (реформизъм, ревизионизъм) и против „левичарството“. Те представляват сериозна опасност за световното работническо и комунистическо движение. Без постоянна борба против тях са невъзможни неговите успехи. Въз основа на дейността на Болшевишката партия Ленин показва какви могат и трябва да бъдат формите на борба срещу дясната и „лявата“ опасност в работническото и комунистическото движение.

Сред младите комунистически партии по онова време бяха твърде широко разпространени левосектантските възгледи, които Ленин характеризираше като — „детска болест на комунизма“. По-специално те бяха изразени в искането — „никакви компромиси“, в отричането на необходимостта да се участва в буржоазните парламенти и реакционните профсъюзи. Ленин показва каква вреда нанася левичарството на класовата борба на пролетариата. Болшевишката партия, подчертава той, постигна световноисторическа победа в Октомврийската революция благодарение на това, че в своята революционна борба тя умело използваше целия арсенал от средства, методи и форми (легални и нелегални, мирни и не мирни). В произведението бяха разкрити всички форми на борба, които трябва да се прилагат от марксистките партии. Ленин посочи целесъобразността и необходимостта комунистите да работят във всички организации, където са масите, или които влияят върху масите, включително дори в реакционните профсъюзи и в буржоазния парламент. От същата позиция той постави въпроса за компромисите, блоко-

вете и споразуменията с ония партии и групи, които още се ползват с влияние сред масите.

В Лениновия труд получи по-нататъшно развитие учението за диктатурата на пролетариата, за нейната същност, главни задачи и функции. При това особено внимание беше обърнато на необходимостта да се съобразяваме със специфичните особености на една или друга страна при определянето на пътищата за преминаване към диктатурата на пролетариата и при избирането на нейните политически форми.

Теоретичните и практическите изводи на Лениновия труд залегнаха в основата на решенията на II конгрес на Коминтерна (юли 1920 г.), на който се събраха представители на 41 страни. Знаменателно е, че този конгрес се обърна с призив към работниците от всички страни да се вдигнат в защита на революционна Русия, против която империалистите предприеха нов натиск през пролетта на 1920 г.

Извоюването на мира Като се подготвяше за този натиск, международният империализъм разчиташе на буржоазно-папска Полша и на белогвардейските пълчища на Врангел. Като подстрекаваха продажната клика на Пилсудски към война срещу Съветска Русия, империалистите използваха не само своя икономически и политически натиск върху Полша, но и се опитваха да спекулират с националните чувства на поляците, които бяха жестоко потъпквани от царизма. Привържениците на Пилсудски заблуждаваха полския народ, заявявайки, че интересите на „независимостта и териториалната цялост“ на Полша диктуват необходимостта да бъде започната война против Съветска Русия. Те разпространяваха лъжливи слухове, че руският народ се готвел да завладее Полша и със силата на оръжието да натрапи на полския народ комунизма, че полските комунисти се стремели с всички средства да ускорят това завладяване и т. п.

Опитвайки се да разсее тази лъжа, ВЦИК още в началото на февруари 1920 г. прие обръщение към полския народ. В него се казваше: „Руските работници и селяни побързаха първи да признаят независимостта на полския народ, признаха я без уговорки и веднъж завинаги“. Още преди възстановяването на независимостта на полската държава съветското правителство по ини-

циатива на Ленин издаде на 29 август 1918 г. декрет за анулирането на всички договори и актове за разделянето на Полша, сключени от царска Русия с Прусия и Австро-Унгария. Опровергавайки лъжливите слухове, обръщението на ВЦИК подчертаваше: „... Комунистите в Русия сега се стремят само към едно — да защитят своята собствена земя, своя мирен съзидателен труд; те не се стремят и не могат да се стремят към насилствено установяване на комунизма в чужди страни. Преустройството на Полша в съответствие с интересите на полските трудещи се маси трябва да бъде дело на тези трудещи се маси.“ ВЦИК разясняваше, че враговете на трудещите се класи — помещиците и буржоазията, световният империализъм — се опитват да тласнат във война един срещу друг полския и руския народ. Върховният орган на съветската република призоваваше полското правителство да установи добросъседски мирни отношения между двете държави. Но кликата на Пилсудски започна военни действия против съветската република. Войските на белите поляци завладяха Киев. В тяхна помощ от Крим потегли армията на Врангел.

Пролетариите от Петроград и Москва, от Тула и Иваново-Вознесенск, селяните от Смоленско и Полтавско бяха принудени отново да се откъснат от мирния труд. Отново тяхно оръжие стана винтовката. И както винаги, в първите редици на борбата бяха комунистите. Борбата се разгърна на два фронта. На 23 май 1920 г. бяха обнародвани тезисите на ЦК на РКП (б) „Полският фронт и нашите задачи“. Като призоваваше да се даде решителен отпор на белополските войски, ЦК подчертаваше в тях: „Разгромяването на нападналата ни полска белогвардейска клика нито на йота няма да измени нашето отношение към *независимостта на Полша*“.

През май войските на Западния фронт под командването на Тухачевски преминаха в настъпление. С това те облекчиха положението на Югозападния фронт, чиито войски скоро започнаха да нанасят удари срещу врага, изтласквайки го по посока на Лвов. Тук се сражаваха легендарните герои на гражданската война Котовски и Пархоменко, както и червената конница на Будьони. Войските на Западния фронт освободиха на 11 юли 1920 г. столицата на Белорусия — Минск, Бра-

гът бързо отстъпваше по посока на Варшава. Преследващите го части на Червената армия преодоляха безпримерни трудности. Те преминаха, без да се спират, 700 километра. „Само онзи, който е измерил със своята крачка пътя от Березина до Висла — писа комисарят В. К. Путна, — знае колко трудно е да бъдеш герой. А да бъдеш победител е още по-трудно.“ Според признанието на самия Пилсудски стремителното настъпление на Червената армия хвърли правителството на Полша в паника.

Но успехът на този блестящ пробив не беше затвърден. Армиите на Западния фронт се откъснаха от своите тилови бази и понесоха тежки загуби. Централният комитет на партията взе специално решение да помогне на този фронт с войски от Югозападния. Но прехвърлянето на Първа конна армия от Лвов към Варшава се забави. Войските на Пилсудски атакуваха незащитения фланг на Западния фронт. Червената армия беше принудена бързо да отстъпи.

Създаденото военно положение беше обсъдено на IX партийна конференция, която се откри на 22 септември 1920 г. Като анализира причините за поражението на Червената армия при Варшава, конференцията призова в най-кратки срокове да се ликвидират допуснатите от военното ведомство грешки. Тя одобри предложението на ЦК, че е необходимо да се сключи мир с Полша. Същевременно конференцията призова да се напрегнат всички сили за окончателната победа над враговете на съветската република.

Конференцията разработи също така редица конкретни мерки за засилване ръководната роля на партията в съветската държава. Тя взе решение да се създаде Контролна комисия, призвана да усъвършенствува контрола върху работата на партийния апарат, да помага за укрепване връзките на партията с масите. При губернските комитети се организираха партийни комисии.

През октомври 1920 г. в Рига беше подписано примирие с Полша. Прекратяването на военните действия на този фронт позволи на съветското командване да съсредоточи мощта на Червената армия против белогвардейските войски на Врангел. За командувач на Южния фронт още през септември 1920 г. беше назначен прославеният пролетарски пълководец Фрунзе.

Членове на Революционния военен съвет на фронта бяха: Гусев, един от най-старите дейци на партията, и Бела Кун, виден деец на международното комунистическо движение. В района на бойните действия бяха командирани редица известни партийни, държавни и военни дейци, между които Калинин, Луначарски и Курски.

Преди да замине за Южния фронт, Фрунзе беше приет от Ленин. Те обсъдиха плана за унищожаване армията на „черния барон“ Врангел. Пред войските беше поставена задачата да разгромят врага в Северна Таврия и да освободят Крим, преди да настъпи зимата.

В края на октомври войските на фронта преминаха в настъпление против Врангел от плацдарма при Каховка. За няколко дни армията на Врангел в Северна Таврия беше разгромена. Нейните остатъци отстъпиха в Крим и се разположиха зад перекопските укрепления.

В деня на третата годишнина на Октомврийската революция започна шурмуването на Перекоп и той беше превзет с героичните усилия на бойците от Червената армия. Войските на Врангел се устремиха към морето. На 16 ноември 1920 г. Фрунзе доложи на Ленин: „Днес нашата конница завзе Керч. Южният фронт е ликвидиран.“

Още преди разгромяването на Врангел войските на Туркестанския фронт разбиха интервентите и националистическата контрареволуция в Средна Азия и Казахстан. Тук навсякъде беше установена съветска власт. Наред с Туркестанската АССР, провъзгласена на 30 април 1918 г., през април 1920 г. беше образувана Хорезмската народна съветска република, а през октомври — Бухарската народна съветска република. Червената армия се притече на помощ и на народите в Закавказието. И тук обединените сили на вътрешната и външната контрареволуция бяха разгромени. По-късно бяха образувани Азърбайджанската, Арменската и Грузинската съветски републики.

Към края на 1920 г. главните сили на интервентите и белогвардейците бяха разгромени. Но те успяха да възстановят буржоазната власт в Естония, Литва, Латвия и Финландия. Под властта на панска Полша попаднаха Западна Белорусия и Западна Украйна. В 1920 г. съветската държава подписа мирни договори с прибалтийските държави.

През есента на 1922 г. беше ликвидирано последното

огнище на войната — в Далечния Изток. В героичните битки при Волочаевка и Спаское Червената армия разгроми окончателно белогвардейците. Владивосток беше освободен от интервентите.

Съветският народ и неговата Червена армия удържаха велика победа над антисъветската коалиция на силите на международния империализъм и буржоазно-помешчическата контрареволуция. Обобщавайки резултатите от тази победа, Ленин отбеляза, че съветската власт извърши нещо, което може да се нарече чудо, защото в борбата против международния капитал успя да удържи нечувана, невероятна победа, каквато светът не е виждал.

Организатор и вдъхновител на световноисторическата победа на съветския народ и неговата Червена армия беше Болшевишката партия. Тя превърна страната в единен боен лагер, обедини работническата класа и трудещите се селяни в нерушим съюз, който изигра решаваща роля за постигането на победата над врага. С нейни усилия беше създадена Червената армия, която в края на войната наброяваше около 5 милиона души. На фронта, където се решаваше съдбата на революцията, партията изпрати през първата година на войната около 30 000 комунисти, през втората година — вече 120 000, а в 1920 г. — около 300 000 комунисти, което съставляваше половината от цялата партия. Комунистите проявяваха безпримерна издръжливост, героизъм, безпределна преданост към делото на революцията, увличайки със своя пример стотици хиляди безпартийни.

Като защитиха в героичната борба завоеванията на Октомври, работниците и селяните показаха пред цял свят, че е невъзможно да бъде победен един народ, който защитава строй, носещ благополучие на трудещите се класи.

ВЪПРОСИ ЗА СЪБЕСЕДВАНЕ:

1. Комунистическата партия — организатор на разгрома на интервентите и белогвардейците.
2. VIII конгрес на партията, неговите решения и историческото му значение.
3. Трудът на В. И. Ленин „„Левичарството“ — детската болест на комунизма“ и неговото значение.

Борбата
на партията
за победа
и укрепване
на социализма
(1921 – юни 1941)

Ние се учим как да строим по-нататък сградата на социализма в една дребноселска страна... На всяка цена, колкото и тежки да са мъките на преходното време, бедствията, гладът и разрухата, ние няма да паднем духом и ще изведем делото си до победен край.

В. И. Ленин

ПАРТИЯТА — ОРГАНИЗАТОР НА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕТО НА НАРОДНОТО СТОПАНСТВО (1921—1925)

Извоюваният мир.
X конгрес на
партията

Началото на 1921 година. По релсите пъплят войнишки ешелони. С тази гледка и с този шум, с доли-тащите от конските вагони песни хората са свикнали през четирите години империалистическа и трите години гражданска война. Но сега тези влакове са необикновени: те се връщат от фронта. Вече няма фронт-ове нито на север, нито на запад, нито в Крим. Започнала е частичната демобилизация на армията. И макар че ингервентите и техните слуги още се разпореждаха в Далечния Изток, макар че продължаваха военните провокации в Закавказието и в Средна Азия, в общи черти гражданската война бе приключила.

— Другари, ние за пръв път се събираме на конгрес при такива условия, когато върху територията на Съветската република няма вражески войски, поддържани от капиталистите и империалистите от целия свят.

С тези думи се обърна Ленин към делегатите на X конгрес на РКП (б) — представители на близо 740-хи-лиятния отряд на комунистите. Този конгрес, който засе-дава от 8 до 16 март 1921 г., влезе в историята като важен етап в развитието на страната, в живота на пар-тията.

Международното положение на Съветската държава беше се променило. Още преди конгреса Ленин отбе-лиза, че победата в гражданската война е осигурила най-важното: „възможността за съществуването на про-летарската власт и на Съветската република дори в случай на забавяне на социалистическата революция

в целия свят... Ние си извоювахме условия, при които можем да съществуваме наред с капиталистическите държави, принудени сега да влязат в търговски отношения с нас“ (т. 31, стр. 420—421, 422).

След като установи нормални дипломатически отношения с редица съседни държави, през март 1921 г. (в дните, когато заседаваше конгресът) съветското правителство сключи търговско споразумение с Англия, която по този начин фактически призна съветската власт. Скоро примерът на Англия бе последван и от други страни. А само след една година съветското правителство официално ще бъде поканено на международната икономическа конференция в Генуа (Италия), а после постигна нова победа: сключването на договор с Германия за установяване на дипломатически отношения. Така много западни държави започнаха да признават съветската власт и юридически.

Щом бяха постигнати решаващите победи в гражданската война, партията пристъпи към прехвърляне на главните сили за борба със стопанската разруха. Пред X конгрес Ленин подчерта:

— Русия излезе от войната в такова положение, че нейното състояние прилича на премазан от бой човек: седем години я биха, сега и с патерици да може да ходи — пак добре! В такова положение се намираме.

Делегатите слушаха Илич и мислено виждаха панорамата на измъчената от войната страна: хвърлени във въздуха мостове, застинали заводи, наводнени мини, угаснали високи пещи, буренясали и изровени от окопи полета. Производството на тежката промишленост бе намаляло повече от 7 пъти. По добив на каменни въглища и нефт страната беше върната назад в XIX век, а по производството на чугун — до равнището, на което се е намирала по времето на Екатерина II. Общото производство на селското стопанство бе намаляло близо 2 пъти, а стоковото — 4 пъти. Не стигаха хлябът, солта, кибритът. Производството на захар бе намаляло близо 45 пъти. Парчето сапун беше станало скъпоценност. Чуждата военна интервенция и икономическата блокада погълнаха най-малко една четвърт от националното богатство, с което страната разполагаше преди 1918 г. Към разрухата се прибавиха масовите епидемии и гладът.

Трудностите не се изчерпваха с това. В партийния печат все по-често се срещаха тревожните думи: „политическа криза“. Селяните изказваха все по-сериозно недоволство от изземването на храните и забраната на търговията. „Това беше — каза Ленин — пръв и, надявам се, последен път в историята на Съветска Русия, когато големи маси на селячеството не съзнателно, а инстинктивно, по настроение бяха против нас“ (т. 33, стр. 420). Съюзът между работническата класа и селячеството беше отслабнал. Определено недоволство се проявяваше и в средата на работническата класа, която през годините на войната изтърпя най-големи лишения (жизненото равнище на работниците беше се понижило близо 3 пъти). Работническата класа оредя. За да се изхранят, мнозина работници заминаваха за селата, където се превръщаха в занаятчии. Това представляваше процес на декласиране на работническата класа. По този начин социалната база на съветската власт се стесняваше.

Ленин не криеше трудностите. Суровата действителност звучеше в изказванията му на конгреса.

Стигна се до бунтове в селата и стачки в градовете, възглавявани от кулаци, есери, меншевики и други прагове на болшевиизма, които повторно използваша кидетския лозунг „Съвети без комунистите“. Той изразяваше новата тактика на класовия враг, насочена към „преместване“ на властта от ръцете на болшевиките и предаването ѝ на предреволюционните господари не посредством провалилата се открита интервенция и гражданска война, а чрез взривяване на съветския строй отвътре.

Бунтовете обхванаха част от Сибир, Украйна, Тамбовска губерния и редица други райони от страната. А в началото на март 1921 г., в навечерието на конгреса, избухна бунтът в Кронщад. Положението беше толкова сериозно, че петроградската делегация сметна за невъзможно да замине за Москва; част от делегатите, пристигнали за конгреса от други райони, бе мобилизирана за ликвидиране на бунта.

Редица местни партийни организации също изпратиха там комунисти. За командувач войските против мутежниците бе назначен М. Н. Тухачевски. Крепостта бе превзета с едновременен удар от юг откъм Ораниен-

баум и от север откъм Сестрорецк. Южната група войски, в която се вляха делегатите на X партиен конгрес, бе поверена на един от видните военни специалисти на партията А. И. Седякин. Комисар на групата беше К. Е. Ворошилов. Северната група бе сформирана от червени военни курсанти. Техен командир беше Е. С. Казански, комисар — Е. И. Вегер.

По леда на Финския залив под огъня на тежките оръдия и картечните вървяха ветерани на революцията, видни партийни работници като А. С. Бубнов и В. П. Затонски, вървяха и млади делегати на конгреса: Александър Фадеев — бъдещ писател, Иван Конев — бъдещ маршал на Съветския съюз, Иван Тевосян — бъдещ народен комисар и заместник-председател на Министерския съвет на СССР... Шрапнелите и куршумите не щадят бойците. Загина лекарят И. В. Русаков, член на партията от 1904 г.; падна на леда Герасим Фейгин, делегат на партийния конгрес, поет, секретар на Иваново-Вознесенския губернски комитет на Комсомола, и много други.

Бунтовете бяха най-острата проява на недоволството от изземването на храните. Наложително стана незабавното преразглеждане на възникналите през годините на войната методи за ръководене на стопанството и обществения живот.

Но по този въпрос в партията тогава нямаше единство на мненията. Няколко месеца преди конгреса кипя острата вътрешнопартийна дискусия по въпроса за ролята на профсъюзите в съветското общество. Фактически ставаше дума за методите, които партията трябваше да прилага в ръководенето на народните маси при изграждането на социализма. Основната борба се водеше между три платформи: ленинската, троцкистката и анархо-синдикалистката.

Огромното мнозинство от членовете на партията и делегатите на X конгрес подкрепяше първата — тя се наричаше платформа на 10-тимата, защото беше подписана от десет членове и кандидат-членове на ЦК: от Ленин, Зиновиев, Томски, Рудзутак, Калинин, Каменев, Лозовски, Петровски, Артём (Сергеев) и Сталин.

В основата на тази платформа залегна Лениновата идея за профсъюзите като школа за управляване, школа за стопанисване, школа за комунизъм. След обсъж-

дане и дребни редакционни уточнения конгресът утвърди Лениновата платформа като резолюция „За ролята и задачите на профсъюзите“.

Троцкистите издигаха „левичарски“ лозунги за „одържавяване“ на профсъюзите, за сливането им със стопанските органи. Когато анализираше същността на позицията на Троцки, Ленин подчерта, че тя е „теоретически погрешна . . . политически нетактична и вредна“ (Соч., т. 42, стр. 392). Конгресът отхвърли платформата на троцкистите.

Същата съдба сполетя и така наречената „работническа опозиция“, която изпадаше в противоположната крайност. Тя се оглавяваше от Шляпников, Колонтай и други. Техните предложения имаха анархо-синдикалистски характер. Анархо-синдикализмът е дребнобуржоазно течение в международното профсъюзно движение, намиращо се под влияние на анархистическите идеи. Анархо-синдикалистите провъзгласяват професионалните съюзи (на френски — „синдикати“) за единствената организация, която може да осигури победа над капиталистите, а след събарянето им трябва да стане органът, управляващ производството и разпределението. По такъв начин анархо-синдикалистите отричаха великата преобразователна роля на партията на комунистите и на диктатурата на пролетариата. По този път фактически беше тръгнала „работническата опозиция“. Тя настояваше за изземане на стопанското управление от ръцете на социалистическата държава и за предаването му на „конгресите на производителите“, където мнозинство щяха да представляват селяните, домашните производители и занаятчиите — преобладаващата част от населението на страната. Това би довело до разводняване на работническата класа и нейните организации в океана на дребнобуржоазната стихия, а следователно и до гибел на диктатурата на пролетариата. Ленин нарече предложенията на „работническата опозиция“ демагогия, която ще се използва от дребнобуржоазните, анархистическите и контрареволуционните елементи. Същевременно Ленин отбеляза на конгреса, че „доколкото „работническата опозиция“ защитаваше демокрацията, доколкото тя поставяше здрави искания, ние ще направим максимум за сближаване с нея . . .“ (т. 32, стр. 211).

Значението на решенията на конгреса по вътрешно-партийните въпроси се състоеше в опазването на единството на партията — главното условие за нейната сила и влияние. X конгрес на РКП (б) прие Лениновата резолюция „За единството на партията“ и гласува за незабавно разтуряне на всички фракции. Ленин смяташе, че в условията на остра класова борба и стопанска разруха дискусиата за профсъюзите е „недопустим разкош“. Тя откъсваше вниманието и силите на партията от неотложните задачи по възстановяването на стопанството. С резолюцията „За единството на партията“ конгресът създаде организационни гаранции срещу фракционността. На ЦК бяха дадени извънредни полномощия в борбата за единство. ЦК получи правото да изключва от партията членове на ЦК за нарушаване на дисциплината и фракционни действия. Това решение изигра изключителна роля в живота на партията, в организационното разгромяване на по-късните опозиции.

Обстановката, която беше се създавала в страната през пролетта на 1921 г., наложи вземането и на други неотложни решения. Главна задача беше заздравяването на съюза между работническата класа и селяните. Ленин наричаше този съюз „най-чудодейната сила в света“. Съюзът между работниците и селяните можеше да бъде заздравен само на икономическа основа. На партията ѝ предстоеше да определи как ще се строи социализмът — дали без използване на стоково-паричните отношения (които се смятаха от мнозина комунисти за присъщи само на капитализма), или на базата на стопанската сметка, на използването на стокооборота. Ленин набеляза решението на тази проблема: новото общество трябва да се изгражда „не върху ентусиазма непосредствено, а с помощта на ентусиазма, роден от великата революция, върху основата на личния интерес, на личната заинтересованост, на стопанската пресметливост... Така ни казва животът“ (т. 33, стр. 39—40). На X конгрес на РКП (б) партията възприема този извод и променя икономическата политика.

Най-много внимание конгресът посвети на един въпрос, който не фигурираше в първоначално оповестения дневен ред — за замяната на изземването с продоволствен данък. Това решение узря в процеса на широката

предварителна работа на партията. Някои от чертите на непа Ленин беше определил още през пролетта на 1918 г. в произведението си „Предстоящите задачи на съветската власт“. Той съществено ги разви през време на подготовката на X конгрес на партията и в докладите си пред конгреса — в политическия отчет на ЦК и в доклада за продоволствения данък.

В. И. Ленин посочи, че изземването лишава селяните от икономически стимули в производството, защото не се съобразява със стопанските резултати и им оставя само минимума продукция, необходим за лично потребление на семейството. А продоволственият данък, първо, беше по-малък от изземването и, второ, се обявяваше предварително (преди сеитбата). Той не можеше да бъде увеличаван през годината. Следователно всички излишъци от продукцията след издължаването на данъка оставаха у селянина.

Но това беше само една част от проблемата за създаването на материални стимули в селското стопанство. А как на практика би могъл селянинът да реализира излишъците от своето производство? Само чрез търговията. Тук ярко се прояви творческият характер на Лениновия подход към икономиката. Ленин решително заяви пред конгреса, че трябва да се премине към „свобода на оборота“.

Делегатите се стъписаха, когато чуха тези думи. И не без основание. На някои това им се струваше необосновано предаване на завоювани позиции, потъпкване на основните представи за социализма. Мнозина не разбираха, че стесняването на стоково-паричните отношения в условията на гражданската война е било извършено по принуда. Забраняването на търговията се обясняваше с намаляването на производството и с произтичащата оттук необходимост да се въведе централизирано разпределение на ограничените ресурси на продоволствие, суровини и т. н. Напълно естествено е, че през годините на военния комунизъм всички постановления на партията и държавата бяха насочени срещу „свободата на търговията“. Делегатите помнеха, че само преди година и нещо по повод лозунга на есерите „свобода на търговията“ лично Илич беше казал: „... на това никога няма да се съгласим, по-скоро ще загинем всички, отколкото да направим отстъпки в това“ (т. 30,

стр. 221). В оня момент свободата на търговията би усложнила тежкото положение на съветската власт. Но след като буржоазията претърпя поражение във войната, партията вече можеше да се залови с възстановяването и развитието на стопанството. А това беше невъзможно без създаването на материални стимули в производството и, по-специално, без възраждането и разширяването на стоково-паричните отношения. Величието на Ленин като теоретик и политик се състоеше точно в това, че той не превърна стария си извод в догма, а обоснова мисълта, че преминаването от капитализма към социализма не само не означава отказване от стоково-паричните отношения, но, напротив, налага тяхното допускане и развитие. Само така можеше да се възроди общоруският вътрешен пазар, без който икономиката не беше в състояние да се предвижи напред.

Делегатите се вълнуваха най-много по повод на неизбежното при възстановяването на частната търговия съживяване на капитализма. На този остър въпрос Ленин отдели доста място в своя доклад:

— Можем ли да възстановим донякъде свободата на търговията, свободата на капитализма за дребните земеделци, без да подкопаваме с това корените на политическата власт на пролетариата? ... Можем, защото в случая е важна мярката.

И Ленин поясни, че когато командните височини се запазят в ръцете на социалистическата държава, свободната търговия ще помогне да се съживи стопанството и да се получи необходимото за възстановяването на промишлеността количество продоволствие и суровини. Следователно, подчерта Ленин, ние като държава ще прибавим към политическата си власт и икономическа власт. А това ще доведе до укрепване на диктатурата на пролетариата.

Всички се съгласиха да бъде заменено изземването с продоволствен данък, но Лениновата мисъл не бе осъзната веднага в целия ѝ обем. Така например народният комисар по продоволствието А. Д. Цурюпа, един от най-близките съратници на Ленин, който скоро след това стана негов заместник в Съвета на народните комисари, отначало смяташе, че кооперациите трябва да останат организационно подчинени на държавата в лицето на Народния комисариат по продо-

волствието. Това, естествено, би попречило на кооперацията да се развие като самостоятелна стопанска организация на масите, която заедно с държавата можеше да води на пазара борба с частника. В основата на представите от този род стояха идеализацията на военния комунизъм и неправилното разбиране на търговията като инструмент, присъщ само на капиталистическата икономика.

Скоро правотата на Ленин стана очевидна. Партията решително подкрепи провъзгласения от него курс към изграждане на социализма с помощта на новата икономическа политика. Укрепна съюзът на работническата класа със селяните. Порасна авторитетът на партията. „Сред народната маса ние все пак сме капка в морето — казваше Ленин — и ние можем да управляваме само тогава, когато правилно изразяваме онова, което народът съзнава“ (т. 33, стр. 301).

В многонационалната съветска страна провеждането на единна държавна политика до огромна степен зависеше от това, ще бъдат ли въввлечени в социалистическото строителство трудещите се от изостаналите национални покрайнини. Пред X конгрес бе изнесен докладът на народния комисар на националностите Сталин „Предстоящите задачи на партията по националния въпрос“. Конгресът подчерта, че националният въпрос не се сменя от дневен ред. Сега неговата същина се заключаваше в ликвидирането на наследеното от капитализма фактическо неравенство в равнищата на социално-икономическото, политическото и културното развитие на народите. Решаването на тази задача беше тясно свързано с възстановяването на народното стопанство, с неговото социалистическо преустройство.

Успешното решаване на националния въпрос беше невъзможно без преодоляването на уклоните от пролетарския интернационализъм. Конгресът решително осъди местния национализъм — изтикването на преден план на националните, а не на класовите интереси на трудещите се. В онези условия главна опасност представляваше великодържавният шовинизъм, нежеланието да се държи сметка за националните особености на народите. Конгресът отбеляза, че „ликвидирането на националистическите и преди всичко на колонизатор-

ските люшкания в комунизма е една от най-важните задачи на партията в покрайнините“.

X конгрес обсъди най-важните икономически, социални, политически и вътрешнопартийни въпроси. На партийно-възпитателната работа посвети доклада си един от ветераните на болшеvizма — М. С. Олмински. „Ще мине известно време — каза той — и младите комунисти ще литат: „А какво представляваше Февруарската революция? А какво представляваше Октомврийската революция?“ Без изучаване на историята на РКП(б) е невъзможно „да се разбере душата на партията““.

„„Към масите!“ — това е главният лозунг на X конгрес“. С тези думи завършваше обръщението на първия пленум на ЦК, избран от конгреса, към партията. Курсът беше изработен. Предстоеше неговото осъществяване.

XI конгрес на
партията

„Можем ли да кажем какво строим?“ — питаха се някои комунисти, като гледаха изпълзелите от всички пролуки частни търговци и фабриканти. Завоят беше толкова остър, че недостатъчно зрелите членове на партията и мнозина безпартийни погрешно изтъкуваха непа като неоправдана отстъпка пред капитала, без да забелязват същността на новата икономическа политика — укрепването на съюза между работническата класа и селяните. „Сега ние отстъпваме, привидно отстъпваме назад, но ние правим това, за да можем... след това да се засилим и да скочим по-далеч напред.“ Така охарактеризира Ленин смисъла на „отстъплението“.

Не по-малко опасна заблуда беше представата, че непът е чисто тактическа краткотрайна мярка в политиката на партията. Традициите на военния комунизъм се оказаха трудноизкореними. Борбата с тях изискваше много сили и време.

Партията винаги, но особено в този преломен момент, е отделяла много внимание за разясняването на своята политика. Огромна роля в това отношение играеха статиите, брошурите и изказванията на Ленин. През април 1921 г. той завърши труда си „За продоволствения данък“, който започна да пише веднага след X конгрес на партията. В него е дадена научна обоснов-

ка на обективната необходимост от новата икономическа политика. На същия въпрос бяха посветени и редица следващи Ленинови статии и доклади: „По случай четвъртата годишнина на Октомврийската революция“, „За значението на златото сега и след пълната победа на социализма“, „Пет години руска революция и перспективите на световната революция“ и други.

Цялата 1921 г. се окачествява от Ленин като *„търсене на икономическа политика“*. През пролетта на 1921 г. навсякъде бяха проведени партийни конференции и събрания, на които се обсъждаха и конкретизираха решенията на X конгрес на РКП(б). Практиката от няколко месеца не даде голям материал. Той бе анализиран от X Общоруска партийна конференция, свикана предсрочно през май 1921 г. Именно тук Ленин в полемика с погрешните представи за непа като краткотрайна мярка обоснова извода, че не път е „политика, която ще трябва да се провежда сериозно и дълго“.

Животът отговори и на един въпрос, който не беше изяснен докрай на X конгрес: какви са границите и характерът на „стопанския оборот“? Отначало се предполагаше, че към търговия ще преминат само частните стокопроизводители (селяните и занаятчиите). А стопанските отношения на социалистическите предприятия помежду им и с дребностоковото селячество се предвиждаше да бъдат изградени на базата на прекия продуктообмен, без пари и без търговия.

Но още през октомври 1921 г. Ленин отбеляза, че стокообменът се е компрометирал, „частният пазар излезе по-силен от нас и вместо стокообмен се получи обикновена покупко-продажба, търговия“ (т. 33, стр. 80). Оттук произтичаше изводът, че „отстъплението“ от военния комунизъм спрямо търговията само в частния сектор е недостатъчно. Трябва да се премине към стоково-парични отношения и в социалистическия сектор на народното стопанство. Ленин обосновава мисълта, че парите и търговията са необходими лостове за развитието на социалистическата икономика. Основното съдържание на новата икономическа политика се състоеше следователно съвсем не в това, че тя е една отстъпка на частнособственическите тенденции на селянина. Важно беше да се укрепят и развият икономиче-

ските стимули на стопанското строителство. Това създаваше условия за стабилизиране и развитие на социалистическия сектор в стопанството (т. е. на държавните фабрики, совхозите, колхозите и т. н.). Така се подготвяше икономическата основа за ново настъпление срещу капиталистическите елементи. Но сега това настъпление се разгръщаше с целия арсенал на икономическите средства за борба.

Партията винаги е виждала задачата си в борбата за народните интереси. В оня момент най-важно беше да се облекчи положението на трудещите се чрез възстановяване на производството на продукти на промишлеността и селското стопанство.

Решаването на всички основни стопански и политически въпроси тогава зависеше от възраждането на селското стопанство. Продоволственият данък създаде благоприятна за това обстановка.

Съживяването на икономиката започна още през първата година на непа. То щеше да е по-явно, ако не беше настъпило едно ново тежко бедствие — сушата и гладът през 1921 г.: нивята се спекоха, селата обезлюдяха, тълни гладни напуснаха родните си места, за да търсят парче хляб. Гладуваха 34 губернии: Поволжието, Северен Кавказ, част от Украйна и други райони — 30 милиона души. До пролетта на 1922 г. от глад измряха близо 1 милион души. Страната напругаше всичките си сили, за да се справи с бедствието. Спешно се създаваха продоволствени резерви в районите, които не бяха засегнати от сушата. Събираха се средства за подпомагане на гладуващите. Вземаха се мерки за закупуването на жито в чужбина. Само благодарение на изключителните усилия на партията и държавата това страшно стихийно бедствие можа да бъде преживяно с огромен труд. 1922 г. бе плодородна и селото малко по малко започна да се изправя на краката си.

Партията продължаваше да усъвършенствува и развива икономическата си политика. XI партийна конференция (декември 1921 г.) посочи като основна задача на партията ръководенето на стопанската работа. Конференцията призоваваше тази работа да се води в такава насока, че при съобразяване със законите на пазара той да бъде овладян и чрез строго обмисле-

ни, „построени върху държането на точна сметка за пазарния процес икономически мероприятия да вземем в свои ръце регулирането на пазара и на паричното обръщение“ („ВКП(б) в резолюции...“, т. I, стр. 507).

Новото, което се появи в работата на партията през първата година на непа, бе обобщено от XI конгрес на РКП(б), който се състоя от 27 март до 2 април 1922 г. Освен отчетите на ЦК, на ревизионната комисия, на ЦКК и на делегацията на РКП (б) в Коминтерна конгресът обсъди въпросите: за професионалните съюзи, за Червената армия, за финансовата политика, за укрепването на партията. В политическия отчет на ЦК Ленин формулира главния извод:

— Една година ние отстъпвахме. Сега от името на партията трябва да кажем: стига! Целта, която преследвахме с отстъплението, е постигната. Този период приключва или е приключил.

Като поставяше задачата да се премине в настъпление, Ленин, разбира се, не приканваше към връщане на позициите на военния комунизъм, също както „отстъплението“ не беше прекратяване на социалистическото строителство. Настъплението срещу капитализма можеше да се разгърне само върху нова основа — върху основата на непа. Това изискваше организационно, теоретично и дори психологическо „превъоръжаване“ на онези комунисти, които погрешно смятаха, че търговията и социализмът са несъвместими. Ленин изрази тази задача с известния лозунг: „Комунистите трябва да се научат да търгуват“. Само така бе възможно икономически да се укрепят и разшири социалистическият сектор в народното стопанство, с които се свързваше цялото бъдеще на страната.

В. И. Ленин учеше комунистите да преценяват обстановката трезво и самокритично. Пред XI конгрес той каза:

—Пролетариатът не се страхува да признае, че в революцията някои работи е можал да направи великолепно, а някои — не дотам. Всички революционни партии, които са загивали досега, загиваха, защото се главозамайваха и не можеха да видят в какво се състои силата им, страхуваха се да говорят за своите слабости. А ние няма да загинем, понеже не се страху-

ваме да говорим за слабостите си и ще се научим да преодоляваме слабостите.

Преустройството на всички партийни и стопански органи съобразно с новите условия на работа (стопанската сметка, паричното обръщение и т. н.) приключи в общи черти към втората половина на 1922 г. То беше продиктувано от задачите на борбата за социализъм, която беше борба не на живот, а на смърт.

„На тези неща трябва да гледаме трезво: кой ко-го?“ — така поставяше въпроса Ленин.

Партията се грижеше за монолитността на своите редици. Когато бе открит XI конгрес, в нея членуваха 532 хиляди души — с около една четвърт по-малко, отколкото предната година. Това беше резултат от първата масова партийна чистка, която започна през втората половина на 1921 г. Чистката засегна онези, които бяха изразители на дребнобуржоазни възгледи, както и карьеристичните елементи, нахлули в партията, след като тя стана управляваща.

Усложняването на задачите налагаше да се обърне внимание и на въпросите на структурата на партийния и държавния апарати, да се разграничи по-ясно дейността на партийните и държавните органи. Ленин писа за това преди конгреса, като отбеляза, че трябва „за партията да се остави общото ръководство на работата на всички държавни органи заедно, без сегашната твърде честа, безредна, често пъти дребнава намеса“ (т. 33, стр. 247). Извършва се вътрешно разграничаване на функциите и в ръководството на партията. При това наред с Политбюро и Оргбюро с течение на времето се увеличава значението на Секретариата на ЦК. На първия пленум на ЦК след XI конгрес за Генерален секретар на ЦК бе избран членът на Политбюро И. В. Сталин.

Партията решава и други организационно-политически проблеми. На дневен ред излезе задачата за обединяването на съветските републики в единна държава.

Партията —
организатор
на Съюза на ССР

Историята познава голям брой многонационални държави. Между тях не е имало нито една, в която всички народи да са били равноправни.

За пръв път такава държава възникна в резултат от победата на Великия октомври. Болшевишката партия

не само провъзгласи, но и на практика реализира основния принцип на националната си програма: право на националностите на самоопределение, включително до отделянето им и до образуването на самостоятелни държави. На територията на гигантската страна възникнаха редица автономни и самостоятелни съветски национални републики. Между тях се създадоха трайни връзки. „Ние искаме *доброволен* съюз на нациите — писа Ленин, — такъв съюз, който да не допуска никакво насилие на една нация над друга, който да е основан върху най-пълно доверие, върху ясно съзнание за братско единство, върху напълно доброволно съгласие“. Ленин предупреждаваше, че този „съюз не може да се осъществи изведнъж, до него трябва да се стигне с най-голямо търпение и предпазливост“ (т. 30, стр. 291).

Необходимите условия за утвърждаване на съюза на нациите съществуваша. В тясно единство народите бяха извършили революцията. Те имаха една цел — социализма. Важен фактор за единството беше съществуването на обща Комунистическа партия — РКП(б). Комунистическите партии на републиките действуваша като отряди на тази армия на комунистите-ленинци.

Центърът, около който се сплотяваха съветските републики, беше РСФСР. Съветска Русия даде първия пример за национално-държавно строителство. Тя се утвърди като свободен съюз на народите, обединени на базата на социалистическата национална автономия.

За да защитят завоеванията на революцията, включително и националната си независимост, РСФСР и другите съветски републики още през годините на гражданската война сключиха помежду си редица двустранни договори и по този начин създадоха тесен военно-политически съюз. С всяка изминала година връзките между републиките крепнеха. Така например според договора, подписан в края на 1920 г., се извърши обединяване на редица държавни органи на РСФСР и УССР: на народните комисариати по военните и морските работи, външната търговия, финансите, транспорта, пощите и телеграфите, труда, Върховния съвет на народното стопанство. По-късно двустранни договори с РСФСР сключиха също Белорусия и републи-

ликите от Закавказието. Това беше важен етап в национално-държавното строителство.

По такъв начин в началото на 20-те години проличаха две основни форми на социалистическа федерация: едната се градеше върху автономията (РСФСР), другата се изразяваше в двустранните договори на РСФСР с другите самостоятелни съветски републики.

Преминаването към непа засили стремежа към тясно обединяване на републиките, спомогна да се развият стопанските връзки между тях. Колкото повече излизаха на преден план стопанските задачи, толкова поясно ставаше, че предишните договорни форми на връзка вече не са достатъчни. Те можеха да осигурят само координирането на стопанската дейност на републиките, докато възраждането на икономиката изискваше обединяване на всички ресурси на страната в рамките на единна държава. В тези условия обединителното движение на народите, възглавено от Комунистическата партия, се издигна на качествено ново стъпало.

През пролетта на 1922 г. Азърбайджанската, Арменската и Грузинската съветски републики, използвайки натрупания вече опит на съветските федеративни връзки, се обединиха. Така възникна Закавказката съветска федеративна социалистическа република (ЗСФСР), която съществува до 1936 г.

През пролетта и лятото на 1922 г. партийните организации на Украйна, Белорусия и Закавказието обсъждаха начините за по-тясно обединяване с РСФСР и се обърнаха към ЦК на РКП(б) с молба да разработи принципите и формите на една единна съветска държава. Това беше сложна задача.

За изработването на проект за новото държавно обединение ЦК на партията създаде комисия, в която влязоха и представители на УССР, БССР и ЗСФСР. Ленин не можа да вземе участие в нея: той беше болен. В процеса на работата на комисията Сталин предложи план за „автономизация“. Той беше преценил едностранчиво практиката на взаимоотношенията на РСФСР с другите съветски републики и предложи всички съветски републики да се обединят в рамките на РСФСР с правото на автономия, като признаят държавните органи на Руската република за висши органи на един-

ната държава. Този план беше погрешен: той съдържа-ше елементи на великодържавен шовинизъм.

Партийните организации на Украйна, Белорусия и Грузия не подкрепиха плана за „автономизация“. Пролетарите сериозни разногласия във възгледите. Но никой не направи тогава приемливи за всички предложения. Комисията прие като основа проекта за „автономизация“ и го препоръча на пленума на ЦК.

Въпреки че беше болен, В. И. Ленин се запозна с документите на Комисията по националния въпрос. На 26 септември 1922 г. той изпрати до членовете на Политбюро писмо, в което остро разкритикува проекта за „автономизация“ и формулира идеята за създаването на съюз на равноправни съветски републики. Формулата „влизане“ на републиките в РСФСР по негова препоръка трябваше да се замени с принципа „обединяване заедно с РСФСР“ в съюзна Съветска социалистическа държава на базата на пълно равноправие. Ленин подчерта необходимостта от създаването на общосъюзни органи, стоящи над РСФСР също толкова, колкото и над другите републики. Защищавайки принципа на пълното равенство на обединяващите се съветски национални републики, той писа: „...ние се признаваме за равноправни с Украинската ССР и другите и заедно и наравно с тях влизаме в новия съюз, новата федерация“ (Соч., т. 45, стр. 211).

Пленумът на ЦК на РКП(б), а след него и партийните и държавните органи на републиките единодушно приеха Лениновия план. Въз основа на него бе проведена цялата практическа работа по подготовката на Декларацията и Съюзния договор за образуването на Съюза на съветските социалистически републики. На 30 декември 1922 г. на I Всесъюзен конгрес на съветите бяха утвърдени тези исторически документи. През следващата година сесията на ЦИК на СССР избра първото съюзно правителство — Съвета на народните комисари на СССР начело с Ленин. На II Всесъюзен конгрес на съветите (1924 г.) бе приета Конституцията на СССР. Така бяха положени законодателните основи на многонационалната държава от нов тип — съюзната социалистическа държава, която се циментира от единството на строя, от общността на целите, от принципите на пролетарския интернационализъм, братското сътрудни-

чество и равноправието на всички съветски народи и от пълната доброволност на тяхното държавно обединение.

Заветите на вожда.
XII конгрес на
партията

Денят 20 ноември 1922 г., понеделник, по нищо не се различаваше от другите напрегнати трудови делници. Когато над Москва започна да се сгъстява студеният здрач, в сградата на Большой театър се събраха на разширен пленум депутатите на Московския съвет. Техните изморени, съсредоточени лица, загрубели от работа ръце и охлузени куртки говореха за трудностите, които преживяваше народът.

Изведнъж залата сякаш се преобрази. Някаква сила заличи умората от лицата. Бурята от ръкопляскания и мощният ехтеж на „Интернационала“ достигнаха до улицата. Пред депутатите, навел напред глава, нетърпеливо очаквайки да стихнат овапните, стоеше Владимир Илич Ленин. И ето че млъкналата зала слуша вожда на партията.

— По-рано комунистът казваше: „Аз давам живота си“, и това му се струваше много просто, макар че не всеки път беше толкова просто. А сега пред нас, комунистите, стои съвсем друга задача. Сега ние сме длъжни да пресмятаме всичко и всеки от нас трябва да се научи да бъде пресметлив.

Хората поглъщаха Лениновата мисъл и тя ставаше тяхно достойние, осветяваше пътя към бъдещето. Тогава никой не предполагаше, че това е последната реч на Ленин. Той я завърши с обиколителите цял свят пророчески думи:

— Социализмът вече не е въпрос на далечното бъдеще... Социализмът влезе в ежедневния живот... От неповска Русия ще израсне социалистическа Русия.

Как да бъде построен социализмът, Ленин посочи в своите трудове, особено в последните си произведения, написани, когато той беше вече тежко болен. Не бяха минали безследно годините на лишения, нелегалност, затвор, заточение и емиграция. Даде отражение злодейското раняване през 1918 г. и огромното напрежение на силите в ръководенето на партията и страната. Не можа да издържи дори здравият по природа организъм на Владимир Илич.

Сутринта на 13 декември един след друг идват два пристъпа на болестта. Лекарите настояват за пълна по-

чивка, за режим на легло. Ленин се съгласил, но при условие, че ще му дадат възможност да приключи решаването на неотложните въпроси, и продължил да работи, щом лекарите си отишли: приемал посетители, диктувал писма до ЦК и Съвета на народните комисари, анализирал получените отговори. В същия ритъм той работил и на другия ден. През нощта на 14-и срещу 15-и Ленин не мигнал. А на другата заран той пак бил отрупан с работа.

През нощта срещу 16-и последвал нов пристъп на болестта, а през нощта срещу 23-и настъпва десностранна парализа. Ленин вече не можел да пише самостоятелно. Той не се залъгвал с илюзии и казвал на околните: трябва да бързам.

И Ленин бърза. Той се бори с болестта за всяка минута и напрегнато мисли за пътищата за изграждане на социализма, за укрепването на партията, за развитието на революционното движение в света. Същата вечер на 23-и Ленин диктува „Писмо до конгреса“ за укрепването на единството на партията. Той можал да работи само четири минути. Но на другия ден отново повикал стенографката. Лекарите възразяват, обаче Владимир Илич е непреклонен. Декември 1922 г. (дори 31 декември), целият януари, значителна част от февруари и началото на март 1923 г. преминават в напрегнат труд. През това време бяха създадени следните произведения: „Писмо до конгреса“, „За придаване на законодателни функции на Държавния планов комитет“, „Към въпроса за националностите или за „автономизацията““, „Странички от дневника“, „За кооперацията“, „За нашата революция“, „Как да реорганизираме Рабкрин“, „По-добре по-малко, но по-добре“, писма до партийни дейци. Болестта сякаш беше отстъпила пред силата на самопожертвователността и волята на този човек. В последните трудове на Ленин е вложен неговият завет към комунистическата партия.

Ленин много размишляваше за предпоставките и условията за победата на социализма в СССР. Кои са тези предпоставки? Той не случайно започна диктуването на последните си произведения с писмото до наближаващия конгрес на партията за мерките за укрепване на партийното ръководство. Само една силна и монолитна партия може да сплоти под своето знаме тру-

дешите се и да преодолее огромните трудности по пътя към създаването на новото общество. Тази мисъл преминава като червена нишка през цялото завещание на Ленин, през цялото му учение за партията от нов тип.

Ленин подчертаваше необходимостта от колективно ръководство и контрол. Една от мерките за опазване на колективността според него е било разширяването на състава на ЦК и ЦКК чрез привличане на издигнати работници, които „без оглед на лицата“ ще трябва да следят „никакъв авторитет, нито на генералния секретар, нито на който и да било друг член на ЦК, да не може да им попречи да направят запитване, да проверят дадени документи и изобщо да постигнат безусловна осведоменост и най-строга правилност на работите“ (т. 33, стр. 486).

Ленин отбелязваше, че съществуват всички необходими за изграждането на социализма условия: и политически (диктатурата на пролетариата), и икономически (социалистическата собственост върху средствата за производство), и социални (съюзът на работническата класа и селяните). То се улеснява освен това от дружбата между народите на СССР, от нарастващата отбранителна мощ на държавата, от подкрепата на трудещите се от другите страни. Лениновият извод имаше огромно значение. Основното съдържание на неговите завети се състоеше в разкриването на конкретните пътища за изграждане на социализма в Русия. При това специално се отбелязваха такива главни насоки на социалистическото строителство в СССР като индустриализацията на страната, социалистическото преустройство на селското стопанство, културната революция.

Индустриализацията трябваше да създаде материално-техническата база на социализма. Затова в Лениновия план тя заема най-важното място. Едрата индустрия, казваше Ленин, е способна „да реорганизира и земеделието“, където по онова време господствуваше индивидуалното селско производство. Преустройство на селското стопанство беше най-трудната задача след завоюването на властта от работническата класа, то представляваше, според думите на Ленин, „въпрос, пред който се стъписаха мнозина социалисти“. При решаването на тази задача Ленин предложи да се използва кооперацията като път за социалистическо преустрой-

ване на селското стопанство. Този път се състоеше в постепенно преминаване от най-простите форми на кооперация към по-сложните, когато селяните обединяват отначало една част от своите средства, а след това всички основни средства за производство. При това Ленин изрично предупреждаваше, че подобно преминаване трябва да се извършва само върху основата на собствения опит, на доброволни начала.

Осъществяването на индустриализацията на страната и на Лениновия кооперативен план означаваше създаване на икономическата основа на социализма.

Но социализмът не се състои само от прогресивна икономика, той предполага и също толкова развита и висока култура. Ето защо съставна част от Лениновата програма за социалистическото строителство е учението за културната революция. За да може успешно да се управляват социалистическите предприятия, да се изгражда и развива най-напредничавото общество, трябваше рязко да се повиши културно-техническото равнище на целия народ, да се постигне стопроцентова грамотност, да се подготвят достатъчно кадри от специалисти, намиращи се на висотата на всички постижения на науката и предани на социализма. По някакъв повод Ленин отбелязал, че „победата на революцията може да бъде затвърдена само от училището“. Когато го попитали не е ли малко пресилено неговото изказване, той отговорил: „С това аз исках да кажа, че възпитанието на бъдещите поколения затвърдява всичко, което е завоювано от революцията“.

Последните произведения на Ленин са неразривно свързани. Всъщност те представляват цялостен труд, в който той разви изводите на Маркс и Енгелс и приключи работата си над създаването на план за изграждане на социализма в СССР. Това беше политическото завещание на Ленин, неговият последен велик подвиг.

Партията с огромно внимание изучаваше последните статии на Владимир Илич. От 17 до 25 април 1923 г. се състоя XII конгрес на РКП(б), първият след Октомврийската революция конгрес, в който вождът на партията не можа да участва непосредствено. „Воля за единство“ — така определи конгресът господстващото в партията настроение.

Животът потвърждаваше правилността на разрабо-

тената от Ленин политика: селското стопанство отбеляза напредък, възстановяваха се заводите, засилваше се работническата класа — ръководната сила на съветското общество. Но опитът в ръководенето на стопанска дейност при условията на стоково-паричното производство все още беше малък. В какво съотношение трябва да се намират централизираното държавно планиране и променливото пазарно търсене (конюнктурата)? Планът и пазарът враждебни сили в икономиката ли са или могат да бъдат обединени и от това да спечели производството? На всички тези въпроси партията трябваше да даде отговор за пръв път в историята.

XII конгрес подчерта ръководната роля на плановото начало в съветската икономика, което се обуславяше от социалистическата собственост върху основните средства за производство. Планирането е най-съществената черта и едно от основните предимства на социалистическата стопанска дейност. Същевременно конгресът отбеляза, че планът на социалистическото стопанство „не може да бъде установен априори (т. е. откъснати от практиката. — Бел. ред.), по теоретичен или бюрократичен начин“. За да е реален, планът трябва да бъде съобразен с обективните нужди и с възможностите на производството. А те се отразяваха в стойността на продукцията и по-специално в пазарното търсене. Затова конгресът препоръчваше „постоянно и бдително приспособяване на ръководния стопански апарат, на неговите основни задачи, на неговите методи и практика към пазарните явления и отношения“. Това означаваше преди всичко преминаване на предприятията на стопанска сметка. Тази мярка беше в съответствие с интересите както на цялото общество, така и на отделните предприятия и техните работници. В резолюцията „За промишлеността“ конгресът отбеляза, че „държавата е длъжна да предостави на отделните предприятия необходимата свобода на стопанска дейност на пазара, без да се опитва да я подмени с административни решения“. Естествено, свободата на стопанската дейност се допускаше само в рамките на общия план. Така се осъществяваше в икономиката Лениновият принцип на демократичния централизъм. Социалистическата държава виждаше в преминалите на стопанска сметка тръстове и други обединения „свои служебни органи, с по-

мошта на които тя опипва пазара като цяло и по този начин прави възможни редица практически мероприятия, за които би била недостатъчна пазарната ориентировка на отделните предприятия или обединения“.

Когато конкретизираше стопанската политика на партията, XII конгрес разгледа и проблемите на селското стопанство. Засягайки данъчната политика в селото, М. И. Калинин отбеляза, че непът облекчава положението на селото, позволява му напълно да задоволи нуждите на града от селскостопанска продукция. Заздравяването на съюза между работническата класа и селяните беше най-важната политическа задача на партията. Калинин образно сравни работническата класа и селяните с „двама братя... които в продължение на цялата руска революция теглят огромна тежест и тези двама братя ревниво се поглеждат: „дали не е стоварена върху мен по-голямата част от тази тежест“.

Конгресът взе решение за преминаване от натуралния данък към паричен, за въвеждане на ред в системата на данъчното облагане на селото. Вместо няколкото данъка бе въведен общ селскостопански данък.

Конгресът отдели най-много внимание на икономическите проблеми на социалистическото строителство и подчерта задачата да се създадат квалифицирани стопански кадри от младежта: „За новите поколения изучаването на техниката трябва да бъде въпрос не само на специализация, но и на революционен дълг. В условията на работническата държава целият ентузиазъм, който работническата младеж изразходваше по-рано за революционно-политическа борба, трябва да бъде насочен към овладяването на науката и техниката... За пролетарския авангард организирането на социалистическото стопанство не е кариера, а подвиг“.

Новата икономическа политика се пречупваше своеобразно в националните райони, които все още сериозно изоставаха в своето развитие. Затова XII конгрес на партията обсъди доклада на Сталин за националните моменти в партийното и държавното строителство. На конгреса на всяка делегация бе прочетено писмото на Ленин „Към въпроса за националностите, или за „автономизацията““, което той беше продиктувал в края на декември 1922 г. В това писмо се осветляваха най-важните проблеми на националната политика в СССР.

Предложенията на Ленин бяха отразени в резолюцията на конгреса по националния въпрос. Конгресът подчерта международното значение на националната политика на партията, посочи необходимостта от засилване на работата по преодоляването на тежкото наследство на стара Русия — икономическото и културното неравенство на народите на СССР, призова партията да води решителна борба с великоруския шовинизъм и местния национализъм.

След като постави задачата да се подобри работата на всички държавни и стопански органи, конгресът отбеляза, че „и самата партия постепенно се реорганизира, самоочиства се, прегрупира своите редици, проверява чрез опита взетите решения и на нова сметка формулира редица основни свои задачи — в съответствие с цялата преходна епоха на непа“. Преди XII конгрес в партията се наброяваха 386 хиляди комунисти — помалко, отколкото на предишните следвоенни конгреси. Това се обясняваше с чистката в партията, с освобождаването ѝ от чуждите елементи, които не бяха съгласни с нейната политика и подкопаваха единството ѝ.

В съответствие с пожеланията на Ленин конгресът учреди обединени органи за партийно-държавен контрол, чиято задача се състоеше в изучаването на причините за недостатъците и в издирването на средства за тяхното избягване.

Начело на създадения единен партийно-държавен контрол партията постави В. В. Куйбишев, авторитетен ръководител, професионален революционер. Разностранността на неговите знания, широтата на интересите му, високата възискателност към себе си и към другите, настойчивостта и предвидливостта му — тези негови качества бяха необходими за една толкова сложна работа. Характеризирайки задачите на контролорите, Куйбишев казваше, че те трябва да развиват в себе си „страст към унищожаване на несъвършенствата“ в нашия живот. Тази черта беше присъща и на самия Куйбишев. Като човек и комунист много добре го характеризират следните редове, които той е написал в 1922 г.: „Аз целият съм се посветил на водещата се борба, целият без остатък. Не само я приемам изцяло, с нейната грубост, жестокост и безмилостност към всичко, което се изпречва на пътя ѝ, не само я приемам, но и самият

съм се отдал на нея с цялото си същество, с всичките си помисли. Всичките ми надежди, вяра и ентузиазъм са в нея, в борбата. Всичко, което не е свързано с нея, ми е чуждо, аз обичам и ми е близко само онова, което е слято с нея.“ Той беше такъв през целия си живот. Такива бяха и другите представители на ленинската гвардия. Такива хора партията се стреми да възпита от всеки комунист. Невъзможно е да не си спомни човек в този случай, че още Маркс на въпроса: „Вашата представа за щастнето“ — е отговорил с една дума: „Борбата“.

Това отношение на комунистите към живота, тази преданост към делото и увереност в победата са помагали и помагат на партията да решава и най-сложните задачи.

Социализмът се изграждаше в трудни условия. От време на време международната обстановка се нажежаваше извънредно много, империалистите пак започваха да дрънкат оръжие. Така се случи и през май 1923 г., скоро след XII конгрес на РКП (б). Министерът на външните работи на Англия лорд Кързън изпрати на съветското правителство нота, в която настояваше да бъде прекратена уж водената от него „антибританска политика“. Три денонощия след това в Швейцария беше убит съветският дипломат, един от видните дейци на партията В. В. Воровски. Клеветата, провокациите и призивите към „кръстоносен поход“ против болшевиките много изостряха международното положение на СССР.

През есента на 1923 г. настъпи стопанска криза. Това беше особена криза. Икономическите затруднения през предшестващите години се обясняваха с ограничените размери на производството. Кризата от 1923 г. възниква в условията на, общо взето, успешно развитие на народното стопанство. Но това развитие не протичаше равномерно: селското стопанство, което изискваше по-малки капиталовложения от промишлеността, се развиваше по-бързо. Цените на неговата продукция падаха. От друга страна, много промишлени предприятия не използваха напълно производствените мощности, което лишаваше работниците от стимул да повишават производителността на труда. Последица от това за промишлеността бяха високите производствени разходи, а сле-

дователно и високата себестойност на продукцията. Тъй като имаше съремеж предприятията да носят печалба, някои ръководители на индустрията започнаха да покачват цените на промишлените изделия. Така възникна и започна все повече да се засилва разликата в цените между промишлените и селскостопанските стоки („ножицата на цените“).

В обстановката на непа възникнаха някои нежелателни тенденции. Отбелязвайки, че „доверието на пролетарските маси към партията е пораснало“, партията разкриваше едновременно с това и недостатъците: „ведомственото стесняване на кръгозора“ на отделни ръководители, „опасността от загубване на перспективите на социалистическото строителство“. Положението се усложняваше от нападите на троцкистите и другите опозиционери, тоя път срещу партийния апарат. Троцкистите предприеха атаката си на XII конгрес на партията и по-късно. Те обвиняваха всички без изключение основни кадри на партията в израждане и им противопоставяха учащата се младеж, която наричаха „барометър“ на партията. В дискусиата, която бе проведена през периода ноември 1923 — януари 1924 г., опозицията отново претърпя поражение. За нея гласуваха едва 1,3 процента от членовете на партията.

Победата над опозицията бе затвърдена от XIII партийна конференция, която се състоя от 16 до 18 януари 1924 г. Конференцията стигна до извода, че „в лицето на сегашната опозиция ние виждаме пред себе си не само опит за ревизиране на болшевизма, не само недвусмислено отклонение от ленинизма, но и явно изразен *дребнобуржоазен уклон*. Не подлежи на никакво съмнение, че тази опозиция обективно представлява отражение на напора на дребната буржоазия срещу позициите на пролетарската партия и нейната политика“.

Вътрешнопартийната дискусия се следеше внимателно от цялата страна. Загрижен е и тежкоболният Ленин. Н. К. Крупская всеки ден го информираше за развоя на XII партийна конференция.

На 19 януари безпокойството на Владимир Илич стига предела: той знаел, че конференцията е приключена, но още нямал нейните решения. Ето че най-сетне те пристигнали. Съботата, 19 януари, и неделята, 20 януари, преминали в четене на резолюциите. Това били до-

следните партийни документи, над които е мислил съзателят и вождът на Болшевишката партия.

На другия ден, 21 януари, здравословното му състояние се влошило неочаквано и рязко и в 18 часа и 50 минути, без да е навършил дори 54 години, Владимир Илич Ленин почина в Горки край Москва.

Членовете на ЦК, които се събраха през нощта на извънреден пленум, не можеха да сдържат сълзите си. „За пръв път видях стари болшевики да плачат“ — разказва участникът в това събитие Е. М. Ярославски. Пленумът прие обръщение към партията, към всички трудещи се. В него е обрисувал величественият образ на Ленин, подчертано е безсмъртието на неговото дело: „Всичко наистина велико и героично, което пролетариатът притежава — безстрашният ум, желязната, непреклонна, упорита и всичко преодоляваща воля, свещената омраза, омраза до смърт към робството и потисничеството, революционната страст, която е способна да повдигне планини, безграничната вяра в творческите сили на масите и грамадният организационен гений — всичко това беше намерило великолепно въплъщение в Ленин, чието име стана символ на новия свят от запад до изток и от юг до север.

... Неговата физическа смърт не е смърт на делото му. Ленин живее в душата на всеки член на нашата партия. Всеки член на нашата партия е частица от Ленин. Цялото наше комунистическо семейство е колективно въплъщение на Ленин.

Ленин живее в сърцето на всеки честен работник.

Ленин живее в сърцето на всеки беден селянин.

Ленин живее сред милионите колоннални роби.

Ленин живее в омразата към ленинизма, комунизма и болшевизма в лагера на нашите врагове.

Сега, когато нашата партия е сполетяна от най-тежкия удар — от смъртта на Илич, — ние сме длъжни да изпълним основните му завети с особена настойчивост.“

През горчивите дни на раздялата с Владимир Илич пред масите все по-ясно се изправяше въпросът: с какво да заменим загубата? Партийните организации бяха затрупани със заявления на работници, които молеха да бъдат приети в комунистическата партия. Партията и преди това проявяваше специална грижа да попълва редиците си с напредничави работници. XII конгрес по-

сочи необходимостта от специални мерки, улесняващи привличането на промишлените работници в партията. И тези мерки се осъществяваха: в Урал, например през 1923 г. бе обявен набор на работници в партията в чест на шестата годишнина от Октомври. Но през 1924 г. навлизането на работниците в партията придоби характера на масово движение в цялата страна. В пълно съответствие с настроенията на работниците пленумът на ЦК на партията в края на януари 1924 г. взе решение за създаването на ленински набор на работници от производството в РКП (б). От 22 януари до 15 май бяха подадени близо 300 хиляди заявления. Те се разглеждаха на открити партийни събрания.

Едновременно с това партията провеждаше и други мерки за подобряване на своя състав: чистка на непролетарските първични организации и т. н. Ленинският набор увеличи партията числено с повече от 40 процента. Разшири се нейната работническа прослойка: към 1 януари 1924 г. комунистите — работници по произход, бяха 44 процента, а към 1 януари 1925 г. — 58 процента.

Подобно движение започна и в Комсомола. В неговите редици влязоха над 150 хиляди млади работници. От 1924 г. той започна да се нарича Ленински комунистически съюз на младежта.

Още по-тясно сплотени около комунистическата партия, съветските хора продължаваха да вървят уверено напред по пътя, посочен от Ленин.

**XIII конгрес
на партията.
Приключването на
възстановителните
работи**

Москва, 23 май 1924 г. До откриването на XIII конгрес на партията остават няколко минути. Секретариатът е привършил регистрирането на делегатите, които представляват над 735 хиляди членове и около 128 хиляди кандидат-членове на партията.

Делегатите продължават да разговарят, стари партийни другари си стискат здраво ръцете. Те рядко имат случай да се срещнат: партийната работа често запраша хората в разни кътчета на огромната страна. Общото настроение е уверено: работите, може да се каже, вървят добре — ликвидирана е кризата за гориво, подобрена е работата на транспорта. Делегатите заемат местата си, още веднъж препрочитат дневния ред. И

остра болка пронизва сърцата: „Отчет на ЦК“ — пише в дневния ред, а Ленин вече го няма . . .

Бавно в шума се намеси
някакъв глас натежал . . .
— В дневния ред на конгреса . . .
Братя . . . Провал! . . .
И олюлява се думата,
мислите тръпнат, краката им

сякаш са подкосени,
във вира на очите
се лута тъга.
— Политотчета на Цека . . .
ще чете . . . ще чете . . .
Не Ленин . . .

Делегатите пазеха като нещо много скъпо броя на „Правда“ с това стихотворение на Безименски.

Конгресът подробно обсъди редица неотложни стопански въпроси. Партията отбеляза, че непът е осигурил подем на народното стопанство, и обяви за своя „предстояща задача на почвата на новата икономическа политика да се проведе системна работа за засилването на социалистическите елементи в общонародното стопанство“. Във връзка с това конгресът даде директива за развитие на металургията, каменовъглената промишленост и транспорта, за организация на финансите.

Особено подробно бяха обсъдени на конгреса проблемите на вътрешната търговия, положението на село и кооперирането на дребните производители. Вземите по тези въпроси решения развиваха Лениновото указание за укрепването на съюза между работническата класа и селяните.

В основата на решенията на конгреса „За кооперацията“ и „За работата на село“ залегна Лениновият кооперативен план. Конгресът подчерта, че „наистина масови успехи в областта на кооперирането на производствените процеси при сегашните оръдия на труда могат да бъдат постигнати само след изминаването на редица години. Тъкмо затова конгресът напомня, че в никакъв случай не бива да се допуска зле пресметната прибързаност, излишна регламентация и каквото и да било гонене на формата и бройката, които често пъти могат да спънат действителното коопериране на селяните“.

По такъв начин XIII конгрес, както и всички предходни, се опираше при изработването на политическата линия на преките указания на Ленин. Но, от друга страна, още този конгрес и всички следващи трябваше да решават въпросите без Ленин, на базата на онова колек-

тивно разбиране на ленинизма, което се изработваше от партията. Именно затова в решенията на XIII конгрес се подчертаваше толкова настойчиво мисълта за пропагандирането на Лениновите идеи.

В своето решение конгресът призоваваше към широка партийно-възпитателна работа, свободна „от каквито и да било елементи на зубрачество“. Пред партийните организации се поставише задачата да запознават младите комунисти „с основните етапи от историята на нашата партия във връзка с изключителното значение, което играят в нея ръководните идеи на др. Ленин“.

Стремежът на младите членове на партията, на всички комунисти, а и на десетки хиляди работници и селяни към знания беше много голям. А възможностите за културно-просветна работа се ограничаваха от общата бедност на страната: не достигаха хартията, моливите, учебниците. Н. К. Крупская разказа на конгреса, че за един молив на пазара са давани над 4 килограма жито, за буквар — 16, а за учебника по история, написан от М. Н. Покровски — близо 50 килограма жито.

В теоретичната подготовка на комунистите особена роля играеше изучаването на произведенията на класиците на марксизма-ленинизма. От 1920 до 1924 г. бяха издадени първите Събрани съчинения на Ленин (последният, допълнителен том на тези съчинения бе издаден в 1926 г.). Първото издание на произведенията на Ленин излезе в 26 книги и включваше близо 1500 произведения. XIII конгрес на партията взе решение да се издадат Събрани съчинения на Маркс и Енгелс. Всичко това спомагаше за идейното укрепване на партията.

Вътрешнопартийната обстановка влияеше на делегатите на XIII конгрес при обсъждането на всички въпроси и по-специално на Лениновото „Писмо до конгреса“. Според думите на Крупская Ленин е изявил твърдото желание този запис, продиктуван още в края на декември 1922 — началото на януари 1923 г., „след смъртта му да бъде доведен до знание на следващия партиен конгрес“. Писмото беше прочетено във всяка делегация поотделно.

Ленин смяташе, че важно условие за единството на партията е създаването на непоклатим Централен комитет. За тази цел той предлагаше броят на членовете на ЦК да бъде увеличен до 50—100 души из средата

на издигнати работници от производството. По този път беше тръгнал още предишният партийен конгрес. XIII конгрес на РКП (б) избра в ЦК 87 души и в ЦКК — 151.

В „Писмо до конгреса“ В. И. Ленин даде лаконична, но дълбока и остра характеристика на някои членове на ЦК — на Зиновиев, Каменев, Троцки, Бухарин, Пятаков и Сталин. Бележките относно Сталин бяха съпроводени с предложение „да се обмисли начинът за преместването му“ от поста генерален секретар на ЦК и заместването му с такъв деец, „който във всички други отношения се отличава от др. Сталин само с едно предимство, а именно, да е по-толерантен, по-лоялен, по-учтив и по-внимателен към другарите, по-малко капризност и т. н.“ (Соч., т. 45, стр. 346).

Писмото на Ленин се обсъждаше непосредствено след като бяха утихнали ожесточените спорове с троцкистите, които се стремяха да съборят създалото се по Лениново време ръководно ядро на ЦК. Сталин водеше непримирима борба с троцкизма. Широко разпространение намериха редица негови теоретични произведения и най-вече лекциите му „За основите на ленинизма“, посветени на комунистите от ленинския набор. Те бяха отпечатани в „Правда“ през април — май 1924 г. и в навечерието на конгреса излязоха във вид на книга. Делегатите на конгреса прецениха всички тези обстоятелства и с надеждата, че Сталин ще поправи посочените от Ленин недостатъци, сметнаха за възможно да го оставят на поста генерален секретар.

Възстановяването на народното стопанство протичаше по-бързо, отколкото се очакваше отначало. Подобри се и международното положение на страната. 1924 — 1925 г. влязоха в историята като „период на признаване“ на СССР: повечето европейски страни и редица страни в Азия установиха със съветската страна дипломатически отношения. От големите страни само САЩ упорито отказваха да признаят съветската държава.

Успехите на социалистическото изграждане в съветската страна радваха международния пролетариат. През лятото на 1924 г. в Москва се състоя V конгрес на Коминтерна, който взе решения за по-нататъшно развитие на тактиката на единния фронт в работническо-

то движение и укрепване на комунистическите партии. Когато разглеждаше проблемите на изграждането на социализма в Съветския съюз, конгресът порица фракционната дейност на троцкистите.

Партията беше изправена пред необходимостта да конкретизира по-нататъшните задачи. Оказа се, че това не е лесно. Трябваше да бъдат преодолени значителни трудности, инерцията в мисленето на мнозина ръководители. Трябваше да се устои на новата дискусия, разпалена от Троцки, който настойчиво твърдеше, че е „коренно неправилно“, опирайки се предимно на вътрешните сили, да се поставя въпросът за възможността да бъде построен социализмът дори в продължение на половин век, та какво остава и за по-късия срок, посочен от Ленин (10—20 години). Троцки твърдеше, че възможностите на страната се изчерпвали със създаването само на някои „елементи“ на социализма, за което трябвало да бъдат изразходвани много десетилетия. А победата на социализма в Съветския съюз се поставяше от него в пряка зависимост от революциите в най-развитите капиталистически страни. Натрупаният вече от партията опит в изграждането на социализма опровергаваше тия твърдения.

Дискусията започна във връзка със статията на Троцки „Поуките от Октомври“, в която се заявяваше, че болшевизмът бил станал последователен едва от 1917 г., след като се бил превъоръжил на базата на идеите на Троцки. В дискусията троцкистите претърпяха съкрушително поражение. Обединеният пленум на ЦК и ЦКК на РКП (б) (януари 1925 г.) подчерта, че техните действия са представлявали опит за *„подмяна на ленинизма с троцкизъм, т. е. . . . с разновидност на меншевизма“*. Троцки беше свален от работа в Революционния военен съвет на СССР. За председател на РВС бе назначен видният съветски пълководец и деец на партията М. В. Фрунзе.

Огромна роля за победата на ленинския курс към изграждане на социализма, за мобилизирането на партията за неговото осъществяване изигра XIV партийна конференция (април 1925 г.).

Тя конкретизира Лениновите тези за пълната и окончателната победа на социализма в съветската страна, като разгледа двете страни на тази проблема: вътреш-

ната и външната (международната). За да бъде построено социалистическото общество, беше необходимо да се победи икономически вътрешната буржоазия, да се прехвърли многомилionenното трудово селячество върху релсите на колективното социалистическо стопанство, да се ликвидират последните експлоататорски класи. Но такава една победа на социализма нямаше да бъде окончателна. Още съществуваше опасност от реставрация (възстановяване) на капитализма от силите на международния империализъм, защото Съветският съюз тогава беше единствената в света социалистическа държава. В своите решения конференцията вписа, че единствена гаранция за окончателната победа на социализма е победоносната социалистическа революция в редица страни.

На базата на Лениновата теория и на обобщения опит на международното революционно движение партията направи корекция на предишните представи за темпа и сроковете на световната революция, както и за нейния „маршрут“. В резолюцията на XIV конференция се изказваше мисълта, че не е задължително след СССР световната революция да мине през напредналите страни на континентална Европа. Тя може да тръгне „и през Далечния Изток, и през Балканите, и през Югоизточна Европа“. Конференцията отбеляза и световноисторическото значение на разрастването на националноосвободителните движения.

Изграждането на социализма в СССР е най-важната част от революционното преобразуване на света. Цялата работа на партията „от пряката подкрепа на революционните движения в другите страни до евтината басма за селячеството в собствената страна“, както подчерта партийната конференция, беше извънредно важна част от световния революционен процес. Националните и интернационалните задачи на първата страна с пролетарска диктатура съвпадаха хармонично.

Конференцията разгледа и въпросите на стопанското развитие на съветската страна, при което подчерта непоклатимостта на принципите на новата икономическа политика. В съответствие с провъзгласения от партията курс „С лице към селото“ XIV партийна конференция набеляза и одобри редица мерки, подобряващи материалното положение на селяните. Бяха разкритикувани

остро остатъците от военния комунизъм в икономическата политика и административната практика, на държавните органи се препоръчваше да разрешават арендуването на земя, да допускат използването на наемен труд в селското стопанство при спазване на съветските закони за труда. Взето бе решение за намаляване на селскостопанския данък и т. н. Това спомогна да се заздрави съюзът на работническата класа с основната (средняшката) маса на село.

Решенията на XIV партийна конференция предвидяха важни мерки за икономическа борба с частния капитал, засилваше се ролята на кооперацията, която имаше за задача да доближи постепенно селяните до социализма.

Най-голямо внимание партията обърна на развитието на основната база на социализма — тежката промишленост. И в тази насока конференцията направи нова стъпка в сравнение с XIII конгрес на партията. По доклада на Ф. Е. Держински беше взето специално решение за съществено разширяване (с повече от една четвърт) на производствената програма на металургическата промишленост. А скоро след това първоначалният план беше почти удвоен.

По такъв начин XIV партийна конференция защити и разви по-нататък Лениновия извод за възможността за построяване на социализма в СССР. За партията яснотата в разбирането на своите задачи беше особено необходима в сложната и противоречива обстановка на непа. Работата е там, че съживилите се на неговата почва капиталистически елементи се стремяха в своето развитие да излязат извън установените от държавата рамки, а съветските стопански и търговски организации доста често вдигаха ръце пред пазарната стихия.

Противоречията на непа се обуславяха и от колебанията на средните слоеве, преди всичко на средните селяни. Най-остра тяхна проява беше въстанието в Гурийска област в Грузия през 1924 г. Там бившите аристократи можаха да насъскат срещу съветската власт част от селяните, които бяха недоволни от съотношението на цените на селскостопанските и промишлените стоки. Въпреки че всички огнища на въстанието бяха ликвидирани за няколко дена, тъй като инициаторите му нямаха масова подкрепа, партията сметна за необходимо да си

направи от тези събития сериозни политически изводи. ЦК на партията отбеляза, че някои местни партийни и държавни организации са се откъснали от масите, че са допускали администриране в отношенията си със селяните. Това създаваше благоприятна почва за контрареволуционна агитация. Главният извод на партията от събитията през 1924 г. бе формулиран в лозунга за „оживяване на Съветите“. Въвличането на широки селски маси в управляването на страната, тяхното участие в работата на държавните органи помогна да се отстранят много недостатъци, предизвикващи недоволство.

Към средата на 20-те години страната съвсем се доближи до предвоенното равнище на производството. Животът поставяше нови сложни въпроси във връзка с изграждането на социализма. Ставаше дума за по-нататъшните пътища, за формите на това изграждане, за отношението към различните слоеве селяни, за ролята на държавната социалистическа промишленост. Но при оценката на тези въпроси в партията още нямаше пълно единство. Противоречията на непа, разните му страни се преценяваха по различен начин.

В 1925 г. се раздвижи така наречената „нова опозиция“ начело със Зиновиев и Каменев, които тогава бяха членове на Политбюро на ЦК. Първата ѝ работа беше да обвини мнозинството от ЦК в либерализъм спрямо Троцки. Нейното „антитроцкистко“ знаме отначало заблуждаваше мнозина комунисти, които активно се бореха против троцкизма. С това се обяснява подкрепата, оказана на опозицията през първия ѝ етап от много комунисти в ленинградската партийна организация. Вътрешнопартийната борба се разгоря най-буйно по време на партийната отчетно-изборна кампания преди XIV конгрес на РКП (б).

Въпросът за изграждането на социализма бе обявен от опозицията за „академичен“. Според нея той нямал практическо значение поради технико-икономическата и културно-битовата изостаналост на страната, която не можела да се ликвидира без пряката подкрепа на победоносните революции на пролетариата в другите страни. Фактически това беше поход против решенията на XIV партийна конференция, макар опозиционерите да заявяваха, че са съгласни с тези решения. По такъв начин, по основния въпрос, който вълнуваше партията,

„новата опозиция“ всъщност беше преминала на страната на троцкизма.

Реално погледнато, зиновиевци развиваха троцкистките възгледи и при характеризирането на непа, като заявяваха, че „непът е отстъпление“. „Когато узрее пролетарската революция в другите страни и пролетариатът на Запада ни дойде на помощ, тогава пак ще преминем в настъпление — заявяваше Зиновиев. — А засега имаме само временен отдиш“. Целия съветски строй и по-специално социалистическата държавна промишленост зиновиевци характеризираха като държавен капитализъм. Те обвиняваха ЦК и в отстъпки пред кулачеството, което се било „превърнало в страшна сила“. Един от „аргументите“ им беше взетото от тях на доверие изчисление на Централното статистическо управление на СССР, според чиито данни излизаше, че през годините на непа е настъпило изключително бързо разрастване на кулачеството, уж възлизало на 14 процента от селските домакинства (почти колкото преди революцията), което било съсредоточило в ръцете си близо две трети от цялото стоково производство на зърнени храни.

Но една комисия на ЦКК под ръководството на Куйбишев провери грижливо материалите и установи, че в това пресмятане броят на кулашките домакинства и количеството на съсредоточените в тях стокови зърнени храни са били завишени извънредно много.

Задачата на партията се състоеше не в това, да засили административния натиск върху селяните, както настояваше опозицията, а, напротив, да вдига необоснованите забрани. ЦК на партията смяташе, че за момента най-важното е да се сплотят средните селяни около работническата класа. Направените от XIV партийна конференция отстъпки на селяните напълно се побираха в рамките на непа.

Още в процеса на фактически разгърналата се вътрешнопартийна дискусия (октомври 1925 г.) линията на партията бе потвърдена от пленума на ЦК, който подчерта необходимостта от борба както срещу единия, така и срещу другия уклон в партията — десния (подценяването на отрицателните страни на непа и по-специално на кулашката опасност) и „левия“ (не-разбирането на необходимостта от непа, объркването

пред кулака и забравянето на интересите на средните селяни).

Във връзка с успешното възраждане на народното стопанство партията поставя въпроса за преминаване от решаването на предимно възстановителни задачи към непосредствена широка реконструкция на народното стопанство. При това тя изхождаше от идеята за ускоряване на темповете на социалистическото строителство. Започваше нов стадий от непа.

Главният стопански извод се състоеше в това, че независимо от допускането на капиталистическите елементи основа на съветската икономика е социалистическата стопанска система. Новата икономическа политика спомагаше главно за укрепването на тази именно система и я превръщаше в решаващ лост за въздействие върху всички останали сектори от производството.

Постепенно се променяше и структурата на отделните отрасли на стопанството и по-специално на промишлеността. Още плаиът за електрификацията, който бе приет в края на 1920 г., изхождаше от идеята за предимствено развитие на производството на средства за производство. В 1925 г. относителният дял на средствата за производство от общата промишлена продукция надмина предреволюционното равнище.

Социалната структура на селото също ставаше друга. Макар че селскостопанското производство си оставаше общо взето частнособственическо, държавната политика за подпомагане на трудовите селяни и ограничаването на капиталистическите елементи създадоха условия за промяна на съдържанието на класовото разслояване на селото. След революцията средните селяни се превърнаха в основната класова и производствена сила в селското стопанство.

Обстановката на село се променяше и в процеса на постепенното реализиране на Лениновия кооперативен план. Най-простата (търговската) кооперация обхващаше все по-широки кръгове селяни. Трупаха стопански опит и малобройните още колхози и совхози.

Промени се и характерът на търговията. В областта на външната търговия партията твърдо се придържахаше към принципа на държавния монопол. Развиваше се и социалистическата вътрешна търговия (държавна и кооперативна). Тя зае решаващо място на вътрешния

пазар на едро и заемаше все по-здрави позиции в оборота на дребно.

По такъв начин възстановяването на народното стопанство не се ограничаваше с достигането на предвоенния обем на производството. Ставаше дума, естествено, не за възстановяване на такова стопанство, в което да господствуват експлоататорите. Основните позиции в икономиката на СССР се намираха в ръцете на социалистическата държава. Колкото повече се доближаваше стопанството до равнището на 1913 г., толкова по-настойчиво възникваше пред партията необходимостта от конкретизиране на по-нататъшните перспективи на социалистическото изграждане.

ВЪПРОСИ ЗА СЪБЕСЕДВАНЕ:

1. X конгрес на партията. Същността на новата икономическа политика.
2. Образоването на СССР — въплъщение на ленинската национална политика на партията.
3. Лениновият план за изграждане на социализма и неговото международно значение.

ПАРТИЯТА — ОРГАНИЗАТОР НА ИЗГРАЖДАНЕТО НА ОСНОВИТЕ НА СОЦИАЛИЗМА

(1926—1932)

XIV конгрес
на партията.
Курсът към
индустриализация

Отиваше си 1925 г. От статиите, в които вестниците правеха равносметка на извършеното, лъхаше сигурност и оптимизъм. Народът беше излекувал раните от войната и се вглеждаше в бъдещето. Никой, естествено, не си го представяше безоблачно. По равнище на икономическото развитие СССР се намираше на едно от последните места в Европа. Непокътнати стояха колосалните природни богатства на съветската земя. Както и преди стотици години, Днепър прехвърляше водите си през пенливите прагове край Запорожие, гората шумеше над бъдещия град на младостта край Амур, под снега на тундрата дремеха Хибинските апатитови залежи.

Но вече беше разработен проектът на Днепрогес. В навечерието на новата година даде ток Шатурската електроцентраля. Там, където се сливат Кура и Арагва, се строеше прочутата ЗАВЕЦ. В различни посоки по незнайни пътеки се промъкваха групи геолого-проучватели. Цялата страна беше в движение. Народът създаваше материално-техническата база на социализма — превръщаше страната от аграрна в индустриална. Партията не забравяше Лениновия завет: ако не възстановим и развием тежката индустрия, „ние като цивилизована държава — не казвам вече като социалистическа — сме загинали“ (т. 33, стр. 425—426).

В такава обстановка се събра XIV партийен конгрес — пратениците на 643 хиляди членове на партията и на 445 хиляди кандидат-членове. Той заседава две седмици — от 18 до 31 декември, и приключи час — час и по-

ловина преди новата, 1926 г. Дневният ред беше доста обширен. Основното внимание на конгреса бе отделено за обсъждането на политическия и организационния отчети на ЦК (докладчици Сталин и Молотов), изслушан бе отчетът на Централната ревизионна комисия (Курски), отчетът на ЦКК (Куйбишев), докладът за Устава на партията (Андреев). Пред конгреса бяха направени освен това доклади за дейността на представителството на ВКП (б) в Изпълнителния комитет на Коминтерна, за работата на Комсомола и за работата на профсъюзите.

Обстановката на конгреса стана остра от първите минути: споровете се разгоряха още при изборите за президиум. А когато на втория ден опозиционерите настояха да се включи в дневния ред съдокладът на Зиновиев по отчета на ЦК, от залата се посипаха въпроси: „Какво е това, нова платформа ли?“, „Каква е тая фракция?“

Възмущението на делегатите е обяснимо: излизането на един член на Политбюро и председател на Изпълнителния комитет на Коминтерна със съдоклад, насочен срещу ЦК, беше изключително събитие. Положението се усложняваше от речите на другите опозиционери. Като взе под внимание всичко това и по-специално фракционния характер на изказването на Каменев в обсъждането на отчета на ЦК, конгресът изключи от дневния ред неговия доклад за стопанското строителство. Конгресът предпочете да се ограничи с общата постановка на икономическите проблеми в резолюцията по отчетния доклад на ЦК. Същевременно бе препоръчано на новия ЦК да подготви широко обсъждане на тези въпроси на следващата партийна конференция.

На конгреса, както и в предшествувалата го дискусия, „новата опозиция“ пак се опита да отклони партията от решения вече въпрос за изграждането на социализма в СССР. Това предизвика възмущението на голямото мнозинство от делегатите. „Новата опозиция“ беше разгромена, както и всички предишни. Давайки равносметка на дискусията, партията още веднъж подчерта необходимостта от борба на два фронта — против десните и „левите“ уклони от ленинизма. При това конгресът отбеляза, че „лявата“ опасност е станала главна.

Опозицията претърпя поражение и в Ленинград, който беше главната ѝ база. Конгресът прие специално обръщение към ленинградската партийна организация. През време на работата на конгреса в Ленинград ходиха членовете на ЦК Г. К. Орджоникидзе и А. И. Микоян. Те разказаха на комунистите, че поведението на опозиционерите от ленинградската делегация е било порицано единодушно от всички партийни организации. Редица ленинградски заводски и армейски първични партийни организации изпратиха свои представители да приветствуват конгреса. След конгреса в Ленинград отиде група членове на новоизбрания ЦК: А. А. Андреев, К. Е. Ворошилов, М. И. Калинин, С. М. Киров, Г. И. Петровски и други. Над 97 процента от ленинградските комунисти одобриха решенията на конгреса. Скоро бе избран нов състав на губернерския комитет на партията начело с Киров.

Решенията на XIV конгрес мобилизираха за изпълняване на задачите около реконструкцията на страната не само партията, но и масовите обществени организации, работещи под нейното ръководство — Комсомола и профсъюзите. Делегатите на конгреса внимателно анализираха трудностите и недостатъците в работата на тези организации. Така например в изказването си по доклада на Томски за профсъюзите Андреев отбеляза, че в профсъюзната практика „се е получило замазване на основната роля на профсъюзите“, т. е. на ролята им като школа за комунизъм. На конгреса се говори за необходимостта да се издигне значението на профсъюзите в защитата на материалните интереси на работниците, да се преодолее едностранчиво-стопанския уклон в тяхната дейност. Реализирането на тези указания осигуряваше растежа на активността на работническата класа, потясното ѝ сплотяване под ръководството на партията.

Решенията на XIV конгрес изиграха огромна роля в изработването на перспективите на социалистическото строителство. Развивайки взетите по-рано решения, партията с авторитета на висшия си орган още веднъж потвърди генералната линия към изграждането на пълно социалистическо общество в съветската страна като закон за всеки комунист: „Конгресът смята, че борбата за победа на социалистическото строителство в СССР е основна задача на нашата партия“.

Изключително важна беше поставената от конгреса задача за превръщането на Съветския съюз от страна, внасяща машини и съоръжения, в страна, която ги произвежда. Само така можеше да се осигури икономическата самостоятелност на съветската страна, да се избегне превръщането ѝ в придатък на капиталистическото световно стопанство. Партията даде решително указание „да се държи курс към индустриализация на страната, развитие на производството на средства за производство и създаване на запаси за икономическо маневриране („ВКП (б) в резолюции . . .“, т. II, стр. 66). Тази задача стана централна. Ето защо XIV конгрес на партията е известен като конгрес на индустриализацията.

Когато постави индустриализацията в центъра на вниманието на партията, конгресът не се ограничи само с въпросите на промишлеността, той даде комплексна постановка на народностопанските проблеми. Подчерта се необходимостта от развитие на селското стопанство чрез интензифицирането му, чрез подобряване на агротехниката, на методите за ползуване на земята „и пълна подкрепа на разнообразните форми на колективизация на селското стопанство“.

Така определи конгресът основните насоки за реконструирането на народното стопанство.

Както винаги в преломни моменти, партията започна с укрепването на своите организации. XIV конгрес утвърди Устава на партията в нова редакция. В него бяха фиксирани взетите още преди това решения за установяването на социални категории при приемането в партията и за улесняването на работниците, влизащи в нейните редици. Във връзка с образуването на СССР и в съответствие с предложенията, направени още на XII и XIII партийни конгреси, XIV конгрес взе решение за преименуване на партията. Тя започна да се нарича Всесъюзна комунистическа партия (болшевики).

След като определи на XIV конгрес основните си задачи, партията поведе работническата класа в съюз с трудещите се селяни към индустриалното преобразование на нашата родина. Това беше жизнено важна задача. Започнатата в Русия още в края на XIX век капиталистическа индустриализация не беше приключена до момента на Октомврийската революция, тя обхваща-

ше предимно леката промишленост и само частично производството на средства за производство. С превръщането на страната в индустриална държава трябваше да се нагърби съветският народ под ръководството на комунистическата партия.

През първата половина на 20-те години предреволюционната техническа база беше възстановена, а в някои райони и развита по-нататък. От 1926 г. започна бързо разрастване на производството на средства за производство. То представляваше основното съдържание на социалистическата индустриализация. В същото време важна нейна страна беше по-нататъшното развитие на машинното производство на предмети за потребление (т. е. на съвременната лека промишленост).

В СССР индустриализацията имаше социалистически характер, във връзка с което коренно се промениха нейните цели и средства в сравнение с капиталистическата индустриализация. Индустриализацията в СССР преследваше като своя цел създаването на материално-техническата база на социализма. Но къде да се намерят източници за увеличаване на капиталовложенията в промишлеността? Това беше първият въпрос, който възникна пред партията.

За съветската държава поради самата ѝ същност бе изключено ползуването на такива източници на капиталистическата индустриализация като войните и ограбването на колонии. Тя не можеше да прибегне и към външни заеми.

Когато разглеждаше въпроса за източниците на социалистическата индустриализация, Априлският (1926 г.) пленум на ЦК на ВКП (б) отбеляза, че страната разполага със значителни средства, с природни богатства (гориво, нефт, руди и т. н.). Тя можеше да изнася в чужбина определена част от суровините и други стоки и да получава печалба. Монополът на външната търговия — едно от най-важните завоевания на революцията — позволяваше на държавата да концентрира в ръцете си цялата печалба от експорта — износа на стоки в чужбина, и планово да решава въпросите на импорта — вноса на стоки от странство. При това се вземаха под внимание преди всичко потребностите на промишлеността. През втората половина на 20-те години експортът на съветски промишлени стоки (дървен ма-

териал, хранителни стоки, продукцията на минната промишленост, включително и на нефтената и т. н.) възлизаше на по-малко от половината от целия износ, а закупуването от чужбина на материалите, необходими за развитието на нашата промишленост, поглъщаше около 80 процента от сумата на вноса.

Съветската власт използваше за натрупване не само външната търговия, но и печалбата от държавните предприятия — кредитно-банковата система, данъците, заемите и т. н. Плановостта на социалистическото стопанство, както и все по-широкото заместване на стихийната игра на цените на пазара с плановото ценообразуване позволяваха на държавата да натрупва в свои ръце необходимите средства и да ги преразпределя между отраслите на икономиката. Ако през 1928 г. разходите по тежката промишленост са възлезли на 9 процента от всички бюджетни разходи, през 1932 година те представляват вече 32 процента.

Един от важните източници за натрупване на средства за тежката промишленост, източник на промишлени суровини и продоволствена база на промишлено-градското население беше селското стопанство. Държавата запазваше относително по-високи цените на продукцията на промишлеността и по този начин преразпределяше част от националния доход в полза на индустрията. В същото време партията отхвърли предложенията на троцкистите за прекомерно покачване на цените на промишлените стоки и поставяше като задача постепеното им намаляване.

Селото даваше на града продоволствие и суровини. Селяните участваха в държавните заеми, включително и в трите заема за индустриализацията и т. н. Но и градът на свой ред помагаше на селото не само като изпращаше там квалифицирани кадри и разгръщаше културната работа, но и материално. Развитието на промишлеността беше необходимо за техническата реконструкция на селското стопанство. Държавата оказваше на трудещите се от селото и финансова помощ в рамките на възможностите си.

През периода 1924—1926 година отпуснатите за производствените нужди на селското стопанство заеми възлязоха на повече от 850 милиона рубли. Те бяха раздадени предимно на бедни и средни селяни, както и на

совхози и кооперации. Освен това от началото на индустриализацията до първата петилетка от държавния бюджет бяха отпуснати за развитие на селското и горското стопанство над 1 милиард рубли.

Подобни отношения на взаимопомощ се оформяха и между тежката и леката индустрия. Като установяваше по директивен път цените, държавата отнемаше една част от доходите на леката и хранителната промишленост и ги прехвърляше чрез държавния бюджет в тежката индустрия. През периода 1926—1929 години около 70 процента от капиталовложенията в производството на средства за производство представляваха отчисления от приходите на леката промишленост. Така се създаваше оня, както го определи XIII партийна конференция, „маневрен фонд на държавата“, който направи възможно бързото превръщане на нашата страна от аграрна в индустриална.

Естествено, системата на държавни дотации (т. е. компенсацията на загубите), обясними с високата себестойност на тежката индустрия, която с голям труд се изправяше на краката си, не бива да се разглежда като постоянен фактор. Дотациите заплашваха да подкопаят стопанската сметка в предприятията. Но по онова време другояче не можеха да се осигурят високи темпове на индустриализацията.

По такъв начин в специфичните условия на съветската страна индустриализацията изискваше значителни усилия и жертви. Основното ѝ звено — тежката индустрия, до голяма степен се създаваше със средствата, натрупани от по-развитите по онова време и тясно свързани с пазара отрасли на икономиката — леката промишленост и селското стопанство. Естествено, това се отразяваше върху материалното положение на трудещите се като потребители. Но съветските хора — строители на социализма — съзнателно приемаха тези жертви в името на колкото може по-бързото създаване на материално-техническата база на социализма.

Партията подчертаваше, че в сравнение с миналото нашата страна има по-благоприятни възможности за натрупвания, понеже в нея беше ликвидирано паразитното потребление на помешчиците и едрата буржоазия. Революцията беше ликвидирала освен това и държавните дългове на Русия към чуждия капитал. Голям

резерв представляваше повишаването на производителността на труда и намаляването на себестойността на продукцията, за което социализмът също създаваше благоприятни възможности.

Комунистическата партия постави задачата да се реализират всички тези възможности по най-добрия възможен начин. Трябваше да се увеличи притокът на свободни средства на населението в разните кредитни и кооперативни учреждения. Значителна роля изиграха държавните заеми. Работниците и селяните доброволно даваха своите средства за социалистическата индустриализация. Партията предложи да се води строг режим на икономии, да се води безмилостна борба с непроизводителните разходи. През пролетта на 1926 г. ЦК и ЦКК на ВКП (б) обнародваха обръщение към всички партийни организации и към всички трудещи се „На борба за режим на икономии“, което приканваше „да се пести всяка копейка и системно да се натрупват средства за нуждите на нашата индустрия“.

Така се създаваха условия за високи темпове на индустриализацията. През 1927 г. общата продукция на цялата промишленост възлезе на 111 процента от предвоенното равнище, а на тежката промишленост — 122 процента. С всяка измината година крачките на съветската индустрия станаха все по-широки и по-широки. През годините 1928—1932 обемът на цялата промишленост се увеличаваше за една година средно с 20 процента, а обемът на производството на средства за производство — с 28 процента.

Това обуслови ускоряването и на другите процеси на социалистическото строителство. По-нататъшното разширяване на източниците за социалистическо натрупване се постигаше главно чрез изместване на частниците от вътрешната търговия, чрез развитие на кооперацията, създаването на колхози и совхози и т. н. Когато почувствуваха приближаването на гибелта си, непманите и кулаците засилиха съпротивата. Класовата борба в страната отново се изостри.

В тези условия особено опасни бяха действията на опозиционните елементи в партията. В средата на 1926 г. се оформи троцкистко-зиновиевски блок, който имаше троцкистка платформа и много пъстър състав. В него влязоха представители на всички предишни антиленин-

ски групи. Опозицията се стремеше да използва за фракционните си цели трудностите в работата на партията. Това извънредно много пречеше на деловата работа на партийните и държавните организации.

Преданите на партията комунисти разбъраха, че техните критични изказвания ще бъдат използвани от опозицията. С голяма болка пише за това Дзержински на Куйбишев през юли 1926 г.

Дзержински, който вече беше патрупалял голям организаторски опит не само във ВЧК, но и на постове народен комисар на транспорта и председател на ВСНХ, реагираше особено остро на недостатъците в управлението на народното стопанство. Той беше непримирим към всички прояви на бюрократизъм, на местен шовинизъм, на тесноведомствен подход.

В същото това време опозицията подемаше и преувеличаваше всяко критично изказване. За хората от типа на Дзержински — верните синове на партията, които страстно защитаваха нейното единство, в това се криеше и огромна лична трагедия. По самата си природа той не можеше да не се бори против недостатъците и извращенията. Всичко това е изразено в едно негово лично писмо до другаря по партия: „Скъпи Валерияне! . . . съзнавам, че моите изказвания могат да бъдат от полза за онези, които положително ще поведат партията и страната към гибел, т. е. за Троцки, Зиновиев, Пятаков и Шляпников. Но какво да правя все пак? Аз съм твърдо убеден, че ще се справим с всички врагове, ако намерим и следваме правилната линия в практическото управление на страната и стопанството . . . Ако не намерим тази линия и темп — нашата опозиция ще расте и тогава страната ще намери своя диктатор — гробар на революцията — независимо от това, какви червени пера има по неговия костюм . . . Тези противоречия измориха и мен.“

След седемнадесет дни Дзержински произнесъл страстна реч против опозиционерите на пленума на ЦК. Два часа и половина след речта безстрашният рицар на революцията Феликс Дзержински почина от разрыв на сърцето. Веднъж той бил казал: „Аз не умея да мрамори или да обичам наполовина. Аз не умея да отгласям само половината от душата си.“ Дзержински отдаде

цялата си страстна душа на революционер на партията, за възтържествуването на нейното дело.

XV Всесъюзна партийна конференция (краят на октомври — началото на ноември 1926 г.) окачестви възгледите на троцкистко-зиновиевската опозиция като меншевишки уклон в партията. Конференцията предупреди опозиционерите, че по-нататъшното им доближаване до меншевизма ще ги доведе до изключване от ВКП (б).

Но опозиционерите не се подчиниха на решението на партията. През октомври 1927 г. бяха обнародвани тезисите на докладите на ЦК пред XV конгрес и бе обявена общопартийна дискусия по тях. Предконгресните материали бяха обсъдени от всички партийни организации. За политиката на ЦК гласуваха 724 хиляди членове на партията; за блока на троцкистите и зиновиевците — 4 хиляди, под 1 процент от членовете на партията. След като се убеди в своя провал, опозицията пренесе борбата си извън рамките на партията. На 7 ноември 1927 г. тя се опита да организира улични политически демонстрации под свое ръководство. След една седмица ЦК и ЦКК изключиха Троцки и Зиновиев от партията, а останалите фракционери бяха извадени от състава на ЦК и ЦКК. Въпросът за опозицията като цяло бе оставен за разглеждане от XV конгрес.

XV конгрес на партията. Първият петгодишен план

От 2 до 19 декември 1927 г. се състоя XV конгрес на ВКП (б). Той бе свикан един месец след като страната отпразнува 10-годишнината на Октомврийската революция. През този кратък срок съветският народ под ръководството на партията преодоля разрухата, възстанови икономиката и пристъпи към осъществяването на дълбоки преобразования. Животът на съветските хора се подобряваше. В 1927 г. беше осъществено преминаване към седемчасов работен ден. По случай десетгодишнината на социалистическата революция в Москва се състоя Световен конгрес на приятелите на СССР. Съветската страна ставаше крепост на световната революция, фар, който привличаше погледите на трудещите се във всички страни. Но нейното външнополитическо положение продължаваше да е напрегнато. През февруари 1927 г. английският министър на външните работи Чембърлейн изпрати на

съветското правителство нота. В нея, както и в началото на 20-те години, СССР се обвиняваше в антибританска пропаганда. През пролетта същата година бяха извършени полицейски нападения срещу съветските представителства в Китай и Англия. Великобритания скъса дипломатическите отношения със Съветския съюз. А десет дена след това на варшавската гара бе убит пълномощният представител на СССР в Полша — пламенният революционер П. Л. Войков.

Всичко това изискваше от партията да повиши бдителността си, да засили отбранителната мощ на страната. От 1924 до 1928 г. бе извършена военна реформа, която укрепи боеспособността на Червената армия.

Народът уверено вървеше след партията, защото виждаше правилността на нейната политика. Порасна числеността на партията. В навечерието на конгреса в нея се наброяваха повече от 887 хиляди членове и около 350 хиляди кандидати.

XV конгрес на ВКП (б) обсъди политическия отчет на ЦК, изнесен от Й. В. Сталин, организационния отчет на С. В. Косиор, отчета на Централната ревизионна комисия — докладчик Д. И. Курски, отчета на ЦКК — РКИ — докладчик Г. К. Орджоникидзе.

Освен върху отчетите на ръководните партийни органи вниманието на конгреса бе съсредоточено и върху най-важните народностопански въпроси: за директивите по съставянето на първия петгодишен план и за работата на село. Конгресът обсъди освен това дейността на делегацията на ВКП (б) в Изпълнителния комитет на Коминтерна и доклада на специалната комисия по въпроса за опозицията.

Конгресът демонстрира желязното единство на партията. След като направи равносметка на борбата с троцкистко-зиновиевския блок, конгресът подчерта, че „опозицията е скъсала идейно с ленинизма, изродила се е в меншевишка група и е тръгнала по пътя на капитулацията пред силите на международната и вътрешната буржоазия“. Като изхождаше от това, че разногласията на опозицията с партията са прераснали от тактически в програмни, XV конгрес на ВКП (б) обяви принадлежността към троцкистката опозиция и пропагандирането на нейните възгледи за несъвместими с членуване-

то в партията. Конгресът изключи от ВКП (б) около 100 активни участници в опозицията.

Конгресът одобри дейността на ЦК и възложи на новия му състав „да продължава с неотслабващо темпо политиката на социалистическа *индустриализация*, която вече даде своите първи положителни резултати“.

XV конгрес на ВКП (б) постави нова историческа задача — да се разгърне подготовка за настъпление на социализма по целия фронт. Огромно значение имаше това, че конгресът гласува решението за директивите по съставянето на първия петгодишен план. Тази резолюция беше важна крачка по пътя към реализирането на партийната програма, приета от VIII конгрес на РКП (б), и развитие на Лениновия план ГОЕЛРО.

Основна задача на петгодишния план беше създаването на основата на социалистическата икономика. Когато говореше за това, председателят на Държавния планов комитет на СССР Г. М. Кржижановски специално подчерта, че планът предвижда предимствено развитие на тежката индустрия и увеличаване на относителния дял на социалистическия сектор в цялото народно стопанство. В основата на петилетката бе залегнал принципът на нарастващите темпове на социалистическото производство.

Както и Лениновият план ГОЕЛРО, първият петгодишен план беше единен народностопански план. Развитието на промишлеността и селското стопанство, техническата и социалната реконструкция, повишаването на благосъстоянието и културно-техническото равнище на трудещите се се решаваха от този план като цялостен комплекс. Всички основни народностопански пропорции бяха обвързани и по време: бяха определени сроковете на социалистическите преобразования, всяко от които зависеше от другите, а всички заедно те представляваха програма за широко настъпление на социализма по целия фронт.

Още преди конгреса партията беше провъзгласила лозунга „С лице към производството“. Страната постепенно набираше сили. Все по-широко се разгръщаше промишленото строителство.

По-сложно беше положението в селското стопанство. Макар общо взето да вървеше напред, зърнопроизводството изостана от растящите потребности на страната.

Това караше партията да постави с особена сила въпроса за социалистическата реконструкция на селото.

Предпоставките за колективизацията се създаваха още от първите години на революцията. Решаваща политическа предпоставка беше установяването на диктатурата на пролетариата през 1917 г. Партията винаги се е грижила за укрепването на съюза между работническата класа и селяните, защото смята, че той е най-важното условие за социалистическите преобразования. Системно и настойчиво партията създаваше и материални предпоставки за колективизацията на селското стопанство. Като се опираше на „командните икономически височини“ (социалистическата промишленост, банките, транспорта и т. н.), съветската държава ограничаваше и изместваше капиталистическите елементи, подпомагаше с всички възможни средства развитието на социалистическите предприятия в селското стопанство. Национализирането на земята и пълното ликвидиране на едрата частна собственост върху средствата на селскостопанското производство създаваха такъв селскостопански строй, който бе наречен от Ленин „най-гъвкав в смисъл на преминаването към социализма“. Според партията най-важното условие за укрепването и развитието на социалистическите стопанства на село беше разширяването на производството на селскостопански оръдия и машинна техника: трактори, комбайни и т. н. По такъв начин индустриализацията на страната и колективизацията на селското стопанство в СССР се обуславяха взаимно.

XV конгрес на партията бе наречен конгрес на колективизацията. И наистина, с решенията си той сложи началото на периода на непосредствена подготовка за социалистическо преобразуване на селото, провъзгласи курса към колективизация на селското стопанство. „През този период задачата за обединяването на дребните еднолични селски стопанства и превръщането им в големи колективи — се посочваше в решенията на конгреса — трябва да бъде поставена като основна задача на партията на село.“ При това конгресът предупреждаваше, че преминаването към едро колективно стопанство „може да става само ако трудещите се селяни са съгласни с това“.

Програмата за великите мероприятия, набелязани от

партията, вдъхнови делегатите на конгреса, цялата партия, целия народ.

— Хвърлените от Ленин семена — каза на конгреса Кржижановски — паднаха на добра почва... онова, което някога изглеждаше фантастика, поезия и абстракция, сега вече е подето от целия могъщ колектив на нашата партия. Тук е гаранцията за това, че нашето дело ще бъде осъществено.

Изграждането на социализма протичаше в трудни условия. През есента на 1927 г. започнаха неуредици в снабдяването с хляб, въпреки че беше прибрана сравнително добра реколта. До 1 януари 1928 г. бяха закупени близо 116 милиона пуда зърнени храни по-малко, отколкото предната година. А с всяка измината година нуждите ставаха по-големи. Във връзка с увеличаването на градското население само в РСФСР през 1927/28 година нуждата от зърнени храни бе нараснала с 235 милиона пуда. Възникна опасност от глад.

Продоволствените трудности се обясняваха с редица обстоятелства. Най-дълбоко обективна причина беше понижаването на стоковостта на дребното селско стопанство — почти двойно в сравнение с предвоенното равнище, въпреки че предишният обем на производството беше възстановен. Селянинът започна да консумира повече зърнени храни и по-малко да продава.

През пролетта на 1928 г. положението с житото се изостри още повече във връзка с измръзването на есенните посеви в Южна Украйна и в редица райони в Северен Кавказ. А това не само че лиши страната от очакваните тук 20—30 милиона пуда зърнени храни, но и принуди правителството да отдели от държавните резерви помощ за пострадалите. Поради заплахата от глад в 1928 г. бе въведена купонна система за хляба, а след това и за други продукти, която продължи до средата на 30-те години.

Кулаците направиха опит да се възползват от трудностите. Селската буржоазия организираше истински „житни стачки“, като заравяше зърното в земята, отказваше да го продава и искаше да се покачат цените близо три пъти. Като заплашваха с глад, кулаците се бореха за реставриране на капитализма. Кампаниите по зърнодоставките се превърнаха в битка, решаваща въпроса „кой-кого“. Започна най-значителната от преми-

наването към непа насам акция на капиталистическите елементи против съветската власт.

Възприетите методи на държавните доставки, агитацията и увещанията не помогнаха. Често пъти кулаците се подиграваха с изкупвачите. На общоселското събрание в един от районите на Казахстан пълномощникът два часа говорил, че трябва да бъде предадено житото, от което се нуждаела страната. Работата свършила с това, че от насъбралите се селяни излязъл един кулак и както си пушел лулата, подигравателно му подхвърлил: „Момче, ако ми тропнеш едно хорце, ще ти дам един-два пуда жито.“ Когато на пленума на ЦК на партията в 1928 г. беше съобщен този факт, залата бе обхваната от негодувание. Кулаците не можеха да принудят болшевиките да играят по тяхната гайда. Партията и държавата засилиха апарата за доставки и осъществиха редица извънредни мерки освен въвеждането на купонната система. Бяха увеличени данъците от заможната върхушка на селото. Към кулаците и злосторните укриватели на жито се прилагаше 107-и член от Углавния кодекс, който предвиждаше конфискация на стоките и съдебна отговорност за спекула. При това държавата даваше на бедните селяни под формата на дългосрочен кредит 25 процента от конфискуваното зърно.

Партията взе мерки за засилване на производствената база на колхозите, като разви родното тракторостроене. От 1928 г. започна системното създаване на зърносовхози, които изиграха значителна роля и в социалистическото преустройство на селото.

Но корените на кулашкото стопанство още не бяха ликвидирани. По селата продължаваше да господствува частната собственост върху оръдията за производство. Едно от новите средства на борбата на кулаците със съветската власт през 1928—1929 г. беше така нареченото „саморазкулачване“: кулаците намаляваха посевните си площи, разпродаваха добитъка и инвентара. „Саморазкулачването“ започна по такъв начин, преди държавата да е преминала към политиката на последователно ликвидиране на кулачеството като класа и до известна степен ускори това преминаване. Мнозина кулаци гледаха на „самоликвидацията“ като на средство за самосъхранение. Кулакът продаваше натрупаното

чрез експлоатация на чужд труд имущество и прибираше съветските рубли в същата делва, където криеше „николаевките“ и „керенките“. Той разчиташе да запази тези пари „за по-добри времена“. Примерът на кулака оказваше известно въздействие върху средните селяни, които бяха свикнали да разчитат на стопанския нюх на селските големци. Понякога в борбата срещу кулаците се допускаха антисредняшки крайности и това изостряше положението.

Партията, която дотогава водеше политика на ограничаване на експлоататорските стремежи на кулачеството, се изправи пред необходимостта да прибегне до екстрени мерки, за да спаси производителните сили на селото от унищожаване, инициатори на което бяха кулаците. Предлагаха се различни решения на тази задача. Едно от тях, направено от десните уклонисти, се свеждаше до отстъпление пред дребнобуржоазната стихия, до капитулация пред кулака. Партията тръгна по друг път. За да запази производителните сили, тя реши да ускори процеса на тяхното обобществяване.

Капиталистическите елементи преминаваха към все по-активни форми на борба. Така например само в РСФСР броят на регистрираните терористични актове за 1928 г. в сравнение с 1927 г. порасна 3 пъти. През 1929 г. само в селските местности на Руската федерация бяха регистрирани близо 30 хиляди палежа. Това означава, че всеки ден в селата на републиката са пламвали стотина пожари.

Готвейки настъпление на социализма по целия фронт, в 1928—1929 година партията отново се натъкна на опозиция, този път на десния уклон. Положението се влошаваше от това, че начело на дясната опозиция стояха трима членове на Политбюро на ЦК: Н. И. Бухарин — главният редактор на „Правда“, А. И. Риков — председателят на Съвета на народните комисари, и М. П. Томски — председателят на ВЦСПС. В началото на първата петилетка те се изказаха против генералната линия на партията, изхождайки от „либерално тълкуване на непа“, както се подчертаваше в един партиен документ от онези години. Десните възразяваха против високите темпове на индустриализацията и против мерките за ограничаване на кулашките стопанства. Фактически те капитулираха пред трудностите, като защита-

ваха идеята за „разбирателство“ с капиталистическите елементи в града и селото. Десният опортюнизъм стана главна опасност. През април 1929 г. обединеният пленум на ЦК и ЦКК специално обсъди вътрешнопартийното положение и обяви възгледите и предложенията на десните за несъвместими с генералната линия на партията. Пленумът свали Бухарин и Томски от отговорните им постове и ги предупреди, че ако не се подчиняват на решенията на партията, ще бъдат извадени от състава на Политбюро.

В деня, когато приключи пленумът, бе открита XVI Общосъюзна партийна конференция, на която десните отново бяха подложени на критика. Конференцията обсъди и утвърди подобрения в съответствие с директивите на XV конгрес на ВКП(б) първи петгодишен план. Делегатите подкрепиха оптималния вариант на петилетката, предвиждаща по-високи задачи от минималния вариант, който се защитаваше от десните.

Конференцията прие обръщението „Към всички работници и трудещи се селяни в Съветския съюз“. С него тя ги приканваше да разгърнат масово социалистическо съревнование.

Освен това партийната конференция взе решение за нова чистка на партията от чужди, бюрократични и изродени елементи. В резултат на чистката за една година бяха изключени близо 10 процента от предишния състав на партията.

Заключителен етап в борбата против десните стана Ноемврийският (1929 г.) пленум на ЦК на ВКП(б). Лидерите на десните заявиха на пленума, че „снемат разногласията“, но в същото време, както показаха фактите, те са продължавали да подготвят атака против ръководството на партията. Пленумът окачестви декларацията на десните за „снемането на разногласията“ като „фракционна маневра на фалирали политици, аналогична с „отстъпателните“ маневри на троцкистите, които многократно са използвали своите псевдопримирителни декларации като метод за подготвяне на нови атаки срещу партията“. Бухарин беше изваден от Политбюро, а неговите съмишленици получиха предупреждение, че ако направят и най-малкия опит да продължат борбата, към тях също ще бъдат приложени организационни мерки. Пленумът постанови „пропагандата на

възгледите на десния опортюнизъм и на примиренчество с тях да се смятат за несъвместими с членуването във ВКП(б).

В борбата против десните партията защити курса към ускоряване на социалистическите преобразования. Партията смяташе, че е невъзможно и занапред да се базира икономиката на страната върху две различни социални основи: върху основата на едрата социалистическа промишленост и върху основата на дребностокото частнособственическо селско стопанство. Според нея радикалното решение на задачата по издигането на селскостопанското производство се състоеше в „по-нататъшното форсиране на процесите на колективизацията и създаването на совхози, в по-нататъшното подобряване и укрепване на самите колхози и совхози и, най-сетне, във форсираното развитие на индустрията, която е ключът към социалистическата реконструкция на селското стопанство“.

„Латос на новото строителство“ — така определи партията отношението на съветския народ към борбата за изпълняване на първия петгодишен план. В промишлеността масовото социалистическо съревнование обхваща до началото на 1930 г. 63 процента от работниците в големите предприятия. Темповете на развитие на промишлеността надхвърляха плановете цифри. Само през 1929 г. продукцията на цялата едра промишленост се увеличи с 25 процента, а продукцията на тежката индустрия — с 31 процент. Фронтът на новото капитално строителство стана необятен. Строяха се Днепрогес, Ново-Краматорският завод в Донбас, Уралският завод за тежко машиностроене, химическите комбинати в Березняки и Соликамск, Магнитогорският металургичен комбинат. Строежи имаше във всички райони на страната.

В края на 1929 — началото на 1930 г. партията и правителството взеха мерки за укрепване на материалната база на селското стопанство. Планът за снабдяването с машини се променяше в съответствие с темповете на колективизацията в отделните райони. Втората сесия на ЦИК на СССР, свикана през декември 1929 г., взе решение да се запазят „колкото може по-ниски цените на селскостопанския инвентар“. Средствата за построяване на нови и за реконструирането на старите заводи за селскостопанско машиностроене бяха увели-

Г. К. Орджоникидзе в Магнитогорския металургичен комбинат

чени два и повече пъти. Беше решено да се форсира строителството на заводите за производство на комбайни. Всичко това наложи да бъдат променени и другите предвидени по-рано пропорции на тежката индустрия.

В редица райони само за една година селяните се прехвърляха от ралото направо на трактора, от вършитбата на ръка — към комбайна. Появата на първите трактори се възприемаше от селяните почти като чудо. И с основание, защото всеки от тях заменяше по няколко коня. Всички жители на селата излизаха от къщите си и вървяха подир трактора. В миналото дори молебените за дъжд не бяха събирали толкова хора.

Преди започването на посевната кампания в 1930 г. техниката за производствено обслужване на колхозите бе съсредоточена в 158 машинно-тракторни станции. МТС се създаваха предимно в районите с масова колективизация, където в колхозите бяха влезли мнозинството селяни.

Отначало се изграждаха както държавни, така и кооперативни МТС. Но такова разпръскване на средства беше нецелесъобразно и затова техниката започна да се концентрира все повече в държавните машинно-тракторни станции. Първата МТС възникна на базата на

тракторната колона, отпусната през 1927 г. от совхоза „Шевченко“ в Одеска област за обслужване на селските стопанства. Броят на държавните МТС се увеличаваше бързо. В 1928 г. те бяха само 6, а към края на петилетката станаха близо 2 500. Още тогава те обработваха почти половината посевна площ на колхозите и бяха опорни пунктове на съветската държава в селото, помагаша да се провежда неговото социалистическо преустройство. МТС имаха голямо значение и като важен канал за получаване на зърнени храни и други продукти от колхозите, тъй като колхозите все по-често започваха да заплащат услугите на МТС в натура.

Много по-широко, отколкото преди, комунистическата партия организира и шефството на града над селото, взе бързи мерки за решаване на крайно изострилата се проблема за селскостопанските кадри. Партията се обърна към работническата класа с призив да излъчи 25 хиляди закалени пролетарии, способни да възглавят младите колективни стопанства. Този призив намери горещ отзвук сред работниците. Фактически за селата заминаха близо 35 хиляди пратеници на работническата класа.

През пролетта на 1930 г. в колхозите на страната имаше повече от 313 хиляди комунисти и повече от 553 хиляди комсомолци. И въпреки че взети заедно те представляваха едва 6,5 процента от трудоспособното население на колхозите, това беше член, организиран и много целеустремен отряд, който вървеше в авангарда на колхозното движение.

Партията засилваше масово-политическата и организационната работа по въвличането на селяните в колхозите. Всички селски комунисти бяха мобилизирани за провеждането на колективизацията. Главното съдържание на агитационната работа на село се състоеше в доказването на предимствата на колективното стопанство пред частното. Тази работа даваше осезаеми плодове там, където се използваше опитът на едрите социалистически стопанства, създадени в селата през предходния период.

Голямо впечатление правеше на селяните например високо механизираният зърносовхоз „Гигант“. Негов директор до края на 1929 г. беше Т. А. Юркин, в миналото работник-стругар. По-късно той в зглави Колхозцентъ-

ра на СССР и РСФСР, работи като народен комисар, като министър на совхозите. След като посетил този совхоз и го сравнил с частното си стопанство, стопанинът И. П. Джупин от един полтавски чифлик в Ставрополски окръг стигнал до следния извод: „Сега съм готов да зарежа частното и да живея в едро колективно стопанство, което ще облекчи труда на човека. И държавата ще има по-голяма полза. А нали държавата това сме ние самите. Затова цялата полза изцяло преминава в наши ръце.“

През 1929 г. совхозите бяха посетени от десетки хиляди еднолични селски стопани. Мнозина от тях се завърнаха в селата си като убедени привърженици на едрото социалистическо стопанство.

За борба с колхозите се надигнаха озверелите кулаци. В редица райони възникнаха нелегални контрареволуционни кулашки организации. Те подготвяха въстания, събираха оръжие, укривано още от гражданската война. Тук-там кулаците съумяваха да съберат доста значителни сили. В Северен Кавказ в 1929 г. в техните организации членуваха близо 4 хиляди души. А през пролетта на 1930 г. възникнаха нови организации, наброяващи повече от 5 хиляди души. В долното поречие на Волга по това време се наброяваха около 3 хиляди участници в контрареволуционни организации и т. н.

В редица райони възмутените от действията на кулаците селяни по собствена инициатива вземаха решение да бъдат лишени кулаците от участъците земя, да се конфискуват техните средства за производство, а самите те да бъдат изселени от селата. Ето едно характерно постановление, прието от колхозниците от едно село в Нижне-Волжкия край: „Кулакът, макар и с изтръгнато жило, макар и лишен от средствата за производство, пак си остава кулак. Затова молим да ги изселите, за да могат бедните и средните селяни да градят колхозното стопанство, без да ги е страх, че кулачеството ще им отмъсти.“

**Началото
на масовата
колективизация**

От втората половина на 1929 г. селото започна да кипи, както през дните на революцията. На събранията на бедните селяни и на общоселските събрания се обсъждаше един въпрос: организирането на колхозите. От юли до октомври 1929 г.

в колхозите бяха въввлечени почти толкова селяни, колкото през целия почти дванайсетгодишен период на съществуването на съветската власт. А през трите последни месеца на тази година броят на колхозниците нарасна повече от 2 пъти. Това беше, както подчерта партията, „небивал темп на колективизация, *надхвърлящ най-оптимистичните проектни цифри*. Задачите на петилетката, които в момента на утвърждаването им се характеризираха като напрегнати и сложни, след няколко месеца бяха надхвърлени 2 пъти.

Съветският народ под ръководството на комунистическата партия строеше социализъм за пръв път в историята. Понякога ставаше нужда да се върви „пипнешката“, по израза на Ленин. По този път изникваха огромни трудности. В процеса на търсенето на правилни, научно обосновани решения се допускаха и грешки.

Трудностите се отразиха най-остро в селското стопанство. След като започна да провежда курса към масовата колективизация, в края на 1929 г. Политбюро на ЦК създаде за изучаване на въпроса за темповете и мерките за съдействие на колхозното строителство авторитетна комисия, в която влязоха членове на ЦК, ръководни работници от партийните, държавните и кооперативните органи. Тя беше възглавена от народния комисар на земеделието на СССР Я. А. Яковлев.

Още преди комисията да приключи работата си, на 27 декември 1929 г. на конференцията на аграрниците-марксисти се изказа Сталин.

Той провъзгласи преминаването от политиката на ограничаване на кулачеството към политика на ликвидирането му като класа на базата на пълната колективизация. Този лозунг представляваше доразвиване на указанията относно кулачеството, направени от Пленума на ЦК през ноември 1929 г. (забраната да се приемат кулаци в колхозите, задачата да се засили настъпването срещу капиталистическите елементи). Преминаването към нова класова политика на село беше на зряло. Някои местни партийни ръководители, недостатъчно теоретически подготвени, възприеха този лозунг като призив към пълно форсиране на колективизацията с всички (включително и с административни) мерки.

Резултат от работата на комисията на Политбюро под ръководството на Яковлев бе постановлението на

ЦК от 5 януари 1930 г. „За темпа на колективизацията и за мерките, с които държавата подпомага колхозното строителство“. Това постановление утвърди преминаването към новата класова политика на село. Освен това в него се предвиждаха различни темпове на колхозното строителство за различните райони на страната в зависимост от готовността им за колективизация.

В първата група влизаха такива изключително важни зърнени райони като Северен Кавказ, като Средното и Долното Поволжие. Тук, се казваше в постановлението, колективизацията „може да бъде приключена в общи линии през есента на 1930 г. или във всеки случай през пролетта на 1931 г.“ В друга група се обособяваха останалите зърнени райони. Тук колективизацията трябваше да бъде извършена през втория етап (есента на 1931 г. — пролетта на 1932 г.).

В постановлението се посочваше същевременно и срокът за приключването на колективизацията като цяло, т. е. за третата група райони. Беше предвидено „в рамките на петилетието вместо колективизация на 20% от посевната площ, която е запланувана в петгодишния план... да се реши задачата за колективизирането на огромното мнозинство селски стопанства“. Централният комитет разработи и ефикасни мерки за организационно подпомагане и материално стимулиране на колхозите. Беше увеличена например почти два пъти сумата на кредитите за колхозния сектор и т. н. Заедно с решението на Ноемврийския (1922 г.) пленум на ЦК постановлението от 5 януари стана конкретна програма за пълната колективизация на селското стопанство. То завършваше с предупреждение за необходимостта от борба на два фронта: първо, „с всички опити да се забавя развитието на колективното движение поради недостига на трактори и сложни машини“ и, второ, с тенденциите към „каквото и да било „декретирание“ на колхозното движение отгоре“.

Животът показва, че тези опасения са били основателни. В практиката на колхозното строителство в края на 1929 г. — началото на 1930 г. и по-късно се допускаха сериозни отклонения от ленинските принципи на кооперирането. Преди всичко бе нарушен принципът на доброволността. Разяснителната работа и убеждението в доста случаи се подменяха с администриране. Спрямо

отказалите да влязат в колхозите понякога се прилагаха такива недопустими мерки като увеличаване на задължителните доставки на продукцията, прехвърляне на средняшки стопанства в категорията на кулашките при облагането с данъци, лишаване от избирателни права и т. н.

Мнозина ръководители не се съобразяваха с желанието на селяните и се увличаха в създаването на комунни, принуждаваха селяните да обобществяват в тях всичкия си добитък и дори домашните птици.

Сериозно бе нарушен и принципът на съобразяване с условията в различните райони на страната. По-изостаналите — националните райони и редица консумиращи области на РСФСР — започнаха да се равняват при разработването на темповете и формите на колхозното строителство по зърнените райони, които бяха по-подготвени за колективизацията.

Всичко това предизвикваше голямо недоволство сред трудещите се селяни. На редица места кулаците провокираха селяните да предприемат действия срещу колхозите.

Грешките в колхозното строителство се обясняваха с редица причини: и с липсата на опит, и със слабостта на масово-разяснителната работа, и с неумението грезво да се преценят първите успехи на колективизацията, и със сложността на международната и вътрешната обстановка.

Щом получи сигнали за увлеченията, ЦК на партията взе решителни мерки. На 1 март 1930 г. правителството утвърди коригирания Примерен устав на селско-стопанския артел. На другия ден той бе обнародван.

Едновременно с него във вестниците се появи статията на И. В. Сталин „Главозамайване от успехите“. В нея се правеше анализ на успехите в областта на колхозното движение, обясняваха се източниците им, формулираха се задачите на партията по отстраняването на констатираните дотогава опасни и вредни тенденции в колхозното строителство. В статията се порицаваха нарушенията на принципа на доброволността при създаването на колхозите, администрирането и декретирането. Обективна оценка на допуснатите грешки обаче не се даваше. На 14 март ЦК на ВКП (б) прие постановлението „За борба с изкривяването на партийната линия в колхозното движение“. Постановлението кате-

горично осъждаше увлеченията и нареждаше на партийните организации да съсредоточат вниманието си върху организационно-стопанското укрепване на колхозите. Взетите от партията решителни мерки сложиха начало на поправянето на грешките в колхозното движение. Този процес беше сложен. След разкритикуването на увлеченията от колхозите излязоха две трети от селяните, предимно средни селяни. Отливът на средните селяни от изкуствено създадените комуни и артели и разпадането на много колективни стопанства бяха използвани от кулаците, които предизвикваха серия от открити антиколхозни акции. Но с общите усилия на ЦК на РКП (б) и на местните партийни организации положението бе стабилизирано. На колхозите и колхозниците се оказваше разностранна помощ. Бяха приети редица постановления, които им предоставяха разни облаги.

Отливът от колхозите постепенно спря. Скоро след това започна ново разрастване на колхозното движение. Младите колхози успешно преодоляха трудностите, проведоха пролетната сеитба, прибраха добра реколтата (по-висока от набелязаната на Ноемврийския пленум на ЦК в 1929 г.), а наесен си разпределиха доходите.

Посредством масовата колективизация в съветската страна бе ликвидирана последната експлоататорска класа — кулачеството. По този въпрос ЦК на партията даде подробни указания в своето постановление „За мероприятията по ликвидирането на кулашките стопанства в районите на пълната колективизация“ от 30 януари 1930 г. Централният комитет се ръководеше от идеята за диференцирано отношение към различните слоеве на кулачеството. Кулаците се разделяха на три основни категории. Инициаторите и изпълнителите на терористични актове се изолираха и изпращаха в специални лагери. Кулаците, които оказваха не толкова активна съпротива, се изселваха в отдалечените райони на страната.

Съветската държава взе определени мерки за трудоустройването и трудовото превъзпитаване на бившите кулаци на новото им местожителство. Останалите кулаци оставаха в родните си места, обаче им се отпусна земя извън границите на колхозния масив. Пове-

чето от тях скоро отидоха на работа в градовете, настаняваха се в совхозите и т. н. Така бе ликвидирана най-многобройната експлоататорска класа в съветската страна.

**XVI конгрес на
партията**

Дейността на партията се определяше от издигнатия от нея лозунг за настъпление на социализма по целия фронт. Този лозунг бе даден от XVI конгрес на ВКП (б), който се състоя от 26 юни до 13 юли 1930 г.

Характеризирайки успехите на партията, в която тогава се наброяваха над 1260 хиляди членове и близо 712 хиляди кандидати, М. И. Калинин каза:

— Социалистическото строителство в нашата страна получи огромен размах, но ние вече свикнахме с големите мащаби и широкия размах. ... Съвсем неотдавна ние се възхищавахме от Волховстрой, а сега не ни учудва дори Днепрострой. Вчера празнувахме откриването на Турксиб и Тракторострой, а днес възприемаме като нещо съвсем нормално започването на строежа на заводите за комбайни и на металургичните гиганти — Магнитогорския, Кузнецкия и др. По-нататък вероятно ще възприемем по същия начин и Ангарстрой, и Волгострой, и Урало-Сибирския комбинат, и пълната колективизация на селското стопанство в целия Съветски съюз. В това, другари, проличава непоколебимата ни увереност в пълната победа на социализма.

Конгресът изслуша отчетите на ръководните органи: на ЦК (докладчици Сталин и Каганович), на Централната ревизионна комисия (Владимирски), на ЦКК (Орджоникидзе), доклада за работата на делегацията на ВКП (б) в Изпълнителния комитет на Коминтерна (Молотов). С огромно внимание делегатите обсъдиха трите доклада, посветени на отделните страни от изпълнението на първата петилетка: „За изпълнението на петгодишния план за промишлеността“ (Куйбишев), „Колхозното движение и подемот на селското стопанство“ (Яковлев), „За задачите на профсъюзите през реконструктивния период“ (Шверник).

Конгресът реши, че петгодишният план трябва да бъде уточнен. Това се налагаше от всенародното движение за изпълняване на петилетката за четири години. В редица важни отрасли на стопанството програмата за първите две години от петилетката беше пре-

Първият трактор, изработен в Сталинградския тракторен завод като подарък на XVI конгрес на партията

изпълнена. По темповете на развитие на промишлеността СССР още през първите години от петилетката изпревари капиталистическите страни. Но работата не се състоеше само в това. Съветската промишленост беше се променила и качествено: извършваше се масово строителство на нови предприятия и основно преобзавеждане на старите на базата на най-нова техника, каквато дори и в някои напреднали капиталистически страни бе внедрена далеч не навсякъде. „...Ние настигаме, изпреварвайки“ — образно каза на конгреса един от основоположниците на социалистическото планиране, Г. М. Кржижановски.

Особено бързо се развиваха и такива решаващи отрасли на тежката индустрия като машиностроенето и каменовъглената промишленост. По решение на конгреса първоначалните планови цифри в тези отрасли бяха увеличени съществено.

Огромно значение имаше решението на партията за създаването освен южната каменновъглено-металургична база (Донбас—Кривой Рог) на втори такъв център в източната част на страната — Урало-Кузбаския.

Важен резултат от индустриализацията беше увеличаването на редиците на работническата класа. Повиши се нейната политическа активност, нейното културно-техническо равнище. На базата на бързото развитие на промишлеността в 1930 г. окончателно и завинаги бе ликвидирана безработицата.

Главен резултат от борбата за индустриализация беше промяната на относителния дял на промишлеността спрямо цялото народно стопанство. През 1929/30 г. за пръв път в историята на страната делът на промишлената продукция в икономиката надхвърли дела на селското стопанство (53 процента срещу 47). Характерно беше, че и в самата промишленост се измени съотношението между производството на средства за производство и производството на предмети за потребление. Ако по-рано леката промишленост даваше повече продукция от тежката, през 1930 г. в ценов израз те дадоха почти по равно, а след това тежката индустрия остави леката зад гърба си. По такъв начин съветската страна се превръщаше от аграрна в индустриална.

Тези трансформации в икономиката имаха не само техническо, но и обществено значение: разрастването на промишлеността водеше до изменение на съотношението между икономическите форми в страната в полза на социализма, до засилване на неговите позиции. По такъв начин се създаваше база за решително изкореняване на последните остатъци от капитализма в СССР.

Засягайки проблемите на колективизацията на селското стопанство, конгресът подчерта, че тя представлява „шурм на работническата класа срещу *последната опора на капиталистическата експлоатация в страната*“. В доклада на народния комисар на земеделието Яковлев се отбелязваше, че набелязаното от петгодишния план равнище на колективизацията е надминато. Съдбата на селското стопанство вече започна да се определя не от едноличните стопанства, а от колхозите и совхозите.

XVI конгрес на партията отбеляза: в резултат от успехите на индустриализацията на страната и на со-

циалистическата реорганизация на селското стопанство социализмът все повече измества капиталистическата стопанска форма. Съветският народ стои пред прага на решаващи победи в изграждането на социалистическото общество.

На своя XVI конгрес партията постави по нов начин въпроса за опората на съветската власт в селото. Преди започването на пълната колективизация съветската власт се опираше на бедните селяни. Среднякът беше техен съюзник в борбата срещу кулака, но понякога проявяваше колебания. Сега в районите с пълна колективизация всички колхозни селяни станаха действителна и здрава опора на съветската власт.

Обобщавайки резултатите, конгресът подчерта, че „успехите са постигнати от партията в борбата и в преодоляването на трудностите, които се изпречваха по пътя на социалистическото строителство. Тези трудности, за разлика от капиталистическите страни, бяха трудности на растежа, а не на упадъка... Осъществява се поставената от Ленин задача за превръщане на „неповска Русия“ в „социалистическа Русия“.

Страната се променяше бързо. Особено голям беше размахът на социалните преобразования: количествено и качествено растеше работническата класа, милиони селяни влизаха в колхозите и т. н. Развиваше се производството. Бяха създадени нови отрасли на промишлеността — автомобилен и машиностроителен, съвременна химическа и авиационна промишленост; влизаха в строя големи заводи за производство на трактори и съвременни селскостопански машини. На изток успешно се създаваше нова каменовъглено-металургична база, в Средна Азия и Западен Сибир се откриха нови центрове на текстилната промишленост. В 1931 г. предсрочно изпълниха петгодишния план машиностроенето, електротехническата и нефтената промишленост. Общо през петилетката бяха построени 1600 промишлени предприятия, което значително надвърли заплануваното. Промислената продукция (предимно средствата за производство) започна да играе решаваща роля в цялата икономика. Относителният дял на продукцията на селското стопанство възлезе през 1932 г. на по-малко от 30 процента. Страната следователно беше се превърнала от аграрна в индустриална.

стриална. При това цялата промишленост беше социалистическа.

Тези победи не бяха постигнати без трудности. Не всички предвидени от плана пропорции бяха спазени: планът не беше съвършен във всяко едно отношение, а и животът внасяше поправки. Сериозно изоставаха металургията, химията, каменовъглената промишленост. Недостатъчно развита беше леката промишленост. Неудоволителни бяха и качествените показатели на производството: себестойността, производителността на труда. В селскостопанското производство намаляха добивите, намаля броят на добитъка.

Но основните задачи на плана бяха изпълнени. Високият темп на развитие на промишлеността създаде условия за техническа реконструкция на цялото народно стопанство.

През 1931 г. в основните зърнени райони на страната — Северен Кавказ, в Долното и Средното Поволжие и в степна и Източна Украйна — в колхозите влязоха до 70—90 и повече процента от селските домакинства. Тук бе приключено преминаването на основната маса от селяните към колективното производство, бе приключена следователно масовата колективизация. По този начин бе направена решаваща крачка към приключването на колективизацията на селското стопанство във всички райони на страната.

През лятото на 1932 г. общо за СССР в колхозите членуваха 61,5 процента от селските домакинства. Това означаваше, че към края на първата петилетка колхозният строй е извоювал решаваща победа над дребностоковото стопанство. Колективизацията избави селото от кулашката робия и класовото разслояване. Преминаването на повечето селяни към едрото социалистическо стопанство означаваше революция в икономическите отношения, в целия създаван от векове начин на живот на селяните.

Изграждащата се сграда на социализма стъпи по такъв начин върху икономическа основа — върху социалистическата индустрия и социалистическото селско стопанство.

Основните политически и технически задачи на първата петилетка бяха изпълнени предсрочно. Това бе констатирано с пълно основание от XVII Общосъюзна

партийна конференция (януари—февруари 1932 г.) в резолюцията относно директивите за съставянето на втория петгодишен план. Конференцията подчерта, че изграждането на основите на социализма в СССР „означава, че Лениновият въпрос „кой—кого“ е решен против капитализма, в полза на социализма, напълно и безвъзвратно както в града, така и в селото“. Това беше огромна победа на партията и съветския народ.

Опитът на СССР показва, че дълбочината и трайността на социалистическите преобразования до голяма степен зависят от това, доколко творчески се осъществяват Лениновите идеи и принципи. „Изключителните победи на социализма в нашата страна не дойдоха от само себе си. Те бяха постигнати благодарение на грамадната организаторска и възпитателна работа на партията и нейните местни организации, благодарение на това, че партията винаги е възпитавала своите кадри и всички комунисти в дух на вяност към марксизма-ленинизма, в дух на преданост към делото на комунизма“ („КПСС в резолюциях...“, ч. IV, стр. 233).

Съветският народ променяше не само икономиката, но и географията и дори природата на своята необятна страна: променяше течението на реките, прерязваше планините с пътища, покоряваше пустините. В процеса на това гигантско строителство се променяха и хората — активните строители на социализма.

Принципното значение на целия този съзидателен процес се състоеше в това, че за пръв път в историята една грамадна страна издигаше сградата на социалистическото общество. Маркс и Енгелс превърнаха социализма от утопия в наука, а ленинската партия въплъти тази наука в практика, показа лъжливостта на буржоазната пропаганда, която провъзгласява марксизма-ленинизма за утопия.

В условията на новата икономическа политика за късо време бе възстановено предвоенното равнище на производството и се разгърна ново грандиозно строителство. Коренно се променяха обликът на страната и темпът на нейния живот.

Територията на съветската държава се превърна в гигантска строителна площадка. В глухата тайга, в пустинята се появяваха нови селища и градове, растяха индустриални центрове. Картите на СССР остаряваха

още в печатницата. А геологопроучвателите отиваха все по на изток и по на север и като добри стопани издирваха колосалните богатства, натрупани в земните недра.

След търсачите се движеше армията на строителите. Трасетата се превръщаха в железопътни линии, на мястото на палатките изникваха градове, а там, където доскоро горяха редките огньове на геолозите, лумваха пламъците на високите пещи. Подмладяваха се и древните градове, като включваха в своите масиви нови сгради, улици и квартали.

Решително се променяше съветското село. От полята изчезнаха междите, които разделяха селяшките нивици. Все повече трактори, комбайни, автомобили и електромотори се включваха в селскостопанското производство. В степните равнини човек можеше да се ориентира вече не само по кубетата на селските църкви и по вятърните мелници, но и по колхозните и совхозните сляжни кули, по държавните складове за зърнени храни, по селските електроцентрали. „Русия бързо преминава от века на дървото към века на желязото, стоманата, бетона и моторите“ — призна през ноември 1932 г. американското списание „Нейшън“.

Създаването на икономическата основа на социализма и преди всичко индустриализацията на страната и преустройството на селското стопанство — това е главният резултат от развитието на съветското общество през 20-те — началото на 30-те години.

Създаването основите на социализма имаше голямо международно значение, защото СССР беше центърът на световното революционно движение. Това прекрасно се разбираше както от прогресивните работници в чужбина, така и от капиталистите. През ноември 1930 г. „Правда“ получи от Франция писмото на един пролетарий-металик. Той пишеше: „Помнете, другари, че работата на вашите стругове плаши буржоазията повече от оръдейните канонади и че най-добър отговор на интригите на враговете е по-нататъшното засилване и разширяване на вашата социалистическа промишленост“.

Империализмът не беше се отказал от опитите си да ликвидира съветската държава. Точно затова съветският народ беше принуден да хвърля значителни уси-

лия и средства за укрепването на своята отбранителна способност. Големите разходи по отбраната бяха сериозна пречка по пътя към изграждането на социализма. Това даде отражение върху изпълнението на петгодишния план, предизвика изоставането на отделни отрасли на стопанството. Но трудностите и жертвите от този род бяха неизбежни за първата социалистическа страна. И направените жертви не отидоха на вятъра. Партията и народът превърнаха изостаналата на времето Русия в развита страна, във втората по индустриална мощ държава в света.

ВЪПРОСИ ЗА СЪБЕСЕДВАНЕ:

1. XIV конгрес на ВКП (б). Курсът на партията към социалистическа индустриализация на страната.
2. XV конгрес на ВКП (б). Курсът на партията към колективизация на селското стопанство.
3. Борбата на партията за предсрочно изпълнение на първата петилетка.
4. Организаторската и политическата работа на партията за осигуряване на широко изграждане на социализма.

ПОБЕДАТА И ЗАТВЪРДЯВАНЕТО НА СОЦИАЛИЗМА

(1933 — юни 1941)

**XVII конгрес
на партията.
Завършване на
социалистическата
реконструкция**

На 30 януари 1933 г. сесията на ЦИК на СССР прие държавния бюджет за годината. Под ръководството на партията съветският народ пристъпваше към изпълнението на втория петгодишен план. А в Германия същия ден на власт дойде Хитлер. Международното положение беше сложно и противоречиво. Въпреки че Съветският съюз продължаваше да се намира в капиталистическо обкръжение, през годините на първата петилетка той се превърна в такава сила, която вече не можеше да се пренебрегва при разрешаването на международните проблеми. През ноември 1933 г. правителството на новия президент на САЩ Ф. Рузвелт установи дипломатически отношения със СССР.

Цели 16 години американският империализъм упорито не искаше да се съобразява с победата на социалистическата революция в нашата страна. Но животът го принуди да направи това. В САЩ и в другите капиталистически държави обаче, както и преди, бяха силни кръговете, за които изходът от затрудненията на империализма беше в установяването на фашистка диктатура и в подготовката на Втората световна война.

Огромна роля за мобилизиране прогресивните сили в света против фашизма изигра VII конгрес на Коминтерна, който се състоя в Москва през юли—август 1935 г. За него пристигнаха комунисти от 65 страни. На конгреса бяха разкриткувани неправилните възгледи, че комунистите имали интерес от войните, по-неже последните спомагали за създаването на рево-

люционни ситуации. Изразявайки становището на партията, В. Г. Кнорин подчерта в речта си: „Въпреки че в последна сметка войната ще доведе до създаване на революционна криза в капиталистическите страни, тя ще стовари върху главите на трудещите се неимоверни мъчения, смърт, глад и страдания, ще се отрази пагубно върху производителните сили на всички страни, ще разруши работническите организации. Войната застрашава живота на милиони пролетарии и остатъците от демокрацията, които в редица страни все пак дават на трудещите се известни възможности да защитават интересите си при капитализма. Войната заплашва независимостта на малките и слаби народи, тя е най-голямото бедствие за всички народи. Затова комунистите, които защитават интересите на народите, са защитници на мира и трябва да предотвратят войната.“

В доклада на Д. З. Мануилски се подчертаваше, че в резултат от порастването на мощта на Съветския съюз и на международното революционно движение съотношението на силите в света се е променило. Това позволяваше да се постави въпросът за изолирането на агресорите. В доклада бе формулиран изводът: „Комунистите трябва да преодоляват фаталистичните концепции, че осуетяването на войната е невъзможно, че борбата срещу подготовката на война е безцелна“. Тези идеи на ВКП (б) бяха единодушно признати на конгреса.

Голямо значение имаха и изводите на конгреса за необходимостта от единен работнически фронт и широк народен фронт. Конгресът призова комунистите да изработят във всяка страна такава платформа, която да обедини работниците независимо от партийната им принадлежност. Условия за това имаше. Събитията принуждаваха социалдемократическите маси да се включват все по-активно в борбата против фашизма, който разтуряше всички работнически организации.

Конгресът обобщи опита от националноосвободителните движения като резерв на световната социалистическа революция. Преди това между комунистите беше широко разпространено схващането, че почти във всички колониални страни революцията бързо ще прерасне от буржоазнодемократична в социалистическа. Омало-

важаваше се значението на националния фактор в антиколониалната борба, подценяваше се Лениновата мисъл, че общонационалните задачи на поробените народи обективно възникват от политиката на колонизаторите. VII конгрес преодоля тези слабости и стигна до заключението, че в повечето поробени страни първата крачка на народната революция ще бъде широко антиимпериалистическо националноосвободително движение. Затова конгресът подчерта значението на Лениновия лозунг „Пролетарии от всички страни и поробени народи, обединявайте се!“.

Конгресът заяви, че трябва да се води борба за чистотата на марксизма-ленинизма, понеже главна пречка по пътя към творческото осмисляне на новите въпроси бяха ревизионизмът и догматизмът. В доклада си пред конгреса Георги Димитров насочи вниманието върху опасността от догматизма и сектантството. Той подчертаваше, че сектантството вече не се проявява в примитивни форми, както през първите години от съществуването на Коминтерна, че вече не е „детска болест“ и се е превърнало във вкоренен порок. За сектантството са характерни доктринерската ограниченост, откъснатостта от действителния живот на масите, опростителските методи на разрешаване на извънредно сложните въпроси на работническото движение с помощта на шаблонни схеми, претенциите за всезнайство, нежеланието да се учим от масите, да се вземат поуки от практиката на работническото движение. „За самодоволното сектантство — казваше Димитров — морето е до коляно.“ Това сектантство, „прикривайки се с формално признаване на болшевишките тези, спъваше развитието на болшевишката масова политика“. Тия думи и днес са актуални.

Изработените от този последен конгрес на Коминтерна стратегия и тактика позволиха на комунистите в навечерието и през годините на Втората световна война да възглавят антифашисткото движение и да се превърнат в редица страни в най-значителната политическа сила.

През февруари 1936 г. на изборите в Испания победи Народният фронт. През лятото генерал Франко вдигна фашистки бунт против републиканското правителство. Фашистките правителства на Германия и Ита-

лия незабавно му оказаха помощ. Започна съвместна герmano-италианска интервенция в Испания. Испанският народ героически се съпротивяваше, подпомаган от интернационалистите от други страни. През 1936--1937 г. в интернационалните бригади в Испания се сражаваха близо 35 хиляди революционери от 54 страни. Съветският съюз защитаваше интересите на републиканците на международната арена, помагаше им с оръжие, храни, медикаменти и облекло, обгради с грижи евакуираните деца на републиканците и им стана втора родина. За Испания заминаха съветски доброволци, предимно танкисти, летци и военни специалисти. Между тях бяха Р. Я. Малиновски, К. А. Мерецков, Н. Н. Воронов, Н. Г. Кузнецов, Г. М. Щерн и др.

Друго огнище на война се разгаряше и в Далечния Изток. През 1937 г. Япония отново започна военни действия срещу Китай.

В обстановката на борба срещу настъплението на фашизма и заплахата от война съветските хора неуморно работеха за преустройството на страната. Когато започваше втората петилетка, вниманието на партията беше съсредоточено върху проблемите по организационно-стопанското укрепване на предприятията, навлизането в стопанската работа и подобряването на качествените показатели на производството. Патосът на новото строителство, който беше характерен за първата петилетка, трябваше да бъде допълнен с патоса на овладяването на новата техника и новите производства.

Към 1933—1934 г. бяха настъпили сериозни промени в методите на партийното и държавното ръководство на стопанството. Те се натрупваха постепенно, още от втората половина на 20-те години, когато партията взе курс към широка социалистическа реконструкция на народното стопанство.

Победата на социализма във всички отрасли на народното стопанство създаде условия за широко планиране на икономическото развитие. През първите години на непа държавата ръководеше стопанството предимно чрез косвените методи на регулиране на икономиката, т. е. чрез установяването на определени цени на стоките, отпускането на кредити на разни стопанства и т. н. Но в началото на 30-те години вече значително се раз-

шириха възможностите за планово регулиране на стопанския живот. Във връзка с уточняването на първия петгодишен план и с разработването на плана за втората петилетка предприятията започнаха да получават твърди планови задачи за голям брой от показателите на производството. Това наложи да се преустроят икономическите отношения между отделните предприятия и държавата.

Трудностите при изкупуването на зърнените храни принудиха държавата да ограничи частната търговия с жито. В 1932 г. беше въведена нов вид пазарна търговия — колхозната търговия. Обаче колхозите получаваха право да търгуват едва след като изпълнеха плановете си за държавните доставки на зърнени храни. През 30-те години обемът на селскостопанското производство намаля и поради това изпълнението на плановете за зърнодоставките беше сложна задача за колхозите. Ясно е, че при тези условия колхозната търговия не можеше да се развие много.

През януари 1933 г. с решение на пленума на ЦК и ЦКК на ВКП (б) в МТС и совхозите бяха създадени политически отдели, в които бе съсредоточено не само партийното, но и административно-стопанското ръководство на основните участъци от селскостопанското производство.

Тази мярка беше подкрепена от I Общосъюзен конгрес на колхозниците ударници, който се състоя през февруари 1933 г. Конгресът показва, че колективното стопанство е станало най-важната част от живота на селяните, че съдбата на съветското село е вече неразривно свързана с развитието на колхозите. От името на селяните I конгрес на колхозниците ударници заяви: „Ние на практика проверихме и съветската власт, и партията на болшевиките. Тази власт е наша. Тази партия е наша. Всичко това е наше, скъпо и родно, за него сме готови да се бием с когото и да било и когато и да било до пълна победа.“

На този конгрес партията издигна лозунга: „Да направим всички колхозни болшевишки, а колхозниците — заможни.“ За тази цел трябваше преди всичко да се издигне равнището на производството, да се заздрави ръководството на селското стопанство. Именно за това се заловиха с помощта на първенците в селата полит-

Събрание на работниците от Коломенския завод заедно със селяните от село Парфентиево, Коломенски район

отделите на МТС и совхозите. В тях партията изпрати над 25 хиляди комунисти с голям опит в организационната и политическата работа.

Селските комунисти преминаваха в най-важните участъци от производството. Вместо партийните ядки при селсъветите се създаваха все повече ядки непосредствено в колхозите, МТС и совхозите. Следователно в селото, както и в града, низовата мрежа на партията се изграждаше по производствения признак.

Политотделите изиграха голяма роля в създаването и възпитаването на селския актив, в подобряването на организацията на труда и затягането на дисциплината. Те направиха много за подбирането на квалифицирани ръководители на селското стопанство, помагаха на колхозите да се отърват от нечестните, класово чужди и негодни за работа хора. При чистката обаче се допускаха и сериозни грешки: администриране, масово изключване на обикновени колхозници от колхозите, нарушения на колхозната демокрация. През ноември 1934 г. във връзка с това, че политотделите на МТС бяха изпълнили задачите си, пленумът на ЦК на пар-

тията ги ликвидира, като ги сля с районните комитети на партията. В совхозите политотделите се запазиха до 1940 г.

Опитът на политотделите беше пренесен и в други отрасли на народното стопанство. През март 1933 г. политотдели бяха създадени в железопътния транспорт, а през пролетта на 1934 г. и във водния. Тук те действаха повече от две десетилетия. Партията даде, общо взето, положителна оценка на опита на политотделите в народното стопанство и от 1934 г. предвижда в своя Устав правото на ЦК да създава такива органи и да изпраща парторзи на ЦК в решаващите участъци от социалистическото строителство.

За пръв път тази точка беше включена в Устава на XVII конгрес на ВКП (б). Той се състоя от 26 януари до 10 февруари 1934 г. Конгресът обсъди отчетите на ЦК (докладчик Сталин), на Централната ревизионна комисия (Владимирски), на Централната контролна комисия — Работническо-селската инспекция (Рудзутак), на делегацията на ВКП (б) в Изпълкома на Коминтерна (Мануилски), докладите за втория петгодишен план (Молотов, Куйбишев), за организационните въпроси на партийното и държавното строителство (Каганович).

XVII конгрес направи равносметка на историческите победи на партията не само през последните три години и половина, изминали от предишния конгрес, но и през десетилетието след смъртта на Ленин. Не случайно конгресът беше открит в същия ден и час и в същата зала, в които и където беше открито и заседанието на II Общосъюзен конгрес на Съветите, пред който в 1924 г. ръководителите на партията и съветската държава даваха клетва да изпълнят заветите на Владимир Илич. „Ленин ни напусна преди 10 години, но ленинизмът, неговото знаме беше наша пътеводна звезда“ — каза Г. К. Орджоникидзе при обсъждането на отчета на ЦК.

На конгреса беше отбелязано, че партията е изпълнявала разработената от Ленин програма и по този начин е осигурила създаването на основите на социализма, превръщането на страната от аграрна в индустриална, преминаването на основните селски маси от разпокъсаното дребностоково производство към едрото колектив-

но стопанство, провеждането на културната революция, засилването на отбранителната мощ. Ето защо XVII конгрес на партията влезе в историята като конгрес на победителите.

Същевременно в редица изказвания пред конгреса се подчертаваше, че не бива да се допуска самоуспокояване и главозамайване.

— Успехите ни наистина са грамадни... да му е драго на човек да живее... — каза С. М. Киров. — Но съществува опасност: можем така да се увлечем от всякакви славословия, че да престанем да забелязваме какво се върши около нас. А без самокритика е абсолютно невъзможно да се предпазим от главозамайване.

Конгресът подчерта, че социализмът се е изграждал при сериозни обективни трудности. „Работите явно се развиват към нова война“ — се казваше в отчетния доклад на ЦК. При тези условия се налагаше, както и преди, да се изразходват значителни средства за отбраната.

През януари 1933 г. започна чистка в партията. За една година броят на партийните членове намаля с около 23%. В процеса на чистката бяха допуснати извращения, като се изключваха за мними враждебни изказвания комунисти, които разкриваха недостатъци в работата.

На XVII конгрес, както и в предишните етапи, партията (тогава тя наброяваше около 1 милион и 875 хиляди членове и над 935 хиляди кандидати) с оглед на новите задачи взе мерки за организационното преустройство на своите редици и ги изрази в новата редакция на Устава. В него беше включена кратка дефиниция на комунистическата партия, за пръв път беше обособен специален раздел за партийната дисциплина и вътрешнопартийната демокрация. Във връзка с численото нарастване и засилването на ролята на партийните ядки те бяха преустроени в първични партийни организации. Пак в съответствие с взетите преди това решения конгресът включи в Устава специална точка за създаването на групи от съчувстващите на ВКП (б), състоящи се от хора, които не са членове на партията, но са близо до нея идейно и организационно.

Конгресът прие резолюция за втория петгодишен

план за развитие на народното стопанство на СССР през 1933—1937 г. Вторият петгодишен план концентрира материалните ресурси на страната, волята на партията и енергията на масите за разрешаването на основната стопанска задача — завършването на техническата реконструкция на народното стопанство. В доклада си пред конгреса Куйбишев нарече тази задача „материален стожер на втория петгодишен план“. Нейното изпълнение зависеше най-вече от тежката промишленост, която играеше ръководна роля в народното стопанство на СССР. Тежката промишленост, която произвежда средства за производство (гориво, метал, машини и т. н.), осигурява техническото превъоръжаване на всички отрасли на икономиката. Следователно тя играе преобразуваща роля в народното стопанство. Планът предвиждаше приблизително двойно увеличаване на обема на производството в тежката промишленост.

През първата петилетка по-голямата част от средствата за производство оставаха в самата тежка промишленост, за нейното разширяване. Така беше създадена мощна индустриална база — необходимо условие за широка реконструкция и на другите отрасли на стопанството. Върху тази основа планът за втората петилетка предвиждаше намаляването на редица диспропорции в народното стопанство и по-специално сближаването на темповете на развитие на тежката и леката промишленост. Предвиждаше се темповете на увеличаване на предметите за потребление да бъдат ускорени не само в сравнение с първата петилетка, но и в сравнение с развитието на тежката промишленост по плана за втората петилетка. Предполагаше се освен това, че широката механизация на селското стопанство ще осигури по-бързи темпове на повишаване производителността на труда в селото.

Решаващо условие за изпълнението на втория петгодишен план беше овладяването на новата техника, която широко се внедряваше в народното стопанство. Ставаше дума следователно за повишаване културата на производството. Във връзка с това партията поставяше четири основни задачи: количествено увеличаване на производството, повишаване качеството на продукцията, намаляване на нейната себестойност и издигане

на културно-техническото равнище на работниците от производството.

През втората петилетка още повече, отколкото през първата, се промени районирането на промишлеността. В източните райони на страната — в Урал, Сибир, Далечния Изток, Башкирия, Казахстан и Средна Азия — интензивно се строяха нови предприятия. По този начин партията едновременно разрешаваше следните свързани помежду си задачи: комплексното развитие на цялото народно стопанство; създаването на източна промишлена база, необходима за отбраната; ликвидирането на несъответствието между центъра и покрайнините, преодоляването на разликите в равнището на икономическото и културното развитие на народите на СССР.

Набелязаната от партията широка програма за стопанско и културно строителство предизвика повишаване на политическата и трудовата активност на трудещите се. През годините на втората петилетка възникна масово движение на новаторите в производството, наречено стахановско, по името на неговия инициатор, донецкия миньор Алексей Стаханов.

През годините на втората петилетка бяха построени и напълно реконструирани нови 4 500 големи промишлени предприятия. Това означава, че всеки ден в строя влизаха два-три нови завода и фабрики. Между тях бяха и такива гиганти като Уралския и Краматорския завод за тежко машиностроене, Луганския локомотивостроителен и други.

Втората петилетка осигури пълното завършване на техническата реконструкция на най-важните производства. През 1937 г. над 80% от цялата промишлена продукция бяха получени от новите предприятия, построени или напълно реконструирани през първата и втората петилетка.

В 1937 г. колхозите обединяваха 93% от селските домакинства. Следователно колективизацията на селското стопанство в СССР беше завършена.

Набелязаните от плана за втората петилетка задачи на намаляването на редица диспропорции в развитието на народното стопанство и по-специално за сближаването на темповете на развитие на тежката и леката промишленост не можаха да бъдат изпълнени. Поради

изострилата се международна обстановка наложи се да се увеличат капиталните вложения в тежката и отбранителната промишленост (през първата петилетка изразходваните за отбраната средства възлизаха на 5,4% от разходите по държавния бюджет, а през втората петилетка — на 12,6%). Не беше преодоляно и изоставането на селското стопанство.

Средното годишно производство на зърнени храни през втората петилетка беше по-ниско, отколкото през първата и по-малко, отколкото в 1913 г. Планът не беше изпълнен и в областта на развитието на животновъдството.

Втората петилетка беше важен етап в развитието на социалистическата култура. В общи линии задачите на социалистическата културна революция бяха изпълнени: ликвидирана беше масовата неграмотност, създаде се народна интелигенция, постиженията на науката, изкуството и културата ставаха достойние на народа.

Огромните икономически и културни преобразования налагаха по-нататъшно развитие и на съветския политически строй.

Реорганизиране на работата на партията във връзка с приемането на новата Конституция на СССР

На 1 февруари 1935 г. пленумът на ЦК на ВКП (б) взе решение да внесе от името на партията на предстоящия Общосъюзен конгрес на Съветите предложения за изменение на Конституцията на СССР

в следните насоки:

„а) по-нататъшно демократизиране на изборителната система — заменяне на не съвсем равните избори с равни, на многостепенните — с преки и на явните — с тайни;

б) уточняване на социално-икономическата основа на Конституцията — привеждане на Конституцията в съответствие със сегашното съотношение на класовите сили в СССР (създаването на нова, социалистическа индустрия, разгромяването на кулаците, победата на колхозния строй, затвърдяването на социалистическата собственост като основа на съветското общество и т. н.)“.

Партията извърши огромна работа по подготовката на проекта на новата конституция. През юни 1936 г.

той беше публикуван за всенародно обсъждане, което продължи пет месеца и половина. А през ноември Извънредният VIII конгрес на Съветите прие Конституцията. Този документ за пръв път в историята на човечеството законодателно санкционира победата на социалистическия строй. В Конституцията се казваше, че политическа основа на СССР са Съветите на депутатите на трудещите се, които възникнаха и закрепнаха в резултат от събарянето на властта на помещиците и капиталистите и извоюването на диктатурата на пролетариата.

В Конституцията се отбелязваше, че икономическа основа на СССР са социалистическата стопанска система и социалистическата собственост върху оръдията и средствата за производство, установени в резултат от ликвидирането на капиталистическата стопанска система, отменяването на частната собственост върху оръдията и средствата за производство и премахването на експлоатацията на човека от човека.

В Конституцията бяха санкционирани социалистическите основи на общественото и държавното устройство на СССР, основните права и задължения на гражданите. Съществено се разширяваха рамките на съветската избирателна система. По-рано (според Конституцията от 1924 г.) изборите в СССР не бяха напълно равни за всички слоеве от населението. Те се извършваха чрез явно гласуване и бяха многостепенни. Тези ограничения бяха въведени по времето, когато в страната още съществуваха експлоататорски класи и частна собственост върху средствата за производство (особено в селото). През този период имаше известно неравенство в избирателните права на работниците и селяните. Градското население например избираше един делегат за Общосъюзния конгрес на Съветите на 25 хиляди жители, а селското — на 125 хиляди. Всичко това осигуряваше ръководната роля на работническата класа в сложната обстановка на борбата за социализъм.

След като социалистическите отношения се затвърдиха напълно както в града, така и в селото, тези ограничения, естествено, станаха излишни. Конституцията от 1936 г. ги отмени.

Конституцията законодателно санкционира ръководната роля на комунистическата партия в целия обществен живот. В нея се казваше, че партията е „ръководното ядро на всички организации на трудещите се, както обществени, така и държавни“.

Във връзка с въвеждането на Конституцията от 1936 г. пред партията възникнаха нови организационни задачи. Демократизирането на избирателната система беше забележително събитие в общественно-политическия живот, което налагаше да се преустрои и подобри работата на партийните организации. На Февруарско-мартенския пленум на ЦК на ВКП (б) в 1937 г. беше обсъден докладът на А. А. Жданов за подготовката на партийните организации за насрочените за декември 1937 г. избори за Върховен съвет на СССР на базата на новата Конституция.

На пленума се подчертаваше, че процесът на демократизиране трябва да започне с развитието на демокрацията в самата партия. Той взе решение да се ликвидира с практиката на кооптиране (включване на нови членове в партийните комитети, без да бъдат избирани), забрани гласуването по списък при избирането на ръководните партийни органи, установи, че тези избори трябва да се провеждат чрез тайно гласуване. Пленумът осъди допусканията в миналото отклонения от принципите на демократическия централизъм (нарушаване на определените от Устава на ВКП (б) срокове за преизбиране на партийните органи, нередовна отчетност, заменяне на общите събрания с конференции и други).

В съответствие с решенията на пленума в партията започна активна работа. Навсякъде бяха изнесени отчети и проведени избори за партийни органи от първичните организации до краевите и областните комитети и ЦК на комунистическите партии на съюзните републики.

Но курсът към демократизиране се затрудняваше от създалия се по това време култ към личността на Сталин, в резултат на което се нарушаваха нормите на партиен живот и принципите на партийно ръководство, допускаха се злоупотреби с властта. Те се засилиха особено много след злодейското убийство на члена на Политбюро и секретар на ЦК и на Ленинградския об-

ластен комитет на партията С. М. Киров, извършено на 1 декември 1934 година.

По това време Сталин прокламира тезата за изострянето на класовата борба с успехите на социализма. В 1937 г. той направи тази теза централна в доклада си пред Февруарско-мартенския пленум на ЦК на партията. А по това време експлоататорските класи в СССР вече бяха ликвидирани. В такава обстановка тезата, че в Съветския съюз — страната на победилия социализъм — все повече се изостря класовата борба, беше погрешна. Тя противоречеше на същността на съветския строй и на приетото от същия пленум постановление „За подготовката на партийните организации за изборите за Върховен съвет на СССР по новата избирателна система и съответното реорганизиране на партийно-политическата работа“.

В изборите за Върховен съвет на СССР през 1937 г., за Върховни съвети на съюзните и автономните републики и за местни Съвети на депутатите на трудещите се през следващите години партията участвуваше в блок с безпартийните. Този блок изразяваше същността на общественно-политическия строй в СССР. Изборите показаха високата съзнателност на съветските хора, тяхната сплотеност около партията.

Върховният съвет на СССР е в пълния смисъл на думата изразител на интересите и волята на народа. Кого изпрати народът в своя висш орган на властта? От 1120-те депутати 41,5% бяха работници, 29% — селяни и 29,5% — представители на съветската интелигенция.

През 20-те и началото на 30-те години малцина хора в света вярваха, че изостаналата, обосяла, гладна и непрекъснато намираща се под обстрела на империалистите Русия ще може да издържи и ще се превърне в такава напреднала страна, която ще стане фар за цялото прогресивно човечество. Но унищожаването на експлоатацията на човек от човека породило невиждано бързи темпове на общественото развитие. Под ръководството на ленинската партия героичният съветски народ превъзмогна неимоверните трудности и за кратко време превърна своята родина в могъща държава. За пръв път в света беше създадено социалистическо общество. В икономическото съревнование в страната

социализмът победи всички останали стопански системи: капиталистическата, дребностоковата и др.

Социализмът внесе в икономиката плановостта — колосалното предимство на нашия строй. Огромно значение в това отношение имаше осъществяването на петгодишните планове за развитие на народното стопанство и култура. През първата петилетка бяха създадени икономическите основи, фундаментът на новия строй. Решаваща роля тук изиграха успехите в индустриализирането на страната и преустройството на селското стопанство. В селото корените на капитализма бяха окончателно подкопани. През втората петилетка съветската икономика и съветският обществен строй укрепнаха и се развиха още повече. В общи черти социализмът беше построен.

Коренно се промени не само народното стопанство, но и класовият състав на населението. Още в 1928 г. на всеки 100 души в Съветския съюз 4—5 спадаха към буржоазията (главно към кулаците). През 30-те години експлоататорските класи бяха вече напълно ликвидирани. В 1937 г. на 100 души се падаха само 6 частника, докато малко преди това, в 1928 г., пропорцията беше обратната: на 100 души от населението тогава се падаха едва около 3-ма колхозници и членове на производителни кооперации. В 1937 г. работниците и служещите възлизаха на повече от 36% от населението — малко повече от 2 пъти, отколкото в 1928 г.

Същността на тези преобразования не беше само в ликвидирането на експлоататорските класи и частната собственост. Промениха се и класите на трудещите се. Преди революцията работническата класа беше лишена от средства за производство и фактически представляваше безправен пролетариат. А в Съветския съюз работническата класа стана пълноправен стопанин на страната.

Измениха се и селяните. Останаха в миналото частните селски стопанства, където всеки сам човъркаше земята, а заедно с тях — и времето, когато кулаците експлоатираха трудовите селяни. Последните свързаха живота си с колхозите. В 1935 г. се състоя II конгрес на колхозниците ударници, който прие новия Устав на селскостопанската кооперация, който стана основен закон на колхозния живот.

Промени се и интелигенцията. По-рано тя служеше на експлоататорите, които използваха нейните знания и труд за още по-голямо поробване на работниците и селяните. Освен това интелигенцията до голяма степен идваше от средата на експлоататорските класи. В съветската страна, където не останаха такива класи, интелигентите произхождат от народа и служат на народа.

За неவிжданo кратък срок Съветският съюз се превърна от аграрна страна във велика индустриална държава, от страна на дребното частно производство в селото — в страна на най-едротo, механизирано селско стопанство, от страна, в която мнозинството от населението беше неграмотно — в страна с почти обща грамотност и с най-прогресивна, най-масова култура. Държавата, която се разкъсваше от остри класови и национални противоречия, стана изключително силна.

По волята на ленинската партия, с героичните усилия на народите в СССР беше създадено социалистическо общество, в което няма експлоатация на човек от човека и национално потисничество. Социализмът породил нови движещи сили на общественото развитие: идейнополитическото единство на работниците, селяните и интелигенцията, братската дружба между народите на СССР, съветския патриотизъм. Предишната история не познаваше такова общество. Ето защо в съветската страна започнаха да пристигат като на поклонение работнически делегации. Всяка година при чествуване годишнината на Октомврийската революция и за 1 май трудещите се от капиталистическите страни изпращаха в СССР свои представители. Те се запознаваха с живота на съветския народ, с опита в изграждането на социализма.

На срещата с работническите делегати от чужбина, пристигнали за Първомайския празник в 1938 г., председателят на Президиума на Върховния съвет М. И. Калинин откровено им каза: „Тук не текат реки от мед и мляко. Такова нещо няма. Нашата държава е трудова. Тя започна от просяшката тояга, ако искаме да се изразим нагледно — от колибата на Робинзон. Затова вървете, гледайте... Може би грешките ни са много. Допущам това. Може би понякога правим не

точно това, което трябва, допускам това. Но искам само да ви кажа едно, създава се пролетарски свят...“

Като вървеше по непознати пътища и преодоляваше огромни трудности и лишения, под ръководството на комунистическата партия съветският народ пръв осъществи многовековната мечта на трудовите хора за ново общество.

XVIII конгрес на партията

През 1938 г. страната навлезе в третата петилетка. Всеки ден носеше нови успехи в развитието на стопанството и културата. Но обстановката по границите на СССР ставаше все по-опасна. Империалистите в Англия и Франция подхранваха и поощряваха германския фашизъм и се стремяха да насочат неговата агресия срещу Съветския съюз. Те не възразиха, когато през март 1938 г. Хитлер заграби Австрия. През септември същата година, на конференцията в Мюнхен, Англия, Франция, Германия и Италия се споразумяха на Германия да бъде дадена Судетската област, която принадлежеше на Чехословакия. Мюнхенското предателство приближи света непосредствено до новата световна война.

Изостри се положението и на далекоизточните граници на СССР. През юли—август 1938 г. Червената армия беше принудена да даде отпор срещу опитите на японските милитаристи да заграбят част от съветската територия в района на езерото Хасан.

Мюнхенската политика на западните държави развързваше ръцете на агресорите, пречеше да се създаде блок на миролюбивите държави, изключваше възможността за организиране на колективен отпор срещу завоевателите. Войната, започната от агресивните империалистически държави (на Италия с Абисиния, на Германия и Италия с Испания, на Япония с Китай), към пролетта на 1939 г. обхваща страни с 500 милиона души население.

Анализ на международното и вътрешното положение на СССР беше направен на XVIII конгрес на ВКП (б), който се състоя от 10 до 21 март 1939 г. в Москва. На него бяха представени 1 588 852 членове на партията и 888 814 кандидати. Конгресът обсъди отчета на Централния комитет, изнесен от Сталин, на Централната ревизионна комисия — от Владимирски,

на делегацията на ВКП (б) в Изпълкома на Коминтерна — от Мануилски, и докладите: за измененията в Устава на партията — от Жданов, за третия петгодишен план — от Молотов.

В отчетния доклад на ЦК се отбелязваше, че мюнхенската политика неизбежно ще завърши със сериозен провал. Последвалите събития показаха навременността и правилността на това предупреждение. В областта на външната политика конгресът постави пред партията следните задачи: и занапред да провежда политика на мир и заздравяване на деловите връзки с всички страни; да проявява бдителност, за да не позволи на провокаторите на войната да въвлекат съветската страна в конфликти; да укрепва с всички сили бойната мощ на Червената армия и флот; да укрепва международните връзки и приятелството с трудещите се от всички страни.

На конгреса бяха разгледани някои въпроси на марксистко-ленинската теория. В отчетния доклад на ЦК бяха осъдени вредните, погрешни възгледи за отмирането на съветската държава. С ликвидирането на експлоататорските класи и победата на социализма в СССР функциите на държавата се изменят. Но тя в никакъв случай не отмира. Пред лицето на страшната опасност от страна на враждебното империалистическо обкръжение трябва с всички сили да се укрепват съветската социалистическа държава и нейните въоръжени сили.

В отчетния доклад пред конгреса се разглеждаше въпросът за отношението към съветската интелигенция. Понеже тук-там още се срещаше недоверие към нея, пред партийните организации беше поставена задачата решително да сложат край на това. Новата интелигенция, израснала от народа и тясно свързана с работническата класа и колхозните селяни, заслужаваше пълното доверие на партията и държавата.

XVIII конгрес прие Устава на ВКП (б) в нова редакция. Във връзка с коренните промени в класовата структура на съветското общество беше назряла необходимостта да се изменят условията за приемане в партията. Беше отменено разделянето на всички влизи в партията категории в зависимост от социалното им положение и се въведоха равни за всички условия

за приемане и еднакъв кандидатски стаж. В Устава бе включена точка за правата на партийния член. В нея се казваше, че всеки комунист има правото: да участва в свободното и делово обсъждане на практическите въпроси от политиката на партията, на партийните събрания и в партийния печат, да критикува на партийни събрания всеки партийен работник, да избира и да бъде избран в партийните органи, да настоява за лично участие във всички случаи, когато се взема решение за неговата дейност и поведение, да изпраща всякакви въпроси и заявления до която пожелае партийна инстанция, включително и до Централния комитет.

Приетият от XVIII конгрес Устав отразяваше необходимостта от по-нататъшно развитие на вътрешнопартийната демокрация. Той отмени масовите чистки, които преди това се прилагаха широко. Конгресът даде на партийните организации в производствените предприятия правото да контролират дейността на администрацията. Това спомогна да се засили ръководната роля на партията в живота на страната. В Устава беше включен и разделът „Партията и Комсомолът“, който беше посветен на задачите по ръководенето на Комсомола от партията.

XVIII конгрес обърна голямо внимание на въпросите на марксистко-ленинското възпитание на партийните кадри, на идеологическата работа на партийните организации. В ЦК на ВКП (б), в ЦК на националните комунистически партии, в краевите и областните комитети бяха създадени обединени отдели за пропаганда и агитация, както и лекторски групи, беше развита система за подготовка и квалификация на партийните кадри чрез различни школи и курсове. Значително се увеличи издаването на марксистко-ленинска литература. Общият тираж на издадените през 1939—1940 г. произведения на К. Маркс, Ф. Енгелс и В. И. Ленин възлезе на 54 милиона екземпляра. Всичко това улесни по-нататъшната идейно-теоретична подготовка на комунистите и политическото възпитание на съветския народ.

Най-важно място на XVIII конгрес на ВКП (б) и в цялата по-нататъшна работа на партията зае въпросът за третия петгодишен план (1938—1942 г.). Партията

разгледа икономическите проблеми на изграждането на социализма и положи в основата на практическата си дейност задачата, формулирана на времето от Ленин като перспектива: да се настигнат и надминат най-развитите капиталистически страни по производството на глава от населението. Третата петилетка трябваше да стане важна крачка по пътя към изпълняването на тази задача.

С директивите на конгреса по петгодишния план се затвърдяваше генералната линия на партията за даване на предимство в развитието на тежката промишленост. Общото производство на промишлеността трябваше да порасне почти два пъти, а машиностроенето, химическата индустрия и мощността на електроцентралите — повече от два пъти. За изпълняването на плана се отпускаха повече средства, отколкото общо през първата и втората петилетка.

Докато първата петилетка беше петилетка на новите строежи, а втората — предимно петилетка на овладяване новите производства и новата техника, третата не само че се характеризираше и с двете тези черти, но и значително разшири мащабите на строителството и овладяването на новата техника. За три години и половина от петилетката бяха построени и реконструирани 3 хиляди промишлени предприятия.

Партията обръщаше голямо внимание на организационната работа по изпълнение на петилетката. През периода 1938—1940 г. бяха проведени съвещания на работниците от горивния, металургическия и други отрасли на промишлеността. В редица от най-важните сектори (в отбранителната промишленост, в най-големите каменовъглени мини) беше създадена длъжността парторг на ЦК на ВКП (б).

Съветският народ с ентузиазъм се бореше за изпълнението на петгодишния план. Движението на новаторите в производството се издигна на ново равнище. Комунистите станаха инициатори на упражняването на две и повече сходни професии, на многостаночното обслужване и на други масови почини. Партията вдъхновяваше за творчество нови хора, подемаше и разпространяваше опита на новаторите. Широк отзвук намери например методът за скоростно копаене, пред-

ложен от криворожкия миньор А. И. Семиволос. Той обслужваше 18 забоя вместо един и изпълняваше нормата си 1200%. По инициатива на машиниста от Томската железница Н. А. Лунин започна движение за практикуване на две и повече професии в транспорта и т. н.

Към средата на 1941 г. общата промишлена продукция възлизаше на 86% от заплануваното до края на петилетката, а производството на средства за производство — на 90%. Планът не се изпълняваше равномерно във всички отрасли. Съзидателната работа на партията протичаше в сложни условия. По-специално трябваше да се преодоляват обективните трудности, свързани с необходимостта да се прехвърлят значителни средства за отбраната. Докато през втората петилетка преките разходи за отбраната представляваха по-малко от 13% от разходите по държавния бюджет на СССР, през трите години на третата петилетка техният дял нарасна на 26,4%.

Войната чука на вратата

През 1939 г. международното положение продължаваше да се влошава. Англия и Франция, както преди, гледаха през пръсти на итало-германската агресия в Европа. След заграбването на Чехословакия последва натискът на хитлеристите върху Полша. Тъй като новите безочливи посегателства на фашистите разтревожиха народните маси, правителствата на Англия и Франция бяха принудени да предприемат дипломатически маневри. Те продължаваха да се надяват, че ще убедят Хитлер в нецелесъобразността на настъплението на запад и за тази цел се опитаха да го посплашат с възможността за сключване на англо-френско-съветско споразумение. Такава беше обстановката, в която започнаха преговорите между Англия, Франция и СССР за методите за оказване противодействие срещу германската агресия.

При преговорите Съветският съюз заемаше истински миролюбива и последователно антифашистка позиция. Правителството на СССР настойчиво търсеше пътища за сключване на договор с Англия и Франция. Но преговорите на военните мисии показаха, че западните страни не са заинтересовани да сключат споразумение, което би било действителна пречка за хитлеристката

агресия, и не се стремят към военно сътрудничество със Съветския съюз.

През лятото на 1939 г. на изток се активизираха японските империалисти. Те започнаха военни действия срещу Монголската народна република, с която Съветският съюз беше обвързан с договор за взаимопомощ. В боевете, които се водиха в района на река Халхин-Гол, участваха части на Червената армия. През август бойните действия достигнаха кулминационната си точка. Едва в началото на септември територията на МНР беше освободена от японските завоеватели.

Така през август 1939 г. Съветският съюз беше изправен пред заплахата от война на два фронта, при това без съюзници, напълно изолиран. На всяка цена трябваше да се осуетят плановете на международната реакция, която се стремеше да унищожи първата в света социалистическа държава. Затова когато хитлеристка Германия предложи да сключи пакт за ненападение със СССР, съветското правителство се съгласи. Пактът беше подписан в Москва на 23 август 1939 г.

Ръководството на комунистическата партия и съветското правителство не си правеха илюзии относно истинските намерения на Хитлер. Те знаеха, че Германия в последна сметка няма да се откаже от война против Съветския съюз. Но при конкретната обстановка, която се беше създадала през 1939 г., подписването на договора беше необходимост, защото даваше възможност да се спечели време за подготовка за отбрана и ликвидираше опасността от война на два фронта.

На 1 септември 1939 г. хитлеристка Германия нападна Полша. Правителствата на Англия и Франция бяха принудени да обявят война на Германия. Започна Втората световна война.

Мюнхенската политика на западните държави претърпя крах. Войната започна между империалистически държави.

Миролюбивите сили не можаха да предотвратят избухването на Втората световна война. Съветската страна, най-голямата миролюбива държава, беше сама, намираще се в капиталистическо обкръжение.

Във връзка с поражението на Полша над Западна Украйна и Западна Белорусия надвисна заплахата от

фашистко заробване. Съветският съюз не можеше да остане равнодушен към съдбата на населението от тези области, които бяха заграбени от буржоазно-едроземевладелска Полша още през 1920 година.

На 17 септември 1939 г. Червената армия премина границата, за да вземе под своя закрила живота и имуществото на украинците и белорусите. За кратко време тя изпълни тази задача. Народните събрания на Западна Украйна и Западна Белорусия се обърнаха към Върховния съвет на СССР с молба западните области да бъдат включени в Украинската и Белоруската съюзна република. Така стана обединяването на украинския и белоруския народ в единни съветски социалистически държави.

В края на 1939 г. империалистите от Англия и Франция успяха да насъскат финландските реакционери да обявят война на СССР. Настъплението на съветските войски провали планове на империалистите. Започнаха мирни преговори, а след това, през март 1940 г., беше подписан мирен договор, според който границата между СССР и Финландия, която преди минаваше съвсем близо до Ленинград, се отмести на северозапад.

Под натиска на народните маси правителствата на Естония, Латвия и Литва бяха принудени да сключат договори за взаимопомощ със Съветския съюз. Реакционните сили в тези държави бяха изолирани, а революционните получиха възможности да се развиват. Създаде се революционна ситуация. През юни 1940 г. фашистките правителства в Литва, Латвия и Естония бяха свалени. Под ръководството на комунистическите партии трудещите се маси в тези страни поискаха да се възстанови съветската власт, която интервентите на Антантата бяха задушили през годините на Гражданската война. Новоизбраните сеймове на Латвия и Литва и Думата в Естония се обърнаха с молба за приемане на Литовската, Латвийската и Естонската съветска социалистическа република в състава на СССР. През август 1940 г. Върховният съвет на Съюза на ССР изпълни тази молба.

По същото време беше провъзгласено създаването на Молдавската съветска социалистическа република.

Обединяването на украинския, белоруския и молдавския народ, социалистическите революции в Прибалти-

ка, както и разрешаването на граничните въпроси с Финландия имаха не само голямо политическо, но и известно военно значение, тъй като новата граница минаваше с 200—300 километра по на запад от старата.

През годините преди войната съветските хора търпяха сериозни лишения и полагаха огромни усилия, за да създадат могъщи въоръжени сили на СССР. Изпълнението на първите петгодишни планове създаде съвсем нов военноикономически потенциал на страната. Още в началото на третата петилетка нейната отбранителна промишленост произвеждаше над 3 500 самолета, повече от 3 000 танка и над 5 000 артилерийски системи годишно. Огромните разходи по изграждането на армията и флота се правеха с оглед съветската страна сама да може да издържи въоръжената борба против една коалиция на капиталистическите държави. Това беше много трудна задача, но по онова време друг изход нямаше: съотношението на силите между капитализма и социализма на световната арена беше твърде неблагоприятно за Съветския съюз, а надеждите за организиране на колективна съпротива срещу фашистката агресия ставаха все по-слаби.

Партията обръщаше огромно внимание на работата в армията. През май 1937 г. ЦК на ВКП(б) реши, че в армията и флота трябва да бъдат създадени военни съвети и да се въведе институцията на военните комисари. Това беше временна мярка, наложена от необходимостта да се засили партийното влияние във въоръжените сили. Тъкмо по това време рязко се увеличаваше числеността на Червената армия. ЦК взе специално решение, което улесняваше влизането в партията на червеноармейците и младшия командирски състав. Партийните организации във въоръжените сили растяха много по-бързо, отколкото в цивилните институции.

В 1938 г. бяха създадени главни военни съвети на Червената армия и на Военноморския флот. В състава им влязоха членове на Политбюро на ЦК на ВКП(б) и видни съветски военачалници. През периода преди войната Главните военни съвети извършиха огромна работа по укрепването на въоръжените сили, по мобилизирането на военноикономическите ресурси на страната. През 1938—1939 г. окончателно се премина от

териториалния принцип към кадровия при комплектуването на въоръжените сили.

На 1 септември 1939 г. извънредната сесия на Върховния съвет на СССР прие Закона за всеобщата военна повинност. Възрастта на наборниците беше намалена, а сроковете на редовната служба — увеличени. Към 1941 г. числеността на въоръжените сили възлиза на 4,2 милиона души.

През 1940—1941 г. бяха реорганизирани съветските въоръжени сили. През март 1940 г. пленумът на ЦК на партията обсъди изводите от войната с Финландия. След пленума на базата на неговите решения беше разработена обширна програма за превъоръжаване и организационно преустройство на Червената армия. Беше възстановено единоначалието и премахната институцията на военните комисари. Обучението на войските вече се провеждаше при условия, максимално близки до бойната обстановка. Започна да се провежда огромен комплекс от мероприятия за укрепване на въоръжените сили и развитие на отбранителната промишленост. Обстановката не позволи да се осъществят всички набелязани мерки при започването на Великата отечествена война, обаче времето, спечелено със сключването на съветско-германския договор от 1939 г., беше използвано за укрепване отбранителната способност на Съветския съюз.

Отбранителната мощ на една страна се определя от общия ѝ военноикономически потенциал. А той зависи по-специално от такива напълно мирни отрасли на промишлеността като металургията, енергетиката и машиностроенето. Развитието на съветската индустрия през третата петилетка се натъкваше на значителни трудности. Върху работата на металургичните предприятия и каменовъглените мини влияеха отрицателно някои сериозни грешки в планирането на капиталните вложения, недостигът на работна сила, неправилното използване на инженерно-техническите кадри, липсата на опит у мнозина наскоро издигнати на ръководна работа стопански и партийни дейци. В 1940 г. ЦК на ВКП(б) и Съветът на народните комисари взеха важни решения, които осигуриха материалното стимулиране на най-добрите ръководители в каменовъглената и металургичната промишленост и значително увеличение на капитал-

ното строителство в тези отрасли. Партийните организации възглавиха социалистическото съревнование.

В 1940 г. бяха гласувани законодателни актове, с които се целеше да се повиши производителността на труда във всички отрасли на народното стопанство, да се укрепи трудовата дисциплина, да се води борба срещу текучеството и неявяването на работа. Отново бяха въведени 8-часовият работен ден и 7-дневната работна седмица, забранено беше самоволното напускане на предприятията от работниците и служещите. Много от взетите по онова време мерки имаха временен характер, те бяха наложени от засилването на военната заплаха.

За да бъде разрешена проблемата за подготовката на квалифицирани кадри за промишлеността, през октомври 1940 г. беше извършена реформа на професионално-техническото образование, бяха създадени така наречените държавни трудови резерви, които подготвяха в училищата за фабрично-заводско обучение и занаятчийските училища кадри за промишлеността и транспорта.

През септември 1939 г., когато започна Втората световна война, бяха взети нови важни решения за значително увеличаване на мощността на съществуващите и за построяването на нови авиационни заводи. Към началото на 1941 г. производствената база на авио- и моторостроенето се увеличи, а съветските конструктори създадоха нови модели бомбардировачи, штурмови самолети и изстребители, с които започнаха да се въоръжават военновъздушните сили. Наистина общият брой на новите самолети във войската в момента на нападението на Германия още не беше голям и преобладаваха старите, но промишлеността вече беше започнала да произвежда новите. През първата половина на 1941 г. авиационните заводи произведоха над 2 700 самолета от различни системи.

Приблизително същото беше положението и с производството на танкове, артилерия и боеприпаси. През първото полугодие на 1941 г. промишлеността даде на армията 393 танка тип „КВ“ и 1 110 танка „Т-34“.

Партията вземаше решителни мерки за засилване на мобилизационната готовност на народа. Първият брой на вестник „Правда“ от 1941 г. започваше с голяма

уводна статия — „1941 година“, в която се правеше преглед на международното и вътрешното положение на СССР. В статията се подчертаваше значението на дейността на партията за укрепването на отбраната. „На това трябва да бъде подчинена цялата ни работа, това трябва да стане наистина върховен закон за всеки гражданин на съветската страна.“ В статията се правеха правилни и ясни изводи за опасния за СССР развой на международните събития, които налагаха необходимостта да се води борба „против самоуспокояването и самодоволството, известна скромност в оценката на нашите постижения, грижливо изучаване и овладяване на челния опит — не само на нашия, но и на чуждестранния“.

През февруари 1941 г. в Москва се състоя XVIII конференция на ВКП(б). В дневния ред имаше три въпроса: за задачите на партийните организации в областта на промишлеността и транспорта; стопанските резултати от 1940 г. и плана за развитие на народното стопанство на СССР за 1941 г.; организационни въпроси.

Поставяните пред народното стопанство задачи изискваха партийните организации да обръщат най-голямо внимание на нуждите на промишлеността и транспорта и особено на развитието на онези отрасли, които изоставаха в началото на 1941 г. В доклада на председателя на Държавната плановна комисия на СССР Н. А. Вознесенски се отбелязваше, че предвидените от трегодата петилетка темпове на растеж на промишлената продукция не се достигат.

На конференцията се обсъждаха въпросите по пускането на новите производствени мощности в действие и урегулиране работата на предприятията. Конференцията настоя да се води борба срещу бюрократичните методи на ръководене на промишлеността, прилагани от някои народни комисарства, и постави пред партийните и държавните органи редица конкретни задачи. Трябваше да се организира правилна отчетност, използване и опазване на съоръженията, суровините и материалите, да се въведе ред в предприятията, да се организира равномерна ритмична работа, при най-строгото спазване на технологичната дисциплина. Конференцията обърна особено внимание на необходимостта да се внедряват нова техника и нови машини. Като одобри приетия от

ЦК и СНК държавен план за развитие на народното стопанство през 1941 г., конференцията утвърди повишени контролни цифри за редица отрасли на промишлеността.

Значението на решенията на XVIII партийна конференция е по-специално това, че тя посочи необходимостта строго и последователно да се провежда принципът на материалното поощряване на най-добрите ръководители. Конференцията потвърди необходимостта по-широко да се внедрява сделната система за ръководните и инженерно-техническите работници.

Конференцията попълни състава на ЦК и Централната ревизионна комисия. Между новите членове на ЦК имаше голяма група военни дейци.

Благодарение на усилията на партията в края на 1940 г. и през 1941 г. започна нов подем в социалистическата промишленост. Той беше особено явен в металургията и каменовъглената промишленост, които през 1938—1939 г. изоставаха. Това имаше значение за цялото народно стопанство, тъй като премахваше някои недостатъци в подготовката на промишлено-икономическата база на страната за отблъскване на империалистическата агресия.

През предвоенните години сравнително по-успешно, отколкото преди, се развиваше селското стопанство. Въпреки че животновъдството продължаваше да изостава, а зърнената проблема не беше разрешена окончателно, все пак бяха създадени значителни запаси в случай на война.

Освен на подготовката на армията и флота партията трябваше да обръща все по-голямо внимание на патриотичното възпитание на масите. В пропагандната и агитационната работа на партийните организации все по-голямо значение се придаваше на въпросите, свързани със защитата на социалистическото отечество. Партията решително потвърди справедливия характер на войната за защита на социалистическата държава, както и на националноосвободителните войни. При това партията се обръщаше към историята: към героичните подвизи на работниците и селяните през годините на гражданската война, към борбата на работническата класа в страната за своето освобождение, към героичното минало на народите в Русия.

Патриотичната тема беше развита широко и в съветското изкуство. Произведенията на литературата и изкуството станаха важно средство за възпитаване на съветската младеж, на която след няколко години предстоеше да се срещне с фашистките агресори на бойното поле. Съветският патриотизъм е особен вид патриотизъм. В него неразделно се съчетават любовта към родината и интернационализмът, национално-историческите и революционните традиции на съветските народи.

Социалистическите преобразования в града и в селото, идейнополитическото единство на съветския народ и ръководството на партията бяха главните условия за непобедимостта на съветския строй. Това беше най-важният резултат от работата на комунистическата партия.

На 5 юни 1941 г. в речта си, произнесена във Военно-политическата академия, М. И. Калинин каза:

— Ние не знаем кога ще се бием: утре или другиден; а щом положението е такова, трябва да бъдем готови още днес.

Това беше правилна линия. Обаче тя се провеждаше непоследователно. На 14 юни беше обнародвано съобщение на ТАСС, в което се казваше, че „Германия не спазва стриктно условията на съветско-германския пакт за ненападение, както и Съветският съюз“.

Обнародването на това съобщение в печата дезориентира много съветски хора, включително и военни.

Развоят на съвременните големи войни се определя преди всичко от здравината на обществения и държавния строй на воюващите страни, от възможностите за мобилизиране на резервите, от отношението на народите към войната. През годините на изграждането на социализма Съветският съюз под ръководството на партията на комунистите се превърна в непобедима сила. Фашистките стратегии не можаха да разберат това, те започнаха войната и по този начин подписаха смъртната си присъда.

ВЪПРОСИ ЗА СЪБЕСЕДВАНЕ:

1. Победата на социализма в СССР — велико завоевание на партията и народа.
2. Дейността на партията за засилване на икономическата и отбранителната мощ на съветската страна.

Партията — организатор на разгромването на германо- фашистките завоеватели

Никога няма да бъде победен оня народ, огромното мнозинство от работниците и селяните на които са разбрали, почувствували и видели, че защитават своята, съветската власт — властта на трудещите се, че защитават делото, чиято победа ще осигури на тях и на децата им възможността да се ползват от всички блага на културата, от всички плодове на човешкия труд.

В. И. Ленин

НАЧЕЛО НА НАРОДА ПРЕЗ ГОДИНИТЕ НА ВЕЛИКАТА ОТЕЧЕСТВЕНА ВОЙНА

(Юни 1941—1945)

Да спрем врага! Към 4 часа сутринта на 22 юни 1941 г. германските оръдия откриха огън по съветските гранични застави и по близките до границата населени пунктове. Значителни сили на хитлеристката бомбардировъчна авиация нанесоха удари по летища, военноморски бази и мирно спящи съветски градове. Колони от танкове и автомобили преминаха границата и нахлуха в съветската земя.

Общият план за войната срещу СССР, който бил утвърден от Хитлер още през декември 1940 г., предполагал бързо, „светкавично“ разгромяване на Съветските въоръжени сили. Към месец юни 1941 г. германската армия наброяваше вече 7 милиона и 300 хиляди души. На страната на Германия бяха Италия, Унгария, Румъния и Финландия.

В навечерието на нападението срещу СССР Германия окупира Югославия и Гърция. След като заграби почти цяла Европа и си осигури политическата и икономическата подкрепа на редица държави, които не воюваха непосредствено на нейна страна, Германия сметна, че тилът ѝ в предстоящата война е гарантиран.

Целите на завоевателите бяха определени в специалните инструкции, дадени на вермахта (въоръжените сили на Германия), и в така наречения генерален план „Ост“. Фашистка Германия беше разработила програма за чудовишни злодеяния, която предвиждаше унищожаване на съветската социалистическа държава и поробване на народите, населяващи страната. Войниците и офицерите на вермахта се освобождаваха от каквато

и да било отговорност за престъпленията, извършени на съветска земя.

„Потълчи в себе си всякаква милост и състрадание — се казваше в обръщението на германското командване към войниците, — убивай всеки руснак, всеки съветски гражданин, не се спирай, ако пред теб стои старец или жена, момиче или момче — убивай, по този начин ти ще спасиш от гибел себе си, ще осигуриш бъдещето на своето семейство и ще се прославиш навек“.

Страшна, смъртна опасност надвисна над съветската страна.

През деня на 22 юни по радиото бе прочетено правителственото съобщение за вероломното нападение на хитлеристка Германия срещу Съветския съюз. Правителството изразяваше увереност, че в този труден момент съветските хора ще се сплотят още по-тясно около партията и правителството и ще защитят независимостта на своята родина. Съобщението завършваше с думите: „Нашето дело е право, врагът ще бъде разбит, ние ще победим“.

„Ние знаем, че победата над фашизма, над чуждоземните орди, които нахлуха в нашата страна, ще бъде трудна и ще изиска от нас доста жертви... — писа „Правда“ в онези дни. — Удари страшен и решителен час. Ние трябва ясно да си представим това, да си го представим и да разберем, че победата зависи от нас самите — от нашата самоотверженост, от нашата дисциплинираност, от продуктивността на нашия труд, от нашата готовност да жертвуваме всичко за постигането на победата.“

Точно така действаха съветските хора — комунисти и безпартийни. Тяхната вяра в победата беше вяра в могъщата сила на съветската власт, в мъдростта на комунистическата партия. Съветските хора бяха свикнали да виждат в нея свой изпитан ръководител, способен да решава и най-трудните задачи, да събужда огромни сили. През годините на суровите изпитания те се сплотиха още по-тясно около ленинската партия и заедно с нея ден след ден самоотвержено се бориха срещу върлия, коварен и силен враг.

По време на война отговорността на ръководителя нараства, правилността на всяко негово решение неза-

бавно се проверява на бойните полета. Политиката на ръководещата партия оказва решаващо влияние върху развоя и изхода на войната. Партията на комунистите трябваше да докаже способността си да въздействува върху сърцата и умовете на милионите съветски хора — на бойците от фронта и тила.

Опитът от гражданската война говореше, че трябва коренно да се преустрои организационната и идеологическата работа на партията във военните условия.

Преди всичко военната обстановка изискваше установяването на желязна дисциплина. По време на война ръководството трябва да се осъществява от един център, чиито нареждания се изпълняват безпрекословно, като бойни заповеди. От 30 юни 1941 г. цялата власт в страната беше съсредоточена в ръцете на Държавния комитет на отбраната начело с генералния секретар на ЦК на ВКП(б) и председател на Съвета на народните комисари на СССР И. В. Сталин. Решенията на ДКО бяха задължителни за всички организации — държавни, стопански, партийни, комсомолски и профсъюзни. Цялата им дейност се преустройваше на военна нога, подчиняваше се на интересите на фронта, на задачите по разгромяването на врага.

Партията се стремеше да разпредели бързо и колкото може по-добре, в съответствие с изискванията на военното време силите си, да изпрати повече комунисти в армията и флота. Към края на 1941 г. въоръжените сили се увеличиха в сравнение с началото на войната повече от 2 пъти. Броят на комунистите в армията през това време порасна с 1 милион, а на комсомолците — с 2 милиона души. В 1941 г. партията изпрати във въоръжените сили близо 9 хиляди ръководни партийни работници. През периода на най-тежките боеве за фронта като политбойци бяха мобилизирани 60 хиляди комунисти и 40 хиляди комсомолци. Една трета от членовете на Централния комитет, 120 секретари на ЦК на комунистическите партии на съюзните републики, на областни и краевни комитети бяха изпратени по решение на ЦК на военна работа.

Комунистическата партия вдигаше народа на велика отечествена война. Цели на войната бяха защитата на свободата и независимостта на родината, на великите социалистически завоевания, пълното разгромява-

не на въоръжените сили на германския империализъм, ликвидирането на фашисткия режим в Германия и изкореняването на причините, които бяха породили този режим. Съветската страна смяташе освен това за свой дълг да окаже помощ на европейските народи, попаднали под игото на фашистката окупация, в тяхната борба за освобождение.

Партията призоваваше комунистите и безпартийните да се отърсят колкото може по-скоро от благодушието и безгрижието, да помнят винаги за смъртната опасност и да не жаят за спасяването на великите завоевания на социализма нито сили, нито труд, нито дори живота си.

През първите месеци на войната развоят на бойните действия беше неблагоприятен за Червената армия. Към средата на юли 1941 г. съветските войски бяха принудени да напуснат територията на Латвия, Литва, Белорусия, Молдавия и голяма част от Украйна.

Много фактори определяха макар и временното, но значително военно надмощие на хитлеристка Германия. Тя държеше в ръцете си икономическите и военните ресурси на почти цяла Западна Европа. Германската армия разполагаше с модерна за онова време военна техника, имаше богат опит във воденето на съвременна война. Голямо значение имаше внезапността на нападението на фашистките войски. То беше внезапно за личния състав на Съветските въоръжени сили, за целия съветски народ. Това стана, защото от пристигащите съобщения за концентриране на германските войски по границата със СССР и за подготовката им за нападение не бяха направени съответните изводи, което не можеше да не се отрази върху бойната готовност на Съветските въоръжени сили. През първите седмици на войната Червената армия не само беше принудена да отстъпва. Тя даваше големи човешки жертви. Врагът завладя много самолети, танкове и артилерия.

На 29 юни ЦК на ВКП(б) и Совнаркомът на СССР в директивата си до партийните и държавните организации във фронтовите области заявиха ясно и открито, че в започналата война става дума за съществуването или гибелта на съветската държава, за това, свободни ли ще бъдат народите на Съветския съюз или ще изпаднат в робство. Партията и правителството смятаха

за неотложна и изключително важна задача укрепването на тила на Червената армия. Цялата им дейност се подчиняваше на интересите на фронта. При принудителното изтегляне на съветските части, се казваше в директивата, трябва да се откарва подвижният железопътен състав, да не се оставя на врага зърно и гориво; в завзетите от врага райони да се организират партизански отряди и диверсионни групи, да се създават за врага непоносими условия. Централният комитет на партията и Съветът на народните комисари изискваха от партийните организации да направят всичко, което е необходимо, за да проявят населението и бойците храброст, себеотрицание и безстрашие в борбата срещу врага. Те призоваваха да се повиши бдителността, трезво да се преценяват собствените сили, да не се допуска паника.

На 3 юли 1941 г. Сталин държа реч по радиото. Той изложи програмните указания на партията и правителството по воденето на войната, адресирани до Съветските въоръжени сили, до партизаните и до труженниците от тила.

Животът на страната ставаше все по-суров и по-войнишки стегнат. Сякаш целият народ беше се раздвижил. За фронта заминаваха мобилизираните, напускаха родните си места работниците от евакуиращите се предприятия. Над родината звучаха думите на песента:

Стани, страна огромна,
стани за бой жестоки!

През тези първи седмици от войната в крайно неблагоприятни условия съветските граничари, червеноармейци, моряци и летци защитаваха родината си самоотвержено, до последна капка кръв. Първи сред тях бяха комунистите.

На редица места германските войски можаха да прекъснат комуникациите и да лишат дивизиите и корпусите на Червената армия от управление, да нарушат взаимодействието помежду им. На летищата бяха унищожени много съветски бойни самолети. В ръцете на врага попаднаха складове с оръжие и боеприпаси, значителна част от мобилизационните запаси. Но и в тази обстановка съединенията на Червената армия нанасяха на хитлеристите и мощни контраудари. На втория ден

от войната оперативният бюлетин съобщи, че съветските войски са си възвърнали завзетата от врага крепост Перемишл. Едва напоследък станаха широко известни имената на героите в този бой: на началника на граничната застава А. Н. Патарикин, на командира на сборния батальон Г. С. Поливода, на секретаря на градския комитет на партията П. В. Орленко, на бойците и командирите от 99-а стрелкова дивизия.

Една от елитните германски дивизии (45-а пехотна) близо цял месец води ожесточени боеве с малкия съветски гарнизон на Брестката крепост. Откъснат от родината, лишен от връзка, в дълбокия тил на фашистките армии той упорито отблъскваше атаките на врага.

Днес целият Съветски съюз знае имената на онези, които се биха до смърт край стените на Брест — комунистите П. М. Гаврилов, И. Н. Зубачов и Е. М. Фомин. Те възглавиха отрядите на защитниците на крепостта.

„Вие сте се родили в дните на Октомври, приятели мои — казвал на бойците комисарят Фомин, — тогава нека да защитаваме неговата победа така, че родината да се гордее с вас и всеки, който има щастието да остане жив, да може да каже: аз направих всичко възможно, съвестта ми е чиста.“

В доклада на щаба на 45-а пехотна дивизия до Хитлер се отдава неволно признание на мъжеството на съветските воини: „Изненадващото настъпление срещу крепост, която се отбранява от смели защитници, струва много кръв... Руснаците в Брест-Литовск се биха изключително настойчиво и упорито, те... показаха великолепна воля за съпротива“.

Съветският народ свято пази откритите при разкопките на развалините на крепостта, по каменните ѝ стодове и по стълбищата надписи с такова съдържание:

„22 юни — 20 юли 1941 г.

Бяхме петима: Седов, Грутов И., Боголюб, Михайлов, Селиванов В. Първия бой водихме на 22. VI. 1941 — 3.15 ч. Ще умрем, но няма да отстъпим.“

„Умирам, но не се предавам!

Сбогом, родино. 20. VII. — 41 г.“

Много години се минаха, докато страната научи за героите от Брест. Те бяха наградени с високи отличия, мнозина посмъртно. Брестката крепост е наречена „Кре-

пост-герой“. Споменът за хората, които я защитаваха, ще остане вечен.

Трагична е съдбата на много съветски воини, които се срещнаха с врага лице срещу лице на границите на страната. И до ден днешен съветският народ по документи, по спомени и откъслечни сведения на врага, по най-оскъдни данни постепенно възстановява пълната и точна картина на героичната съпротива срещу вражеското нашествие през юни—юли 1941 г.

Едва в мирно време станаха достояние на историята имената на летците, които се врязваха с машините си в германските самолети през юни 1941 г. — комунистите и комсомолците Л. Г. Бутелин, Д. В. Кокорев, П. С. Рябцев. Съдбата на малцина стана известна още в началния период на войната. Между първите герои на Съветския съюз бяха летците С. И. Здравцев, П. Т. Харитонов, М. П. Жуков и Н. Ф. Гастело.

На 22 юни на митинга на своя полк капитан Николай Гастело казал: „Каквото и да ни чака, през всичко ще минем, всичко ще издържим. Никаква буря не може да ни сломи, никаква сила не е в състояние да ни спре!“ Няколко дена по-късно той насочил горящия си самолет право в центъра на струпалите се вражески автомобили, цистерни с бензин и танкове.

От началото на юли вниманието на страната беше приковано към западното направление. Тук съветските войски преграждаха пътя на настъплението на германските пълчища към столицата на своята родина — Москва. В продължение на два месеца те не само че се съпротивяваха отчаяно на врага в Смоленското направление, но и нанасяха контраудари, като си възвръщаха отново загубените скоро преди това населени пунктове.

В Смоленската битка за пръв път бяха употребени страшните „катюши“ — системи от реактивни минохвъргачки. Това великолепно оръжие бе предадено за въоръжение на войските няколко часа преди нахлуването на фашистките пълчища в съветската земя. За изпробване в армията не бе останало време. На 28 юни 1941 г. Върховното главно командване взе решение да сформира експериментална батарея и да я изпрати незабавно на фронта; за командир на батареята бе назначен капитан И. А. Флеров. Почти всички войници,

сержанти и офицери в батареята бяха комунисти и комсомолци.

През нощта срещу 3 юли батареята, съставена от седем бойни комплекта, замина за Западния фронт. В продължение на трите най-трудни месеца от началния период на войната страшното бучене на нейните съкрушителни залпове ехтеше на различни участъци от фронта — край Рудня и Елня, в района на Рославл и Спас-Деменск...

През октомври 1941 г. батареята се озова в дълбокия тил на фашистките войски, на стотици километри от фронтната линия... За пет денонощия батареята премина по заблатените гори близо 200 километра. При пробива на обкръжението край село Богатир, Знаменски район на Смоленска област, под ураганния огън на врага воините-ракетчици дадоха последния залп и взривиха всички минохвъргачки. В този бой загинаха капитан Флеров и много воини от батареята.

До края на войната фашистката армия не разполагаше с такова мощно огнево средство. Фронтът на съветската армия получи голям брой устройства за изстрелване и ракетни снаряди.

В ожесточените боеве на Западния фронт през 1941 г. се роди съветската гвардия. 100-а, 127-а, 153-а и 161-а дивизия първи от съветските съединения бяха преустроени в гвардейски.

Едновременно със Смоленското сражение се водиха и боеве в подстъпите на Ленинград. Започна безпримерната по героизма и мъжеството на защитниците отбрана на града. През юли—август до 500 хиляди ленинградчани излизаха всеки ден да строят отбранителни линии. 10 дивизии на ленинградското народно опълчение заминаха на фронта. Стотици предприятия в града започнаха да изработват военна продукция. Работниците не се отделяха от машините и когато се налагаше, изкарваха по две, дори по три смени, неуморно коваха оръжие за бойците.

През първите три месеца на войната Ленинградският градски комитет на партията извърши 11 партийни мобилизации и изпрати в армията 12 хиляди комунисти. Между мобилизираните имаше секретари, завеждащи отдели и инструктори на градския комитет и на районните комитети на партията, секретари на

партийните комитети на предприятията, партийни организатори на ЦК в големите заводи, депутати в Съветите, преподаватели и инженери. Общо през цялата война Ленинградската партийна организация изпрати на фронта близо 65 хиляди членове и кандидат-членове на партията, 135 хиляди комсомолци.

В боевете в Югозападното направление огромно значение имаше героичната отбрана на Киев. Киевската партийна организация правеше всичко, за да сплоти защитниците на украинската столица, за да им вдъхне вяра в победата. На събранието на градския партиен актив на 18 август ставаше дума за изграждането на отбранителни линии, за производството на оръжие и боеприпаси, за ремонта на бойната техника, за засилването на местната противовъздушна отбрана и противопожарната охрана. Комунистите мислеха за това, как трябва да се засили в тежките военни условия политическата работа сред населението на града, в батальоните на народното опълчение, набелязваха мерки за подпомагане на политическите органи на Червената армия.

През август бе обявено обсадно положение в Одеса. В града тогава се наброяваха близо 800 партийни организации с около 22 хиляди комунисти. От тях 13 500 веднага заминаха за фронта. Защитниците на Одеса извършиха много героични подвизи. Преди да тръгне за бойната линия, червеноармеецът Круглянски подаде молба за приемане в партията. В заявлението си Круглянски пишеше: „Искам да вляза в бой с фашистките гадове като комунист. Ще се бия до последен дъх за великото дело на партията.“ Той изпълни клетвата си: би се с враговете безумно смело, унищожи много фашисти. Когато бе ранен в боя, той не напусна позицията и заяви: „Аз съм болшевик и мястото ми е с вас, ако умра, съобщете, че съм изпълнил обещанието си“.

През юли 1941 г. с указ на Президиума на Върховния съвет във въоръжените сили бе въведен институтът на военните комисари. В това трудно за страната време те направиха много за укрепването на дисциплината, за засилването на партийното влияние в армията. На 19 август 1941 г. Централният комитет на партията прие постановление, улесняващо влизането в партията на воините, които са се отличили особено в

боевете. В резултат на това през втората половина на 1941 г. започна бурно разрастване на армейските партийни организации, което продължи през цялата война.

В окопите и землянките преди боя, преди най-трудното изпитание бойците пишеха заявления за приемане за партийни членове. Геройски загина на Западния фронт боецът Захаров. В джоба на рубашката му неговите другари намериха лист хартия, на който пишеше: „Другари комунисти! Макар че още не съм приет в партията, аз пак ще се бия като верен син на партията и съветския народ. Ако загина, ще умра като комунист. Моля да бъда смятан за син на партията!“

В една своя реч през време на войната Михаил Иванович Калинин каза:

„... Всички чувствуват, че партията трябва да бъде засилена. Всички знаят, че нашата партия е ръководител, че само една могъща и силна партия може да осигури на народа победа. И когато червеноармеецът вижда, че му предстои тежък бой, той подава заявление за постъпване в партията, защото иска да влезе в бой като комунист. Това е великата сила на нашата партия, на съветската държава. Масите добре знаят, че пътят на партията е техен път.“

Под ръководството на комунистическата партия отначало в Москва и Ленинград, а после и в други градове започна да се създава народно опълчение. Дивизиите на народното опълчение взеха активно участие в отбранителните боеве през 1941 г. Някои от тях покъсно изминаха славен боен път по фронтовете на Великата отечествена война, станаха гвардейски и завършиха похода си на германска земя. Голяма роля играеха и изстребителните батальони, създавани първоначално за борба с въздушните десанти на германците.

За да се постигне победа, цялата страна трябваше да бъде превърната в единен боен лагер, да се мобилизират всички ресурси, да се използват предимствата на социалистическия строй на СССР, превъзходството на прогресивната идеология над фашисткото мракобесие и варварство. Великият Ленин учеше, че във войните побеждава оня, който има по-големи резерви, по-голяма твърдост, по-голяма подкрепа сред народа. Особено настойчиво Ленин подчертаваше значението на икономическия потенциал, който позволява на

Преди боя. Връчване на партнен билет.

Художник К. Кузнецов

страната да осигурява армията със съвременна техника, оръжие, екипировка и продоволствие.

Съветската военна промишленост можеше да произвежда всички необходими за войната видове въоръжение, танкове, самолети и боеприпаси. Но в момента, когато нападна СССР, фашистка Германия притежаваше значително по-големи военно-икономически възможности, понеже беше окупирала голям брой промишлено развити европейски страни — Франция, Белгия, Холандия, Чехословакия, Полша, Дания, Норвегия. В началото на войната Германия превъзхождаше СССР по производството на най-важните видове военна продукция. Нейната промишленост беше по-мобилизирана. Това предимство се засили, след като Германия завзе някои много важни в промишлено отношение райони на Съветския съюз.

Още от първите дни на войната комунистическата партия и съветското правителство започнаха подготовката за евакуиране на промишлените предприятия от близката до фронта зона на изток. Наложено от-

стъпление на съветските войски доведе до огромно увеличаване на обема на евакуацията. През лятото и есента на 1941 г. повече от 1500 предприятия, 1300 от които големи, предимно военни заводи, бяха прехвърлени в източните райони. Никога дотогава на нито една държава не беше ѝ се налагало да решава подобна задача.

Демонтирането на предприятията, осигуряването на транспортни средства, насганяването на съоръженията и работниците на новите места — цялата тази работа се ръководеше и провеждаше практически от партийните организации. Тяхната голяма заслуга е организираната евакуация и бързото пущане на предприятията в действие на новите места. В източната част на страната, в градовете на Поволжието, Урал, Сибир и Средна Азия комунистите хвърляха всички сили, за да осигурят подслон на стотици хиляди работници, служители и техните семейства. За настаняване на съоръженията освен недовършените цехове на предприятията-дубльори и поне малко годните производствени сгради се използваха клубове, учебни заведения, складове. Строяха се нови цехове. В неவிждапо къси срокове, понякога след една-две седмици, предприятието започваше да дава продукция. В Новосибирск например един голям военен завод заработи само 14 дни след пристигането на първите му ешелони в града.

Но не всичко можеше да се евакуира. Съоръженията на заводите за тежко машиностроене, на мините, електроцентралите и металургичните предприятия в най-добрия случай се извозваха частично. Най-ценните промишлени обекти трябваше да бъдат унищожавани, за да не попаднат в ръцете на врага. Само черната металургия например загуби в завзетите от германските окупатори райони 68 процента от производствените мощности за леене на чугун, 58 процента от мощностите за производство на стомана и голяма част от валцовъчните си станове. В резултат на това производството на метал в страната, което и преди започването на войната беше по-ниско от производството на Германия, спадна още повече.

Но как тогава Съветският съюз можа да надмине в тези условия Германия в производството на въоръжение, танкове и самолети? Отговорът на този въпрос

трябва да се търси в предимствата на социалистическата стопанска система над капиталистическата, в предимствата на плановата икономика. Съветският съюз можа да достигне невиджано и невъзможно в никоя капиталистическа държава равнище на мобилизираност на промишлеността. Съветската социалистическа държава имаше възможност да привлече по-голямата част от предприятията на цивилната промишленост за изработването на военна продукция. Благодарение на това предприятията от източните и централните райони на страната през годините на войната произвеждаха 2,5 пъти повече военна продукция, отколкото цялата промишленост по цялата територия на СССР през 1940 г.

Макар че започнатото в 1939—1940 г. превъоръжаване на войските с нова бойна техника още не беше приключило, все пак до юни 1941 г. вече се намираха в производство всички онези типове самолети, танкове, артилерийско въоръжение и т. н., които по-късно изиграха толкова важна роля в разгромването на Германия. Известна част от тях с малки изменения се произвеждаше чак до края на войната.

Ако през втората половина на 1941 г. за един месец се произвеждаха средно 1630 самолета, през 1942 г. тази цифра стана 2120; през 1941 г. се изработваха 696 танка месечно, през 1942 г. — 2060 (тук влизат и самоходните артилерийски оръжия), производството на артилерийски системи порасна съответно от 5124 на 10591.

Работническата класа се отзова с плам на призива на партията „Всичко за фронта, всичко за победата!“ Върху всеки човек легна двоен товар: още в края на 1941 г. броят на работниците и служителите в народното стопанство намаля с 13 милиона души. А междуременно новите строежи и разширяването на военното производство изискваха все по-голям брой работници. В началото на войната по инициатива на Централния комитет на партията съветското правителство гласува редица закони за военната организация на труда (отменяването на отпуските, увеличаването при нужда на работния ден и т. н.). Работниците и служителите от заводите на военната промишленост бяха обявени за мобилизирани до края на войната. А през февруари

1942 г. Президиумът на Върховния съвет на СССР обяви мобилизация на цялото трудоспособно население за работа в производството и строителството.

Стотици хиляди пенсионери, жени-домакини и деца доброволно отиваха в заводите и на строежите. 68-годишният пенсионер С. В. Василев реши да се завърне в родния си завод „Сърп и чук“. Той писа: „По професия съм шлосер 7-и разред, мисля че и моят труд ще бъде полезен за родината. Ще си почивам после, когато победим“. Над 6,5 милиона работници, дошли в промишлеността като мобилизирани и в резултат на набирането на доброволци, получиха производствена квалификация за две години от войната. Освен това близо половин милион работници се подготвяха всяка година от школите и училищата в системата на трудовите резерви.

По инициатива на партийните организации навсякъде се разгърна движението на двустотниците — работници, които ежедневно изпълняваха по две норми. През пролетта на 1942 г. в отговор на първомайските призови на ЦК на ВКП (б) металурзите и работниците от авиационната и танковата промишленост предложиха да започнат всесъюзно социалистическо съревнование за най-добро изпълнение на поръчките от фронта, за мобилизиране на вътрешните резерви, за икономия на суровините и материалите и за намаляване на себестойността на продукцията. Бяха учредени преходни червени знамена на ЦК на ВКП (б), на ДКО и на ВЦСПС за награждаване на победителите в съревнованието. Знамената се връчваха на предприятията, които са дали най-добри показатели в работата за дадения отрасъл. Всесъюзното социалистическо съревнование изигра много важна роля за увеличаване на производството.

Ръка за ръка с тружениците от промишлеността за по-доброто снабдяване на фронта с всичко необходимо се бореха и колхозните селяни. Селското стопанство, което трябваше да осигури армията и населението с продоволствие, а промишлеността — със суровини, изпитваше огромни трудности. За нуждите на армията от колхозите, совхозите и МТС бяха иззети много камиони и трактори. Рязко намаля броят на конете.

В колхозите останаха значително по-малко квали-

фицирани ръководни кадри, способни да организират селскостопанското производство. Повечето мъже — председатели на колхози и бригадири — бяха повикани в армията. С грижите, свързани с ръководенето на голямото стопанство в условията на военната разруха, се нагърбиха съветските жени. Поетът Михаил Исаковски е посветил на колхозничката следните редове:

Стаила скръбта си в сърцето,
ти мина, калена в труда,
цял фронт — от море до морето,
спаси с твоя хляб от глада.

Поради това, че още до декември 1941 г. германските окупатори заграбиха територия, която даваше 38 процента от цялото предвоенно производство на зърнени храни в страната, основна база на селскостопанското производство станаха източните райони. Засятата с есенници площ в районите на Поволжието, Урал, Сибир, Казахстан и Средна Азия още през есента на 1941 г. се увеличи в сравнение с 1940 г. с 2 милиона хектара. За да се засили партийното влияние на село, през есента на 1941 г. отново бяха създадени политически отдели в машинно-тракторните станции и совхозите. Политотделите действуюаха близо две години.

**Разгромяването
на хитлеристите
край Москва**

Настъплението на германската армия, макар и да не протичаше в сроковете, запланувани от хитлеристките генерали в началото на кампанията, постави Съветските въоръжени сили в тежко положение.

На 30 септември три мощни танкови групировки разкъсаха отбраната на съветските войски. Няколко армии, влизали в състава на Западния, Резервния и Брянския фронтове, бяха обкръжени. Възникна заплаха от стремително напредване на германските войски към Москва.

В този труден час отбраната на Москва бе възглавена от ДКО и от Щаба на Върховното главно командване. На 13 октомври се състоя събрание на партийния лктив на столицата, което призова комунистите решително да ликвидират и най-незначителните прояви на паника, да се борят със страхливците, дезертърите и разпространителите на лъжливи слухове. По решение на градския комитет на партията бяха създадени шабо-

ве, които незабавно пристъпиха към формирането на комунистически работнически батальони и роти, към подбора на команден и политически състав за тях. Започна изграждането на нови отбранителни линии. Работниците и служителите от московските предприятия и учреждения, жените домакини и учащата се младеж копаеха противотанкови ровове.

На 19 октомври Държавният комитет по отбраната издаде постановление за въвеждането на обсадно положение в Москва. Доброволците комунисти, които вече бяха на предните отбранителни линии, се обърнаха към московчани с писмо. „Ще оставим тук костите си, но няма да отстъпим — писаха те, — ще направим така, че подстъпите към любимата ни Москва да се превърнат в гроб за кафявите бандити.“

С всеки изминат ден обликът на столицата се променяше. По всички излизащи от града шосета, по улиците в покрайнините, по широките простори на Садовое колцо се виждаха редици от противотанкови „таралежи“, изработени от железопътни релси, по кръстопътищата и площадите се строяха бетонни бункери. Нощем трещяха зенитните оръдия, които отблъскваха нападенията на германските бомбардировачи: батареите се настаняваха по булсвардите, по покривите на големите сгради. Неповторимият изглед на фронтовия град — редиците преградни балони на хоризонта, лъчите на прожекторите, които от време на време проблясваха тук, ту там, отмерените стълки на военните части и патрулите по улиците — завинаги е останал в паметта на защитниците на столицата и на онези, които се трудеха през онези дни в нейните изцяло преминали към произвеждането на военна продукция предприятия.

През ония дни в цялата страна се провеждаха събрания и митинги на трудещите се, които отразиха неразривната връзка и единството на съветския народ със защитниците на Москва. Към Москва се прехвърляха най-добрите войски от резерва на съветското командование. Хитлеристите разчитаха извънредно много на превземането на Москва, те хвърляха в заснежените бойни полета нови и нови сили. Сега съдбата на войната до голяма степен се решаваше тук, край Москва.

В редиците на съветските войски се засилваше увереността в успеха на отбраната. „Край Москва герман-

ците ще бъдат разгромени“, „фашистите няма да влязат в Москва!“ — такава беше безпрекословната и твърда дума на съветските хора. На 6 ноември, в навечерието на празника по случай 24-тата годишнина на Великата октомврийска социалистическа революция, се състоя традиционното заседание на Московския съвет съвместно с представители на партийните и обществените организации в столицата. То бе проведено в метрото, в подземната зала на спирка „Маяковски“. На заседанието говори Сталин.

А на другия ден се състоя парад на войските на Червения площад. Това беше смела и неочаквана крачка, защото градът всеки момент можеше да бъде бомбардиран от въздуха. Но ръководството на партията и правителството се решиха да я направят. Те разбраха, че парадът ще въодушеви не само защитниците на Москва, но и всички съветски воители, които се сражаваха на огромния фронт от Баренцово до Черно море. Частите, които взеха участие в парада, тръгнаха за фронта направо от Червения площад. Това бяха добре екипирани, въоръжени и вярващи в победата войски.

В ноемврийските боеве край Москва врагът почувствува многократно порасналата съпротива на отбраняващите се войски. На Волоколамското шосе група изтребители на танкове от прочутата 316-та дивизия на генерал И. В. Панфилов извърши безсмъртен подвиг в една схватка с германските танкове. Политическият ръководител на ротата В. Г. Клочков вдъхновил бойците изтребители с думите, които после станаха известни на цялата страна и станаха девиз на цялата Червена армия: „Голяма е Русия, но няма накъде да отстъпваме, зад нас е Москва!“ В боя групата унищожи 32 танка на противника. Геройски се сражаваха и другите части на Панфиловата дивизия. Врагът не можа да пробие съветската отбрана в този участък от фронта. А и в другите не му провървя повече. Той не само че не сполучи да обхване столицата като с клещи, но, напротив, към края на ноември — началото на декември се създаде благоприятна обстановка за разгромяване на надвисналите над фланговете на Западния фронт групировки на германската армия. На 27 ноември в уводната си статия „Край Москва трябва да започне разгромът на врага!“ „Правда“ писа: „Един по-силен удар — и

обезкураженият враг няма да издържи!... Настъпил е моментът, когато можем да го спрем, за да го сло- мим... Като унищожим врага край Москва, ние ще за- почнем унищожаването му по цялата окупирана от не- го територия.“

Щабът на Върховния главнокомандуващ взе реше- ние за преминаване на съветските войски в контранастъ- пление. То започна на 5—6 декември. За пръв път за повече от две години от започването на Втората све- товна война хитлеристите отстъпваха, захвърляйки тех- ника, търпейки огромни загуби в хора.

Преследвайки врага, бойците от Червената армия с очите си можаха да се убедят какво са причинили на съветската земя фашистките орди. Те видяха разрушени градове, опожарени села, трупове на съветски патриоти по бесилките, осквернени и разрушени паметници на руската национална култура. Бяха разрушени и ограбе- ни Домът-музей на П. И. Чайковски в Клин, Яснопо- лянский музей на Л. Н. Толстой, беше хвърлена във въздуха една уникална сграда — църквата на Ново- ерусалимския манастир в Истра.

В село Петришчево жителите показаха на бойците от Червената армия гроба на една измъчвана и обесена от хитлеристите съветска партизанка. Отпечатаният в „Правда“ очерк на писателя П. Лидов за девойката- героиня предизвика изключително силен отзвук в ця- лата страна. Това беше московската комсомолка Зоя Космодемьянская, изпратена в тила на врага да изпъл- ни специална задача. Въпреки жестоките изтезания младата съветска патриотка не само че не издада на врага своя отряд, но не каза дори и името си.

Безстрашното поведение на Зоя Космодемьянская пред лицето на смъртта стана символ на безграничния ге- роизъм на съветските хора. Воините от Червената ар- мия носеха образа на Зоя в сърцата си.

Те вървяха на запад, сломявайки съпротивата на врага. Да освободим родната земя, да отмъстим на хит- леристите за техните злодеяния — такъв беше лозун- гът на настъпващите. Бойният дух на частите на Черве- ната армия, техният настъпателен порив раждаше герои.

През първия ден от контранастъплениемто в Клин- ското направление пътят на едно от подразделенията, което атакувало покрайнината на село Рябинка, бил

преграден от огъня на една вражеска картечница, намираща се в добре замаскиран бункер. Комунистът сержант Вячеслав Василковски поиска от командира разрешение да унищожи вражеската огнева точка. Той се промъкнал пълзешком до картечницата и се опитал да я ликвидира с гранати, но не сполучил. Тогава комунистът се хвърлил срещу бункера и затулил амбразурата му с тялото си. Подразделението се възползувало от млъкването на картечницата и се хвърлило в атака. Врагът бил изтласкан от селото. Новината за подвига на сержанта, който с цената на живота си осигури успеха на боя, веднага се разнесе из целия фронт. С указ на Президиума на Върховния съвет на СССР В. В. Василковски бе награден посмъртно с ордена „Ленин“.

В началото на януари 1942 г. контранастъплението при Москва прерасна в общо настъпление на съветските войски по целия съветско-германски фронт. В някои участъци то продължи чак до пролетта. На места врагът беше отхвърлен с 250—300 и повече километра. Германската армия претърпя огромни загуби. Но главният резултат от зимните боеве през 1941/1942 г. беше пълният крах на стратегията на „светкавична война“, обезверяването на хитлеристите в собствената им непобедимост и, най-после, колосалните морални щети, понесени от армията на агресорите. И обратно, воините от Червената армия и целият съветски народ бяха въодувени от тази победа. Фашистките окупатори могат да бъдат бити — в това се увериха и офицерите, и войниците, и тружениците от тила.

В битката при Москва и в контранастъплението се прославиха много съветски пълководци и военачалници, които по-късно застанаха начело на фронтовете на Великата отечествена война: Г. К. Жуков, И. С. Конев, В. Д. Соколовски, Л. А. Говоров, К. К. Рокосовски и други.

Битката при Москва и зимното контранастъпление на Червената армия намериха огромен отзвук в цял свят. Те многократно увеличиха героизма на бойците от съпротивата, които се сражаваха в окупираните и поробени от Германия страни. Победите на Червената армия упражниха влияние върху Япония и Турция. Германия до края не можа да постигне те да влязат във войната против СССР. Победата край Москва заздрави отношенията на СССР със съюзниците.

След като Германия нападна Съветския съюз, ръководителите на Англия и САЩ направиха декларации, че са готови да окажат подкрепа на съветския народ. Но през 1941 г. тази помощ беше съвсем незначителна. СССР воюваше срещу Германия сам. На Източния фронт бяха концентрирани основните сили на хитлеристите.

През време на войната започна да се оформя антифашистка коалиция, в която влязоха Съветският съюз, Англия и другите страни, воюващи против Германия. Броят на държавите, които обявяваха война на Германия, постепенно се увеличаваше. През декември 1941 г., след като Япония вероломно нападна американския флот, който беше на база в Пърл Харбър (Хавайските острови), САЩ обявиха война на Япония и Германия.

За представителите на крайната империалистическа реакция в Съединените американски щати и Англия дори мисълта за честен съюз със Съветския съюз беше абсолютно неприемлива. Понякога противниците на съюза открито се изказваха в печата, в законодателните учреждения. Но по-често те прибегваха до маскировка: признавайки на думи необходимостта от коалиция със СССР, на практика проваляха мероприятията по оказването на ефикасна помощ на съветската страна и армия.

Американските и английските реакционери избраха за своя основна линия във войната протакането в откриването на втория фронт. Неуспехите на Червената армия през първите месеци от войната позволяваха на враговете на СССР да му предсказват неминуема гибел, да сеят съмнения в това, че е целесъобразно да му се оказва помощ. Победата край Москва промени положението.

Правителствата на САЩ и Англия се задължиха да открият втори фронт през 1942 г. Но дадената дума беше потъпкана от тях по най-груб начин: вторият фронт не бе открит нито през 1942, нито през 1943 г.

Интригите на империалистическата реакция не можаха да осуетят създаването на действително съюзнически отношения между народите на страните, които воюваха срещу Германия. Самоотвержената борба на Червената армия с фашизма все повече привличаше симпатите към съветската страна и нейните хора. На

Запад хората научаваха все повече и повече неща за същността на социалистическия строй в СССР, убеждаваха се, че победите на съветското оръжие са последица от дълбоки вътрешни причини.

Във всички страни растеше влиянието на комунистическите партии. Комунистите съвсем основателно бяха смятани за най-последователни борци против фашизма. В окупираните европейски страни комунистите заставаха начело на съпротивителното движение, което обединяваше широки демократични сили. Особено голяма роля комунистите играеха в разгръщането на партизанското движение, което още от 1942 г. получи широк размах на територията на Югославия, Полша, Гърция и други страни.

Сталинградската битка

През пролетта на 1942 г. германските войски се възползваха от липсата на втори фронт в Европа и отново завладяха стратегическата инициатива на Източния фронт. Те можаха да създадат значителен превес на сили в Южното направление. Първите сериозни боеве се завързаха в Крим, в района на Севастопол и Керченския полуостров. Севастопол героически се отбраняваше още от края на октомври 1941 г. и задържахше големи сили на врага.

След евакуирането на голяма част от населението партийната организация на града-герой намаля значително. До юни 1942 г. останаха едва около 700 комунисти. Но шепата партийци разви огромна енергия. Работеха специалните комбинати за производство на оръжие и боеприпаси, на екипировка за бойците. Работниците изпълняваха нормите си с 200—300 процента, а имаше и такива, които системно даваха по 4—5 норми за една смяна. Всеки работник се трудеше по 16—18 часа на денонощие.

Червеноармейците и червенофлотците доблестно защищаваха Севастопол. Кратко и образно описва героизма им в един стихотворен плакат от дните на отбраната на града поетът Сергей Алимов:

Немци — цял полк — срещу рота вървят,
рота герои със полк се сражава.
Севастополецът тръгва на смърт,
но не предава се той,
не предавал

Героите моряци В. Цибулко, И. Красноселски, Д. Одинцов и Ю. Паршин, възглавявани от помощник-командира Н. Филченко, водили на 7 ноември 1941 г. неравен бой с двацет вражески танка. Те унищожили осем танка. Бойните припаси се свършили, Цибулко и Красноселски били убити. Тогава Одинцов, Паршин и Филченко привързали за телата си гранати, хвърлили се под вражеските танкове и унищожили още три.

Противникът докарваше на позициите при Севастопол свръхмощни обсадни артилерийски оръдия, блокираше морските комуникации и не позволяваше да се организира снабдяването на флота, гарнизона и населението. На 2 юни започна яростен шурм на севастополските бастиони. Но и цял месец след това съветските войски в Севастопол още се съпротивяваха. Едва след като германците завзеха летищата и лишиха гарнизона от прикритие откъм въздуха, след като разрушиха водопровода и завзеха складовете с боеприпаси, защитниците на града се оттеглиха към нос Херсонес. Евакуирането на последните съветски части продължи до 4 юли. Героичната отбрана на Севастопол трая 250 дена.

През май 1942 г. съветските войски претърпяха голям неуспех в района на Харков. Фашистките войски завзеха Донбас и започнаха да настъпват в две главни направления: към Сталинград и към предпланините на Кавказ. В края на август те стигнаха до северните покрайнини на Сталинград. Започна героичната отбрана на града.

Със своя героизъм и себеотрицание комунистите въодушевяваха защитниците на Сталинград. В един ожесточен бой в покрайнините на града командирът на отделение Котляр бил тежко ранен в главата и ръката. Когато бойците допълзели до него, за да го занесат в медпункта, той събрал сили, изправил се на крака и казал: „Аз съм комунист и няма да се оттегля от боя, докато ей тая, здравата ръка може още да държи пушката.“ Командирът продължил да ръководи отделението, да стреля и да хвърля гранати. Когато другарите му дошли след няколко дена в болницата да го видят и казали, че той е герой, той се учудил: „Какъв герой съм аз? Аз съм комунист.“

През целия период на героичната отбрана на Ста-

линград действуваха градският и районните комитети на партията. Трудно е дори да си представим условията, в които бяха принудени да работят комунистите. Да вземем за пример Кировския район на Сталинград, който се намира в южната част на града. Някои предприятия тук работеха, въпреки че фронтът минаваше на 2—9 километра от жилищните квартали. В района се запазиха няколко първични партийни организации и организации на ВЛКСМ, редовно се провеждаха партийни и комсомолски събрания, съвещания, инструктажи на секретарите. Партийните организации решаваха жизнено важни въпроси. Например на 12 септември 1942 г. в тясното помещение на администрацията на корабостроителницата бе проведен пленум на Сталинградския градски комитет на партията. Дневният ред съдържа един въпрос: „Текущият момент и задачите на партийните организации“. Пленумът предложи на комунистите да съсредоточат вниманието си върху организирането на максимална помощ за фронта посредством производството и ремонта на бойната техника, чрез осигуряването на прехвърляне през Волга.

Хитлеристите може и да не са се интересували много от това, какви решения вземат партийните организации в Сталинград, в бойните части, които отбраняваха града. Но те ежедневно изпитзаха на гърба си силата и действеността на тези решения. Тяхна проява бяха желязната упоритост и невиджаното мъжество на защитниците на града.

Ето една извадка от дневника на бойните действия на 138-ма стрелкова дивизия, която се командуваше от И. И. Людников:

„До 14. XI. 138-ма дивизия напълно изразходва всички средства. Вече пет денонощия се водят напрегнати боеве с боеприпаси, отнети от противника.

Пратките, които се хвърлят от нашите самолети „ПО—2“, или падат във водата, или в разположението на противника. Въпреки недостига на продоволствие и боеприпаси, дивизията решително отбранява десния бряг на река Волга и показва изключителни примери на героизъм.

Тъй като е откъсната от частите на армията, дивизията все повече и повече се нуждае от боеприпаси и продоволствие. На 14. XI. боеприпасите бяха изразход-

вани напълно, продоволствие също няма. Междувременно от 11. XI. противникът вкара в боя нова, 389-а пехотна дивизия, 162-и военно-инженерен батальон, 62-а пехотна дивизия, 80-и военно-инженерен батальон и подразделения на 131-и и 134-и пехотен полк от 44-а пехотна дивизия.“

Сред пожари, дим и шрапнели бойците защитаваха легендарния град до последен дъх. Снайперистът комунист В. Г. Зайцев бе известен на всички защитници на Сталинград. Той беше унищожил стотици фашисти. Когато получаваше ордена, с който го награди родината, Зайцев с малко думи изрази настроението на всички войници и офицери, на тези, сякаш пуснали корени в развалините на Сталинград хора. Той каза: „Отвъд Волга за нас земя няма.“ През периода на най-напрегнатите отбранителни боеве, през септември—ноември 1942 г., само в 62-а армия, която бранеше центъра на Сталинград, в редовете на партията бяха приети 4 600 бойци и командири. А общо през тези два месеца на Сталинградския фронт в партията влязоха 14 400 души.

В боевете при Сталинград и Кавказ се почувствува криза в настъпателните операции на германските войски. В нито един участък те не можаха да постигнат поставените им цели. Съветските въоръжени сили не бяха унищожени. Напротив, с цялата си мощ започна да се проявява онази огромна сила, която комунистическата партия съумя да вдигне и мобилизира за борба с врага.

Човешките резерви на Съветския съюз далеч още не бяха изчерпани. Сега промишлеността можеше да задоволява напълно нуждите на фронта от оръжие, боеприпаси и екипировка. Непрекъснато се увеличаваше производството на танкове и самолети. Беше създадено добре координирано военно стопанство. Социалистическата родина можа да увеличи формирането на нови, снабдени с всичко необходимо части и съединения на Червената армия. Създадоха се всички условия за борба за стратегическата инициатива, за прелом в развоя на войната и за преминаване в контранастъпление.

През есента на 1942 г. щабът на Върховното главно командване започна да разработва плана за това контранастъпление. Бе решено да се нанесат конценг-

рични удари със силите на Югозападния, Сталинградския и Донския фронт, с цел да бъдат обкръжени хитлеристките армии в междуречието на Волга и Дон.

На 19 ноември 1942 г. на разсъмване във волжките степи загърмяха хиляди артилерийски оръдия. Танковите корпуси се престорояваха в боен ред, за да премажат отбраната на противника, да преминат дълбоко в неговия тил и да обкръжат сталинградската групировка на германците. Под прикритието на мъглата и снега червеноармейците излизаха от окопите и с виковете „ура“ стремително се втурваха напред по заснежени простори.

Само след четири дена обръщът на обкръжението се затвори в района на Калач. В „котела“ се оказаха 6-а армия и подчинената ѝ 4-а танкова армия на германците — 22 дивизии и 160 отделни части. Общо в състава на обкръжената групировка имаше 330 хиляди души.

В началото на януари войските от Донския фронт дадоха на германците ултиматум с предложение да се предадат. Ултиматумът беше отхвърлен. Тогава съединенията на Червената армия започнаха ликвидирането на обкръжената група. На 2 февруари грандиозното сражение при Волга завърши с пълно разгромяване, унищожаване и пленяване на остатъците от елитната хитлеристка армия. 147 хиляди германски войници и офицери бяха убити при ликвидирането на обкръжената група, 91 хиляди бяха пленени. Предадоха се 2 500 офицери и 24 генерали начело с командувачия 6-а армия фелдмаршал Паулус.

Това беше победа, в която пролича превъзходството на съветското военно изкуство над военното изкуство на германската армия. Безпримерен беше героизмът на воините от фронтите и армиите, които се командуваха от Н. Ф. Ватутин, А. И. Еременко, К. К. Рокосовски, В. И. Чуйков и М. С. Шумилов.

Завърши най-голямата битка на Втората световна война. Хитлер и неговата клика бяха принудени да прилянат пред целия свят мащабите и значението на претърпяното от тях поражение. В Германия бе обявен национален траур. Поробените от хитлеристите европейски народи видяха най-сетне зората на приближаващото освобождение.

Президентът на САЩ Рузвелт изпрати на Сталин-

град грамота, в която беше написал: „От името на народа на Съединените американски щати връчвам тази грамота на град Сталинград, за да изразя нашето възхищение от неговите доблестни защитници, чиито храброст, сила на духа и себеотрицание по време на обсадата от 13 септември 1942 г. до 31 януари 1943 г. вечно ще вдъхновяват сърцата на всички свободни хора. Тяхната славна победа спря вълната на нашествието и стана преломен пункт във войната на съюзените нации против силите на агресията“.

Започна коренен прелом в развоя на Великата отечествена война в полза на Съветския съюз.

**Годината
на велик прелом
във войната**

Съотношението на силите на съветско-германския фронт се измени в полза на съветските войски. Врагът вече нямаше превъзходство в техниката и въоръжението. Напротив, по броя на оръдията и минохвъргачките, на танковете и самоходните артилерийски оръдия Червената армия имаше вече известно предимство. За да се разбере как можа съветският тил да постигне това, трябва да бъде обърнато внимание на такива цифри. През 1942 г. в страната бяха произведени едва 4,8 милиона тона чугун. Това е три пъти по-малко в сравнение с 1940 г. Производството на стомана възлезе на 8,1 милиона тона — по-малко от половината от предвоенното производство. Но затова пък металургията в източните райони произведе през 1942 г. повече висококачествен валцован метал, необходим за работата на отбранителната промишленост, отколкото всички валцовъчни станове на Съветския съюз преди войната.

Партията можа да осигури непрекъснато нарастване на производството на военната продукция. Именно партийните организации станаха инициатори на съревнованието между заводите в Москва, Свердловск, Казан, Нижни Тагил, Златоуст, Ташкент и другите промишлени центрове.

Фрезистът Д. Ф. Боси, който пристигна от Ленинград заедно със завода си в Нижни Тагил, е пионер на движението на хилядниците, които изпълняваха по 10 и повече норми за една смяна. Сондъорите А. И. Семиволос и И. П. Янкин разработиха нови прогресивни методи за добив на желязна руда. В железопътния

транспорт нечуван пробег на локомотивите без ремонт постигнаха машинистите-луинци, последователи на прочутия машинист Н. А. Лунин от Новосибирската железница. В металургията се поведе борба за добив на максимално количество стомана от квадратен метър под на пещта. Тук се отличиха стоманолеярите от уралските заводи А. Я. Сороковой, Н. Х. Базетов и Д. Д. Сидоровски.

Как стигаха комунистите до сърцето на всеки работник, как осигуряваха изпълнение и преизпълнение на нормите при 10—12-часов работен ден, без отпуски, при оскъдно хранене, с честото щурмуване, когато хората по няколко денонощия не се прибираха от завода, от фабриката? Партийните комитети настойчиво изучаваха възможностите за подобряване на организацията на производството, подкрепяха и разпространяваха всяка полезна инициатива, стараяха се да подобрят битовите условия на работниците — с една дума, използваха всички възможни резерви и производителността продължаваше да расте.

Писмата на бойците от фронта, съобщенията на съветското Информбюро, разказите за работата на челните предприятия — всичко това беше материал за беседите, които комунистите агитатори провеждаха във всеки цех, във всяка бригада. През февруари 1943 г. в Иваново-Вознесенск, града на текстилките, се получи писмо от ивановчани, участвували в Сталинградската битка. Бойците от 5-а Ударна армия разказваха в това писмо как се сражават с врага, как го бият и пропъждат от родната земя. Партийните организации четяха писмото в предприятията. Във всеки цех се обсъждаше отговорът на това писмо. Ивановчани пишеха: „Ние влагаме в труда си цялата наша енергия, цялата любов към родината и омраза към врага. Трудностите, лишенията и жертвите, които ни предстои още да преодолеем, ще бъдат преживени и направени в името на победата над врага“.

В дните на великата битка при Волга обикновените радиопредавания понякога се прекъсваха. Дикторът четеше съобщенията на Совинформбюро „През последния час“. В цеховете се включваха мощни високоговорители, работата се прекратяваше за няколко минути. Понякога пламваха кратки митинги. Когато про-

звучало съобщението за разгромяването и ликвидирането на обкръжените край Сталинград германски войски, партийният комитет в Меланжевия комбинат събрал всички, които се намирали в предприятието.

— Трудно ми е да изразя с думи радостта, която преживявахме... — казала предачката Якушева.

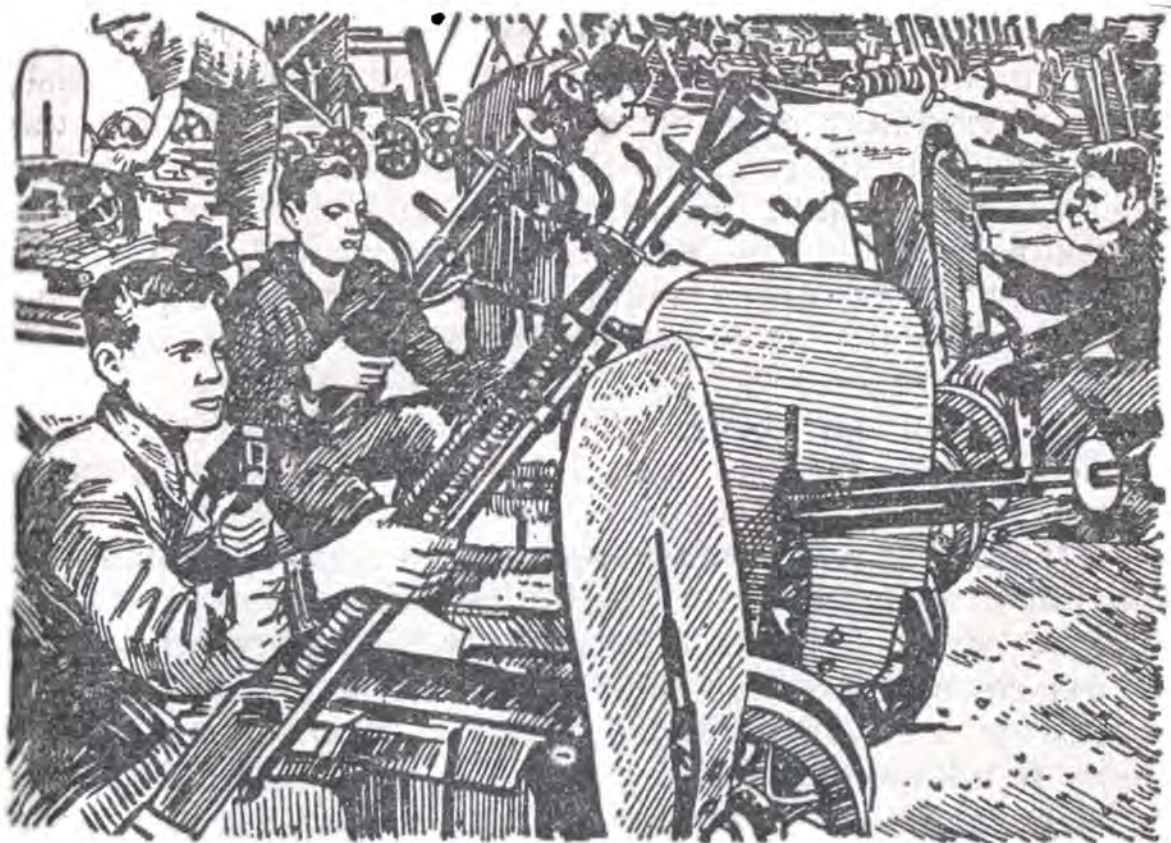
„Личеше си, че тя наистина не може да намери думи от възлнение — спомня си тогавашният секретар на градския комитет Б. А. Борисов, — смути се, започна да бърза, но когато слизаше от трибуната, извика: „Обещавам днес да изпълня плана си със 125 процента!““

През 1943 г. пред социалистическата индустрия възникнаха нови трудности. Най-страшна беше недостигът на гориво. Почти цяла година Донбас се намираше в ръцете на германците. Дори освобождаването му не можа да промени и подобри рязко положението: повечето мини бяха разрушени, добив почти нямаше.

Централният комитет на партията и Съветът на народните комисари взеха енергични мерки за увеличаване на добива на каменни въглища в Кузнецкия, Карагандинския и Краймосковския басейни. Определяха се повишени норми за снабдяване на миньорите с продоволствие и промишлени стоки, поръчките за доставяне на машини и съоръжения за мините се изпълняваха от заводите също толкова ударно, както и военните. Провеждаха се специални мобилизации на работници за каменовъглената промишленост. В резултат на това значително се увеличи добивът, особено на коксуващи се въглища, които бяха необходими за металургията.

Главните райони на промишленото производство в източната част на страната — Урал и другите — изпитваха остра нужда от електроенергия, тъй като мощностите на местните електроцентрали не стигаха за обслужване на многократно порасналата промишленост. Затова в Урал, Сибир, Средна Азия и Казахстан се строяха нови електроцентрали, а в старите се монтираха допълнителни котли и турбини.

Значително намаля добивът на нефт. Водеше се напрегната борба за по-добро използване на нефтените ресурси, за икономия, за увеличаване на производството на бензин, самолетно и дизелно гориво, от които

В цех за картечници от голям калибър

имаха нужда бойните машини на фронта, транспортът в тила. Летците, танкистите и шофьорите на фронта получаваха достатъчно гориво. В много железопътни райони локомотивите преминаха към горене на дърва; провеждаха се мобилизации за дърводобива.

Беше невъзможно да се увеличи производството на въоръжение без повишаване на добива на чугун, стомана и валцувани метали. Тъй като вътрешните резерви на металургичната промишленост бяха доста изчерпани, трябваше да пораснат производствените мощности, да се построят нови високи и мартенови пещи, валцувъчни станове. През 1943 г. строителите изградиха 3 високи и 20 мартенови пещи.

Войната постави пред металурзите изключително тежки проблеми. Военната промишленост крайно се нуждаеше от увеличаване на производството на висококачествени стомани. Много предприятия за производство на висококачествени стомани бяха разрушени („Запорожстал“, сталинградският завод „Червен октомври“). Предстоеше усвояването на производството

им в големите металургични комбинати на Изток, където преди войната се произвеждаше предимно обикновена стомана.

Налагаше се коренно преобразование на цялата технология на производството. С тези въпроси специално се занимаваха партийните организации в Урал и Кузнецк. Стоманата за производство на танкове трябваше да издържа ударите на вражеските снаряди. Скоро уралските заводи увоиха производството на стомани от марките, които бяха нужни на танковата и авиационната промишленост, на заводите, произвеждащи въоръжение, на приборостроителните предприятия.

Бойната техника непрекъснато се усъвършенствуваше. Например танкът „Т—34“ — според единодушното признание на чуждите специалисти, най-добрият танк през Втората световна война — постоянно се модернизираше и подобряваше. Внедряваха се в производството нови тежки танкове, например танкът „ИС“. В авиацията непрекъснато се усъвършенствуваха основните типове изстребители, бомбардировачи и щурмови самолети. За това, че съветската бойна техника превъзхождаше германската, голяма заслуга имат големите конструктори А. С. Яковлев и С. А. Лавочкин (в авиационната промишленост), Ж. Котин (в танковата) и други.

Самоотвержено се трудеха челниците в селскостопанското производство. Те трябваше да превъзмогват огромни трудности. Поради намаляването на посевните площи и спадането на добивите общото производство на зърнени храни намаля в сравнение с предвоенните години повече от 3 пъти. Въпреки това съветската социалистическа държава рационално използваше резервите и дори в най-трудното време градовете и армията не останаха без продоволствие, а промишлеността — без селскостопански суровини.

Централният комитет на партията прие редица постановления за подобряване на подготовката на механизаторските кадри, за организирането на ремонта на селскостопанската техника и производството на резервни части. Решено бе да се възобнови производството на трактори и селскостопански машини в някои военни заводи.

Когато войските на Червената армия започнаха да напредват на запад, една от централните задачи на

партията беше възстановяването на разрушеното от войната стопанство. На 21 август 1943 г. СНК на СССР и ЦК на ВКП (б) приеха постановление за неотложните мерки по възстановяването на стопанството в освободените от германска окупация райони. В тяхното възстановяване взе участие цялата страна; източните области поемаха шефство над освободените области на РСФСР, Украйна и Белорусия. Свързаните с възстановяването на народното стопанство въпроси широко се обсъждаха на партийни конференции, пленуми на областните комитети и ЦК на комунистическите партии на съюзните републики.

Централният комитет на партията отделяше много внимание на подобряването на идеологическата работа на партийните организации. Новото попълнение на партията — влезлите в редовете ѝ по време на войната млади комунисти — нямаше достатъчна идейна подготовка. Военната обстановка и окупацията на значителна част от съветската територия доведоха до това, че много съветски хора се оказаха в сферата на въздействие на една пропаганда, коренно враждебна на съветския строй и идеите на комунизма. Това налагаше разгръщането на енергична контрапропаганда, разобличаване на хитлеристката клевета, разясняване на предимствата на съветския строй, възпитателна работа, изградена върху идеалите на комунизма. Междувременно през годините на войната партийните организации, които бяха заети с огромната работа в тила и на фронта, бяха поотслабили вниманието си към възпитателната дейност, бяха започнали да забравят за необходимостта от ежедневно партийно обучение на комунистите. Затова Централният комитет на партията настоя в редица постановления за рязко подобряване на масово-политическата и идеологическата работа.

Огромна роля в мобилизирането на съветския народ за разгромяване на врага играеше партийният печат, който разнасяше сред народа правдивото и ясно слово на Болшевишката партия. Най-добрите съветски журналисти сътрудничеха в „Правда“. Тук се помещаваха статии, очерци, разкази и повести на М. Шолохов, А. Толстой, Б. Горбатов, И. Еренбург, В. Кожевников. Това са пламенни произведения на партийната публицистика, някои от тях и днес продължават да бъ-

дат ярки образци на гражданска, патриотична, болшевишка литература.

Съветската литература и изкуство отразяваха много вярно онова настроение на вътрешна възторженост, което народът преживяваше през време на войната. Именно тогава бяха създадени такива прекрасни произведения на съветската художествена литература като поемата за съветския войник „Василий Тьоркин“ от Александър Твардовски. В поемата е казано за войната толкова много, казано е с прости руски думи, от все сърце.

Битка водим, свята, права,
смъртна битка, не за слава,
за живот на този свят.

В театрите се поставяха „Фронт“ на Александър Корнейчук, „Руски хора“ на Константин Симонов, „Нашествие“ на Леонид Леонов. В обсадения Ленинград Дмитрий Шостакович написа своята 7-ма симфония, която скоро прозвуча в страната и извън нейните граници и стана своеобразен химн на героичната съпротива на свободолобивите народи срещу натиска на фашизма. Особена топлина, сърдечност, а понякога и сурово мъжество лъхат от създадените през военните години песни на съветските композитори. Съветската кинематография създаде по време на войната много ярки, талантливи произведения. Победата при Сталинград предизвика изключително жив отзвук във всички области от живота на съветските хора. Тя намери отражение в литературата и изкуството. На нея са посветени десетки великолепни произведения. Някои от тях бяха написани непосредствено след приключването на великата битка при Волга. Те са свидетелство за ентусиазма, който преживяваше страната.

Сталинградският разгром предизвика объркване и смут в лагера на хитлеристите. Веднага след Сталинградската битка започна настъплението на Червената армия в донските степи и Източна Украйна. В него бяха отбелязани нови прояви на масов героизъм. Въодушевляването, обхванало съветските войници и офицери, които отиваха да освободят родната си земя, намираще израз в невиждана смелост и себеотрицание. На 23 февруари 1943 г. в боя край село Чернушки геройски загина редникът Александър Матросов, който затули с тя-

лото си амбразурата на един противников бункер. Подвигът на Матросов бе отбелязан в специална заповед на върховния главнокомандуващ, на загиналия боец бе дадено званието Герой на Съветския съюз.

Съветското командване можа да се подготви добре за лятната кампания на 1943 г. Съветските армии на фронта бяха укрепени и снабдени с нова техника. По нов начин се изграждаше партийно-политическата работа. Още в края на 1942 г. бе премахнат институтът на военните комисари, бившите комисари се назначаваха за заместник-командири по политическата част. През 1943 г. политработниците получиха общовойскови войнски звания. През май—юни 1943 г. ЦК на партията извърши реорганизация на структурата на партийните и комсомолските организации в Червената армия. Отсега нататък първичните партийни организации се създаваха не в полковете, а в батальоните. Вместо секретарите на партийните организации се въвеждаха назначавани парторзи в ротите, батальоните и полковете. Бяха създадени 20 хиляди нови първични организации, партийното влияние във войската се засилваше. Бе разширена мрежата на армейските вестници.

През зимата на 1942/43 г. хитлеристката армия загуби всичко, което беше завзела в 1942 г. Беше ясно, че през 1943 г. тя ще се опита да си възвърне загубените позиции. Германия проведе „тотална“ (обща) мобилизация и призова в армията контингентите, които преди това се пазеха. Германските войски получиха някои нови образци военна техника, такива като танковете тип „тигър“ и „пантера“, като шурмовите самоходни оръдия „Фердинанд“. Понеже Германия вече не можеше да постигне превъзходство в съотношението на силите по целия съветско-германски фронт, при планирането на летните операции хитлеристите бяха принудени да ограничат настъпателните си замисли с един тесен участък. За своето настъпление те избраха така наречената Курска дъга, един дълбоко врязан на запад издатък на фронта, и си поставиха за цел да обкръжат и унищожат тук съветските войски.

След като съсредоточи в района на Курската дъга големи сили, съветското командване реши отначало да предостави инициативата на германско-фашистките войски, за да използва изгодните за отбрана условия, да

изтощи и обезкръви ударните групировки на врага, а след това да премине в контранастъпление и да го разгроми.

Благодарение на отличните действия на съветското разузнаване бе точно установена датата на започването на германското настъпление — 5 юли. В навечерието на този ден във всички роти и батареи бяха проведени партийни и комсомолски събрания. Ето резолюцията, приета от едно такова събрание (партийната организация на 8-а стрелкова рота от 654-и стрелков полк на 148-а стрелкова дивизия): „Партийното събрание задължава всички комунисти да въодушевяват бойците и командирите с болшевишкото си слово и с личния си пример на твърдост, упорство и умение; да осигурят изпълняването на бойната заповед. Заповедта да бъде изпълнена при всички условия, нито крачка назад, борба до смърт“.

В грандиозното сражение, което се разви след 5 юли, участваха огромни танкови съединения. Загубите на германските войски бяха изключително големи, те не постигнаха успех, не можаха да пробият съветската отбрана. На 12 юли съветските войски преминаха в контранастъпление по посока към Орел и Белгород. На 5 август тези градове бяха освободени напълно.

Славната победа бе ознаменувана тържествено с първия артилерийски салют в Москва. Не бяха минали още и три седмици и салютът прозвуча повторно: на 23 август войските от Степния фронт завладяха Харков. Оттогава артилерийските салюти в Москва станаха традиция; те съпровождаха всяка победа на съветските въоръжени сили във Великата отечествена война.

След като претърпяха поражение в битката при Курск, хитлеристите разчитаха, че ще могат да се закрепят на Днепър. Щабът на Върховното главно командване даде директива за необходимостта да се форсира Днепър в движение и да се създаде плацдарм на десния бряг на реката. За форсирането на Днепър щабът предлагаше бойците и командирите да бъдат представяни за награждаване със званието Герой на Съветския съюз.

Епопеята на форсирането представляваше проява на невиджан дотогава масов героизъм.

Войниците бяха изморени в продължителните боеве, тиловете на войските бяха изостанали, необходимите транспортни средства не достигаха. По време на подготовката за форсирането политрабoтниците проведоха във всички части и подразделения беседи с войниците, разясняваха им значението на предстоящата операция. На най-отговорните сектори командването поставяше комунисти.

В повечето случаи частите и подразделенията не разполагаха с необходимите спомагателни средства, за преминаване на реката се използваха рибарски лодки, греди, празни бъчви и т. н. Форсирането започна едновременно в много точки, от Лоев до Запорожие. В резултат на това бе постигнат голям успех: войските създадоха на десния бряг редица плацдарми. Хитлеристите вече не можеха да съсредоточат силите си за контраатака на един определен участък. По такъв начин бе погребана германската идея за създаване на мощна отбранителна линия на Днепър. За проявени героизъм и себеотрицание при форсирането на Днепър и при отбраната на плацдармите по десния бряг 2438 войници, офицери и генерали получиха званието Герой на Съветския съюз.

През септември 1943 г. капитулира фашистка Италия. На нейната територия възникна фронт, но това още не беше оня втори фронт, чието създаване се очакваше от народите на Европа.

От 28 ноември до 1 декември 1943 г. в Техеран (Иран) се състоя конференция на ръководителите на правителствата на САЩ, СССР и Англия. На тази конференция И. В. Сталин, Ф. Рузвелт и У. Чърчил обсъдиха въпроса за откриването на втория фронт в Европа. Ф. Рузвелт направи декларация, че вторият фронт ще бъде открит чрез нахлуване на англо-американските войски във Франция през май или юни 1944 година.

Съюзниците предлагаха след войната да се извърши разпокъсване на Германия. Съветската делегация обаче не подкрепи тези планове.

Техеранската конференция показва пред цял свят възможността на успешното сътрудничество между социалистическата страна и капиталистическите — САЩ и Англия, въпреки сериозните разногласия, които прави-

телството на СССР имаше с ръководителите на съюзните държави.

1943 г. премина под знака на бурното разрастване на националноосвободителната борба в окупираните от Германия западноевропейски страни. В редица страни партизаните освобождаваха цели големи райони, създаваха нови, демократични органи на властта. Така беше в Югославия, Полша, Чехословакия, Албания.

Нямаше нито една поробена европейска страна, където да не се разгаряше огънят на съпротивителното движение. И навсякъде комунистите ставаха най-активните участници в него. Благодарение на това, че ръководеха въоръжената борба на народните маси, много комунистически партии в Европа станаха масови. Разрастването и укрепването на комунистическите и работническите партии позволиха да се постави по нов начин въпросът за взаимоотношенията между тях. Всяка партия успешно можеше да решава възникващите пред нея задачи, работейки извън рамките на Коминтерна. Вече беше станало нецелсъобразно съществуването на такава международна организация като Комунистическия интернационал. През май 1943 г. Президиумът на Изпълкома на Коминтерна прие одобреното от всички комунистически партии решение за разтуряне на Комунистическия интернационал. Между другото, това даваше възможност да се разобличи клеветата на враговете, че комунистическите партии действували не в интерес на своите народи, а по заповед от един общ център.

В тила на врага Комунистическата партия още от започването на войната призоваваше към всенародна борба в тила на врага. Политбюро на ЦК прие постановление „За организирането на борба в тила на германските войски“. В него се посочваше, че задачата е да се създават непоносими условия за хитлеристите, да се дезорганизират техните комуникации, транспортът им. За тази цел се препоръчваше да се създават конни и пехотни партизански отряди, диверсионни и изстребителни групи, да се разгърне мрежа от нелегални болшевишки организации „за ръководене на всички действия против фашистките окупатори“.

Партията придаваше насочен и целеустремен ха-

рактър на патриотичния протест на съветските хора против жестокия, безчовечен режим на окупация, против чуждото робство и възстановяването на капиталистическия строй. При отстъпването на съветските войски за работа в тила на врага оставаха партийни работници, военни организатори на партизанските отряди, отделни групи болци, създаваха се складове с оръжие и продоволствие.

Партийните и държавни ръководители, оставени за разгръщане на партизанското движение, по-късно се прочуха като командири на легендарни отряди и съединения. Още през първия период на войната партизанското движение достигна широк размах в Ленинградска, Псковска, Калининска, Смоленска, Орловска и други области на РСФСР, в Украйна и Белорусия.

Врагът почувствува силата на съветските партизани още през периода на битката край Москва. Германските войници и офицери с очите си можаха да се убедят в самоотвержеността на съветските партизани, в мъжеството и героизма им. По време на нападението на партизански отряди срещу един германски щаб хитлеристите можали да заловят тежкораения командир на една от партизанските групи. Това бил бившият председател на Угодския районен изпълком М. Гурянов. След жестоки изтезания хитлеристите обесили комуниста партизанин. Но преди да го екзекутират, той можал да извика на насила докараните край бесилката селяни: „Има милиони такива като мен. Унищожавайте фашизма! Да живее родината!...“ Близко до село Андреевское германците обесили на едно дърво трупа на инквизирания от тях комисар на партизанска група С. Солнцев. Преди да умре, те го изтезавали, искали да научат важни сведения. Но комунистът не казал нито дума. Комсомолката Лиза Чайкина вършела сред съветските граждани в тила на врага голяма политическа работа. Тя била заловена и разстреляна. Преди разстрела Лиза извикала: „Умирам за победата, за нашата партия!“ 16-годишният Шура Чекалин запял преди екзекуцията „Интернационалът“.

Родината не забравя подвизите на своите синове и дъщери. Зоя Космодемьянская, М. Гурянов, С. Солнцев, Л. Чайкина, А. Чекалин посмъртно бяха наградени със званието Герой на Съветския съюз.

Победите в битката при Волга и при Курск активизираха дейността на партизаните. Силата им се криеше в неразривната връзка с народа. Населението помагаше на народните откъсители с храна и облекло, съобщаваше им данни за противника, осигуряваше на отрядите свръзки и водачи.

В спомените си И. Ф. Золотар — командир на партизански отряд, който действувал там, където се срещат границите на Псковска, Новгородска и Ленинградска област — разказва как един стар колхозник по своя инициатива събирал по къщите хляб за народните откъсители:

„Това тук за вас сме го събрали — промълви той с малко извиняващ се глас. — Ама недейте се сърди, че е на комати... Виждате какви са времената сега, комай от всяка къща трябваше да събираме. Вземете го, момчета, и го яжте със здраве...“

— Благодарим ви, дядо, на вас и на вашите колхозници.

Само да знаете колко скъпи ни бяха тия къшен хляб — парторгът Лавунов се разчувствува и не можа да каже нищо повече. Той махна с ръка, хвърли се към стареца, прегърна го и го целуна като син по набръчканата буза.“

Общото военностратегическо ръководство на партизанската борба се осъществяваше от ЦК на ВКП (б) и от Щаба на Върховното главно командване. През 1942 г. бе създаден Централният щаб на партизанското движение начело със секретаря на ЦК на Белоруската комунистическа партия П. К. Пономаренко, а през есента на 1942 г. — републиканските и областните щабове на партизанското движение.

Всички патриотични действия на съветските хора на окупираната територия се ръководеха от нелегалните партийни комитети. В нелегалност оставаха най-опитните, най-смелите и най-здравите партийни работници. Смоленската партийна организация остави на нелегална работа близо 5 хиляди комунисти, Белоруската — над 25 хиляди. За ръководене на нелегалната работа се създаваха областни, градски, окръжни и районни комитети на партията. В Украйна и Белорусия в тила на врага действаха 23 нелегални областни комитети, 328 градски и районни комитети на партията.

В 1943 г. в Украйна и Белорусия бяха създадени нелегални Централни комитети на партията.

Комунистите, които се бореа в тила на врага, възлизаха на 16 процента от общия брой на партизаните.

Действаха и нелегални областни комитети на Комсомола. Нелегални комсомолски групи се създаваха в стотици градове и села на Руската федерация, в Белорусия, Украйна, Литва, Латвия и Естония. Цял свят знае за подвизите на героите конспиратори от краснодонската организация „Млада гвардия“, на донецката, криворожката, дружковската и много други младежки нелегални организации.

Партийните организации на партизаните се ръководеха от комисари. Комисарският институт в партизанските съединения бе запазен и след отменяването му във въоръжените сили.

Характерът на бойните действия на партизаните беше разнообразен. Техните отряди и съединения нападаха вражеските гарнизони, организираха засади по горските пътища, водеха отбранителни и настъпателни боеве. Широко се прилагаха различни диверсии, особено по железниците. В резултат на тези действия хитлеристите губеха много войници, офицери и техника.

Операциите на партизаните се съгласуваха с настъпателните действия на Червената армия на фронта. Поради разрушенията по железопътните линии врагът не можеше да използва ефикасно своите резерви. По този начин Червената армия получаваше неоценима помощ.

Размахът на партизанското движение позволяваше на командуването на Червената армия да изгражда по нов начин разузнавателната дейност. Във всички партизански отряди се създаваха разузнавателни подразделения; те бяха снабдени с радиопредаватели и постоянно осведомяваха Голямата земя за движението на германските войски, за разположението на щабовете им, за състоянието на противниковите части. Истинска паника в тила на врага сееха партизанските съединения на В. А. Андреев, Т. П. Бумажков, П. П. Вершигора, А. В. Герман, С. А. Ковпак, Я. И. Мелник, М. И. Наумов, А. Н. Сабуров, В. П. Самсон, А. Ф. Фьодоров, А. К. Флегонтов и други.

Редиците на съветските партизани растяха бързо.

Към края на 1943 г. броят им нарасна двойно в сравнение с 1942 г. Те се сражаваха в тила на врага умело и храбро и вършеха огромна политическа работа сред населението във временно окупираните от фашистките агресори райони.

Фашистките окупатори запомниха завинаги съкрушителните удари не само на редовните войски на Червената армия, но и на отрядите и съединенията на съветските партизани в тила.

Борбата на съветските партизани беше велик подвиг за слава на родината, доказателство за сплътеността на целия съветски народ около комунистическата партия.

Решаващите победи До началото на 1944 г. Червената армия вече беше постигнала значително превъзходство над вражеските войски: по брой на войниците и офицерите тя ги превъзхождаше 1,3 пъти, по артилерия — 1,7, по танкове — 1,4 и по самолети — 2,7 пъти. Това превъзходство даваше възможност за водене на настъпателни операции на широк фронт. През зимата на 1944 г. Червената армия последователно нанесе мощни удари на различни участъци от съветско-германския фронт. Първият такъв удар бе нанесен на дясното крило на съветско-германския фронт — при Ленинград.

Настъплението на съветските войски при Ленинград сложи край на колосалните изпитания, които трябваше да изтърпи градът герой. Вражеската блокада бе разкъсана още през януари 1943 г. и железопътната връзка между Ленинград и страната бе възстановена, но врагът още се намираше в непосредствена близост до южните покрайнини на града. Артилерийските обстрели продължаваха.

През време на войната ленинградската партийна организация значително оредя. Много комунисти отидоха на фронта, хиляди загинаха от артилерийските обстрели и бомбардировките, една част бяха евакуирани заедно с предприятията си. И все пак към началото на 1944 г. в ленинградската организация бяха останали близо 50 хиляди членове и кандидат-членове на партията. Промислеността на града произвеждаше оръжие, боеприпаси, изпълняваше други поръчки на фронта, задоволяваше нуждите на населението.

В началото на 1944 г. за всеки боец от предната линия на отбраната, която минаваше съвсем близо до града, беше ясно, че приближава разгромът на германо-фашистките войски при Ленинград и че скоро ще дойде краят на страданията на града герой. През последните дни на блокадата ленинградчани неволно си припомняха най-тежкия ѝ период — зимата на 1941/42 г. Имаше седмици, когато от глад и студ ежедневно умираха хиляди хора. Не работеха електроцентралите и водопроводът. Детската хлебна дажба беше 125 грама.

През онези дни ленинградското момиченце Таня Савичева си водело дневник, в който отбелязвало датите на смъртта на своите роднини и близки. Няма човек на света, който да не потръпне при прочитането на бележките в този дневник и особено на последната: „Всички умряха. Останах само аз.“

В нечовешки условия ленинградчани се сражаваха за своя роден град с безгранично мъжество. Техните чувства са изразени много добре от поета Николай Тихонов:

О, нека са редки чорбите ни
и хлябът — на златни цени.
Сега ще останем гранитени,
след туй ще почиваме ний.

Стоманените хора издържаха, дочакаха деня на великото си тържество. През януари и февруари с настъпателни боеве войските на Ленинградския фронт изтласкаха противника от територията на Ленинградска област.

Героичната отбрана приключи. Защитата на града струваше огромни жертви: според данни, които не могат да бъдат смятани за окончателни, през дните на блокадата само от глад са измрели близо 800 хиляди души — мъже, жени и деца. Но градът на Ленин, който издържа суровите зими на блокадата, също като знамето, което бойците пазят през време на боя, беше символ на желязното мъжество на съветските хора. 900-те дни геройска отбрана — един от най-големите подвизи в историята на войните — ще останат завинаги в паметта на народа.

Настъплението при Ленинград и Новгород сложи началото на блестящите победи, които Червената армия постигна през 1944 година. Обкръжаването и разгро-

мяването на корсун-шевченковската групировка на хитлеристите и последвалото по-късно освобождение на Западна Украйна, достигането на Червената армия до границата с Румъния и очистването на Крим увенчаха зимната кампания.

Настъплението на Червената армия показва съвсем ясно, че Съветският съюз може да нанесе поражение на Германия и сам, без помощта на съюзниците. Това обезпокои управляващите кръгове на САЩ и Англия — те се страхуваха от засилване на съветското влияние в Европа. Именно тези опасения принудиха Съединените щати и Англия да ускорят откриването на втория фронт в Западна Европа. На 6 юни 1944 г. съюзниците дебаркираха във Франция. Но и след откриването на втория фронт основните сили на хитлеристите останаха на Източния фронт. Съветският съюз продължаваше да носи основната тежест на войната против Германия.

През юни 1944 година започна Белоруската операция на Червената армия — една от най-големите операции на Великата отечествена война. През лятото и есента завърши освобождаването на Украйна, Белорусия, Литва, Латвия и Естония.

Преди войната тези републики малко време живяха в условията на съветската власт. Тук особено остро се чувствуваше отровната мъгла, която бе оставена от фашистката пропаганда в съзнанието на някои хора. Независимо от това населението навсякъде оказваше помощ на настъпващите войски, ликуваше при посрещането на освободителите. Голяма роля в освобождаването на западните области изиграха партизаните.

Опитите на хитлеристите да оставят на съветска територия своя агентура, завербувана между буржоазните националисти, която да организира въоръжена борба в тила на съветските войски, се провали. Бандитските групи бяха напълно изолирани. Партийните организации водеха широка пропагандна и агитационна работа сред населението на Прибалтика, Западна Украйна и Западна Белорусия, сред завръщащите се в родината от фашистка робия, разказваха за живота на съветския народ през годините на войната, разясняваха целите и задачите на Съветския съюз през последния етап от великата битка.

След като приключи с разгромяването на врага на своя земя, Червената армия не прекрати настъплението. За да нанесе поражение на германо-фашистките войски, тя трябваше да предприеме освободителен поход отвъд границите на Съветския съюз. Навлизането на съветските войски в територията на други държави се диктуваше от продължаващата съпротива на противника, от военната необходимост.

Съветският народ си поставяше за цел да освободи от фашистките окупатори европейските народи, да им окаже помощ при възстановяването на техните независими държави. Освободените народи имаха пълна свобода да решават въпроса за вътрешния строй на тези държави. Трябваше обаче да се осигури установяването на такъв ред, който да изключи възможността за нова агресия от страна на Германия, да се вземат мерки за наказване на военните престъпници за извършените от тях злодеяния.

Съветското правителство неведнъж е подчертавало, че не преследва такива цели като заграбването на чужди земи или промяната на съществуващия в другите страни строй. То полагаше грижи за установяването на икономическо, политическо и културно сътрудничество между всички народи в Европа, с цел да се възстановят стопанството и културата на страните, които бяха окупирани от Германия и ограбени от хитлеристите.

В края на август 1944 г. съветските войски обкръжиха и разгромиха голяма групировка вражески войски в района на Яш—Кишинев. Тази победа създаде нова политическа обстановка в Румъния. На 23 август в Букурещ избухна антифашистко въстание, начело на което застана Румънската комунистическа партия. Фашисткият диктатор Антонеску и приближените му бяха арестувани. Съветските войски видяха в лицето на румънския народ свой съюзник и приятел. Правителството на Румъния обяви война на Германия.

През юли-август Червената армия навлезе в територията на Полша. Полските реакционни кръгове се стремяха да вземат властта във Варшава преди идването на съветските войски. В началото на август 1944 г. те вдигнаха във Варшава въстание. Редовите бунтовници не знаеха, че представляват само маша в поли-

тическата игра на реакционерите. Когато започваха борбата с хитлеристите, те искрено смятаха, че се сражават за освобождението на Полша. Преди да започнат акцията си, организаторите на въстанието дори не направиха опит да установят контакт с командуването на Червената армия. Въстанието бе разгромено от германо-фашистките войски.

Интригите на реакцията не можаха да попречат на полския народ да тръгне по пътя на демократичното развитие. На освободената полска земя с всеки изминал ден се укрепваше властта на комитетите за национално освобождение.

През лятото на 1944 г., когато Съветската армия освободи територията на Западна Украйна и навлезе в предпланините на Карпатите, народите на Чехословакия разбраха, че е наближил часът на освобождението им от германо-фашисткото робство. Започна общонародното въстание в Словакия. Съветското командуване предприе настъпателна операция, за да се съедини с въстаниците. В невероятно тежки условия съветските войски и войските на Чехословашкия армейски корпус стигнаха в края на септември с бой до главната Карпатска верига и стъпиха на чехословашка земя, но не можаха да се съединят с въстаналите, понеже дотогава германските окупатори бяха успели да разпръснат основните им сили, да ги принудят да се оттеглят в планините. Въпреки поражението на въстанието партизанската война на територията на Словакия продължи чак до освобождението на страната.

Остра политическа криза възникна в България. В страната започна създаването на комитети на Отечествения фронт. Вдъхновител и организатор на освободителната борба тук беше Българската работническа партия начело с видните дейци на международното и българското комунистическо движение Г. Димитров и В. Коларов. В края на август ЦК на БРП призова народа да свали профашисткото правителство. На 9 септември в резултат на победоносното въстание монархо-фашистката клика бе свалена. На власт дойде правителството на Отечествения фронт. Влязлата в България Червена армия бе посрещната от българския народ с ликуване. България обяви война на Германия:

След това съветските войски стигнаха до границата

на Югославия. Дотогава войските на народоосвободителната армия вече бяха освободили от хитлеристите значителна част от нейната територия. В освободената територия властта беше в ръцете на Антифашисткото вече за народно освобождение и неговия изпълнителен орган — Националният комитет за освобождение. В началото на септември 1944 г. ръководителят на освободителната борба на югославския народ Йосип Броз Тито се обърна към съветското правителство с молба да бъде дадена заповед за влизане на Червената армия на югославска територия, за да бъде нанесен решаващ удар по германските войски. Съветските и югославските войски съвместно освободиха Белград.

Разгромването на герmano-фашистките войски на територията на Югославия даде възможност на Националноосвободителната армия на Албания да проведе решаващи операции за освобождаването на своята страна. През ноември 1944 г. територията на Албания бе очистена от окупаторите и албанският народ започна изграждането на нов живот.

Безусловната
капитулация

Настъпи 1945 г. — годината на великата победа на съветския народ в Отечествената война. Червената армия я посрещна край границите на фашистка Германия, готвейки се за решаващ удар по фашисткото логовище. От запад настъпваха съюзниците — САЩ, Англия и освобождаваща се Франция. Сега германската армия беше значително отслабена, тя вече нямаше възможности за успешна съпротива. Банкрутиралите управници на Германия се опитваха да оползотворят противоречията между СССР и съюзниците, те се надяваха, че ще започне военен конфликт между държавите от антифашистката коалиция.

Слабостта на хитлеристката армия не изключваше възможността за отделни нейни мощни контраудари на малки участъци от фронта. Това бе почувствувано особено силно от армиите на съюзниците през декември 1944 — януари 1945 г., когато германските войски преминаха в контранастъпление срещу тях. В Ардените елитни американски и английски дивизии бяха разбити. Министър-председателят на Великобритания У. Чърчил беше принуден да се обърне към върховния главнокомандуващ на съветските войски И. В. Сталин с молба

да ускори започването на настъплението на Червената армия на изток; само това настъпление би могло реално да осуети развитието на германските успехи. Вярно на съюзническия си дълг, Съветското върховно главно командуване се съгласи да започне настъплението в Полша преди набелязаната дата.

То започна от Сандомирския плацдарм на Висла. След няколко дни беше освободена Варшава, а в края на януари и началото на февруари съветските войски стигнаха чак до Одер. Вражеските армии бяха раздробени на отделни лишени от взаимодействие групировки, някои от тях бяха обкръжени.

През февруари Червената армия завзе столицата на Унгария Будапеша. До началото на април цялата територия на Унгария бе очистена от германски войски. В страната започна активна работа по възстановяването на разрушеното стопанство, демократизирането на обществения строй и изкореняването на остатъците от фашизма.

След това бе освободена Виена. Австрия беше първата жертва на фашистката агресия. Съюзниците бяха провъзгласили като една от своите задачи възстановяването на независимостта и суверенитета ѝ. Затова съветските войски подкрепиха стремежа на политическите партии в страната към образуване на временно правителство и провъзгласяване на независимостта на страната. В края на април временното правителство беше образувано; то обнародва тържествена декларация за възстановяването на австрийската държава.

Пред съюзниците стояха сложни военни и политически проблеми. За решаването им през февруари 1945 г. в Крим бе уредена конференция на ръководителите на Съветския съюз, САЩ и Англия. В нея взеха участие И. В. Сталин, Ф. Рузвелт и У. Чърчил, както и министрите на външните работи на трите държави и военни съветници. Най-голямо значение имаше определянето на бъдещето на Германия. Основни принципи в поведението на съюзниците спрямо Германия, както те бяха формулирани от съветската делегация и приети по-късно от конференцията, трябваше да станат: унищожаването на нейния военно-промишлен потенциал, пълното ликвидиране на фашизма, наказването на военните престъпници, компенсирането от страна

на Германия на щетите, причинени от нея на европейските народи, създаването на независима, миролюбива Германия.

Голямо значение имаха постановленията на конференцията за необходимостта от създаване на Организация на обединените народи, чиято цел трябва да стане поддържането на мира и сигурността, осигуряването на сътрудничество между държавите при решаването на световните проблеми, и за структурата на тази организация.

На Кримската конференция бе обсъден въпросът за влизането на Съветския съюз във война с Япония. Правителството на СССР заяви, че Съветският съюз ще влезе във война срещу Япония два-три месеца след приключването на войната с Германия. Кримската конференция свидетелствуваше за здравината на антихитлеристката коалиция и за пълната безпочвеност на хитлеристките надежди за нейното разпадане в крайния стадий на войната.

Настъпи заключителният етап от Великата отечествена война. Съветските войски се готвеха за последната голяма операция — настъплението срещу Берлин.

Някои ръководители на САЩ и Англия залагаха на превземането на Берлин със силите на своите войски. Контролът над столицата на Германия би им дал допълнителни козове в политическата игра, която целеше отслабване на позициите на Съветския съюз в следвоенна Европа. Но съкрушителното настъпление на Червената армия обърка тези сметки.

В резултат на обходното движение на съветските войски силите на врага в германската столица бяха обкръжени. Няколко дни германците водиха отчаяни отбранителни боеве в самия град, като се стремяха да превърнат сградите в своеобразни крепости. Центрове на съпротивата бяха имперската канцелария и райхстагът, символът на германския райх, около който бяха привлечени големи сили. Когато обръчът на настъпващите съветски сили наближи сградата на имперската канцелария, в нейния подземен бункер сложиха край на живота си Хитлер и Гьобелс.

През нощта срещу 1 май върху фронта на райхстага бе побито знамето на Победата. То бе качено там от смелите разузнавачи М. А. Егоров и М. В. Кан-

тария. Скоро гарнизонът на райхстага захвърли оръжието, а на 2 май капитулира целият гарнизон на Берлин.

Съединения на германските войски още продължаваха да оказват съпротива на територията на Чехословакия. В началото на май избухна въстание в столицата на страната — Прага. Съветските войски разкъсаха фронта на отбраната на германските войски, развиха устремно настъпление и на 9 май се съединиха с въстаналите жители на Прага. Скоро след това остатъците от германските войски в Чехословакия сложиха оръжие.

На 8 май в предградието на Берлин Карлсхорст в присъствието на представители на всички съюзнически армии германският фелдмаршал Кайтел подписа акта за пълната капитулация на Германия. Денят 9 май стана Ден на победата — велик празник на целия съветски народ. Над Москва ехтеше гърмът на победния салют, ликуващите тълпи славеха своята велика социалистическа родина и любимата си комунистическа партия.

В средата на юни — началото на август 1945 г. в Потсдам, в центъра на победена Германия, бе проведена нова конференция на ръководителите на СССР, Англия и САЩ. Постигнато бе решение за репарациите, които Германия трябва да плаща. На Съветския съюз бе предаден районът на Кьонигсберг. Конференцията реши западната граница на Полша да минава по реките Одер и Ниса.

Въпреки че поражението на Германия беше предопределило резултата от Втората световна война, партията и правителството на Съветския съюз ршиха да влязат във война с Япония. Това се налагаше от дълга пред съюзниците, пред поробените от Япония азиатски народи. Освен това би било невъзможно да се осигури безопасността на границите на страната, докато съществува японският агресивен милитаризъм. В продължение на десетилетия Япония беше заплашвала СССР с агресия.

На 8 август Съветският съюз обнародва декларацията за влизане във война с Япония. Съветското командование разгърна в Далечния Изток три фронта. Във взаимодействие с Народоосвободителната армия на Китай и с армията на Монголската народна републи-

Превземането на райхстага

Художник П. Кривоногов

ка те нанесоха поражение на Квантунската армия — най-силната сухопътна армия на Япония.

На 2 септември **беше подписан актът** за капитулацията на Япония. Разгромяването на японския милитаризъм създаде за народите на Китай, Корея и Виетнам благоприятни условия в тяхната борба за свобода и независимост. Съветският съюз оказва съществена помощ на революционните сили в Азия. Коренната промяна на обстановката, създадена от разгромяването на Япония, оказва голямо влияние върху последвалите важни исторически събития, върху победата на революцията в Китай и в други страни.

Разгромяването на Япония сложи край на Втората световна война, която трая шест години и далеч надмина по **машаби** всички войни от миналото. В нея участваха страни, чието население съставлява три четвърти от цялото човечество. През войната загинаха **50 милиона души**. Особено големи бяха загубите на **Съветския съюз**, който дълго воюва сам срещу хитлеристка Германия и даде най-много жертви в борбата срещу фашистките завоеватели.

Значението
на победата на
Съветския съюз

Съветският народ загуби 20 милиона души, приблизително половината от които бяха мирни жители и военнопленници, убити и изтезавани до смърт от хитлеристите. Много съветски хора загинаха в резултат на блокадата на някои градове, при бомбардировки, както и в концентрационните лагери на Хитлеровия райх.

В името на какво бяха дадени тези огромни жертви, разрушени градове, села, десетки хиляди промишлени предприятия, железопътни линии, загубени неподлежащи на пресмятане материални ценности? Във великата битка Съветският съюз не само защити социалистическите завоевания, своя прогресивен обществен и държавен строй, свободата и независимостта на своята родина. Червената армия защити с гърдите си народите на Европа и Азия от фашисткото мракобесие, от поробване и гибел. Страните на Източна и Югоизточна Европа, на Югоизточна Азия бяха освободени в резултат на бойните действия на съветските въоръжени сили. Но и с това не се изчерпва значението на победата на Съветския съюз.

В много от освободените страни възникнаха благоприятни условия за развитие на народнодемократични революции. Това е велика заслуга на Съветския съюз, на неговия героичен народ пред човечеството, защото истинският прогрес в света е свързан само с идеите на социализма и комунизма.

Героичната война на Съветския съюз беше пример за всички борци против фашизма, постоянно растеше авторитетът на комунистическите и работническите партии, на приятелите на Съветския съюз. Неговата победа даде мощен тласък на развитието на комунистическите и работническите партии в цял свят.

Докато през 1939 г. комунистическите партии в света наброяваха около 4 милиона души, в 1945 г. техният брой стана 20 милиона души. Това колосално увеличение беше настъпило независимо от огромните загуби, които комунистите от всички страни понесоха в борбата против фашизма.

Втората световна война започна между Германия, от една страна, и Англия и Франция, от друга. Тя започна като империалистическа, несправедлива и от двете страни. Но понеже във войната бяха въввлечени изключително широки народни маси, започна процес на

прерастване на тази война в справедлива, освободителна. Прерастването завърши с влизането на СССР във войната. Съветският съюз, който бранеше завоеванията на социализма, в тази война бе защитник на най-напредничавите, най-прогресивните идеи и на най-напредничавия обществен и държавен строй на нашето време. Неговото участие във войната не само промени нейния характер, но и стана залог за победоносния завършек на борбата на свободолюбивите народи против фашизма. Съветската армия изнесе на гърба си основната тежест на войната. На съветския фронт се намираха основните сили на хитлеристкия вермахт — дори и след откриването на втория фронт. Германия загуби във Втората световна война над 13,5 милиона души, от които 10 милиона — във войната против СССР.

Победата на Съветския съюз във войната беше закономерен резултат от действието на онези предимства на икономическата и политическата организация на обществото, които донесе със себе си социалистическият строй. Съветската военна промишленост, която в началото на войната се намираше в крайно неблагоприятни условия, в края на войната превъзхождаше германската не само по количеството, но и по качеството на много видове оръжие.

Независимо от огромните трудности се справи със задачите си и селското стопанство на страната: армията и населението получаваха необходимото им продоволствие, а промишлеността — суровини. Това стана благодарение на възможностите, получени от селяните след победата на колхозния строй в съветското село.

Превъзходството на съветския строй и идейнополитическото единство на съветското общество оказаха непосредствено и решаващо влияние върху крайния резултат от войната. Могъществото и здравината на социалистическата държава, опиращи се на братската дружба между работниците, селяните и трудовата интелигенция, на дружбата между народите на СССР, дадоха възможност за най-ефикасно ръководене на борбата на съветския народ на фронта и в тила.

Срещу фашистките агресори самоотвержено се сражаваха синовете на всички народи на Съветския съюз. Между 28-те гвардейци-панфиловци, които влязоха в неравен бой с германските танкове на подстъпите към

Москва, бяха русите Иван Шадрин, Николай Болотов, Григорий Шемякин, Пьотр Емцов, Иван Шепетков, украинците Николай Митченко, Григорий Петренко, Николай Бондаренко, казахите Аскер Комбергенов, Насутбай Есбулатов.

Под ръководството на сержант Я. Ф. Павлов малка група съветски войници дълго време отбранява в центъра на Сталинград една сграда, която имаше голямо значение за цялата отбранителна система на 13-та гвардейска дивизия. Между защитниците на сградата бяха русите Павлов, Александров и Афанасиев, украинците Сабгайда и Глушченко, грузинците Мосиашвили и Степановили, узбекът Турганов, казахът Мурзаев, таджикът Турдиев, татаринът Ромазанов.

Червеното знаме на Победата побиха над фашисткия райхстаг разузнавачите от частта на полковник Зищенко — русинът Михаил Егоров и грузинецът Милитон Каптария.

Съветската, социалистическата идеология победи буржоазно-фашистката. Предаността към делото на комунизма и съветският патриотизъм, който е неразривно свързан с идеите на интернационализма и дружбата между народите, въодушевяваха съветските воители. Какво можеха да противопоставят на това враговете на Съветския съюз? Животински национализъм, проповядване на господството на висшите раси над низшите, отричане дори на правото да съществуват за огромни маси от населението на земята кълбо, крайна, доведена до садизъм жестокост, фанатизъм и вандализъм.

В своята идеологическа и възпитателна работа комунистическата партия всеки ден пръскаше сред масите съзнанието за правотата на великото дело, за което воините умираха на фронта и чиято победа коваха със самоотвержения си труд тружениците от тила. Партията възпитаваше у съветските хора твърдост, безгранична любов към родината, омраза към нейните врагове, възпитаваше ги в дух на масов героизъм. През Великата отечествена война над 200 пъти бе повторен безсмъртният подвиг на пехотинците Вячеслав Василковски и Александър Матросов, над 70 пъти — подвигът на летеца Николай Гастело. Званието Герой на Съветския съюз бе дадено през войната на 11 525 души; 104 души бяха удостоени с това звание два пъти, а 3 —

три пъти. Герои на Съветския съюз станаха представители на 100 нации и народности, населяващи съветската страна.

Дълго преди нападението на фашистка Германия партията, изхождайки от Лениновите завети за необходимостта да се укрепва отбраната на СССР, непрекъснато повишаваше военноикономическата мощ на страната, извършваше политическа и идеологическа подготовка за отблъскване на империалистическата агресия, укрепваше въоръжените сили на социалистическата страна. Индустриализацията на страната, колективизацията на селското стопанство и успехите на културната революция имаха огромно значение за осигуряването на отбранителната способност на социалистическата държава. На базата на победата на социализма в страната се утвърди съветският патриотизъм. Оформи се идейнополитическото единство на съветското общество. Партията можа да стане единствен ръководител на народа във войната, понеже самата тя беше единна и монолитна: много преди войната бяха разгромени идейно и организационно враждебните на ленинизма течения. Единството на партията и единството на народа станаха залог за успешната борба против фашизма и за победата във войната.

Централният комитет още от започването на войната с всички сили укрепваше партийните организации в армията и флота, като мобилизираше за работа във въоръжените сили партийни, държавни, профсъюзни и комсомолски работници. Взети заедно, комунистите и комсомолците представляваха не по-малко от 40 процента от общата численост на въоръжените сили. Тази партийно-комсомолска прослойка даваше възможност на партията да упражнява решаващо влияние върху цялата бойна дейност на армията и флота. В лицето на комунистите и комсомолците воините виждаха най-безстрашни, твърди и дисциплинирани бойци, които не желят живота си за победата и въодушевяват всички със своята вяра в крайната победа. В края на войната броят на комунистите във въоръжените сили нарасна до 3 милиона и 325 хиляди.

Огромната организаторска дейност на ВКП (б) в тила имаше решаващо значение за създаването на военната икономика на Съветския съюз. Комунистите бя-

ха инициатори на социалистическото сърезование в промишлеността, селското стопанство и транспорта. Партийните организации в предприятията, колхозите и совхозите вписаха през годините на войната една от най-славните страници в книгата на историческите заслуги на партията пред съветския народ.

Връзката на партията с народа ярко пролича в разрастването на нейните редици. Партията постоянно растеше и непрекъснато се засилваше.

За членове на ВКП (б) в териториалните партийни организации бяха приети близо 950 хиляди души, във военните партийни организации — около 2 милиона и 670 хиляди души. Това огромно разширяване на партийните редици не само компенсира понесените от партията огромни загуби, но и значително увеличи общата ѝ численост. Докато в началото на войната в партията членуваха около 4 милиона души, то през януари 1946 г. те бяха станали вече 5,5 милиона.

Победата във Великата отечествена война показва какви колосални сили притежава народът, който е взел властта в свои ръце и е изградил социалистическо общество. Сплотеността на съветските хора под ленинското знаме, готовността на всеки да понесе всякакви лишения и жертви, за да защити своето социалистическо отечество, бяха решаващо условие за постигането на победата.

ВЪПРОСИ ЗА СЪБЕСЕДВАНЕ

1. Характерът и целите на Великата отечествена война.
2. Източниците на силата и световноисторическото значение на победата на Съветския съюз във Великата отечествена война.

Партията
през периода
на доизграждането
на социализма
и постепенното
преминаване
към комунизма
(1946 — 1966)

Започвайки социалистическите преобразования, ние трябва ясно да поставим пред себе си целта, към която, в края на краищата, са насочени тези преобразования, а именно целта да се създаде комунистическо общество.

В. И. Лекин

В БОРБА ЗА ДОИЗГРАЖДАНЕ НА СОЦИАЛИЗМА (1946--1958)

Към мирен труд Войната свърши. Времето още не беше успяло да засипе окопите по доскорошните бойни полета и да развее следите на пожарищата, но страната на социализма, също като легендарната птица Феникс, бързо се възраждаше от пепелта. Животворен източник за нея стана самоотверженият героизъм на съветските хора, който те проявяваха сега в мирния труд. От хилядите обикновени дела се раждаше нов масов подвиг. В него пролича с изключителна сила единството между партия и народ. В стоманената твърдост на това единство се разбиха замислиците и плановете на врага. Сега пред него отстъпваха колосалните трудности и пречки, възникнали по пътя на страната през следвоенния период.

Съветският народ плати скъп данък за победата във войната. С мъка и гняв гледаха майките и жените, бащите и децата гробовете и пепелищата, които останаха от вражеското нашествие. През войната загинаха 20 милиона съветски граждани, предимно от възрастното мъжко население. Едва ли не всяко съветско семейство беше сполетяно от нещастие. Милиони деца загубиха бащите си, майки — синовете си, жени — мъжете си. Когато едно занаятчийско училище в Москва бе посетено след войната от група чужденци, които се интересуваха главно от това, има ли гореща вода и глз в квартирите, където живеят учениците, по колко лектюма имат те и т. н., директорът на училището по-моли да станат всички ученици, чиито бащи са загинали на фронта. Стана целият клас, с изключение на едно момченце. На зададения му въпрос — воювал ли

е неговият баща — то отговори: „Баща ми е жив, но загуби във войната краката си“.

Дълбоки, трудно излечими рани нанесоха на съветската страна фашистките варвари. Те превърнаха в развалини и ограбиха 1710 града, над 70 хиляди села, съсипаха десетки хиляди болници, училища, техникуми, висши учебни заведения, научноизследователски институти и библиотеки. Хитлеристките окупатори разориха и ограбиха 98 хиляди колхоза, 1876 совхоза и 2890 машинно-тракторни станции. Селското стопанство се лиши от 7 милиона коне и 17 милиона глави едър рогат добитък. Общата сума на преките щети се изчисляваше на 679 милиарда рубли (по държавните цени за 1941 г.). А общо материалните загуби и разходи на съветския народ във войната възлязоха на 2 трилиона и 600 милиарда рубли.

През цялата история на човечеството никоя страна не е понасяла такива загуби!

Причинените на Съветския съюз огромни щети отхвърлиха страната с няколко години назад по редица икономически показатели. Острият недостиг на предмети от първа необходимост, на хляб наложи да се запази за известно време купонната система от военните години. Поради недостига на жилища десетки хиляди души се подслоняваха в землянки.

Какво мъжество и каква юнашка сила трябваше да прояви народът, за да излекува всички тези рани и да тръгне твърдо по пътя към неотклонното увеличаване на своето могъщество, да възстанови за извънредно къси срокове народното стопанство и да продължи прекъснатия от войната съзидателен труд по доизграждането на социализма. Цялата организаторска и масово-политическа работа на партията се подчиняваше сега на тази цел. Програмата за дейността ѝ беше отразена в четвъртия петгодишен план за възстановяване и развитие на народното стопанство за 1946—1950 г.

Основната стопанско-политическа задача беше не само да се възстановят пострадалите райони на страната и да се достигне предвоенното равнище на промишленото и селскостопанското производство, но и значително да се надхвърли това равнище по редица основни народно-стопански показатели. Това беше смела, но реална задача. На първо място се набелязваше

възстановяване и развитие на тежката промишленост, на железопътния транспорт, увеличаване производството на метал, строителни материали, машини и оборудване за промишлеността и селското стопанство. Върху тази основа се предвиждаше подем на земеделието и животновъдството, на леката и хранителната промишленост.

Плановите задачи на петилетката обхващаха всички области на народното стопанство, тяхното изпълнение трябваше да повиши жизненото равнище на населението. Набелязваше се значително развитие на търговията с постепенно намаляване на цените и стабилизиране на курса на рублата, подобряване на системата на здравеопазването и разгръщане на жилищно строителство, възстановяване и създаване на нови училища, висши учебни заведения, клубове и театри. През петилетката по план народният доход трябваше да се увеличи в сравнение с 1940 г. с повече от 30 процента. Държавата отделяше значителни средства за отбраната на страната, за снабдяване на въоръжените сили с най-нова военна техника.

Коментирайки този план като „неосъществим“, чуждестранният буржоазен печат заявяваше, че съветският народ не ще може да възстанови разрушеното стопанство без сериозна помощ отвън. Английското списание „Уърлд ревю“ уверяваше: „Обективно погледнато, съществува (за СССР. — *Бел. на рус. ред.*) само една реална възможност... получаването на голям американски заем“. Империалистите, които не бяха се отказали от надеждите си за „гибел“ на Съветския съюз, разчитаха, че трудностите на следвоенното време и материалните лишения ще породят у съветските хора съмнения, неверие в собствените им сили. Това още веднъж показва, че те не разбират съветския човек, изморите на силата на неговия дух, патриотизъм и морална твърдост.

След утвърждаването на плана партията мобилизира трудещите се за изпълняване и преизпълняване на новата петилетка. В романа на Вера Кетлинска „Дни на нашия живот“, който отразява сложния следвоенен период от живота на страната, има един епизод, в който нагледно се разкрива основната линия на тази работа на партията. Парторгът на един от големите

турбинни заводи Диденко в разговор със секретаря на първичната партийна организация Воробьов му казва: „Ти например имаш много различни хора, които трябва да водиш към предсрочно изпълнение на плана, или общо казано — към комунизма... Твоята задача е така да ги обхванеш всичките с влиянието на партията, че всички тези различни хора да вършат като един общата работа, и при това пламенно, страстно, колкото се може по-добре.“

Партията изпрати в предприятията, в учрежденията, в колхозите и совхозите стотици хиляди агитатори и пропагандисти. Само в Москва и Московска област те бяха над 300 хиляди. Словото на партията ежедневно се разнасяше сред трудещите се посредством радиото и печата. ВЦСПС и ЦК на ВЛКСМ призоваха профсъюзите и Комсомола да поведат настойчива борба за изпълняване задачите на новата петилетка.

Съветските хора не се огънаха пред трудностите на войната и следвоенното време. Съзнанието за високия дълг и грижата за укрепването на страната раждаха неизчерпаеми сили. Опирайки се на всенародния трудов ентузиазъм, партията и правителството организираха преди всичко подпомагането на най-пострадалите райони. Загрижиха се за тях всички републики: те помагаша с хляб и продукти, с гориво, строителни материали и машини, с кадри.

Комунистическата партия и съветската държава положиха особени грижи за възраждането на икономиката в републиките и областите, които влязоха в състава на СССР през 1939—1940 г. — в Латвия, Литва, Естония, Молдавия, Западна Украйна и Западна Белорусия. Тук фашистките окупатори бяха ликвидирали резултатите от започналите още преди войната социалистически преобразования. Партията призова всички съветски републики да се притекат на помощ на новите членове на братския съюз на народите. Ешелон след ешелон с промишлено оборудване, суровини, гориво, с промишлени и продоволствени стоки пристигаха в Литва, Латвия, Естония, Молдавия, в западните области на Украйна и Белорусия. Дружната помощ на единното семейство на народите спомогна за създаването на социалистическа промишленост и едро механизирано селско стопанство в новите републики и области.

Условията на мирното време наложиха реорганизация на вътрешнопартийния живот. Трябваше да се променят онези форми и методи на работа на партийните организации, които бяха породени от военната обстановка, да се ликвидира крайната централизация на ръководството, да се освободят партийните органи от неприсъщите им административно-стопански функции, от излишното опекуство над държавните, стопанските и обществените организации, да се издигне ролята на партийния актив, да се постигне редовно отчитане и избиране на партийните органи. Това целяха приетите още през първата следвоенна година постановления на ЦК на ВКП (б): „За растежа на партията и мерките по засилването на партийно-организационната и партийно-политическата работа с новопостъпилите във ВКП (б)“, „За агитационно-пропагандната работа на партийните организации във връзка с приемането на закона за петгодишния план за възстановяване и развитие на народното стопанство на СССР през 1946—1950 г.“, за работата на редица районни комитети, както и партийни комитети в предприятията.

Отново бе създадена разклонена система за партийна просвета. През август 1946 г. Централният комитет прие постановление за подготовка и повишаване квалификацията на ръководните партийни и държавни работници. Възстановена бе Висшата партийна школа, организирана бе Академия за обществени науки към ЦК на КПСС. От 1946 до 1952 г. в тях преминаха курс за повишаване на квалификацията по-голямата част от ръководните партийни и държавни кадри. Редовно се провеждаха партийни конференции и събрания, получиха разпространение някои нови форми на обществена дейност: съвещания на партийно-стопанските активи, научно-технически конференции и други. Но запазили са се някои съществени недостатъци в партийната работа (администриране, нарушаване на колективното ръководство в партийните органи).

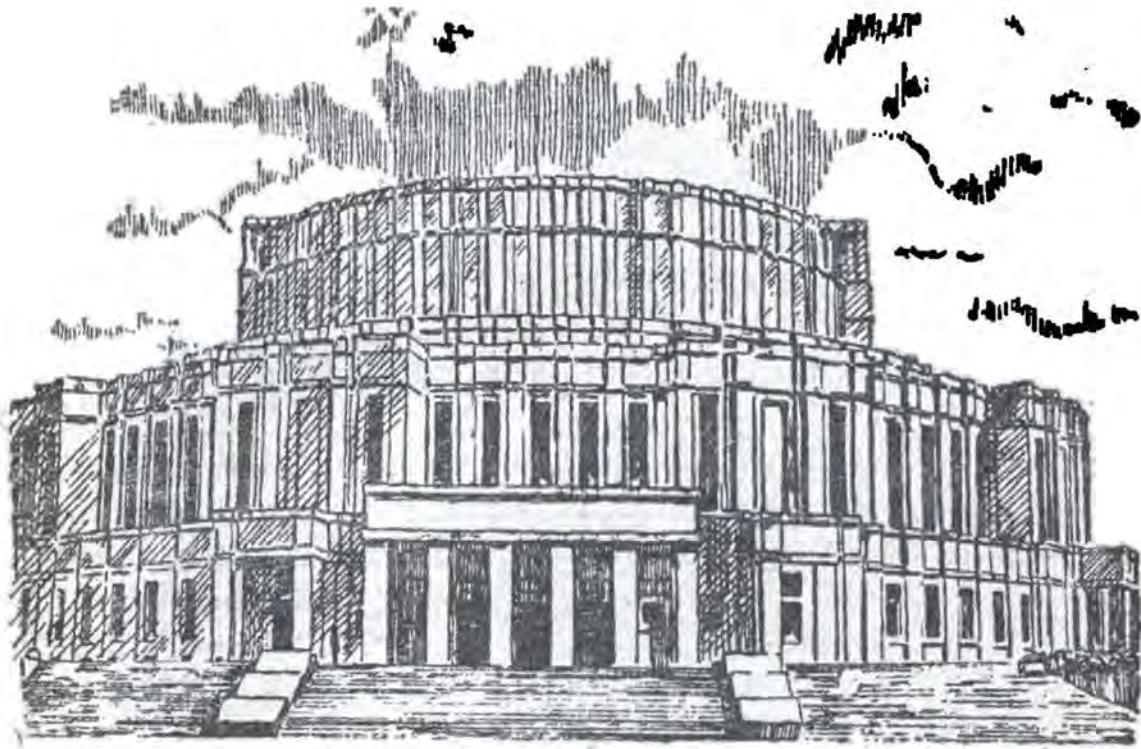
След войната партията отдели особено внимание на идеологическата работа сред трудещите се, на тяхното духовно обогатяване и морално закаляване. Засили се борбата срещу рецидивите на буржоазната идеология. ЦК на ВКП (б) изискваше от партийните организации да подобрят политическото възпитание на комунисти-

те, да развиват критиката и самокритиката, по-смело да издигат на ръководна работа млади комунисти.

И в трудното следвоенно време девиз за всеки член на партията си остана традиционният лозунг „Комунисти, напред!“ И комунистите вървяха в авангарда във всички сектори на съзидателната работа. Навсякъде се проявяваше изобретателност. С бързи темпове се възстановяваше Донбас. За рекордно къс срок миньорите изпомпиха от наводнените от фашистите мини над 650 милиона кубически метра вода. В същото време работниците от Донбас възстановиха 2500 километра срутени галерии. Това е равносилно на създаването на подземен тунел от Москва до Париж. Възраждаше се Днепрогес. На 3 март 1947 г. влезе в строя първата турбина, а през 1950 г. цялата електроцентраля заработи с пълна мощност.

Макеевските металурзи предложиха да започне Всесъюзно съревнование по отрасли на промишлеността за изпълнение и преизпълнение на петилетката. Те бяха подкрепени от работниците в московските, уралските и много други заводи в страната. В 1946 г. в съревнованието участваха над 80 процента от работниците. По почина на ленинградчани се разгърна движение под лозунга „Петилетката — за четири години!“ Московският стругар Павел Биков сложи началото на движението за скоростно рязане на метала. По неговия метод новаторите покачиха скоростта на рязането от 70—80 метра в минута на 1000—1500 метра. В Купавинската фабрика за фин вълнен текстил (Московска област) възникна съревнование за икономия на суровини. Майсторът от Краснохолмския камгарен комбинат Александър Чутких обяви на майсторите и работничките съревнование за произвеждане на продукция само отлично качество. Всяка година в страната се внедряваха стотици хиляди изобретения и технически подобрения.

В мирния труд се включиха завърналите се от армията войници и офицери. Към 1948 г. бяха демобилизирани 8,5 милиона души. Те помагаша да се преведат хиляди предприятия от производство на военна продукция към производство на мирна продукция, участваха във възстановяването на разрушените заводи, фабрики, мини и електроцентрали. Довчерашните воители се трудеха със същото пламенно упорство и се

Минск. Възстановеният Болшой театър за опера и балет (1947 г.)

беотрицание, с което през време на войната защитаваха на предните линии съветската родина. Те жертвуваха часовете за сън и почивка и се учеха, овладяваха новите методи на производство, навлизаха в редиците на работниците новатори и на четвъртата петилетка.

В първите редици на помощниците на партията, както винаги, крачеше Комсомолът. Той пое шефство над възстановяването на 15-те старинни руски градове, понесли окупация — Смоленск, Курск, Орел, Ростов на Дон, Псков, Новгород, Воронеж и други.

С героичен труд за две години и половина работниците възстановиха предвоенното равнище на промишленото производство. В 1950 г. общата продукция на промишлеността надмина предвоенното равнище със 73 процента (вместо заплануваните 48 процента). Националният доход се увеличи с 64 процента.

През годините на четвъртата петилетка бяха възстановени и създадени повече от 6 хиляди промишлени предприятия. Средно всеки ден влизаха в строя почти по три обекта. Нараснаха производствените мощности на металургията в Урал и Сибир, възникнаха нови предприятия на тежката промишленост в Средна Азия

и Закавказието, започна създаването на металургична база в северната част на страната. Растеше добивът на нефт в Урало-Волжския район. Строяха се първите газопроводи, между които и Саратов--Москва, както и мощните електроцентрали на Волга. Още в 1950 г. СССР зае по производство на електроенергия първо място в Европа и второ място в света.

За пет години в градовете и заводските селища бяха възстановени и построени почти 103 милиона квадратни метра жилищна площ, а в колхозите — 2,7 милиона къщи.

Успехите щяха да са още по-големи, ако бяха открити навреме сериозните грешки в организацията и планирането на производството. Недостатъците в планирането влияеха отрицателно върху икономическото развитие. Те сковаваха стопанската инициатива, спъваха търсенето на по-ефикасни икономически стимули и мерки за материално поощряване, затрудняваха използването на най-новите постижения на родната и чуждестранната наука и техника.

Сложно беше да се възстановява промишлеността, но още по-големи трудности се изпречиха по пътя на селското стопанство. Не стигаха машините и конете, ореше се с коне и крави, често пъти се сееше на ръка. Поради недостига на торове ставаше нужда да се събира пепелта от печките по домовете. Навсякъде не стигаше работната ръка. Почти всяко селско семейство беше загубило във войната син, брат или мъж. Мнозина се върнаха инвалиди. Жените, децата и старците се видяха принудени да вършат най-тежка работа.

Освен че от окупацията бяха пострадали най-важните зърнопроизводителни райони, през 1946 г. страната бе сполетяна от суша, каквато не се помнеше от половин век. Тя унищожи посевите на огромна територия в РСФСР, в Украйна, в Молдавия и в други райони. Общият добив на зърнени храни се оказа значително по-малък, отколкото през предвоенната 1940 година. Рязко намаля броят на добитъка.

След войната беше трудно да се правят големи капиталовложения едновременно и в промишлеността, и във възстановяването на жилищния фонд, и в селското стопанство. Но партията и правителството използваха предимствата на социалистическата стопанска си-

стема и оказаха в рамките на възможното помощ преди всичко на районите, пострадали особено тежко от фашистката окупация, както и от сушата. Вземаха се мерки за укрепване на колхозната собственост, за въвеждане на ред в ползването на земята, за организиране на труда в колхозите.

В постановленията на съветското правителство и ЦК на ВКП (б) „Мерки за ликвидиране нарушенията на Устава на селскостопанската кооперация в колхозите“ и на Февруарския пленум на ЦК „Мерки за повдигане на селското стопанство през следвоенния период“ (1947 г.) бяха порицани вредните за социалистическото строителство факти на раздаване и присвояване на обществените земи и общественото богатство на колхозите, на неправилно начисляване на трудовни, на администриране и нарушаване на колхозната демокрация. На колхозите бяха върнати близо 6 милиона хектара обществени земи и голямо количество добитък, които незаконно се ползваха от учреждения, организации и частни лица. Прекратено бе изплащането на трудовни на 213 хиляди души, които не работеха непосредствено в колхозното производство. На районните комитети на партията, на селските и районните Съвети и на органите по земеделието строго се забраняваше да назначават или свалят председатели на колхозите без решение на общото събрание на селскостопанската кооперация.

Контролирането на това, как се изпълняват постановленията на партията и правителството за селското стопанство, бе възложено на създадения по същото време към Министерския съвет на СССР Съвет по работите на колхозите. За негов ръководител бе назначен А. А. Андреев, за членове — партийни работници, както и такива опитни организатори на колхозното движение като Ф. И. Дубковецки, Ф. П. Головати, С. К. Коротков и други. Решенията на Съвета по работите на колхозите бяха задължителни за министерствата и местните органи на властта.

Февруарският пленум от 1947 г. конкретизира задачите на четвъртата петилетка в областта на земеделието и животновъдството. След една година Министерският съвет със специално постановление препоръчва на колхозите да разпределят доходите с оглед на количе-

ството отгледан и прибран от бригадите и звената добив.

Огромна помощ оказа на колхозното селячество работническата класа. През годините на четвъртата петилетка селото получи няколко пъти повече трактори и селскостопански машини в сравнение с 1940 година. Усвоено бе производството на нови видове машини, усъвършенствуваха се старите. Много МТС се възстановяваха или се създаваха на нова сметка с обединените сили на колхозниците и работниците. Продължаваше електрификацията на селата. Голямо значение за совхозите и колхозите имаше шефството на предприятията и учрежденията. То се отрази благотворно и върху дейността на селските партийни организации. През 1950 г. те бяха 148 хиляди, а броят на комунистите в тях — почти 1,5 милиона. Селските комунисти станаха инициатори на обединяването на малките колхози, в големи стопанства. През същата година Централният комитет прие постановлението „За уедряването на малките колхози и задачите на партийните организации в тази работа“. В процеса на осъществяването му в страната бяха създадени 93 хиляди колхоза вместо 254 хиляди. Тази мярка изигра общо взето положителна роля, въпреки че понякога се допускаше администриране и не винаги се държеше добра сметка за икономическия ефект от обединяването на стопанствата.

Страната стана свидетел на много героични дела на тружениците от селското стопанство. Енергия и държавнически подход към работата проявяваха хиляди председатели на колхози и между тях: М. А. Посмитни, И. А. Буянов, О. М. Рузин, Е. И. Нилова, А. Р. Шчербина, А. В. Чухно и други. Ръководените от тях стопанства не само изпълниха цялостно задачите на петилетката, но и значително надминаха предвоенните постижения. Към висока производителност на труда се стремяха механизаторите: бригадирът на тракторна бригада от млади момичета — инвалидът от войната И. И. Новохатко, комбайнерите С. Е. Пятница, който за 7 години изпълни 67 норми, инвалидът от Отечествената война П. В. Нектов, който постигна рекордни показатели в прибирането и овършаването на зърното. От тъмно до тъмно се трудеха по колхозните блокове жените, отглеждайки богата реколта на зърнени хра-

ни, зеленчуци, картофи и памук. С трудова слава се увенчаха делата на много от тях. Близо 6 хиляди труженици на селското стопанство бяха удостоени през годините на четвъртата петилетка със званието Герой на социалистическия труд, почти 200 хиляди бяха наградени с ордени и медали.

Усилията на партията, правителството и целия съветски народ позволиха да се преодолеят до 1950 г. в общи черти последиците от войната и сушата. Обаче през следвоенния период възстановяването и по-нататъшният подем на производителните сили на селското стопанство протичаха значително по-бавно, отколкото в промишлеността. През първата следвоенна петилетка селското стопанство не можа да надмине предвоенното равнище по основните отрасли на земеделието и животновъдството. Това се обясняваше както с ограничените след войната материални възможности, така и с редица други обстоятелства. Взетият курс към заздравяване на общественото стопанство на колхозите и към подобряване на тяхното ръководство се ограничаваше предимно с организационни мерки, които не премахваха нарушенията на принципа на материалната заинтересованост на колхозниците от резултатите от техния труд и прекалената централизация на планирането, при която недостатъчно се вземаха под внимание разликите в природните условия на районите от страната, сковаваше се местната инициатива. В много стопанства бяха големи непроизводителните разходи, производството носеше загуба и си оставаше ниско равнището на заплащането на труда. Високи бяха данъците от колхозите и размерите на държавните доставки, а изкупните цени бяха прекалено занижени.

Отрицателно влияеха върху развитието на общественото стопанство нарушенията на колхозната демокрация. Понякога се вземаха решения на местните партийни и държавни органи, а задачите се възлагаха против волята на колхозните събрания и управи и без съобразяване с икономическите възможности на стопанствата. Стремжът към изпълняване на показателите по общия добив и системата на средните показатели за цели райони довеждаше до това, че челните колхозни и совхозни, които преизпълняваха плана, трябваше да прикриват лошата работа на изоставащите.

Всички тези отрицателни явления не можеха да не забавят темповете на развитие на селското стопанство. Те бяха обсъждани на конгресите на партията, на редица пленуми на ЦК.

Изоставането на селското стопанство усложняваше работата по издигането на жизненото равнище на трудещите се. Но дори и в тези условия партията и правителството намираха средства за решаване на тази задача. В края на 1947 г. бе отменена купонната система; едновременно с това се проведе парична реформа, укрепен бе курсът на съветската рубла. От 1947 до 1950 г. на три пъти бяха намалявани цените на стоките. Постепенно се понижаваше данъчното облагане на населението. Растяха фондовете, отделяни за социално осигуряване, за организиране на лекуването и почивката на трудещите се.

За късо време съветският народ излекува нанесените от войната рани, постигна успехи в стопанското, държавното и културното строителство, ускори своето движение напред. С нова сила зазвучаха през тези години думите на Ленин: „Сега главното свое въздействие върху международната революция ние оказваме със своята стопанска политика“ (т. 32, стр. 456).

С победите си на мирния фронт съветските хора отново демонстрираха предимствата на социализма, издигнаха още по-високо международния авторитет на съветската държава.

**Победите
на демокрацията
и социализма**

След Втората световна война настъпиха коренни промени в международната обстановка, в съотношението на силите на социализма и капитализма. Поражението на хитлеристка Германия и нейните съюзници — Италия и Япония — представляваше в същото време и поражение на световния империализъм, който беше подготвил и разпалил войната. Изключително силен удар нанесе на империализма отпадането от капиталистическата система на много страни в Европа и Азия, възникването на световната социалистическа система.

От 1944 г. насам революционната воля на народите, тяхната омраза към породилия войната империализъм като могъща лавина започна да помита от пътя си режима на насилие и експлоатация ту в една, ту в дру-

га страна. Решаващата роля на Съветския съюз в извоюването на победата над фашистките завоеватели, бързото следвоенно възстановяване на народното стопанство, порастването на авторитета и международното влияние на СССР и неговото противодействие срещу агресивните намерения на империализма създадоха благоприятна обстановка за победи на революциите в Европа и Азия.

Революциите победиха в Полша, Чехословакия, Югославия, Албания, Румъния, България и Унгария; покъсно — в Източна Германия, Китай, Северна Корея и Северен Виетнам. От капиталистическата система отпаднаха единайсет държави, които поеха пътя на изграждане на социализма. Заедно със Съветския съюз и Монголската народна република те образуваха световната социалистическа система, която обхваща територия с население около един милиард души.

Възникването на световната социалистическа система е най-важното събитие в световната история след Октомврийската революция, велико завоевание на международния пролетариат. То показва, че движението на човечеството към социализма е непресодолимо.

Между Съветския съюз и новите социалистически държави се създаваха отношения от нов тип, изградени върху пролетарския интернационализъм, дружбата и взаимната помощ. За да стане планомерно сътрудничеството между социалистическите страни, в 1949 г. бе създаден Съветът за икономическа взаимопомощ (СИВ).

След войната световният империализъм бе разтърсен от разгърнатата се с невиджана сила националноосвободителна борба на погиснатите народи. От много свои колонии се лишиха Англия, Франция, Холандия и други империалистически държави. Колониалната система навлезе в зона на разпадане. Изтръгнаха се от колониалния ярем народите на Индия. В освободилата се от колониалните окови Индонезия се образува независима република. От Азия пламъкът на националноосвободителната борба се прехвърли в Африка. Измежду първите в тази част от света се вдигна на борба за пълна независимост народът на Египет. В африканския, както и в азиатския, континент възникнаха млади национални държави, постигнали политическо

освобождение от чуждестранния империализъм. Съветският съюз и другите социалистически страни оказваха широка подкрепа на националноосвободителното движение, укрепваха дружбата с освободилите се от колониално иго народи.

Големи успехи постигна след войната работническото движение в развитите капиталистически страни. В Италия и Франция комунистите заеха първо място сред другите партии по влияние върху народните маси. В много държави трудещите се водеха настойчива борба за широки демократични преобразования. Все по-организиран ставаше пролетариатът. В редица капиталистически страни класовата борба се изостри много.

Бурното развитие на световния революционен процес след войната задълбочи общата криза на капитализма, която беше започнала още от времето на Първата световна война и Октомврийската революция. През втория етап от тази криза съотношението на силите се промени в полза на социализма.

Обаче империалистите не се примиряваха със загубата на своите позиции. Те си поставиха за цел да прекършат стремежа на народите към национална независимост, да смажат комунистическото и работническото движение, да възстановят стария, експлоататорския строй в социалистическите страни. Начело на световната реакция застанаха управляващите кръгове в Съединените американски щати, които взеха курс към завоюване на световно господство. Още в края на Втората световна война те си позволиха престъпно предизвикателство спрямо човечеството, опитвайки се да покажат пред него военното си могъщество: американските военни използваха атомни бомби срещу мирните японски градове Хирошима и Нагазаки. Непреставашите агресивни действия на американските империалисти и на техните партньори по военни блокове доведоха до възникването на опасност от нова световна война.

През следвоенните години комунистическата партия и съветското правителство последователно провеждаха миролюбива външна политика. Целта на тази политика е: да се осигурят благоприятни международни условия за доизграждането на социализма в СССР; да се помага на народите, борещи се за мир, демокрация

и социализъм, за освобождаване от оковите на колониализма; да се отстоява принципът на мирно съвместно съществуване между държавите с различен социален строй; да се предотврати заплахата от нова световна война. Успешното решаване на тези външнополитически задачи до голяма степен зависеше не само от икономическата, но и от отбранителната мощ на СССР. Съветският народ, който беше посветил силите си на мирен съзидателен труд, укрепваше с всички средства отбраната на страната.

Комунистическите и работническите партии разясняваха на масите, че нараства опасността от нова война. Борбата за запазване на мира става най-важният момент в борбата за съдбините на човечеството. Във всички страни се разгърна общодемократичното движение на привържениците на мира — най-масовото общественно-политическо движение. То стана мощна сила, която парираше агресивните интриги на световния империализъм, отслабваше неговите позиции.

През април 1949 г. се състоя първият Световен конгрес на привържениците на мира. На него бе създаден Постоянен комитет начело с видния френски учен и общественик Фредерик Жолио-Кюри. 500 милиона души подписаха през 1950 г. Стокхолмското въззвание за забрана на атомното оръжие и за третиране като военен престъпник на правителството, което първо го приложи. Авангардна сила в движението на привържениците на мира бяха социалистическите страни. На 12 март 1951 г. Върховният съвет на СССР гласува Закон за защита на мира и обяви пропагандата на война за най-тежко престъпление срещу човечеството. Тази стъпка изигра огромна роля в борбата за намаляване на международното напрежение. Съветският съюз беше инициатор на предложението за сключване на Пакт за мир между петте велики държави. Възванието в подкрепа на това предложение бе подписано от повече от 600 милиона души.

Важен фактор в борбата за укрепване на мира бе ликвидирането на монопола на САЩ върху атомното оръжие в резултат от постиженията на съветската наука и техника. През есента на 1949 г. успешно бе изпробвана първата съветска експериментална атомна бомба. Всички миролюбиви сили приветстваха този

успех на Съветския съюз, който укрепи отбранителната мощ на СССР и целия социалистически лагер.

**XIX конгрес
на партията.
Юлският пленум
на ЦК**

В суровите военни изпитания и в трудните години на възстановяването на разрушеното от войната народно стопанство съветският народ крачеше от победа към победа под

ръководството на комунистическата партия.

Изводите за дейността на партията през този голям и сложен етап от историята бяха направени на нейния XIX конгрес. Той се състоя през октомври 1952 г. Внушително прозвучаха на него данните на Мандатната комисия: през изминалите от XVIII конгрес години броят на партийните членове беше се увеличил почти четири пъти. Скокът щеше да бъде още по-голям, ако войната не беше отнела живота на много стотици хиляди комунисти. До XIX конгрес в партията вече се наброяваха над 6 милиона членове и близо 870 хиляди кандидат-членове. Масовото навлизане в редовете ѝ на работници, колхозници и представители на интелигенцията през най-тежкото за страната време беше най-добро доказателство за вярата на съветските хора в делото на партията, в идеалите на комунизма.

Конгресът продемонстрира огромния международен авторитет на комунистическата партия. 44 чуждестранни комунистически и работнически партии изпратиха на него свои представители. Между тях бяха такива ветерани на международното работническо и революционно движение като Вилхелм Пик, Морис Торез, Палмиро Толиати, Долорес Ибарури и Хари Полит. Конгресът получаваше приветствия от комунистическите и работническите партии. В приветствията и изказванията на чуждестранните гости на конгреса се даваше висока преценка за ролята на КПСС като авангард на световното революционно и комунистическо движение, за световноисторическите ѝ заслуги в постигането на победа над най-разюздаците сили на световната реакция през периода на Втората световна война, в осигуряването на мира.

Преди да пристъпи към работа, конгресът отдаде почит със ставане на крака на всички онези, които дадоха живота си в борбата против фашизма, за съветската родина. Делегатите трябваше да обсъдят отчете-

тите на ЦК и Централната ревизионна комисия. проектодирективите за петия петгодишен план за развитие на народното стопанство на СССР за 1951—1955 г., въпроси на партийното строителство — проекта за нов Устав и предложението за промяна на наименованието на партията.

Конгресът направи анализ на дълбоките промени на световната арена след Втората световна война, одобри външнополитическия курс на СССР, който отговаряше на основните интереси не само на съветския народ, но и на цялото прогресивно човечество. Конгресът разобличи истинските цели на американския империализъм, неговата непримирима враждебност към делото на всеобщия мир.

Когато правеше равносметка на основните постижения във възстановяването и развитието на народното стопанство, конгресът отбеляза, че много важни негови отрасли са надминали предвоенното равнище. Страната успешно крачеше към доизграждането на социализма. Обаче натовареният с изнасянето на отчетния доклад на ЦК Г. М. Маленков обрисова една общо взето разкрасена картина на състоянието на икономиката, не разкри най-сериозните грешки в планирането, в организацията на промишленото производство. Той осветли неправилно положението на нещата в селското стопанство, за чието ръководство по онова време отговаряше непосредствено. Докладчикът не посочи причините за рязкото изоставане на селското стопанство от промишлеността, твърдеше, в противоречие с действителността, че зърнената проблема е решена окончателно и безвъзвратно и че на дневен ред като централна задача излиза развитието на животновъдството. Той съобщи завишена цифра на общия добив на зърнени храни — 8 милиарда пуда. Междувременно в кампанията по прибирането на реколтата бе получено малко повече от половината на това количество.

Когато вземаше решението „За промяна на наименованието на партията“, конгресът изтъкна, че двойното название на партията „комунистическа“ и „болшевишка“ е възникнало исторически, в процеса на борбата с меншевиките. Тъй като меншевишката партия отдавна беше слязла от историческата сцена, двойното наименование губеше своя смисъл. Определението „кому-

нистическа“ изразява най-точно основната цел на партията. Конгресът постанови: Всесъюзната комунистическа партия (на болшевиките) (ВКП (б)) занапред да се нарича „Комунистическа партия на Съветския съюз“ (КПСС).

В приетия от конгреса Устав се даваше нова редакция на определението на партията: „Комунистическата партия на Съветския съюз е доброволен боеви съюз на единомишленици-комунисти, организиран от представители на работническата класа, трудещите се селяни и трудовата интелигенция. В него се подчертаваше, че изпълняването на стоящите пред партията задачи зависи непосредствено от активността, съзнателността и себеотрицанието на нейните членове.

Конгресът прие Директивите по петгодишния план за развитие на народното стопанство на СССР за 1951—1955 г. В тях се потвърждаваше курсът към изпреварващо развитие на тежката промишленост. Набелязваше се почти двойно увеличаване на производството на металообработващата и машиностроителната промишленост, засилване на мощността на електроцентралите, ускоряване на темповете и разширяване на добива на каменни въглища и нефт. Общо за петте години се очакваше увеличаване на промишленото производство със 70, а на производството на средства за производство — с 80 процента.

С по-нататъшния подем на промишлеността се свързваше широката механизация на селското стопанство, въоръжаването му с нова техника, увеличаването на продуктивността на земеделието и животновъдството, покачването на добивите. Обаче решаването на зърнената проблема не се поставяше като първостепенна задача.

Развитието на промишленото и селскостопанското производство трябваше да създаде основа за по-нататъшно издигане на материалното и културното равнище на живота на съветските хора. Директивите предвиждаха увеличение на националния доход с повече от 60 процента.

След конгреса в страната се разгърна всенародно движение за изпълняване на петата петилетка. Решаването на новите задачи на социалистическото строи-

телство изискваше засилване на ръководната и организаторската роля на комунистическата партия.

Скоро, на 5 март 1953 г., умря И. В. Сталин. Враговете на социализма разчитаха, че неговата смърт ще породни ежби в ръководството на партията и страната. Но Комунистическата партия на Съветския съюз през всички етапи от своята дейност е черпила сила в сплотеността и подкрепата на трудовите маси. Тъкмо това ѝ е помагало да изработва правилна политическа линия дори при най-неочаквани обрати в историята, успешно да ръководи живота на страната, да отстранява възникналите трудности, да поправя допуснатите грешки. Партията не само демонстрира още веднъж своята монолитност, но и смело разкри породените от култа към личността нарушения на нормите на партиен живот, на социалистическата законност.

През юли 1953 г. бе свикан Пленум на ЦК. Още в навечерието му по инициатива на ЦК на КПСС съветското правителство взе редица мерки за укрепване на социалистическата законност и правовия ред. Разобличени бяха престъпните действия на заемащия поста министър на вътрешните работи Берия. Той посеще лична отговорност за гибелта на много честни хора, за организирането на масови и с нищо необосновани репресии. За постигане на престъпните си цели Берия използваше органите на Министерството на вътрешните работи и на държавната сигурност, той беше си поставил за цел да лиши партията от възможността да контролира тези органи. Този политически авантюрист беше сполучил да стане доверен човек на Сталин и ловко използваше това обстоятелство в своите антидържавни и антипартийни действия. Ръководейки се от неопровержими доказателства, съветският съд справедливо наказва Берия и неговите съучастници, като им наложи най-тежката санкция — разстрел.

Юлският пленум беше важен момент в живота на партията. След като одобри единодушно решителните мерки по ликвидирането на престъпната дейност на Берия, пленумът направи сериозни изводи. Той издигна като централна задача укрепването на партийното ръководство и контрол във всички звена на държавния апарат и особено в органите на Министерството на вътрешните работи. Всеки ръководител, какъвто пост и

да заема той, трябва да се намира под неотслабващия контрол на партията — така поставяше въпроса Централният комитет. Той призова партийните и държавните органи да спазват най-строгата ленинските норми и преди всичко принципа на колективното ръководство. Порицано бе нарушението на партийните норми, изразяващо се в нередовното свикване на партийни конгреси и пленуми на ЦК. След XVIII конгрес на партията повече от 13 години не бе свикван пореден конгрес.

В обнародваната след Юлския пленум уводна статия на „Правда“ партийните организации се призоваваха да разширяват и укрепват връзките си с масите, да се вслушват в исканията на трудещите се. Обръщаше се внимание на необходимостта от решително подобряване на партийната пропаганда и политико-възпитателна работа сред масите върху основата на творческия подход към изучаването на марксистко-ленинската теория, който изключва талмудисткото, догматично използване на отделни теоретични тези.

Постановлението на Юлския пленум намери в страната единодушно и горещо одобрение. През септември 1953 г. за първи секретар на ЦК бе избран Н. С. Хрущов, който тогава активно се бореше за практическото провеждане на изработената от този пленум линия.

За по-нататъшен
подем

След Юлския пленум бяха проведени редица важни мероприятия по усъвършенствуване дейността на партийния и държавния апарат. Те спомогнаха да се разгърне борба за изкореняване на методите на канцеларско ръководство, за развиване на жива и по-широка организаторска и политическа работа на партийните и държавните органи сред трудещите се. Разширяваха се правата на съюзните републики, краеве и областите по въпросите на стопанското и културното строителство, както и правата на министрите, на директорите на предприятия. Обновен бе апаратът на Министерството на вътрешните работи, засили се партийният контрол над органите на държавната сигурност, на съда и прокуратурата. По същото време започна преразглеждането на много присъди, свързани с нарушения на социалистическата законност. Тази проверка доведе до реабилитиране на несправедливо осъ-

дените партийни, държавни, комсомолски, стопански и военни ръководители и между тях на такива видни дейци като А. С. Бубнов, В. К. Блюхер, А. И. Егоров, А. В. Косарев, С. В. Косиор, П. П. Постишев, Я. Е. Рудзутак, М. Н. Тухачевски, И. П. Уборевич, В. Я. Чубар, Р. И. Ейхе, Й. Е. Якир, Я. А. Яковлев. Преразгледано бе изкуствено създаденото така наречено „ленинградско дело“. То бе скалъпено от Берия и неговите съучастници с цел да бъде отслабена една от челните партийни организации, да бъдат унищожени ръководни кадри. В резултат на това пострадаха такива дейци на партията и държавата като члена на Политбюро на ЦК на КПСС и председател на Госплана на СССР Н. А. Вознесенски, секретаря на ЦК А. А. Кузнецов, председателя на Министерския съвет на РСФСР М. И. Родионов.

В борбата си за засилване на ролята на партията в живота на страната Централният комитет придаваше особено значение на подобряването на ръководството на икономиката. По-често започнаха да се свикват пленуми на ЦК, на които се изнасяха за обсъждане най-важните въпроси на политиката и икономиката, изискващи дълбоко и всестранно разглеждане, колективно решение.

Партията беше сериозно загрижена от положението в селското стопанство. През 1953 г. бяха изкупени по-малко от 2 милиарда пуда зърнени храни, спадна производството на продукти от животновъдството. При такова равнище на доставките държавата нямаше възможност да създаде необходимите резерви за снабдяване на населението с продоволствие. А непрекъснатият подем на промишлеността и бързото нарастване на населението в градовете увеличаваха търсенето на селскостопански продукти и суровини.

Въпросът да се преодолее изоставането на селскостопанското производство и да се вземат необходимите мерки за неговото рязко издигане бе разгледан от пленума на ЦК през септември 1953 г. и на редица други пленуми.

Септемврийският пленум анализира положението в селското стопанство и призна, че изоставането на този извънредно важен отрасъл влияе отрицателно върху цялото развитие на икономиката и може да причини отслабване на съюза на работническата класа и кол-

хозното селячество. Като осъди практиката на администриране в ръководенето на колхозите и посочи необходимостта от преразглеждане на завишените размери на държавните доставки, пленумът отбеляза, че без значителна материална помощ от страна на държавата и без огромна организаторска работа не може да се постигне прелом в селското стопанство. Затова бе разработена програма за оказване материално-техническа помощ на селото, която предвиждаше неколkokратно увеличаване капиталните вложения за нуждите на селото, разширяване на машинно-тракторния парк, издигане на равнището на механизацията на селскостопанските работи и разширяване на фуражната база на общественото животновъдство.

Пленумът призна, че е необходимо на първо място да се засили материалната заинтересованост на колхозите и колхозниците от резултатите на техния труд: да се повишат цените за доставките и изкупните цени, за да се увеличат доходите, да се намалят размерите на задължителните доставки, да се въведе авансиране на колхозниците за сметка на бъдещите резултати от техния труд, да се защити личното спомагателно стопанство на колхозниците от прекомерно облагане с данъци. Посочена бе необходимостта от бързо развитие на зърненото стопанство като основа на цялото селскостопанско производство. Пленумът отдели специално внимание на въпросите, свързани с подема на животновъдството. Ръководейки се от решенията на пленума, ЦК на партията и съветското правителство промениха реда на планирането: на колхозите се предоставяше правото сами да определят с какви култури ще засяват земите си, самостоятелно да решават въпроса за съотношението между различните отрасли на селскостопанското производство.

Партията изпрати по селата над 20 хиляди комунисти от града. Много от тях бяха избрани за председатели на колхози. Освен това по призива на партията и правителството от селскостопанските органи и учреждения се прехвърлиха на работа в колхозите над 120 хиляди специалисти. Съветското правителство увеличи държавните капиталовложения в селското стопанство, подобри снабдяването на МТС, колхозите и совхозите с разнообразна техника. Само през 1954—1955 г. село-

то получи повече от 400 хиляди трактора, над 80 хиляди зърнени комбайна и т. н.

Един от възможните пътища за увеличаване на производството на зърнени храни беше разработването на залежните и целинните земи в Казахстан, Сибир, Урал, Поволжието и частично в Северен Кавказ. Програмата за овладяване на целините бе набелязана от Февруарско-мартенския пленум през 1954 г. Поставяше се задачата през 1954—1955 г. посевните площи за зърнени култури да бъдат увеличени за сметка на новите земи с не по-малко от 13 милиона хектара. За тази цел бе отделена по-голямата част от капиталовложенията, които държавата отпусна за издигане на селското стопанство.

Овладяването на целините се превърна във всенародно патриотично движение. В него участваха всички републики. За много хиляди съветски хора, и особено за младежта, целините бяха школа за комунистическо възпитание. През 50-те години думата „целинник“ беше символ на мъжество. Както винаги, заедно с комунистите, които пристигнаха да покоряват целините, крачеха комсомолците — тези неспокойни и романтични души. Още в края на февруари 1954 г. Москва изпрати първия голям отряд доброволци целинници. След московчани за безлюдните области заминаха многохилядни отряди на младежта от Ленинград, Киев, Минск и други градове. Над 350 хиляди пратеници на комсомола се устремиха към целините.

За трудов героизъм в овладяването на новите земи в източната част на страната съветското правителство награди Ленинския комунистически съюз на младежта с ордена „Ленин“.

За извънредно къси срокове на една огромна територия, равна по площ на някои държави, се разпростряха необятни масиви разорана земя. За три години бяха овладени близо 36 милиона хектара целинни и залежни земи, създадени бяха 425 нови совхоза. Целините дадоха стотици милиони пудове зърнени храни.

Но в овладяването на целините не липсваха и недостатъци. На новите земи количественото увеличаване на площите не се съчетаваше с разработване и внедряване на научно обоснована система на използване на земята. Без това почвата много бързо обеднява, буренясва,

подлага се на ерозията на вятъра и престава да дава високи добиви. Освен това, съсредоточаването на основните усилия и средства за овладяването на целините доведе до отслабване на вниманието и помощта за колхозите и совхозите, които не влизаха в целинната зона, забави темповете на тяхното развитие.

Подобрявайки ръководството на всички отрасли на народното стопанство, партията продължаваше да обръща най-голямо внимание на развитието на тежката индустрия — тази здрава основа на цялата икономика. През 1954—1955 г. по инициатива на ЦК на КПСС бяха проведени няколко съвещания на ръководни работници от промишлеността, строителството и транспорта съвместно с работници новатори, инженери и техници. На тях бяха повдигнати въпросите за основните насоки на техническия прогрес, за подобряването на организацията на производството, за издирването на скритите и слабо използваните резерви. Същите въпроси се обсъждаха и на Юлския пленум на ЦК през 1955 година.

Пленумът отбеляза големите успехи на Съветския съюз в областта на науката и техниката. Страната на Съветите например създаде първата в свега атомна електроцентрала. Същевременно обаче проблемите на техническия прогрес не бяха заели полагащото им се място във всички отрасли на промишлеността. В редица случаи постиженията на родната и чуждестранната наука или изобщо не се използваха, или се внедряваха много бавно.

Пленумът изиска от партийните организации, от ръководителите на промишлеността и всички нейни работници системно да изучават и прилагат в практиката най-новите постижения на родната и чуждестранната наука и техника, както и да разпространяват опита на новаторите в производството и челните предприятия. Главната линия в развитието на социалистическата промишленост на СССР беше определена от пленума като линия на непрекъснат технически прогрес, на по-нататъшно повишаване на производителността на труда върху тази основа.

След пленума Министерският съвет на СССР и ЦК на КПСС обобщиха натрупания опит и взеха решение за широко разгръщане на индустриалните методи за

жилищно и промишлено строителство. По-късно тяхното внедряване доведе до техническа революция в строителството.

XX конгрес на КПСС На 14 февруари 1956 г. бе открит XX конгрес на КПСС. 1430 делегати дойдоха на него като представители на 6 796 000 членове на партията и повече от 400 хиляди кандидат-членове. За отбелязване е, че на този конгрес, в сравнение с предишния, беше се увеличил значително броят на делегатите, работещи непосредствено в сферата на материалното производство (на работниците — 2,7 пъти, на колхозниците — 2 пъти). Мнозина от тях носеха високото звание Герой на социалистическия труд. На конгреса изпратиха свои представители комунистическите и работническите партии на 55 страни. Конгресът получи 2655 приветствия — от всички райони на Съветския съюз, от чужбина. XX конгрес имаше голямо значение за страната и партията, за цялото световно комунистическо движение.

Конгресът изслуша отчетния доклад на ЦК на КПСС — докладчик Н. С. Хрущов, стчета на Централната ревизионна комисия — докладчик П. Г. Москатов, доклада за директивите по шестия петгодишен план за развитие на народното стопанство на СССР за 1956—1960 г. — докладчик Н. А. Булганин. В разискванията взеха участие над 100 души: членове на ЦК на КПСС и на ЦК на комунистическите партии на съюзните републики, секретари на областни, краеве и градски комитети, министри, работници, колхозници, учени, писатели, инженерно-технически работници, представители на профсъюзите, на комсомола. Делегатите единодушно и горещо подкрепиха политическата линия и практическата дейност на ЦК, който през отчетния период беше направил важни стъпки в решаването на наизрели политически, икономически и идеологически въпроси.

XX конгрес привлече вниманието към най-важните проблеми на съвременността, обобщи основните тенденции на световното развитие, обоснова редица теоретични положения, имащи огромно значение за всички марксистки партии.

Конгресът направи анализ на международното положение на Съветския съюз. Времето между XIX и

XX конгреси беше период на значителен подем на икономическото могъщество на всички страни от социалистическата система. Отличителна черта на този подем е неговата мирна насока. Развитието на социалистическите страни укрепи тяхната независимост и самостоятелност както в политиката, така и в икономиката. Същевременно друг извънредно важен резултат от изминалите години беше по-нататъшното укрепване на икономическите връзки и разширяване на сътрудничеството между социалистическите държави.

Развитието на икономиката на капиталистическите страни се характеризираше с крайна неравномерност и неустойчивост. През следвоенните години настъпи по-нататъшно задълбочаване и изостряне на общата криза на капитализма, което обхвана икономиката, политиката и идеологията. Световният империализъм се опитваше да намери изход от нарастващата криза чрез разпалване на нова война. Обаче на войнствената политика на империализма се противопоставяха мощни миролюбиви сили. За пръв път в историята на стража на мира беше поставена огромната икономическа и отбранителна мощ на страните от социалистическата общност.

Опирайки се на братската солидарност на социалистическите страни, на подкрепата на международната работническа класа и движението на привържениците на мира, СССР предприе редица нови изключително важни крачки, насочени към отслабване на международното напрежение и заздравяване на мира. В 1954 г. съветското правителство предложи да се сключи общоевропейски договор за колективна сигурност в Европа. И макар че капиталистическите държави на Запада не приеха това предложение, то получи огромен резонанс във всички страни. Благодарение на усилията на Съветския съюз, на социалистическите страни и на всички миролюбиви сили можаха да бъдат ликвидирани опасните огнища на военния пожар, разпален от империалистите в Корея, Виетнам, Лаос, Камбоджа, да се сложи край на империалистическата агресия против Египет и на провокациите на агресивните сили против Германската демократична република.

Съветският съюз стана инициатор за създаването на системата за колективна сигурност. Вземайки под

внимание нарастването на военната опасност в Европа във връзка с милитаризирането на Западна Германия, СССР предложи социалистическите страни да подпишат договор за дружба, сътрудничество и съвместни действия за укрепване на тяхната отбрана и за отпор срещу империалистическата агресия. Договорът бе подписан на 14 май 1955 г. във Варшава. Варшавският пакт на миролюбивите социалистически държави в Европа стана мощен фактор за поддържане на мира не само в този континент, но и в целия свят.

Съветският съюз последователно укрепваше приятелските отношения с младите национални държави, възникнали в Азия и Африка на мястото на бившите колонии и полуколонии. Той горещо приветствува първата в световната история конференция на ръководителите на правителствата на страните от Азия и Африка, проведена през април 1955 г. в Бандунг (Индонезия), и високо оцени нейните решения, в които се изразяваше твърдата воля на народите да се борят против колониализма, за укрепване на независимостта и международното сътрудничество. Правителството на СССР решително защитава законните национални права на народите на тези страни, оказваше им голяма политическа, морална и икономическа подкрепа. Съвместното изграждане на металургичния завод в Бхилаи (Индия) и на високия Асуански бент (Египет) стана символ на дружбата между съветския народ и народите на младите национални държави.

Успешно се разширяваха взаимоотношенията с редица капиталистически държави. Сключен бе държавен договор с Австрия, в основата на който е заложен принципът на постоянния неутралитет на тази страна; продължен бе договорът за дружба, сътрудничество и взаимопомощ с Финландия.

В материалите на конгреса получиха по-нататъшно развитие сложни теоретични въпроси — за мирното съвместно съществуване на страните от социалистическата и капиталистическата световни системи, за възможността да бъде предотвратена една нова световна война в съвременната епоха, за формите на преминаване на различните страни към социализма.

В съвременните условия, отбеляза конгресът, принципът на мирното съвместно съществуване на държа-

вите с различен социален строй лежи в основата на външната политика на всички страни от социалистическия лагер. В материалите на конгреса се посочваше, че мирното съвместно съществуване представлява съревнование на страните от двете противоположни социални системи в областта на икономиката, науката и културата, в процеса на което нагледно се разкриват предимствата на социалистическата система над капиталистическата. Мирното съвместно съществуване в никакъв случай не означава премахване на класовите противоречия между социализма и капитализма, на класовата борба между тях. Нещо повече, самото мирно съвместно съществуване е една от формите на класова борба на международната арена. Тази борба, предизвикана от непримиримостта на интересите на трудещите се и експлоататорските класи, се води и ще продължава да се води, докато съществуват две социални системи. В резултат от нея ще победи най-прогресивният строй — социализмът. Политиката на мирно съвместно съществуване е политика на решаване на спорните междудържавни въпроси чрез преговори, а не посредством война, ненамеса във вътрешните работи на другите държави, зачитане на техните суверенни права и неприкосновеност на териториите им.

А що се отнася до отношенията между антагонистичните класи вътре в една или друга страна, както и до идеологическата борба на международната арена, към тях принципът на мирното съвместно съществуване е неприложим.

Като анализира международната обстановка и настъпилите в света коренни промени, конгресът стигна до извода за възможността да се предотврати една нова световна война в съвременните условия. Тази възможност е обусловена от създалото се съотношение на силите. Агресивната природа на империализма не се е променила и не можеше да се промени. Но могъщата световна социалистическа система разполага не само с морални, но и с материални средства да пресече всякаква агресия. Миролюбивият курс се подкрепя и от възникналата голяма група неутралистки държави. Във всички страни укрепна и се превърна в мощна сила на международния живот движението на привържениците на мира. Световният империализъм вече не може да

не се съобразява с тези фактори. Разпалването на световна война заплашва капиталистическия строй с гибел. Конгресът призова народите от всички континенти да разгърнат още по-широко борбата за запазване и укрепване на мира на земята.

Обобщавайки съвременния опит на международното комунистическо и работническо движение, XX конгрес подчерта значението на Лениновата теза за разнообразие на формите на преминаване на различните страни към социализъм. Ленин доказва, че това преминаване е възможно само посредством социалистическа революция, която може да се осъществи в зависимост от условията на тази или онази страна както по мирен, така и по не мирен начин. На времето той смяташе мирното развитие на революцията за рядко и крайно ценно изключение. При новото съотношение на силите между социализма и капитализма, подчерта конгресът, възможността за такова развитие се разширява. Обаче, бе отбелязано в решенията на конгреса, всички марксистки партии трябва постоянно да държат в своя арсенал и мирните, и не мирните форми на борба, да умеят да ги прилагат и съчетават в зависимост от конкретно-историческата обстановка.

Конгресът направи равносметка на петата петилетка. Страната като цяло е направила нова значителна крачка напред. Задачите на петилетката по редица важни показатели бяха не само изпълнени, но и преизпълнени. Промислената продукция нарасна с 85 процента вместо 70-те, предвидени в плана. Огромна заслуга имат за това партийните организации, всички комунисти, всички съветски хора. Страната научаваше нови и нови имена на челници в производството: Иван Чурсинов — валцовчик от Първоуралския завод за тръби, Николай Кузмин — стругар от Московския завод „Червен пролетарий“, Владимир Карасев — стругар-настройчик от Кировския завод в Ленинград, Виталий Семински — стругар от киевския завод „Червен екскаватор“. Общата продукция на селското стопанство се е увеличила, въпреки че плановете задачи не можаха да бъдат изпълнени докрай.

Изпълняването на следвоенната петилетка се съпровождаше с огромни постижения и открития на съветските учени в областта на химията, физиката, на всички

отрасли на науката. Използването на електрониката и атомната енергия в народното стопанство коренно променяше традиционните методи на технология на производството. Съветският съюз вървеше пред всички останали страни в прилагането на атомната енергия за мирни цели. Страната получи ток от новите водни електроцентрали: от Каховската, Горковската, Нарвската и др. Започна изграждането на мощни водни електроцентрали на Волга и Днепър. Влезе в строя Волго-Донският плавателен канал „В. И. Ленин“, в безводната степ се разля Цимлянското море.

Много трудности още не можаха да бъдат преодоляни. Без да крие от партията и народа нерешените задачи, Централният комитет отбеляза в своя отчетен доклад, че не всички задачи на петата петилетка в областта на промишлеността са изпълнени. Явно недостатъчно си оставаше равнището на производството на химическата промишленост. Не беше преодоляно изоставането на селското стопанство. То продължаваше да забавя развитието на леката и хранителната промишленост, отразяваше се върху темповете на издигането на жизненото равнище на трудещите се. Недоизпълнена се оказа задачата за увеличаване производителността на труда. В редица отрасли на производството още слабо се внедряваха и използваха най-новите постижения на науката и техниката, бавно протичаше процесът на механизация и автоматизация.

Атмосферата на принципна делова критика, която цареше на конгреса, получи високата оценка на представителите на чуждестранните комунистически партии. Така например изказалият се на конгреса генерален секретар на ЦК на Италианската компартия Палмиро Толиати, обръщайки се към делегатите, каза: „Методите, с които вие обсъждате стоящите пред вас въпроси и смело подлагате на критика недостатъците във вашата работа, са пример за истински демократизъм, при който интересите на народа се поставят над всичко.“

Приемайки директивите по плана за развитие на народното стопанство през шестата петилетка, конгресът определя по следния начин главните ѝ задачи: да се осигури по-нататъшен мощен растеж на всички отрасли на народното стопанство върху основата на предим-

ственото развитие на тежката промишленост, на непрекъснатия технически прогрес и повишаването на производителността на труда; да се постигне значителен подем на селскостопанското производство и върху тази основа — значително повишаване на материалното благосъстояние и културното равнище на съветския народ. През петилетката промишленото производство трябва да се увеличи с 65 процента. Конгресът призна, че е необходимо на базата на приетите от него директиви в най-къс срок да се разработи и утвърди подробен петгодишен план.

На конгреса всестранно се обсъдиха въпросите за по-нататъшното укрепване и развитие на съветския обществен и държавен строй, на неговите непоклатими основи — съюза на работническата класа и селячеството, дружбата на народите на СССР, тяхното идейно и морално-политическо единство, съветския патриотизъм. Делегатите отбелязаха огромното значение на последователно провежданата от партията ленинска национална политика. Конгресът призоваваше да се развиват максимално такива форми на държавно ръководство, при които се съчетават общите интереси на всички народи на страната с техните национални особености.

XX конгрес изслуша доклада „За култа към личността и последиците от него (докладчик Н. С. Хрущов) и решително осъди чуждия на марксизма-ленинизма култ към личността. Той призова партията да осъществява последователно мероприятия, осигуряващи пълно преодоляване на култа, ликвидиране на последиците от него във всички области на партийната, държавната и идеологическата работа, строго да спазва разработените от великия Ленин норми на партийен живот и принципи на колективността в ръководството.

Конгресът задължи партийните организации да свързват по-тясно решаването на теоретичните въпроси, пропагандата и агитацията с насъщните задачи на социалистическото строителство. Курсът към възстановяване и развитие на ленинските норми на партийен живот и принципи на ръководство спомогна да се укрепи единството на партията, да се повиши нейната ръководна роля в развитието на съветското общество.

На своите конгреси и пленуми чуждестранните комунистически и работнически партии широко обсъдиха

материалите на XX конгрес, одобриха неговите решения.

Братските марксистко-ленински партии отбелязаха, че XX конгрес не само значително е утвърдил авангардната роля на КПСС в международното комунистическо и работническо движение, но и е сложил началото на нов негов етап. Със своите решения той спомогна за по-нататъшното сплотяване на всички революционни сили на световната арена, за разгръщането на борба за последователно провеждане на генералната линия на световното комунистическо движение от всички марксистки партии.

Международното значение на XX конгрес не можеше да бъде отречено дори от буржоазния печат. Американският вестник „Ню Йорк хералд трибюн“ писа: „XX конгрес на комунистическата партия в Москва се очертава като едно от великите исторически събития през следвоенните години“.

С дълбоко внимание наблюдаваше съветският народ работата на конгреса, защото на него партията определяше пътищата, които ускоряваха движението на страната към комунизма, разработваше програма за по-нататъшни действия, пропита с грижа за съветския човек. Проведените след конгреса събрания на партийния, държавния, профсъюзния и комсомолския актив с нова сила демонстрираха доверието на работниците, селяните и интелигенцията към ленинската партия.

Осъществяването на курса на XX конгрес беше сложна и трудна работа. То изискваше голямо напрежение и твърдост, принципно остра борба с хората, които бяха се вкопчили за породените от условията на култа към личността и осъдени от партията порядки и методи на работа. Привърженици на култа към личността се намериха не само в нашата страна, но и в международното комунистическо движение. Те заеха становище, намиращо се в разрез с марксистко-ленинския дух на решенията на XX конгрес, който разкри нови перспективи за обединени действия на всички партии на работническата класа.

След XX конгрес комунистическата партия даде отпор на силния идеологически натиск на реакционни-

те империалистически сили. Във връзка с осъждането на култа към личността идеолозите на буржоазията разгърнаха шумна кампания на нападки срещу комунизма, срещу Съветския съюз. Опитвайки се да отслаби международния резонанс на XX конгрес на КПСС и растящото влияние на идеите на комунизма върху широките маси на трудещите се в целия свят, буржоазната пропаганда започна да говори за „криза на комунизма“, за „недемократичност“ на социалистическия строй, за това, че последица от култа към личността било „израждането“ на този строй в СССР, и т. н. Най-добро опровержение на всички подобни измислици бяха постигнатите от съветския народ успехи и победи.

Голямо значение за партията и страната, за цялото международно комунистическо и работническо движение имаше постановлението на ЦК на КПСС от 30 юни 1956 г.: „За преодоляването на култа към личността и последиците от него“. Това постановление даде отговор на важни въпроси: как е можал да възникне култът към личността на Сталин, защо култът към личността е дълбоко чужд на марксизма-ленинизма, защо КПСС е пристъпила към ликвидиране на култа към личността и последиците от него.

Като осъди култа към личността, партията изхождаше от тезата на марксизма-ленинизма за решаващата роля на народните маси в историческия процес, за недопустимостта на култ към личността, който се намира в противоречие с дълбоко демократичната природа на социалистическия строй.

Централният комитет на партията изтъкна, че в социалистическото общество култът към личността не е имал и не е можел да има каквито и да било корени, защото социализмът представлява творчество на многомилионните маси, а не на отделните личности. „Умът на десетки милиони творци — казва Ленин — създава нещо неизмеримо по-високо и от най-великото и гениално предвиждане“ (т. 26, стр. 475). В процеса на борбата за изграждане на новия живот самите маси издигат от своята среда талантиливи организатори и ръководители, които печелят авторитет със своя труд, с умението си да изразяват правилно интересите на народа и да се борят предано за тях, със своята енергия и творческа мисъл. Марксизмът-ленинизмът, отхвърляй-

ки представите за всемогъща, свръхестествена сила на отделната личност, същевременно никога не е отричал ролята на големите политически дейци в историята. За работническата класа — подчертаваше Ленин, — която в целия свят води трудна и упорита борба за пълно освобождение, са нужни авторитети . . .“ (т. II, стр. 414). Обаче, добавя той веднага след това, най-голям авторитет е колективният опит на челните, съзнателните борци за комунизъм. През целия си живот, в цялата си дейност Ленин, който беше спечелил признанието на всички трудещи се в света, винаги се е опирал на колективния опит и разум на масите.

Партията и съветският народ оказаха голямо доверие на Сталин, като го издигнаха на ръководни партийни и държавни постове. Дълго време той се намираше на поста генерален секретар на ЦК на партията, възглавяваше съветското правителство. През годините на напрегнатата работа по изграждането на социализма в нашата страна, в сложна международна и вътрешна обстановка, в условията на враждебно капиталистическо обкръжение Сталин заедно с другите ръководни партийни и държавни дейци активно се бореше за реализиране на Лениновите завети, против троцкистите и десните опортюнисти, които атакуваха курса на партията към изграждане на социализма и поставяха под съмнение Лениновите тези за възможността социализмът да победи в една страна. По онова време Сталин си спечели голям авторитет и популярност.

Възникващите по пътя на страната през един или друг етап от нейното развитие трудности се преодоляваха с усилията на целия съветски народ под ръководството на партията, на нейния Централен комитет. Обаче постепенно всички велики победи на партията и народа започнаха да се свързват с името на Сталин. Така започна да се формира и утвърждава култът към неговата личност, което до огромна степен се улесняваше от някои отрицателни лични качества на Сталин, посочени на времето от Ленин: непредпазливост в използването на властта, грубост, нетърпимост и нелоялност към другарите и т. н. Сталин, на когото бяха поверени пълна власт и отговорни партийни пълномощия, злоупотреби с доверието на партията и народа. Той тръгна по пътя на грубото нарушаване на ленинските

норми на партиен и държавен живот и преди всичко на принципа на колективността в ръководството. Това, че Сталин подценяваше значението на колективната мисъл на партията за творческото развитие на теорията и че надценяваше собствените си сили, го доведе до сериозни теоретически грешки. Той на своя глава решаваше въпроси, които изискваха дълбоко проучване и широко обсъждане. Рожба на култа към личността бяха такива отворителни явления като голото администриране, нарушаването на социалистическата законност, откъсването на теорията от практиката, разкрасяването на действителността, замазването на недостатъците, чинопочитанието.

Въпреки всички злини, които култът към личността причини на партията и страната — се подчертаваше в постановлението на ЦК на КПСС, — той не промени и не можеше да промени природата на съветския обществен строй, при все че нанесе съществена вреда на развитието на социалистическата демокрация и че пречеше да се разкрият напълно нейните възможности за процъфтяването на страната. Природата на даден общественно-политически строй се определя от начина на производство, както и от това, в ръцете на коя класа се намира политическата власт. Съдбата на страната на Съветите се решаваше от трудещите се — от работниците, селяните и съветската интелигенция начело с комунистическата партия. Ето защо култът към личността не можа да спре движението на обществото напред.

В своето постановление „За преодоляване на култа към личността и последиците от него“ ЦК на КПСС призова партийните организации да се ръководят последователно от изключително важните тези на марксизма-ленинизма за народа като творец на историята, за решаващата роля на марксистката партия в революционната борба за преустройство на обществото и за победата на комунизма. ЦК на КПСС ги задължи да продължават работата по най-строгото спазване на записаните в устава на партията ленински принципи на партийно ръководство и норми на партиен живот, да разгръщат критиката и самокритиката. Централният комитет призова да се развиват всеотдаивно принципите на съветския социалистически демократизъм, изра-

зени в Конституцията на СССР, да се ликвидират докрай нарушенията на социалистическата законност. Партията разбираше, че разкриването на грешките и извращенията, породени от култа към личността, ще предизвика в народа чувство на болка, че враговете ще се опитат да използват критиката на тези грешки за антисъветски цели. Но партията пое този риск, ръководейки се от висши принципи съображения, твърдо убедена в това, че критиката срещу култа към личността ще породни временни трудности, но в крайна сметка ще даде положителен резултат.

Трудности действително възникнаха. Освен това преодоляването на култа към личността на Сталин понякога се провеждаше като своеобразна кампания, едностранчиво. Критиката на грешките не винаги беше обективна. Тези грешки често пъти се представяха така, че се омаловажаваха успехите на съветския народ в изграждането на социализма, във Великата отечествена война.

Настъпилният след XX конгрес период се характеризираше с по-нататъшно засилване на ръководната роля на партията. Провеждаха се нови големи мероприятия, насочени към развитие на тежката промишленост и селското стопанство, към подобряване на материалното положение на трудещите се и развитие на партийната и съветската демокрация.

Икономиката като цяло се развиваше успешно. Все по-широко се прилагаха по-съвършена техника и технология, автоматиката. По железниците парните локомотиви се заменяха с електрически и дизелови.

Продължавайки да отделя голямо внимание на икономиката, партията търсеше пътища за подобряване на организационното ѝ ръководство. Направи се предложение да се премине от отрасловия към териториалния принцип на управление на промишлеността, да се създадат Съвети на народното стопанство (совнархози) в основните административно-икономически райони. Имаше се предвид, че новите форми на управление на промишлеността трябва да спомогнат за приближаване на стопанското ръководство до производството, да разкрият по-широк простор за местната инициатива, да премахнат ведомствените бариери в развитието на различните отрасли на икономиката по места.

Предложенията да се организират совнархози бяха разгледани от пленума на ЦК през февруари 1957 г. Вземайки това решение, той обръщаше внимание върху необходимостта да се осигури централизирано планово начало в дейността на совнархозите, изтъкваше, че те трябва да спазват най-строгото общодържавните интереси и дисциплина. Особено се подчертаваше ролята на органите на Госплан и Госконтрол в организирането на дейността на совнархозите. През май същата година Върховният съвет на СССР прие постановление за организирането на совнархозите. Разформирани бяха някои общосъюзни и съюзно-республичански министерства. Предприятията, които им бяха подчинени, се прехвърляха към совнархозите.

Обаче реорганизацията на управлението на промишлеността, макар и да даде известни положителни резултати, не постигна поставените цели. Преминаването от отрасловия към териториалния принцип на управление доведе до нарушаване на създадените стопански връзки между предприятията на отделните икономически райони, до отслабване на връзките между науката и производството.

Разглеждайки цялостно състоянието на народното стопанство, партията стигна до извода, че трябва да се ускори развитието на химията. Редица важни мерки в тази насока бяха набелязани от пленума на ЦК през май 1958 г.

Подобряваше се положението в селското стопанство. През 1958 г. бе прибрана добра реколта. За да се постигне по-нататъшно издигане на земеделието и животновъдството, трябваше да се провежда последователно курсът, определен от партията още през 1953 г. Обаче това се осуетяваше от субективизма в ръководенето на икономиката, който в областта на селското стопанство по-специално се изразяваше в необосновани препоръки на центъра за структурата на посевните площи, в шаблонни агротехнически съвети, в искането навсякъде да се сее царевица и т. н.

Неизменно вървеше напред съветската наука и техника. Страната зае челно място в използването на атомната енергия за мирни цели, в ракетостроенето, в овладяването на космическото пространство. Влязоха в

строя първият етап на втората атомна електроцентра-
ла, мощни електроцентрали — Волжката „Ленин“,
Сталинградската и Красноярската, Иркутската, Куйби-
шевската и много други. Беше спуснат на вода атом-
ният ледоразбивач „Ленин“.

Сбъдваха се научните предвиждания на К. Е. Циол-
ковски за развитието на реактивната техника. В дъл-
бините на въздушния океан се издигнаха първите в
света реактивни пътнически самолети на А. Н. Тупо-
лев, турбовитловите самолети на С. В. Илюшин и О. К.
Антонов. По-рано от другите страни Съветският съюз
създаде многостепенни балистични ракети, годни и за
целите на отбраната, и за проникване в Космоса. Имен-
но такава ракета изведе на орбита около Земята пър-
вия в историята на човечеството изкуствен спътник на
нашата планета.

Денят на това изключително събитие — 4 октом-
ври 1957 г. — стана първият ден на новата, космическа
ера в историята на световната наука и техника. Вид-
ният френски учен Фредерик Жолио-Кюри заяви: „То-
ва е велика победа на човечеството, която представя-
ва повратен пункт в историята на цивилизацията“.

Партията непрекъснато се грижеше да се разширя-
ва мрежата на висшите учебни заведения и научноиз-
следователските институти. По броя на подготвяните
инженери и по числеността им в народното стопанство
Съветският съюз значително надмина Съединените аме-
рикански щати, а за другите капиталистически страни
и да не говорим.

Изпълнявайки решенията на XX конгрес на КПСС,
партията и съветското правителство осъществиха ре-
дица мерки за по-нататъшно издигане материалното
равнище на живота на трудещите се и преди всичко
за подобряване жизнените условия на нископлатените
групи от населението. На 8 септември 1956 г. Мини-
стерският съвет, ЦК на КПСС и ВЦСПС приеха поста-
новление „За повишаване на работната заплата на
нископлатените работници и служещи“. От 10 март
1956 г. бе намален с 2 часа — без да се засяга ра-
ботната заплата — работният ден в предпразничните
дни. От 1 април 1956 г. бе увеличена продължителност
та на отпуските поради бременност и раждане за же-
ните. За юношите бе установен намален работен ден

Новият закон за държавните пенсии създаде условия за осигурена старост. Пенсиите за старост и инвалидност бяха увеличени значително.

Голямо значение за растежа на духовната култура на съветските хора и на тяхната идейна убеденост имаха коренните промени в партийната пропаганда и масово-политическата работа. Партията спомогна за творческото развитие на обществените науки, за освобождаването им от догматизма и шаблона. В тази насока голяма роля изигра издаването на Пълни събрани съчинения на В. И. Ленин и на второто издание на Съчиненията на К. Маркс и Ф. Енгелс.

Важен принос в комунистическото възпитание на масите даваха литературата и изкуството. Много писатели, художници, композитори и работници в областта на театъра и киното създадоха талантиливи произведения, които правдиво изобразяваха сложния характер на съветския човек и неговите героични дела.

След XX конгрес партията засили вниманието си към работата на Съветите, профсъюзите и Комсомола. През януари 1957 г. ЦК на КПСС прие постановление „За подобряване дейността на Съветите на депутатите на трудещите се и за засилване на връзките им с масите“. В него намери отражение стремежът на партията да повиши ролята на Съветите в стопанското и културното строителство, в задоволяването на нуждите и исканията на населението, в неговото комунистическо възпитание. Решението на ЦК на КПСС спомогна да се постигне чувствително съживяване на работата на Съветите на депутатите на трудещите се. Въпросът за работата на профсъюзите бе разгледан от пленума на ЦК на КПСС през декември 1957 г. Той призова профсъюзите да станат истинска школа за комунизъм, да участвуват по-активно в решаването на производствените, политическите, културните и възпитателните задачи, да разгръщат профсъюзната демокрация. Профсъюзите получаваха големи права.

Състояният се през април 1956 г. пленум на ЦК на ВЛКСМ обсъди задачите на комсомолските организации във връзка с решенията на XX конгрес на КПСС.

След XX конгрес Комсомолът стана инициатор на много патриотични движения на младежта, които изиграха важна роля в развитието на съветската икономи-

ка и във възпитанието на десетки милиони младежи и девойки. През 1958 г. ВЛКСМ празнува своята четиридесетгодишнина. В него по това време членуваха 18 милиона души. Комсомолът пое шефство над ударните строежи на петилетката — в металургичната, химическата, нефтената и газовата промишленост; той се бореше за предсрочното им влизане в строя. Комсомолските организации засилиха политико-възпитателната работа сред младежта.

Всеки ден донасяше доказателства за жизнената сила на новите методи, които навлизаха в живота на партията и съветската страна. Но новото, което властно си пробиваше път въз основа на решенията на XX конгрес, срещаше съпротива от страна на онези, които милееха повече за старите методи, които не бяха искали да се разкрие личната им отговорност за нарушенията на социалистическата законност. Така възникна малката фракционна група начело с В. М. Молотов, Л. М. Каганович и Г. М. Маленков, които си бяха поставили за задача да ревизират политическата линия на XX конгрес. Пленумът на ЦК на КПСС през юни 1957 г. осъди дейността на тази група и твърдо защити курса на XX конгрес на партията.

Успехите в осъществяването на курса на XX конгрес на КПСС станаха ново ярко свидетелство за нерушимостта на връзките на партията с народните маси.

Настъпни ноември 1957 г. Великата октомврийска социалистическа революция и съветската държава навършиха 40 години. Целият съветски народ, цялото прогресивно човечество чествуваха този бележит юбилей. През дните на тържествата към СССР течеше безкраен поток от приветствия от всички континенти и страни. Ръководители на правителства, представители на различни политически партии от чужбина, на профсъюзи и други организации отдаваха в своите послания почит към страната на Съветите за нейните световно-исторически дела и победи.

На 6 ноември в Двореца на спорта в Лужники се откри юбилейната сесия на Върховния съвет на СССР. На нея присъствуваха многобройни чуждестранни делегации. В доклада и в изказванията на сесията бе показано световноисторическото значение на Октом-

врийската революция и на изграждането на социализма в СССР.

Когато в Русия победи Великата октомврийска социалистическа революция, буржоазната пропаганда изобразяваше съветската държава като страна, поставила се извън рамките на световната цивилизация, а революцията — като случаен зиг-заг на историята, като временно, преходно явление. 40-годишният път на СССР и възникването на световната социалистическа система доказаха на практика, че социализмът представлява обективна закономерност в развитието на човешкото общество, че това е главният път на историята, по който в съвременната епоха върви вече над една трета от човечеството.

Съзидателната дейност на съветския народ оказва през изминалите 40 години грамадно въздействие върху хода на световната история. Под влияние на тази дейност и на победата на Съветския съюз във Великата отечествена война революционната борба в много страни се издигна на по-високо стъпало. Сесията на Върховния съвет на СССР отбелязва, че историческите завоевания на социализма в СССР са резултат от научното ръководство, осъществявано от вярната на революционните принципи на марксизма-ленинизма комунистическа партия, и от творческия, героичен труд на целия съветски народ.

През дните на 40-годишнината на Октомври в Москва се състоя Съвещание на представители на комунистическите и работническите партии от социалистическите страни и Съвещание на представители на комунистическите и работническите партии на 64 страни, чиито делегации участваха в празнуването на 40-годишнината на Октомври. По време на тези две исторически срещи бе извършена широка размяна на мнения по най-важните проблеми на съвременността, както и на световното комунистическо и работническо движение, изработени и приети бяха два важни документа — Декларацията на комунистическите и работническите партии на социалистическите страни и Манифестът на мира.

Документите на Московските съвещания от 1957 г., които обобщаваха изключително богатия опит на международното комунистическо, работническо, демократично и националноосвободително движение. бяха се-

риозен колективен принос към творческото развитие на марксистко-ленинската теория. Всяка партия внесе в тях своя опит. Документите съдържаха научно определение на съвременната епоха, на нейните главни особености и отличителни черти, в тях се обосноваваше стратегията и тактиката на марксистко-ленинските партии в съвременния етап от развитието. Тези документи въоръжиха революционните сили в света с ясно разбиране на стоящите пред тях задачи в борбата против империализма, за мир, национална демокрация и социализъм. Изводите на Декларацията и Манифеста на мира получиха пълната подкрепа на всички комунистически и работнически партии, които ги признаха за боеви програмни документи.

Манифестът на мира бе пропит с твърдата решимост на комунистите да защитят делото на мира. „Ние, комунистите — се подчертаваше в него, — сме посветили живота си на делото на социализма. Ние, комунистите, твърдо вярваме в победата на това велико дело. Именно защото вярваме в триумфа на нашите идеи — идеите на Маркс и Ленин, идеите на пролетарския интернационализъм, — ние желаем мир и се борим за мир. Войната е наш враг.“

Изпълненият с тревога за съдбините на мира Манифест даде разгърнатата програма за борба за мир. Той се обръщаше към всички, на които е скъпо делото на мира, с призив да отхвърлят с общи сили бремето на въоръженията, което тегне на народите, да освободят света от заплахата от война, смърт и унищожение.

Декларацията на съвещанието на представители на комунистическите и работническите партии от социалистическите страни беше посветена на основните въпроси на социалистическата революция и изграждането на социализма. В нея се казваше, че особеностите на всяка страна пораждат голямо разнообразие във формите и методите за осъществяване на революцията и за изграждането на социалистическото общество. Но независимо от цялото това разнообразие съществуват главни закономерности на революционния процес, присъщи на всички страни. Те са: ръководене на трудещите се маси от страна на работническата класа, чието ядро е марксистко-ленинската партия, в провеждането на пролетарската революция в една или друга форма и устано-

вяването на диктатура на пролетариата; съюз на работническата класа с основната маса на селячеството и другите слоеве на трудещите се; основни преобразования в икономиката; културна революция; създаване на многобройна интелигенция, предана на делото на социализма; ликвидиране на националното потисничество и установяване на равнопоставеност и дружба между народите; защита на завоеванията на социализма срещу посегателства на външни и вътрешни врагове, солидарност на работническата класа в дадена страна с работническите класи в другите страни. Съвещанието на комунистическите и работническите партии подчерта необходимостта от решителна борба срещу ревизионизма и догматизма в международното комунистическо и работническо движение. За главна опасност бе признат ревизионизмът като проява на буржоазната идеология, парализираща революционната енергия на работническата класа и водеща до запазване или възстановяване на капитализма. Обаче догматизмът и сектантството също могат да представляват основна опасност в отделни етапи от живота на една или друга партия. Догматизмът спъва развитието на марксистко-ленинската теория и нейното творческо прилагане, не се съобразява с конкретните условия и възможности за класова борба на пролетариата, води до откъсване на партията от масите. Една партия, чиито членове са се затворили в собствения си тесен кръг и са се откъснали от широките маси, не може да донесе победа на делото на работническата класа.

Комунистическите партии единодушно признаха, че единството на социалистическите страни и международното комунистическо движение е залог за успешно решаване задачите на социалистическата революция и изграждане на социализма и комунизма.

Съвещанието от 1957 г. призова комунистическите и работническите партии „да се учат една от друга и да обменят опит“. Съвещанието подчерта авангардната роля на КПСС в световното комунистическо движение.

Партията на Ленин, издигнала високо знамето на пролетарския интернационализъм, прокара първа пътя към социализма, завършила успешно неговото построяване в СССР, първа започна да проправя пътя към комунизма.

ВЪПРОСИ ЗА СЪБЕСЕДВАНЕ

1. Дейността на партията по възстановяването и по-нататъшното развитие на народното стопанство.
2. XX конгрес на КПСС и неговото значение.
3. Ролята на КПСС в по-нататъшното сплотяване на комунистическите и работническите партии върху основата на принципите на марксизма-ленинизма.

ПАРТИЯТА — ВДЪХНОВИТЕЛКА НА ИЗГРАЖДАНЕТО НА КОМУНИЗМА (1959—1966)

XXI конгрес на КПСС Съветската страна навлезе в петото си десетилетие като могъща социалистическа държава, пред която се разкриваха широките перспективи на комунистическото строителство. От бреговете на Балтика до Тихия океан, от Северния ледовит океан до южните планини кипеше вдъхновеният труд на милиони хора. През 1958 г. общата продукция на промишлеността нарасна в сравнение с предреволюционната 1913 г. 36 пъти.

През първите години на шестата петилетка бяха проучени нови големи находища на нефт, газ и каменни въглища, бяха направени редица научни открития. За да бъдат използвани те по-бързо за развитие на по-прогресивни видове производства, трябваше да се създадат нови предприятия и цели промишлени центрове. Но за тази цел беше необходимо да се преразгледа планът за капиталовложенията, да се преразпределят средствата.

Централният комитет на партията и съветското правителство сметнаха за необходимо да разработят седемгодишен план за 1959—1965 г., включвайки тук двете последни години на шестата петилетка.

Контролните цифри на седемлетката бяха разгледани от извънредния, XXI конгрес на КПСС. Той се откри на 27 януари 1959 г. Делегатите му представяха вече над 8 милиона членове и кандидат-членове на партията. Над 1 милион от тях бяха влезли в редиците на КПСС след XX конгрес. На конгреса присъствуваха делегации на комунистическите и работническите партии от 72 страни.

Докладът „Контролни цифри за развитието на народното стопанство в СССР за 1959—1965 г.“ бе изнесен от Н. С. Хрушчов. Конгресът одобри дейността на ЦК в областта на вътрешната и външната политика. В резултат на проведените след XX конгрес мерки се засили мощта на съветската държава, порасна нейният международен авторитет. „Комунистическата партия винаги е побеждавала и побеждава благодарение на верността си към марксизма-ленинизма, на единството и сплотеността на своите редици, на неразривната си връзка с народа“ — се казва в резолюцията на конгреса.

Главният резултат от историческото развитие на Съветския съюз се състоеше в това, че социализмът победи напълно и окончателно. Този извод на конгреса се градеше както върху великите социално-икономически преобразования в страната, така и върху коренната промяна в съотношението на силите на световната арена. Както е известно, в Съветския съюз социализмът беше построен в общи черти още през годините на предвоенните петилетки. Но независимо от това партията не смяташе тогава победата на социализма за окончателна. Страната се намираще във враждебно капиталистическо обкръжение. Съществуваше реална опасност от империалистическа интервенция и от опити за реставриране (възстановяване) на капитализма в СССР.

Излизането на социализма извън рамките на една страна и образуването на световната социалистическа система доведоха до това, че капиталистическото обкръжение на СССР престана да съществува. Отсега нататък в света няма сили, които биха могли да възстановят насилствено капитализма в нашата страна, да победят лагера на социализма. В резултат от великите победи на социализма Съветският съюз навлезе в нов период на своето развитие — периода на изграждането на комунизма.

Наличието на мощна съвременна промишленост и едро социалистическо селско стопанство, създаването на многобройни кадри във всички отрасли на икономиката и културата, укрепването на морално-политическото единство на съветското общество, на дружбата между народите на СССР — всичко това позволи на

партията да постави задачата за изграждането на комунизма. Делегатите — дейци на партията и държава-та, работници и колхозници, учени и работници на изкуствата, инженери и агрономи, учители и лекари, военнослужещи и ветерани на партията разглеждаха перспективите за развитието на съветската страна през предстоящите седем години. От трибуната на конгреса се изказаха бригадирът на миньорска бригада от Луганска област Н. Я. Мамай, стоманолеярят от завод „Червено Сормово“ Н. И. Анишченков, председателят на колхоз „За Родината“, Гомелска област в Белорусия, П. Н. Ковальова, ръководители на партийни организации на републиките, краеве, областите и районите.

Конгресът утвърди контролните цифри на седемлетката. Нейна основна задача беше да осигури по-нататъшен подем на всички отрасли на народното стопанство на базата на изпреварващото развитие на тежката индустрия, значително да засили икономическата мощ на страната, да издигне жизненото равнище на народа.

В сравнение с 1958 г. планът предвиждаше увеличаване продукцията на промишлеността през 1965 г. ориентировъчно с 80 процента, а на селското стопанство — със 70 процента. Особено внимание се отделяше на развитието на Урал, Сибир, Далечния Изток, Казахстан, Средна Азия и някои други райони на страната. Планът разкриваше перспективи за повишаване икономическата и отбранителна мощ на съветската страна, а следователно и на цялата световна социалистическа система.

В политическата област се поставяше задачата да се укрепи още повече социалистическият строй, единството и сплотеността на целия съветски народ, да се развие социалистическата демокрация, да се разшири ролята на обществените организации, да се повиши организаторската и възпитателната дейност на партията.

С дълбоко уважение и гордост се изказаха чуждестранните комунисти за постиженията на Съветския съюз — страната, в която за пръв път е построен социализмът. Ръководителят на иракските комунисти Салим Адил каза: „Иракската комунистическа партия през дългите години на борбата винаги се е учила на съзнателност и е усвоявала изключително богатия опит и

огромната решителност от славната Комунистическа партия на Съветския съюз и нейните исторически конгреси, които кристализират живота и неотклонно осъществяване на принципите на марксизма-ленинизма в борбата за мир, социализъм и комунизъм“. Подобни мисли изразяваха всички изказали се представители на братските партии.

Добра традиция на съветския народ става практиката да се отговаря на решенията на партията със самоотвержен труд и творческа инициатива. Трудовният ентузиазъм на масите в борбата за изпълнение на седемлетката роди нови форми на социалистическо съревнование — движението на ударниците и бригадите за комунистически труд. Инициатори на това движение станаха комунистите от депо Москва-Разпределителна — наследниците на инициаторите на първите комунистически съботници. Те започнаха да се борят не само за висока производителност на труда, но и за повишаване на своето културно равнище, поставиха си за цел да се учат, да работят и да живеят по комунистически. Възпявайки начинанията на новото поколение работници от същото това прочуто депо, поетът Ярослав Смеляков писа:

Изминаха десетилетия,
ала под родния си флаг
на своите бащи заветите
ний претворяваме в дела.

Ярък пример за комунистическо отношение към труда показва Валентина Гаганова, бригадир от Вишневолодския памуко-текстилен комбинат. Тя се прехвърли от своята челна бригада в една изоставаща и ѝ помогна да повиши значително производителността на труда. Намериха се много последователи на Гаганова. Ангелина Лебедева от Ивановския меланжев комбинат четири пъти преминава в бригади, които не изпълняваха плана, и ги превръща в челни.

Народната инициатива породила и други форми на социалистическо съревнование. Тъкачката от фабрика „Солидарност“, Ивановска област, Юлия Вечерова с нови тъкачни станове още през юли 1959 г. постигна равнището на производителността на труда, запланувано за края на седемлетката.

Ръководителят на миньорска бригада от Донбас А. Колчик призова да се започне съревнование за намаляване на материалните и паричните разходи за единица продукция. Група рационализатори и изобретатели от московския завод „Каучук“ предложиха да се създаде фонд от рационализаторски предложения, посветен на седемлетката. Всички тези и много други инициативи представляваха проява на загриженост на тружениците от производството за интересите на социалистическата държава.

Задачите за първите три години от седемлетката в промишлеността значително се изпълняваха. Нейната обща продукция нарасна през тези години с 33 процента вместо с 27, предвидени в плана. В строя влязоха близо 3 хиляди големи предприятия. Едновременно с мощното развитие на старите металургични бази в Украйна и Урал бързо се създаваха нови — в Сибир и Казахстан, в района на Курската магнитна аномалия. Започнаха да дават електроенергия Волжката ВЕЦ, Кременчугската, Прибалтийската и други мощни топлоелектрически централи. В широките простори на Сибир грейнаха светлините на Братската водна електроцентрала. Започна изграждането на каскада от 6 водни електроцентрали на Ангара, на Красноярската ВЕЦ на Енисей. Успешно се изпълняваше планът за електрифициране на железниците. Бързото увеличаване на добива на нефт и газ дадоха възможност да се увеличи техният дял в общия горивен баланс на страната. Седемлетката беше период на ускоряване на техническия прогрес. Само през първите три години бяха разработени и произведени над 8 000 нови типове машини, механизми и съоръжения.

Партията постоянно държеше в центъра на своето внимание въпросите на техническия прогрес. Пленумите на Централния комитет през юни 1959 и юли 1960 г. задължиха партийните организации да се занимават повече и по-конкретно с въпросите на техниката, на техническата подготовка и усъвършенствуване на кадрите. Към някои градски и районни комитети се създаваха технико-икономически съвети на обществени начала. Засили се общественият контрол над разработването и внедряването на новата технология. В много заводи възникнаха обществени конструкторски бюра, об

ществени институти на работниците изследователи, новатори в производството, инициатори на техническия прогрес.

Но в тази сложна работа имаше и доста недостатъци. Много народностопански съвети и предприятия не изпълняваха плановете за разработване и внедряване на нова техника или внедряваха техника, която не отговаряше на съвременните изисквания. Ръководителите на отделни народностопански съвети и предприятия нарушаваха държавната дисциплина, не изпълняваха плановете доставки, проявяваха местнически настроения. Понякога предназначенията за общодържавни цели капиталовложения и материални ресурси се отклоняваха за второстепенни, местни нужди.

Неудовлетворително се развиваше селското стопанство. Бавно растяха добивите, намаляваха площите, заети със зърнени култури, чувствуваше се недостиг на техника. Не бяха взети радикални мерки за повишаване на материалната заинтересованост на селскостопанските работници от резултатите на техния труд. Всичко това доведе до намаляване на общия добив на зърно. А през тези години населението на страната се увеличи с 18 милиона души.

Пленумът на Централния комитет (януари 1961 г.) обсъди докладите на партийните организации на съюзните републики за положението в земеделието и животновъдството. Бяха разкрити сериозни недостатъци в развитието на селското стопанство. То изискваше големи капиталовложения, повишаване на културата на земеделието, засилване на материалните стимули, предоставяне на по-голяма самостоятелност на ръководителите на совхозите и колхозите.

Страната като цяло обаче имаше сериозни успехи в развитието на народното стопанство, в подобряването на труда и живота на съветските хора. Огромни бяха мащабите на жилищното и културно-битовото строителство. Бързо растеше производството на предмети за народно потребление. През май 1960 г. Върховният съвет на СССР прие закон за пълно преминаване на всички работници и служители към седем- и шестчасов работен ден.

Развитието на съветската наука и техника се увенча с нови изключителни победи в използването на атом-

ната енергия за мирни цели и в овладяването на Космоса. Датата 12 април 1961 година е вписана със златни букви в историята на великите научни подвизи, извършени от човечеството. Този ден в космическите простори за пръв път бе изведен корабът, носещ символичното название „Восток“, създаден от съветските учени, инженери и работници. С него извърши 108-минутен полет Юрий Гагарин, който сложи началото на овладяването на космическото пространство от човека. След Гагарин, на 6 август същата година, летецът-космонавт Герман Титов извърши 25-часов полет с космическия кораб „Восток—2“. След това се заредиха груповите продължителни полети на Андриян Николаев и Павел Попович, на Валерий Биковски и Валентина Терешкова, на Владимир Комаров, Константин Феоктистов, Борис Егоров, Алексей Леонов, Павел Беляев.

Народът на съветската страна, който пръв разкъса веригата на империализма и посочи на човечеството пътя към социализма, стана основоположник на новата ера в опознаването на Вселената. Автоматичните космически станции, направени от съветския човек, отнесоха вимпела на СССР на Луната и фотографираха обратната ѝ страна. След това бе извършено мекото кацане на автоматичната станция „Луна—9“ върху Луната. Нейното електронно око позволи на цялото човечество да види повърхността на древния спътник на Земята. Почти по същото време друга автоматична станция кацна на една от планетите от слънчевата система — Венера.

На нас ни стига свидната
награда,
че мрак и робство победихме
ний
и че развързахме крилата млади
на своята страна
и своите дни!

Тези думи се четат наobelиска, който бе издигнат в Москва в чест на славните съветски космонавти.

XXII конгрес
на КПСС През октомври 1961 г. бе свикан
XXII конгрес на партията — конгресът на строителите на комунизма. В току-що завършения Дворец на конгресите в Кремъл се събраха близо 5000 делегати, представлящи поч-

ти 10-милионната армия на комунистите. На конгреса пристигнаха делегациите на 80 марксистко-ленински партии, както и представители на национално-демократичните партии от редица страни.

В дневния ред бяха включени: отчет на ЦК на КПСС, отчетен доклад на Централната ревизионна комисия, програмата и уставът, избиране на централни органи на партията. Докладите бяха изнесени от Н. С. Хрущов, А. Ф. Горкин, Ф. Р. Козлов. Направена бе равностметка на дейността на партията и съветския народ за близо шестте години, изминали от XX конгрес, бяха определени перспективите на комунистическото строителство в СССР, дадена бе оценка на неговото международно положение, на световното комунистическо движение, на освободителната борба на народите.

Конгресът отбеляза, че определяща черта на международното положение е по-нататъшното нарастване на силите на социализма, демокрацията и мира. Животът потвърди правилността на външнополитическия курс на КПСС, който беше насочен към предотвратяване на войната и заздравяване на мира.

Най-важният интернационален дълг на КПСС е да се бори за укрепване на единството на социалистическия лагер, за повишаване на неговата отбранителна способност, за единството на световното комунистическо движение. Конгресът призова да се укрепва солидарността с работническата класа и трудещите се от цял свят, да се оказва широка подкрепа на народите, които се борят за своето освобождение, да се разобличават интригите и маневрите на империалистическите подпалвачи на война, да се прави всичко, за да се запазят и заздравят мирът и дружбата между народите в името на социалния прогрес.

Най-важна черта от вътрешния живот на страната беше борбата за изпълнение на седемгодишния план. Бяха открити и пуснати в действие нови големи резерви. Това даде възможност само през първите три години от седемлетката да се изработи надпланова промишлена продукция за близо 19 милиарда рубли. Същевременно конгресът посочи, че много задачи, особено в областта на селското стопанство, още не са решени.

Историческото значение на XXII конгрес се опреде-

ля преди всичко от това, че той прие новата, трета програма на партията. Втората програма, която беше приета от VIII конгрес през 1919 г. и поставяше задачата да се изгради социалистическо общество, беше изпълнена.

Новата програма е програма за изграждане на комунистическото общество. Преминването от социализма към комунизма изисква решаването на три взаимно свързани помежду си задачи: създаване на материално-техническата база на комунизма, превръщане на социалистическите обществени отношения в комунистически и възпитаване на всички трудещи се в духа на висока комунистическа съзнателност.

Създаването на материално-техническата база е първа и най-важна задача. Нейното решаване означава гигантско развитие на производителните сили, на едното машинно производство, на широкото използване на най-новите научно-технически открития за постигане на най-висока производителност на обществения труд. Пътят към решаването на тази задача минава през пълната електрификация на страната, през комплексната механизация и автоматизация, през развиването на нови, икономически ефикасни отрасли на производството на базата на научно-техническия прогрес. Създаването на материално-техническата база на комунизма изисква правилно използване на икономическите закони на социализма, научно стопанско ръководство и планиране.

Друга основна задача по пътя към изграждането на комунизма е формирането на комунистически обществени отношения. Всеки обществен строй представлява не само определено стъпало в развитието на материалното производство, но и определена система на отношения между хората. Социализмът ликвидира изградените върху експлоатация на човека от човека отношения, унищожава експлоататорските класи и причините, които ги пораждат. Но при социализма все още се запазват класови различия между работниците и селяните, съществуват две форми на социалистическа собственост, остава съществена разлика между физическия и умствения труд. В процеса на комунистическото строителство държавната и кооперативно-колхозна собственост ще се слейт в една общонародна собственост,

ще изчезнат класовите граници в обществото, разликите между града и селото, между физическия и умствения труд.

Формирането на комунистическите обществени отношения ще се извършва не стихийно, а в резултат на дълбоките икономически и социални реформи, на политическата и организаторската работа на партията и държавата.

Сериозни промени ще настъпят и в политическата надстройка на обществото. Държавните органи постепенно ще се трансформират в органи на общественото комунистическо самоуправление. Но държавата ще се запази още дълго време. На нея са възложени големите задачи на стопанското и културното строителство. Тя охранява правата и свободите на съветските граждани, правовия ред, социалистическата собственост. Задължение на държавата е да гарантира сигурна отбрана и безопасност на страната, да развива братското сътрудничество със социалистическите страни, да дава отпор на империалистическата агресия, да брани делото на общия мир. „Историческото развитие — се казва в програмата на КПСС — неизбежно води към отмиране на държавата. За пълното отмиране на държавата трябва да бъдат създадени както вътрешни условия — изграждане на развито комунистическо общество, така и външни условия — победа и стабилизиране на социализма на международната арена“.

Третата задача е възпитаването на новия човек, активен строител на комунизма. Комунистическото производство и разпределение са невъзможни без висока култура на труда, организираност, трудолюбие и комунистическа съзнателност.

Решаваща роля във възпитаването на човека играе общественият труд. Комунизмът се създава с усилията на милиони хора и в техния труд се формира духовният им и морален облик. Съвместната работа, другарското сътрудничество и взаимната подкрепа спомагат за развитието на духовните и физическите сили на човека, на неговите таланти и високи морални качества.

Мощен фактор за издигане на комунистическата съзнателност на трудещите се е идеологическата работа на партията. Тя придава първостепенно значение на формирането на комунистически мироглед у всички чле-

нове на обществото, на пропагандирането и изучаването на марксистко-ленинската теория. Програмата поставя задачата всеки съветски човек дълбоко да разбира хода и перспективите на общественото развитие, съзнателно да изгражда живота си върху комунистическите принципи.

Все повече ще се засилва ролята на нравствените начала в живота на обществото. Съдържащият се в програмата морален кодекс на строителя на комунизма изисква добросъвестен труд за благо на обществото, грижа за запазването и увеличаването на народната собственост, нетърпимост към нарушенията на обществения ред, колективизъм и другарска взаимопомощ, честност и правдивост, простота и скромност в обществения и личния живот, взаимно уважение в семейството, грижа за възпитанието на децата, дружба и братство между всички народи на СССР, братска солидарност с трудещите се от всички страни.

Изграждането на комунизма в СССР е велика интернационална задача на съветския народ, отговаряща на интересите на цялата световна социалистическа система, на международния пролетариат, на цялото човечество.

В програмата се обосновава тезата за нарастването на ролята и значението на партията през периода на изграждането на комунизма. Порасналите мащаби и сложност на задачите на комунистическото строителство изискват все по-съвършено, научно ръководство от страна на партията. Въоръжената с познаването на законите на общественото развитие, с марксистко-ленинската теория партия е призвана да осъществява такова ръководство.

Изграждането на комунизма означава невидан подем на активността на масите, на тяхното участие в управляването на производството и държавните работи. Партията организира съзнателното творчество на милиони хора, насочва го към една обща цел. Колкото по-широко се въвличат масите в общественно-политическия живот, толкова по-дълбока и по-разностранна е работата на партията сред трудещите се.

Новите задачи, възникващи пред нея в условията на изграждането на комунизма, наложиха промени в партийния устав. XXII конгрес прие устав в нова редакция, предвиждащ повишаване на ролята и отговорност-

та на комунистите, по-нататъшно развитие на вътрешнопартийната демокрация, на ленинските принципи и норми на партиен живот, на инициативата и самодейността на партийните организации.

XXII конгрес на КПСС беше важно събитие в историята на международното комунистическо движение. Изказалите се на конгреса представители на братските партии отбелязаха огромното международно значение на новата програма на КПСС.

Ръководството
на икономиката —
на по-високо
стъпало

Новата програма на партията стана програма за дейността на целия съветски народ. В борбата за нейното изпълнение активно се включи работническата класа. Фрезистът от Кировския завод в Ленинград Иван Леонов призова да се държи за трудовата чест на съветския работник: „Ние ще оправдаем доброто име на съветския работник — писа той в „Правда“, — ако работим само съвестно, настойчиво, творчески, ако се отнасяме към материалите и машините като добри стопани. Ние ще оправдаем доброто си име и като мобилизираме на борба срещу недостатъците целия колектив. Работникът трябва да се чувства стопанин на завода.“

По същия начин мислеха много челници в производството. И това намираше израз в по-нататъшното развитие на социалистическото съревнование.

Бързо растеше броят на предложенията на изобретателите и рационализаторите. До пролетта на 1963 г. в страната имаше вече десетки хиляди обществени конструкторски и технологически бюра, възникнаха съвети на новаторите, обществени бюра, групи за икономически анализ и техническа информация, както и други творчески производствени обединения. В тях участваха над един милион души. Движението за комунистически труд обхващаше цели колективи, цехове, участъци и предприятия. През април 1963 г. в Москва беше свикано съвещание на челниците на движението. До средата на 1964 г. в него участваха вече над 30 милиона души.

Това движение се разпространи и по селата. Висока производителност постигнаха В. А. Свстлични и В. Я. Первицки — звеноводи от Кубанския научноизследователски институт, бригадирът от колхоз „XX конгрес

на КПСС“, Кировградска област, А. В. Гиталов, и бригадирът на колхоз „Киров“, Воронежска област, Н. Ф. Мануковски. Високи реколти от зърнени култури отгледа колхозът „XXII конгрес на КПСС“, Виницка област. В отглеждането на памук се отличи совхозът „Савай“, Андиганска област, в производството на месо и мляко — совхозът „В. И. Ленин“ в Естонска ССР.

Трудовият подем на масите се възглавяваше от партийните организации. Те все по-дълбоко вникваха в решаването на задачите на стопанското и културното строителство. Обаче върху тяхната дейност оказваха отрицателно въздействие непрекъснатите преустройства и реорганизации, които водеха след себе си чести промени на ръководните кадри. Това пораждаше несигурност, пречеше на партийните организации в ежедневната им работа.

В резултат от отслабването на централизираното ръководство на отраслите на промишлеността и недостатъчното внедряване на нова техника темповете на нарастване на общата продукция на промишлеността започнаха да спадат. Ако в 1963 г. нейният прираст в сравнение с предната година възлизаше на 8,1, то в 1964 г. цифрата беше 7,3 процента. Управляването на промишлеността по териториалния признак, чрез народностопански съвети, спъваше развитието на отрасловата специализация и производствените връзки между предприятията от различните икономически райони на страната. То доведе до раздробяване и многостепенност в ръководенето на промишлеността. Недостатъците в планирането пречеха за нормалното снабдяване на предприятията, а в редица случаи — и за правилното усвояване на капиталните вложения.

Положението в селското стопанство продължаваше да е незадоволително. Освен това през 1963 г. бяха крайно неблагоприятни климатичните условия. Общият добив на зърнени храни беше с 32,7 милиона тона по-малък, отколкото през 1962 г. Недостигът на фураж доведе до намаляване на броя на добитъка и домашните птици. Държавата беше принудена да купува зърнени храни от чужбина.

Сериозните трудности в селското стопанство предизвикаха особена загриженост сред партията. Беше на зряла необходимостта да се създадат такива условия,

които да осигурят успешното развитие на този отрасъл на народното стопанство.

Важен етап в борбата на партията за осъществяване на решенията на XX—XXII конгреси в провеждането на курса към възстановяване и развитие на ленинските норми на партийно и държавно ръководство беше Октомврийският (1964 г.) пленум на ЦК на КПСС. В решението на пленума се подчертаваше, че изграждането на комунизма изисква неотклонно провеждане на ленинските норми на партиен и държавен живот, че са недопустими прибързаните, откъснати от живота и необмислени решения. Пленумът удовлетвори молбата на Н. С. Хрущов за освобождаването му от задълженията на първи секретар на ЦК на КПСС, член на Президиума на ЦК на КПСС и председател на Министерския съвет на СССР.

За първи секретар на ЦК на КПСС бе избран Л. И. Брежнев. На 15 октомври 1964 г. Президиумът на Върховния съвет на СССР назначи за председател на Министерския съвет на СССР А. Н. Косигин.

Решението на Октомврийския пленум на ЦК на КПСС подтикваше към дълбок анализ на положението на нещата, към научно обосновано ръководене на икономическия и обществен живот на страната. Пленумът призоваваше да се използват правилно икономическите закони и предимствата на социализма. „Само социализмът — казва Ленин — ще даде възможност широко да се разпространи общественото производство и разпределение на продуктите и действително да се извършва съобразно с научните изисквания, така че да се направи животът на всички трудещи се най-лек, даващ им възможност за благосъстояние“ (т. 27, стр. 409).

Пленумът потвърди непоклатимостта на изразената в програмата на КПСС линия на партията.

На следващия пленум на Централния комитет през ноември 1964 г. бе разгледан въпросът за обединяването на промишлените и селските партийни организации. Практиката показва, че извършеното през 1962 г. преустройство на партийните организации не се е оправдало. Разграничаването на сферите на дейност на промишлените и селските партийни организации се оказва нежизнено. То предизвика много трудности и усложнения. Пленумът сметна за необходимо връщането към из-

граждане на партийните организации и техните ръководни органи по териториално-производствения признак, залегнал в устава на партията, и възстановяването на селските районни комитети на партията.

След тези пленуми на Централния комитет започна разработването на конкретни мерки за подобряване на ръководството и осигуряване на по-нататъшното развитие на селското стопанство и промишлеността. През март 1965 г. пленумът на ЦК на КПСС обсъди въпроса „Неотложни мерки за по-нататъшното развитие на селското стопанство в СССР“. В доклада на Л. Н. Брежнев и в изказванията на участниците в пленума бе направен всеоткровен анализ на сложното положение, възникнало в селското стопанство. Основната причина за него бяха нарушаващото икономическите закони на социалистическата стопанска дейност, на принципите за съчетаване на обществените и личните интереси, на материалната заинтересованост от резултатите на труда, на основите на стопанската сметка и субективизмът в ръководството. В материалите и решенията на пленума бе признато, че големите задачи, които се поставяха пред селското стопанство, не са били осигурявани с капитални вложения и материално-техническо снабдяване. Изкупните цени на редица продукти на селското стопанство не покриваха разходите по тяхното производство. Не се отделяше достатъчно внимание на издигането на културата на земеделието и плодородието на почвата.

Пленумът призова партийните, държавните и стопанските организации да поправят колкото може по-скоро грешките в ръководенето на селското стопанство. Бе набелязана цяла система от мерки, които трябваше да се осъществят за шест години. Пленумът призна необходимостта от големи вложения в селското стопанство (за 1966—1970 г. 71 милиард рубли). Беше одобрено предложението на Президиума на ЦК на КПСС за преминаване към твърди планове за доставките на селскостопански продукти от колхозите. Планът за доставките на зърнени храни за 1965 г. бе намален от 4 на 3 милиарда и 400 милиона пула. Този план ще остане неизменен чак до 1970 г. Надплановото изкупуване на излишъците от продукти съгласно решението на пленума ще се извършва на доброволни начала. Ре-

решенията на пленума предвиждаха значително повишаване на изкупните цени на пшеницата, ръжта, ориза, елдата и просото, а в совхозите — и на слънчогледовото семе. Решенията на пленума задължаваха да се установи надбавка към цените за продадената на държавата от колхозите свръхпланова продукция. За изкупените свръх плана пшеница и ръж надбавката се определяше в размер на 50 процента от основната изкупна цена. Твърди планове на закупките, повишаване на цените за доставките и изкупуването бяха предвидени и за продуктите от животновъдството. Пленумът предложи да се отменят необоснованите ограничения в отглеждането на личен добитък от колхозниците, работниците и служителите.

Пленумът отдели голямо внимание на организационно-стопанското укрепване на колхозите и совхозите, на развитието на демократичните принципи в управлението на селскостопанските кооперативи. В решението на пленума се казва, че трябва решително да се скъса с практиката на администриране и командване, на подмяна на ръководителите и специалистите в колхозите и совхозите.

Пленумът задължи партийните органи да обърнат особено внимание на укрепването и издигането на ролята на първичните партийни организации в колхозите и совхозите. „Районните комитети на партията трябва ежедневно да се опират на тях, да им помагат за подобряване на организаторската и политико-възпитателната работа сред масите“ — се казва в постановлението на пленума.

През 1965 г. вече проличаха първите успехи в развитието на животновъдството. Увеличи се броят на добитъка и домашните птици в колхозите и совхозите, а също и в личните стопанства на колхозниците. Годишният план за доставките на продукти от животновъдството бе изпълнен предсрочно. Доставките на памук бяха значително по-големи откогато и да било в миналото. Увеличи се производството на картофи, зеленчуци, захарно цвекло и слънчоглед. Порасна възнаграждението на труда на колхозниците, увеличиха се неделимите и оборотните фондове, укрепна финансовото положение на колхозите.

Принципите на социалистическата стопанска дей-

ност намериха по-нататъшно развитие в решенията на Септемврийския (1965 г.) пленум на ЦК на КПСС, който разгледа въпроса „За подобряването на управлението на промишлеността, усъвършенствуването на планирането и засилването на икономическото стимулиране на промишленото производство“. Докладът бе изнесен от А. Н. Косигин.

Пленумът взе решение за извършване на стопанска реформа. Тя целеше да се подобри сериозно държавното планиране, да се разшири стопанската инициатива и самостоятелност на предприятията, да се повиши отговорността и материалната заинтересованост на производствените колективи от резултатите на тяхната дейност. Пленумът сметна, че за да се подобри ръководството на промишлените отрасли и за да се ускори научно-техническият прогрес, трябва да се създадат общосъюзни и съюзно-републикански министерства за най-важните отрасли на народното стопанство.

Преминаването към отраслово управление на промишлеността не означаваше връщане към старата система, която съществуваше преди създаването на народностопанските съвети. Пред министерствата се поставяше задачата да организират работата на базата на новите принципи за планиране и преценка на икономическата дейност на предприятията. Пленумът постанови, че развитието на централизацията на управлението трябва да се съпровожда от разширяване на стопанската самостоятелност на предприятията.

Министерствата, колективите на промишлените предприятия, научноизследователските, конструкторските и проектантските организации се приканваха да осигурят високи темпове на развитие и повишаване на ефикасността на промишленото производство, увеличаване на производителността на труда, правилно използване на наличните производствени фондове.

Пленумът отбеляза, че икономическите стимули за повишаване на производителността на труда представляват могъщо средство за развитие и усъвършенстване на социалистическата икономика. Важно е всеки работник и всеки производствен колектив да проявяват максимум заинтересованост от повишаването на ефикасността на производството. Пленумът препоръча да се намали значително броят на утвърждаваните отгоре

показатели и да се смята за основен показател за успешната работа на предприятията, както и на всички отрасли на промишлеността не общият обем на продукцията (брутната продукция), а обемът на реализираната продукция.

За да има икономическо стимулиране, се предлагаше създаването във всяко предприятие на поощрителни фондове от отчисленията от печалбите. Те са предназначени за развитие на производството и усъвършенстване на техниката, за материално поощряване на работниците и служителите, за подобряване на условията на техния труд и бит. От фонда за материалното поощряване работниците и служителите трябваше да получават освен основната работна заплата не само премии за добри показатели в работата, но и еднократно възнаграждение в края на годината. Освен това бе препоръчано да се създадат в предприятията фондове за социално-културни мероприятия и жилищно строителство.

Партията въведе в действие мощни лостове за понататъшен подем на производството.

**Борбата за
укрепване на силите
на мира, демокрацията
и социализма**

Разгръщането на комунистическото строителство в СССР и навлизането на повечето страни с народна демокрация във фазата на доизграждането на социализма, понататъшното укрепване на позициите на социализма и отслабването на позициите на империализма са характерна черта на съвременността. Изключително международно събитие беше победата на народната революция, която скоро прерасна в социалистическа, в една от латиноамериканските страни — в Куба.

Империалистите на САЩ се опитаха да удушат Кубинската революция с помощта на икономическа блокада. Те прекратиха напълно търговията си с Куба и разчитаха, че островът на свободата ще бъде сполетян от икономическа катастрофа. Но Съветският съюз и другите социалистически страни се притекоха на помощ на Куба. Бяха отблъснати и опитите за въоръжени нашествия в Куба. Кубинският народ избра социалистическия път на развитие.

Характерен белег на времето стана бързото разпадане на колониалната система на империализма. Бурно

освободително движение се разгърна в африканския континент. Само през 1960 г. се образуваха 17 нови независими африкански държави. Сега съществуват вече десетки освободили се страни.

Съветският съюз и другите социалистически страни продължаваха да подпомагат активно освободителното движение на народите. През септември 1960 г. на XV сесия на Общото събрание на Организацията на обединените народи Съветският съюз внесе предложение за незабавно, пълно и окончателно унищожаване на колониализма, за предоставяне на свобода и независимост на всички потиснати народи. Предложението на Съветския съюз получи подкрепата на огромното мнозинство от държавите. На 14 декември 1960 г. Общото събрание на ООН прие Декларацията за унищожаване на колониализма. Нейното значение беше особено важно поради това, че империалистическите държави полагаха усилия да запазят старите или да въведат нови колониални порядки.

Една година преди това (септември 1959 г.) Съветският съюз внесе за разглеждане от Организацията на обединените народи предложение за всеобщо и пълно разоръжаване. За да бъде ликвидирана опасността от война, трябва да се унищожат навсякъде всички средства за воденето ѝ, да се разформират въоръжените сили, да се унищожат всички видове оръжия, включително ракетното и ядреното, да се ликвидират военните бази на чужди територии, да се закрийт военните министерства и генералните щабове, да се забрани всяка пропаганда на войната — такъв беше смисълът на съветското предложение. Общото събрание на ООН гласува резолюция, с която одобряваше идеята за всеобщо и пълно разоръжаване и приканваше всички държави да положат усилия за осъществяването ѝ. И макар че, както показва опитът, империалистическите правителства нямаха никакво намерение да се разоръжават, приемането на резолюцията от Общото събрание показва, че стремежът на народите към мир вече не може да се игнорира.

Съветският съюз и другите социалистически държави последователно и неотклонно водеха политика на борба за мир, против империалистическите подпалвачи на война, за създаване на най-благоприятни условия

за изграждане на комунизма в СССР и на социализма в страните с народна демокрация.

Вземайки под внимание, че цялата външнополитическа дейност на империалистическите държави начело със САЩ продължава да е насочена срещу СССР и другите социалистически страни, партията отделяше неотслабващо внимание на укрепването на отбранителната мощ на Съветския съюз и цялата социалистическа общност. Бяха осъществени редица мерки по укрепването на военно-политическото сътрудничество на европейските социалистически страни в съответствие с Варшавския договор.

Съветската държава заедно с другите социалистически страни направи редица конструктивни предложения по германския въпрос. По-специално, беше предложено да се сключи мирен договор, който да потвърди съществуващите граници, и по такъв начин да убие апетита на западногерманските реваншисти за ревизия на установените през 1945 г. от Потсдамското споразумение граници. Мирният договор би ликвидирал твърде опасния център за подривна дейност против Германската демократична република, който беше създаден от империалистите в Западен Берлин.

Но започналите през 1959 г. преговори със западните държави за мирно уреждане на германския въпрос не дадоха желаните резултати. Нещо повече, участниците в агресивния Североатлантически блок (НАТО) започнаха открито да заплашват Съветския съюз, засилиха подривната дейност от територията на Западен Берлин. В такава обстановка Съветския съюз, подкрепен от участниците във Варшавския договор, бе принуден да прекрати намаляването на въоръжените сили, запланирано за 1961 г., и да увеличи разходите за отбраната.

Без да прекратяват провокациите срещу Куба, американските империалисти засилваха агресивните си действия в Азия. В Япония и на Тайван се укрепваха военно-въздушните и морските бази на САЩ, предназначени за борба със социалистическите страни. Управляващите кръгове на САЩ провалиха предвиденото от Женевските споразумения от 1954 г. обединение на Виетнам и предприеха разбойническа война против народа на Южен Виетнам, а след това и агресия против Демократична република Виетнам.

В борбата против агресивните действия на империалистите, за мир и свобода на народите, за социален прогрес голяма роля играе съгласуваността на действията на всички комунистически и работнически партии. КПСС винаги е подкрепяла активно усилията на братските партии, насочени към укрепване на единството на комунистическото и работническото движение. Нагледно потвърждение за това бе Съвещанието на комунистическите и работническите партии на 81 страни, състояло се през ноември 1960 г. в Москва.

Съвещанието прие Заявление и Обръщение към народите на света, в които се дава анализ на международната обстановка и се определя генералната линия на световното комунистическо движение. В Заявлението е определен характерът на съвременната епоха: „Нашата епоха, чието основно съдържание е преходът от капитализма към социализма, започнат от Великата октомврийска социалистическа революция, е епоха на борба между две противоположни обществени системи, епоха на социалистически революции и националноосвободителни революции, епоха на загиване на империализма, ликвидиране на колониалната система, епоха на преминаване на все нови народи на пътя на социализма, на тържество на социализма и комунизма в световен мащаб.“

В обстановката на съревнование между двете системи, на промяна на съотношението на силите на световната арена в полза на социализма рязко се изострят противоречията на империализма, растат антиимпериалистическите сили в целия свят.

На агресивните сили на империализма противостоят народите, които строят социализъм и комунизъм, революционното движение на работническата класа в капиталистическите страни и националноосвободителното движение. В центъра на съвременната епоха стои международната работническа класа и нейната рожба — световната социалистическа система.

Съвещанието определи главните задачи на комунистите по основни групи страни.

Комунистическите и работническите партии на социалистическите страни, изпълнявайки своя патриотичен и интернационален дълг, възглавяват изграждането на социализма и комунизма и по този начин оказват

решаващо въздействие върху развитието на световния революционен процес. Социалистическият лагер, който обединява тези страни, представлява социална, икономическа и политическа общност на свободни, суверенни народи. В оплотеността и единството на комунистическите и работническите партии, на народите от социалистическите страни, в тяхната вяроност към марксизма-ленинизма се крие главният източник на силата и непобедимостта на всяка социалистическа страна и на социалистическия лагер като цяло.

Комунистическите и работническите партии на страните, които са се освободили от колониализма, възглавяват борбата за последователно осъществяване на задачите на националната, антиимпериалистическата и демократическата революция.

Работническата класа и нейният революционен авангард в страните с развит капитализъм все по-енергично водят борба против буржоазията във всички области на политическия, икономическия и идейния живот. Те насочват главния удар срещу капиталистическите монополи като основни виновници за поробването и потискането на народните маси, против цялата стояща на стража на техните интереси система на държавно-монополистическия капитализъм. От ликвидирането на господството на монополите са кръвно заинтересовани всички слоеве на трудещите се от града и селото, средната градска буржоазия. Това създава благоприятна възможност за обединяване на всички противостоящи на монополите сили върху единна демократична основа.

Комунистите от всички страни водят борба против империализма и неговата агресивна политика, за запазване и заздравяване на мира: „Ние, комунистите, смятаме за свой овещен дълг да направим всичко, което е по силите ни, за да опасим човечеството от ужасите на съвременната война“ — се казва в Обръщението към народите на света.

Грижата за постоянното укрепване на единството на световното комунистическо и работническо движение е висш интернационален дълг на всяка марксистко-ленинска партия.

Съвещанието даде висока оценка на ролята на КПСС и нейната дейност за цялото международно комунисти-

ческо движение: „Примерът на КПСС и нейната братскa солидарност вдъхновяват всички комунистически партии в борбата им за мир и социализъм и са пример за прилагане на революционните принципи на пролетарския интернационализъм на практика.“

Състоялият се през януари 1961 г. пленум на Централния комитет на КПСС одобри дейността на нашата делегация на Съвещанието и заяви, че КПСС смята приетите от Съвещанието Заявление и Обръщение към народите от цялa свят за изключително важни марксистко-ленински документи, приема ги като ръководство за действие и строго ще спазва съдържащите се в тях оценки и изводи. Другите комунистически и работнически партии също одобриха документите на Съвещанието. Специална позиция спрямо тези документи скоро взе ръководството на Китайската комунистическа партия. То изрази несъгласие с оценките и тезите, дадени от Московското съвещание на братските партии, и тръгна по пътя на откритата полемика.

Централният комитет на КПСС смяташе, че възникналите в ККП разногласия със световното комунистическо движение трябва да бъдат обсъдени на съвещание на представители на всички комунистически и работнически партии. През 1963 г. се състоя среща на делегации на ЦК на КПСС и ЦК на ККП, но тя не даде резултат: След това Централният комитет на КПСС предприе редица нови стъпки за подобряване на отношенията с Китайската комунистическа партия. Той направи конструктивни предложения с цел да бъдат уредени разногласията и да се подобрят отношенията. Неведнъж бе предлагано да се прекрати откритата полемика и да се разгледат всички въпроси на двустранна среща и на международно съвещание на братските партии. Китайските ръководители отхвърлиха и това предложение, активизираха нападите си срещу КПСС.

Мартенският (1965 г.) пленум на Централният комитет на КПСС заяви, че Комунистическата партия на Съветския съюз и заанапред ще провежда неотклонно изразената в Програмата на КПСС, Декларацията и Заявлението на Московските съвещания линия, ще брани принципите на марксизма-ленинизма и пролетарския интернационализъм, ще се бори за сплотяване на всички

социалистически страни, комунистически партии и всички революционни сили на съвременността в името на борбата за мир, демокрация и социализъм.

Централният комитет на КПСС неуморно укрепва братските връзки с комунистическите и работническите партии, дейно помага за организирането на срещи на техни представители. Подобни срещи започнаха да се практикуват все по-често. Така например в края на 1964 г. се състояха две срещи: на комунистите от арабските страни и от страните на Латинска Америка. През лятото на 1965 г. бе проведено съвещание на комунистическите партии от капиталистическите страни в Европа, които обсъдиха въпросите на съвременното международно положение. За един-период от година и половина преди XXIII конгрес Централният комитет на КПСС проведе срещи с повече от 200 делегации от 60 братски партии. Тези срещи играят голяма роля в обмяната на опит и в другарското обсъждане на актуалните задачи.

В постоянните контакти с братските партии КПСС вижда добро средство за сплотяване на комунистическото движение. Под знака на настойчивата борба за интернационална сплотеност на революционния авангард на международната работническа класа КПСС се готвеше за своя редовен XXIII конгрес, който разгърна нова страница в живота на партията и съветския народ.

**XXIII конгрес
на КПСС**

Конгресите на партията са важни моменти в живота на партията и народа. Те обобщават резултатите от изминатия път и набелязват курса за бъдещето, концентрират колективната мисъл на партията и придават на нейните планове и начинания силата на закон.

Затова е съвсем ясно, че комунистите и всички съветски хора се отнесоха с огромен интерес към предстоящия XXIII конгрес. Той бе предшествуван от отчетно-изборни събрания в първичните партийни организации, от районни, градски, областни и краевни конференции и от конгреси на комунистическите партии на съюзните републики.

В навечерието на това събитие се разгърна Всесъюзно социалистическо съревнование, което се увенча с предсрочно изпълняване на плана за първото тримесечие на 1966 г. В деня, когато се откри конгресът,

в „Правда“ бе отпечатано едно стихотворение на Алексей Сурков, което изрази настроението на съветските хора:

В труда годините летят.
Но времето в наша власт е.
И днес по ленинския път
след партията в бой за щастие
и мир безброй борци вървят...

XXIII конгрес на КПСС се състоя от 29 март до 8 април 1966 г. На него бяха обсъдени: отчетът на Централния комитет — докладчик Л. И. Брежнев, отчетът на Централната ревизионна комисия — докладчик Н. А. Муравьова, директивите по петгодишния план за развитие на народното стопанство на СССР за 1966—1970 години — докладчик А. Н. Косигин. Конгресът избра централни ръководни органи на партията. На конгреса присъствуваха близо 5000 делегати, които представяха близо 12,5 милиона членове и кандидат-членове на партията, докато на I конгрес на РСДРП са присъствували едва 9 делегати — представители на 5 социалдемократически организации. 9 делегати и 5 хиляди! Самите тези цифри нагледно отразяват пътя, който е изминала партията от I до XXIII конгрес.

Делегатите на конгреса представяха великото семейство на народите на СССР — 131 нации и народности. „Ние се гордеем с това, че всички национални отряди на нашата партия се сливат като реките в един могъщ океан, в Комунистическата партия на Съветския съюз — съюза на съмишленици ленинци, който е единен със своята воля, единен със своята цел, единен със своята идеология“ — се казваше в отчетния доклад.

В работата на конгреса участвуваха представители на комунистическите, работническите, национално-демократическите и левите социалистически партии от 86 страни от всички континенти на земното кълбо.

Отчетният доклад на Централния комитет съдържа анализ на съвременното международно положение, обобщава резултатите от дейността на партията и съзидателния труд на съветския народ.

Изминалият период се характеризира с нараснало международно влияние на Съветския съюз и цялата световна социалистическа система, със засилване на борбата на народите против империализма, с по-ната-

тъшно развитие и укрепване на международното комунистическо и работническо движение.

В същото време продължаваше изострянето и задълбочаването на общата криза на капитализма. Империалистите и преди всичко управляващите кръгове на САЩ засилваха своите агресивни действия чак до военни авантюри, което неизбежно водеше до изостряне на международната обстановка. Но това не означава някаква промяна на съотношението на силите в полза на империалистите. Напротив, тяхната агресивност отразява трудностите и противоречията, с които се сблъсква световната капиталистическа система в наши дни.

В своята външнополитическа дейност партията води политика, имаща за цел да осигури мирния труд на световните хора, на народите от социалистическите страни, да не допусне разпалването на нова световна война. Партията отделя особено внимание на сплотяването на социалистическите страни. Световната социалистическа система е главната революционна сила на съвременната епоха. Обогатиха се и станаха по-тесни взаимоотношенията на КПСС с комунистическите и работническите партии от страните на социалистическата общност. Договорите за дружба, сътрудничество и взаимна помощ, сключени между Съветския съюз и тези страни, са пропити от дух на братство и интернационална солидарност. Порасна взаимният стокооборот, бяха осъществени мерки по специализирането и кооперирането на производството при взаимноизгодни условия. Укрепваше се и военното сътрудничество на страните от социалистическата общност. Сплотено в едно, семейството на участниците във Варшавския договор е готово да даде отпор на всеки агресор.

Когато говореше за укрепването на световната социалистическа система, Л. И. Брежнев отбеляза в отчетния доклад на ЦК, че нашите отношения с партиите на две социалистически страни — с Китайската комунистическа партия и Албанската партия на труда — в момента продължават да са незадоволителни. КПСС и целият съветски народ искрено желаят дружба с народен Китай и народна Албания, те са убедени, че в края на краищата нашите партии, нашите народи ще превъзмогнат всички трудности и ще тръгнат рамо до рамо в борбата за общото революционно дело.

Световната социалистическа система увеличава успехите си в икономическото съревнование с капитализма. В капиталистическите страни неизменно действа законът за неравномерността на икономическото и политическото развитие. Периодите на известен подем се сменят с периоди на спадане. Между страните на капитализма се изостря конкурентната борба. Класовите битки в капиталистическото общество се разрастват. През десетилетието — 1956—1966 г. — броят на участниците в стачките се е увеличил два пъти и е достигнал 55—57 милиона души годишно. Начело на масите, които се борят против монополите, вървят комунистическите и работническите партии. Те оказват все по-дълбоко въздействие върху общественно-политическия живот.

Успехите на националното освобождение на народите поставиха пред комунистическото движение в страните на Азия, Африка и Латинска Америка нови задачи. Комунистите от тези страни се борят за последователно осъществяване на задачите на националноосвободителните революции, за укрепване на свободата и независимостта. Освободилите се държави са принудени да защитават своите интереси в борба против империализма, който с помощта на най-коварни методи се опитва да запази колониалната експлоатация на народите. Вътре в тези държави се води борба между прогресивните и реакционните сили по въпроса за пътищата на по-нататъшното развитие. Реакционерите с подкрепата на империалистите се стремят да насочат развитието по капиталистическия път, а прогресивните сили — по пътя на социалното обновяване и истинската национална независимост.

Съветският съюз оказва голяма политическа, морална и материална помощ на развиващите се страни. С помощта на СССР се изграждат промишлени предприятия, строят се учебни и медицински заведения. През периода 1961—1965 г. броят на студентите от страните на Азия, Африка и Латинска Америка, които се обучават в съветските висши учебни заведения и техникуми, порасна два пъти. Съветски педагози, лекари и други специалисти самоотвержено работят в 28 страни в Азия и Африка. Те дават голям принос към укрепването на дружбата между народите на СССР и тези стра-

Къщичката, в която се е провел I конгрес на РСДРП, и Дворецът на конгресите, където се състоя XXIII конгрес на КПСС

ни. В това също се проявява верността на съветския народ към пролетарския интернационализъм.

Най-ярка проява на действеността на идеята на интернационализма е всестранната помощ за героичния вьетнамски народ. Конгресът единодушно прие декларацията по повод агресията на САЩ във Виетнам и решително предупреди, че при разширяването на позорната война против вьетнамския народ агресорите ще се натъкват на непрекъснато растящата подкрепа за Виетнам от страна на Съветския съюз и другите му социалистически братя.

Пряка опасност за мира и сигурността на народите представлява засилването на милитаризма и реваншизма в Западна Германия, нейният стремеж да получи ядрено оръжие. Западна Германия все повече се сближава със Съединените американски щати, превръща се в техен главен партньор по агресия.

Конгресът посочи, че международната обстановка налага сплотяване на всички активоедни, антиимпериалистически сили, и преди всичко на страните от световната социалистическа система, на всички отряди на международното комунистическо, работническо и националноосвободително движение. Мирът и свободата

на народите могат да бъдат осигурени само чрез решителен отпор срещу агресорите. Необходими са активни действия на широките народни маси, постоянно нарастваща активност на всички сили на мира, разгръщане на движението на привържениците на мира.

Делегатите и представителите на чуждестранните партии отбелязаха огромното въздействие на миролюбивата външна политика на Съветския съюз върху международната обстановка. От името на Полската обединена работническа партия Владислав Гомулка каза: „В нашата изпълнена с исторически бури и революционни преобразования епоха . . . Съветският съюз представлява бастион и защитник на всички освободителни, социалистически и миролюбиви стремежи на човечеството.“

Всички оратори единодушно отбелязаха огромната помощ, която КПСС оказва на социалистическите страни, на народите, които изграждат върху развалините на колониалната система свои независими държави, и на борещите се за свобода народи. Всички, които се борят за правото дело, с надежда насочват погледите си към Съветския съюз. Осъждайки онези, които се наричат марксист-ленинци, а в същото време се опитват да разпалват антисъветски настроения, първият секретар на ЦК на Унгарската социалистическа работническа партия Янош Кадар каза: „За унгарските комунисти пробен камък за интернационализма винаги е било и продължава да си остава принципното, другарско отношение към Съветския съюз. Антисъветски комунизъм не е имало, няма и никога няма да има“. В защитата на мира изключително голяма роля играе отбранителната мощ на СССР. Тъкмо поради това Централният комитет на партията и съветското правителство са придавали и придават извънредно важно значение на укрепването на въоръжените сили, на развитието и усъвършенствването на ракетните войски със стратегическо предназначение и на атомните подводници, както и на зенитната и противоракетната отбрана на страната. Колкото по-голяма е икономическата и военната мощ на съветската държава, толкова по-ефикасни са нашите успехи в осъществяването на политиката на борба за мир и социален прогрес. Конгресът изказа твърдото си убеждение в правилността на извода на международното комунистическо движение, че е възможно да се обуз-

даят агресорите, да се предотврати новата световна война.

Последователното провеждане на ленинската политика на мирно съвместно съществуване на страните с различни социални системи даде положителни резултати. С повечето страни в света Съветският съюз поддържа добри отношения.

Конгресът отдели голямо внимание на въпроса за укрепването на пролетарското единство, на интернационалните връзки на КПСС и съветския народ с всички революционни сили на съвременността. Напомнено беше, че за да бъдат накарани империалистите да се откажат от политиката на насилие и война, е необходимо да се обединят всички отряди на международното революционно движение, да действуват съвместно и съгласувано. Конгресът отново потвърди верността на КПСС към генералната линия на международното комунистическо движение, изработена колективно на съвещанията от 1957 и 1960 г. Пратениците на комунистическите партии от всички континенти говориха за първия дълг на комунистите: да помагат за сплотяването на комунистическото движение.

ХХІІІ конгрес на КПСС беше ярка манифестация на идейното единство на абсолютното мнозинство от комунистическите и работническите партии, които изграждат отношенията си върху принципите на пролетарския интернационализъм. Сега в редиците на комунистическите и работническите партии се наброяват близо 50 милиона души. Това е огромна армия от бърци за комунизъм, способна да води след себе си стотици милиони трудещи се. Уместно е да си спомним времето, когато в Съюза на комунистите — първата международна пролетарска организация, създадена от Маркс и Енгелс — са членували едва 300 души. Огромното нарастване на комунистическите партии е доказателство за силата и правотата на марксистко-ленинското учение.

Вътрешната политика на партията беше насочена към изпълнение на програмата на КПСС. Начело с комунистическата партия съветския народ изпълни седемгодишния план. Постигнати бяха нови големи успехи в развитието на народното стопанство, науката, техниката и културата. Съветският съюз стана още по-могъщ в икономическо, политическо и военно отношение.

Повиши се благосъстоянието на трудещите се. Още повече укрепнаха политическите основи на социалистическия строй — съюзът на работническата класа и колхозните селяни, дружбата между народите на СССР. Изпълнение на седемгодишния план е важна крачка в борбата на партията за разрешаване на главната икономическа задача — създаването на материално-техническата база на комунизма. Общият обем на промишленото производство нарасна през тези седем години с 84% вместо със заплануваните 80%. Особено бързо се развиваше промишленото производство в източните и северните райони на Съветския съюз.

Увеличи се относителният дял на съветската страна в световното промишлено производство. Съветският съюз, чието население възлиза само на 7% от населението на земното кълбо, даде през 1965 г. почти 20% от световната промишлена продукция. Намаля разликата между равнищата на промишленото производство на Съветския съюз и САЩ.

Успехите на икономическото развитие на СССР са здрава основа за издигане на материалното и културното равнище на народните маси. През годините на седемлетката се повиши реалната работна заплата, увеличиха се сумите и облагите, които населението получава от обществените фондове. Бяха отменени или намалени данъците на значителна част от трудещите се, разшириха се облагите и се увеличиха пенсиите на редица категории от населението, бяха отпуснати пенсии на колхозниците. През този период бяха построени почти толкова жилища, колкото през всичките години на съветската власт до 1958 г.

Същевременно конгресът отбеляза, че при съставянето на седемгодишния план са били допуснати известни грешки. Освен това предвижданото разширяване на производството в отделните отрасли не винаги е било съобразявано с реалните възможности. Върху народното стопанство и особено върху подобряването на материалното благосъстояние на трудещите се отрицателно се отрази слабата реколга през 1963 и 1965 г. А и международната обстановка принуди партията и правителството да отделят през последните години допълнително значителни средства за укрепване на отбранителната мощ на страната.

Но независимо от всички трудности и пречки за неவிжда̀но кратък срок СССР направи гигантски скок от изостаналостта към прогреса. Това се вижда нагледно от следните сравнителни данни:

Най-важни видове продукция	1929 г. ¹	1940 г.	1965 г.
Стомана (млн. т)	4,3	18,3	91,0
Нефт (млн. т)	11,6	31,1	213
Електроенергия (млрд. квтч)	5,0	48,3	507
Газ (млрд. куб. м)	0,3	3,4	129
Камени въглища (млн. т)	35,5	166	578
Цимент (млн. т)	1,8	5,7	72,4
Металорежещи машини (хил. бр.)	2,0	58,4	185
Автомобили (хил. бр.)	0,8	115	616
Трактори (хил. бр.)	1,3	31,6	355

През годините, изминали, откакто съветските хора пристъпваха към изпълнението на първия петгодишен план, страната измина разстояние, което се равнява на векове. При това не бива да се забравят колосалните разрушения, причинени от чуждестранните интервенти през първите години на съветската власт, а после от фашистките завоеватели.

Следващата голяма крачка по пътя към комунизма е новият план за стопанско и културно строителство за 1966—1970 г. Малко преди откриването на конгреса бяха обнародвани проектодирективите по новия петгодишен план. Те бяха поставени на всенародно обсъждане, при което се изказваха практически бележки и се даваха съвети за по-пълното използване на съществуващите възможности, за привеждане в действие на многобройните резерви.

Конгресът прие директивите по петгодишния план. Набелязана беше обширна социално-икономическа програма. Петгодишният план е нов важен етап в борбата на съветския народ за създаване на материално-техническата база на комунизма. Главната задача на този план е да се използват максимално постиженията на науката и техниката и да се повиши по този начин ефикасността и производителността на труда, да се уве-

¹ В 1928 г. започна първата петилетка. По това време страната едва беше надхвърлила предвоенното равнище на промишленото развитие на Русия.

личи значително промишленото производство, да се осигурят бързи устойчиви темпове на развитие на селското стопанство и съществено да се издигне жизненото равнище на народа, по-пълно да се задоволяват неговите материални и културни потребности. От 1965 до 1970 г. промишлената продукция трябва да нарасне с 47—50%, а селскостопанската — с 25%. Капиталните вложения в народното стопанство ще възлязат на 310 милиарда рубли — един път и половина повече, отколкото през предишните пет години.

Особено внимание се обръща на подема на селското стопанство. През новата петилетка ще се увеличи значително производството на земеделски и животновъдни продукти, ще се осигурят бързи устойчиви темпове на неговото развитие. Планът предвижда значително финансиране на селското стопанство от държавата (41 милиарда рубли) само за производствени строежи и за заплащане на машини. Това е два пъти повече, отколкото през предишната петилетка. Освен това самите колхозни и совхозни ще вложат близо 30 милиарда рубли за разширяването на своето стопанство.

Конгресът посочи, че изработеният на Мартенския и Септемврийския пленуми на Централния комитет нов подход към ръководенето на икономиката и определените от тях принципи на икономическата политика на партията имат първостепенно значение за успешното изпълнение на новата петилетка. Необходимо е да се засилва ролята на икономическите методи и стимули в управляването на народното стопанство, да се подобрява държавното планиране, да се разширява стопанската инициатива и самостоятелност на предприятията, колхозите и совхозите, да се повишават отговорността и материалната заинтересованост на производствените колективи от резултатите на тяхната дейност.

Директивите по петгодишния план показват, че партията и напред ще провежда линия на изпреварващо развитие на тежката промишленост. Същевременно ще се сближат темповете на развитие на производството на средства за производство и на производството на стоки за населението. Ще се осъществят сериозни мерки за по-нататъшното повишаване на благосъстоянието и културата на народа. През новата петилетка предстои да бъде завършено в общи линии въвеждането на все-

общо средно образование за младежта; да се задоволят потребностите на градското население от детски заведения и значително по-добре да бъде осигурено и селското население със същите заведения; да се завърши централизираното водоснабдяване на всички градове; по-широко да се използва електроенергията за задоволяване битовите нужди на населението. Предвижда се повишаване на реалната работна заплата на работниците и служещите, на доходите на колхозниците, по-нататъшно разширяване на жилищното строителство.

Новата петилетка ще бъде голяма крачка напред в сближаването на жизненото равнище и трудовите условия на градското и селското население. През следващите пет години ще бъде направено много за постепенното преодоляване на съществените разлики между града и селото, което още повече ще укрепи съюза на работниците и селяните, единството на целия съветски народ.

Голяма роля се отрежда на науката. За изграждането на новото общество е нужен невиджан в историята обем на научните знания както за развитието на производителните сили, така и за преустройството на целия обществен живот. Целта на науката е да съдейства за умножаването на материалните и духовните блага на народа, за успешното изграждане на комунистическото общество.

Конгресът подчерта международното значение на новата петилетка. Икономическата мощ на Съветския съюз, ефективната организация на общественото производство, системното повишаване на жизненото равнище на трудещите се в съветската страна, развитието на социалистическата демокрация и постиженията на съветската национална политика ще привличат на страната на социализма нови милиони хора, ще укрепват позициите му на световната арена. В изказването си на конгреса генералният секретар на Френската комунистическа партия Валдек Роше отбеляза, че със своите постижения в областта на социалната политика Съветският съюз вече е в авангарда на прогреса. „Значението на вашия нов петгодишен план — продължи ораторът — е не само в количествените показатели за нарастването на производството; то се определя преди всичко от това, че всичко в него е насочено към пови-

шаване жизненото равнище на съветския народ, към развиване на творческата дейност на трудещите се и на социалистическата демокрация.“

Изпълнението на петилетката ще ни даде възможност да доближим значително икономическото равнище на СССР до равнището на най-богатата капиталистическа страна — Съединените американски щати. Социализмът ще спечели нови победи в икономическото съревнование с капитализма.

Изпълнението на петилетката ще има голямо значение за разширяването на помощта, оказвана от Съветския съюз на другите социалистически държави и на освободилите се от колониализма развиващи се страни. Петилетката ще бъде солиден принос на съветския народ в укрепването на мира.

След като определи предстоящите задачи, конгресът призова партията да мобилизира всички усилия на съветския народ за изпълнение на петгодишния план. При новите условия отговорността на партийните организации за работата на производствените колективи, за икономическото развитие на районите, градовете, областите, краеве и републиките още повече се повишава. Изключително важна задача на партийните организации е да развиват творческата инициатива и съревнованието на масите, движението за комунистическо отношение към труда.

Решаваща роля в борбата за осъществяване политиката на партията играят първичните партийни организации, които днес са над 320 хиляди. Те имат задължението да възпитават членовете на партията и безпартийните в дух на висока идейност и преданост към комунизма, да се борят за нови успехи в стопанското и културното строителство, постоянно да се грижат за подобряване на трудовите условия и бита на съветските хора.

Една от най-важните задачи на партийните организации е марксистко-ленинското образование на комунистите.

При съвременните условия марксистко-ленинската теория придобива още по-голямо значение. Тя чертае пътя за изграждането на комунизма, осигурява научен подход към ръководенето на икономическия и културния живот на съветския народ. Дълг на всеки комунист е да върви в крак с живота, да овладява великата тео-

рия на марксизма-ленинизма, да култивира в себе си болшевишка идейност и принципност, умение да подкрепя всичко ново, всичко прогресивно, да проявява негърипимост към закостенялостта и рутината. Комунистическата идейност е източникът на сила на нашите кадри, на всички членове на партията.

Конгресът насочи вниманието на партията върху необходимостта да се води непримирима борба с буржоазната идеология, реформизма, ревизионизма и догматизма. Нито за миг не трябва да се забравя за подривната дейност на империалистите, които разполагат с гигантски пропаганден апарат. Враговете на комунизма се опитват да отклонят масите от политиката, да разклатят тяхната вяра в собствените им сили, да убият желанието им да се борят за по-добро бъдеще. Борбата против буржоазната идеология е борба за човека, за неговото достойнство и свобода, за укрепване на позициите на социализма и комунизма.

Идеологическата работа е дело на цялата партия, на всички комунисти. Идейното влияние върху масите е в пряка зависимост от силата на личния пример на членовете на партията, на ръководителите. Непрекъснатото усъвършенствуване на всички форми и средства за идейно-политическо възпитание, целеустременото водене на идеологическата работа, подчиняването на пропагандата, агитацията, културата и просветата на формирането на марксистко-ленинско съзнание у съветските хора е благородна и благодарна задача на партийните организации.

„Теоретичното наследство на Маркс — Енгелс — Ленин — се отбелязва в отчетния доклад на ЦК пред XIII конгрес на КПСС — е най-голямото богатство на нашата партия, на цялото световно комунистическо движение. С право можем да кажем, че най-силната и най-характерна черта на цялата историческа дейност на нашата партия е творческото развитие на научната теория на марксизма-ленинизма и органичното ѝ свързване с революционната практика на работническата класа и всички трудещи се маси.“

Партията придава особено значение на възпитанието на младежта — съзнателните и активни строители на комунизма. Високата идейна убеденост и преданост към делото на партията, любовта към социалистическата

родина, готовността да я защитават, чувството на братска дружба с трудещите се от социалистическите страни и интернационалната солидарност с всички потиснати и експлоатирани — това са качествата, които трябва да култивират у младежите и девойките партийните и комсомолските организации, съветското училище.

XXIII конгрес посочи, че в центъра на идеологическата работа трябва да стои възпитанието на трудещите се в дух на висока политическа съзнателност и комунистическо отношение към труда, мобилизирането на усилията на съветския народ за борба за изпълнение на новия петгодишен план за развитие на народното стопанство, за изграждане на комунистическото общество в съветската страна.

Партията разполага с огромни възможности за идеологическа работа. Достатъчно е да кажем, че в началото на 1966 г. тиражът на вестниците и списанията достигна 74 милиона екземпляра, а годишно се издават повече от 1 милиард и 250 милиона екземпляра книги и брошури. В страната имаше 70 милиона радиоприемници и телевизори, работеха 120 телевизионни центъра.

Конгресът поиска от всички партийни организации и ръководни органи строго да спазват и последователно да развиват вътрешнопартийната демокрация, да укрепват колективността в ръководството, да съчетават пълната демокрация и свобода на мненията при обсъждането на всички въпроси с желязна дисциплина в осъществяването на взетите решения. Развитието на вътрешнопартийната демокрация ще спомогне за по-нататъшното укрепване на партията, за разширяването на връзките ѝ с масите.

Растящият авторитет на комунистическата партия засилва стремежа на много съветски хора да свържат идейно и организационно живота си с партията, да влязат в нейните редици. Същевременно партията изисква да се издига званиемо и значението на партийния член. Недопустимо е да се снижават изискванията към влизащите в КПСС, да се нарушават принципите на индивидуалния подбор. В строго съответствие с устава в редиците на партията трябва да се приемат напредничави и съзнателни работници, колхозници и интелектуалци, активни участници в изграждането на комунизма. И за в бъдеще предпочитание трябва да се дава на работни-

ците — представителите на прогресивната класа в нашето общество. В резолюцията на конгреса по отчетния доклад на Централния комитет се казва: „Грижата за чистотата на партийните редици, за това, всеки комунист достойно да носи и оправдава званието член на ленинската партия, е закон в живота на партията, на всички партийни организации. Партията и занаят ще се освобождава от недостойните, от онези, които нарушават програмата и Устава на КПСС, които компрометират с поведението си званието комунист.

За да се издигне още по-високо званието член на партията, да се разшири вътрешнопартийната демокрация, да се осигури по-нататъшно развитие на инициативата и активността на партийните организации и се повиши отговорността на комунистите за дейността на тяхната организация и на цялата партия, конгресът направи някои промени в Устава на КПСС. По-специално установяваше се младежите до 23 навършени години да влизат в партията само чрез ВЛКСМ. Поръчителите за приемане в партията трябва да имат най-малко петгодишен стаж. Отменено бе връщането на партийните членове в кандидат-членове като мярка за партийно наказание. На практика това не се оказва целесъобразно. Партийните организации разполагат с достатъчен брой други възпитателни мерки. А ако комунистът не е достоен да носи високото звание член на партията, партийната организация може да реши въпроса за оставането му в редиците на КПСС.

Установен беше ред, при който решението на първичната партийна организация за изключване от партията придобива сила след утвърждаването му от районния или градския комитет на КПСС. Според стария устав решението за изключване от партията влизаше в сила едва след като бъдеше одобрено от областния, краевия комитет или ЦК на комунистическата партия на съюзната република. Сега решението на районния или градския комитет е окончателно. Това ще повиши отговорността им при разглеждането на личните дела.

Съгласно решението на конгреса е разрешение на ЦК на комунистическата партия на съюзната република на партийните комитети на първичните партийни организации, наброяващи над 1 000 комунисти, могат да бъдат дадени права на районен комитет на партията по

въпросите, свързани с приемането в КПСС, воденето на отчет на членовете и кандидат-членовете на партията и с разглеждането на личните дела на комунистите.

Нарастването на мащабите и сложността на задачите по изграждането на комунизма налага на партията необходимостта да предявява все по-високи изисквания към своите кадри. Конгресът реши, че на отговорни постове трябва да се издигат ръководители, които са предани на идеите на комунизма, добре познават работата си, постоянно са свързани с масите и умеят да ги организират за изпълнение на поставените задачи.

Във взетото решение за системното подновяване на състава на ръководните партийни органи при всеки нов избор XXII конгрес на партията подчертаваше, че членовете на ЦК на КПСС, на Централните комитети на комунистическите партии на съюзните републики, на краевите, градските, районните и партийните комитети не могат да бъдат избрани повече от три пъти поред, а секретарите на първичните партийни организации — повече от два пъти. На практика това доведе до неоправдано стесняване на кръга на зрелите и опитни работници, които могат да бъдат избрани в ръководните партийни органи. Във връзка с това XXIII конгрес постанови, че при изборите за всички партийни органи — от първичните организации до Централния комитет на КПСС — се спазва принципът на системно обновяване на състава и приемственост на ръководството. На Централния комитет беше дадено правото при нужда да свиква общосъюзни партийни конференции, а на ЦК на комунистическите партии на съюзните републики — републикански партийни конференции.

Конгресът преименува Президиума на ЦК в Политбюро на ЦК и възстанови длъжността генерален секретар на Централния комитет. Названието Политбюро отразява по-пълно и по-точно характера на дейността на най-висшия политически орган на нашата партия, който ръководи работата ѝ между пленумите на ЦК на КПСС.

На конгреса единодушно бяха избрани ръководните органи на партията. Пленумът на ЦК на КПСС избра Политбюро и Секретариат, утвърди председателя на Комитета за партиен контрол при ЦК на КПСС. За членове на Политбюро на ЦК на КПСС бяха избрани: Л. И. Брежнев, Г. И. Воронков, А. П. Кириленко, А. Н.

Косигин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пелше, Н. В. Подгорни, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин и П. Е. Шелест. За кандидат-членове на Политбюро — В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. А. Кунаев, П. М. Машеров, В. П. Мжаванадзе, Ш. Р. Рашидов, Д. Ф. Устинов и В. В. Щербицки. За генерален секретар на ЦК на КПСС беше избран Л. И. Брежнев.

XXIII конгрес демонстрира монолитното единство и високия боеви дух на партията, нейната дълбока и неразривна връзка с народа. Докато заседаваше конгресът, до Централния комитет бяха изпратени десетки хиляди писма, в които трудещите се изказваха горещи приветствия и пожелания за успех.

— Ние внимателно следихме работата на конгреса — пише бригадирът на зидарите от тръста „Волгоград-хидрострой“ Огнев. — Възхищаваме се от размаха на работата, която е извършена и която предстои да бъде извършена. Нашата партия поставя най-големите проблемни въпроси по развитието на социалистическата икономика. Това именно са въпросите, които вълнуват всеки от нас, които се решават във всяко предприятие, на всяко работно място. В това единство на плановете на партията и на нашите ежедневни дела се крие голяма сила.

Съветският народ вижда в партията на комунистите свой изпитан вожд и ръководител, организатор на всички победи. Целият полувековен опит от победата на Великата октомврийска революция насам убеди народите в страната на Съветите, че начело с комунистическата партия те са непобедими. Под ръководството на партията те строят и ще построят комунистическото общество.

ВЪПРОСИ ЗА СЪБЕСЕДВАНЕ

1. Дейността на КПСС за осъществяване решенията на XXII конгрес.
2. Значението на Октомврийския и Ноемврийския (1964 г.), на Мартенския и Септемврийския (1965 г.) пленум на ЦК на КПСС.
3. XXIII конгрес на КПСС и неговото историческо значение. Основните задачи и особености на новия петгодишен план.

НАЯ-ВАЖНИ ДАТИ

- 1888 г.* — Образува се групата „Освобождение на труда“.
- Ноември 1895 г.* — В Петербург по инициатива на В. И. Ленин се организира „Съюзът за борба за освобождение на работническата класа“.
- 1—3 март 1898 г.* — I конгрес на РСДРП.
- Декември 1900 г.* — Излиза първият брой на „Искра“.
- 17 юли — 10 август 1903 г.* — II конгрес на РСДРП.
- 9 (22) януари 1905 г.* — Царските войски стрелят по мирната демонстрация на работниците в Петербург. Началото на първата руска революция.
- 12—27 април 1905 г.* — III конгрес на РСДРП.
- 7 декември 1905 г.* — Начало на всеобщата московска политическа стачка, която прераства във въоръжено въстание.
- 10—25 април 1906 г.* — IV (Обединителен) конгрес на РСДРП.
- 30 април — 19 май 1907 г.* — V (Лондонски) конгрес на РСДРП.
- 5—17 януари 1912 г.* — VI Общоруска (Пражка) конференция на РСДРП.
- 19 юли (1 август) 1914 г.* — Начало на Първата световна война.
- 27 февруари 1917 г.* — Денят на победата на Февруарската буржоазнодемократическа революция.
- 3—4 април 1917 г.* — В. И. Ленин се завръща в Русия от политическа емиграция и излага Априлските тезиси.
- 24—29 април 1917 г.* — VII (Априлска) Общоруска конференция на РСДРП (б).
- 26 юли — 3 август 1917 г.* — VI конгрес на РСДРП (б).
- 10 октомври 1917 г.* — Заседание на ЦК на РСДРП (б), което взема решение за въоръженото въстание.
- 16 октомври 1917 г.* — Разширено заседание на ЦК на РСДРП(б) по въпроса за подготовката на въоръженото въстание.

- 25 октомври (7 ноември) 1917 г. — Историческият ден на победата на Великата октомврийска социалистическа революция.
- 25—27 октомври 1917 г. — II Общоруски конгрес на Съветите.
- 6—8 март 1918 г. — VII извънреден конгрес на РКП(б).
- 2—6 март 1919 г. — I (Учредителен) конгрес на Комунистическия Интернационал в Москва.
- 18—23 март 1919 г. — VIII конгрес на РКП(б), който приема нова програма на партията.
- 29 март — 5 април 1920 г. — IX конгрес на РКП(б).
- 8—16 март 1921 г. — X конгрес на РКП(б).
- 27 март — 2 април 1922 г. — XI конгрес на РКП(б).
- 30 декември 1922 г. — I конгрес на Съветите на СССР. Образуване на СССР.
- 17—25 април 1923 г. — XII конгрес на РКП(б).
- 21 януари 1924 г. — Умира В. И. Ленин.
- 23—31 май 1924 г. — XIII конгрес на РКП(б).
- 16—31 декември 1925 г. — XIV конгрес на ВКП(б).
- 2—19 декември 1927 г. — XV конгрес на ВКП(б).
- 26 юни — 13 юли 1930 г. — XVI конгрес на ВКП(б).
- 26 януари — 10 февруари 1934 г. — XVII конгрес на ВКП(б).
- 6 декември 1936 г. — Приемане на новата Конституция на СССР от Извънредния VIII Всесъюзен конгрес на Съветите.
- 10—21 март 1939 г. — XVIII конгрес на ВКП(б).
- 22 юни 1941 г. — 8 май 1945 г. — Великата отечествена война на Съветския съюз.
- 6—14 октомври 1952 г. — XIX конгрес на КПСС.
- 14—25 февруари 1956 г. — XX конгрес на КПСС.
- 30 юни 1956 г. — Приемане постановлението на ЦК на КПСС „За преодоляването на култа към личността и неговите последици“.
- 27 януари — 6 февруари 1959 г. — Извънредният XXI конгрес на КПСС.
- 17—31 октомври 1961 г. — XXII конгрес на КПСС.
- 29 март — 8 април 1966 г. — XXIII конгрес на КПСС.

СЪДЪРЖАНИЕ

Към читателя 3

РАЖДАНЕТО НА ЛЕНИНСКАТА ПАРТИЯ

Образуването на РСДРП. Възникването на болшеvizма (1883—1904) 9

Марксизмът и работническото движение — 9. По пътя към създаването на марксистката партия в Русия — 15. Начало на ленинския етап — 29. I конгрес на РСДРП — 42. Ленинската „Искра“ — 45. II конгрес на РСДРП — 54.

ПАРТИЯТА В БОРБАТА ЗА СЪБАРЯНЕ НА ЦАРИЗМА (1905 — февруари 1917)

Болшевиките в първата руска революция (1905—1907) . . . 69

Навечерието на революцията — 69. Началото на революцията — 73. III конгрес на РСДРП — 78. Революцията в подем — 84. В обстановката на отлив на революцията. IV и V конгрес на РСДРП — 93.

Партията през годините на реакцията и на новия революционен подем (1907—1914) 102

Положението в партията — 102. Работата сред масите — 110. VI (Пражка) конференция на РСДРП — 113. Болшевишкият вестник „Правда“ — 118. Интернационалното възпитание на работническата класа — 122.

Болшевиките през годините на Първата световна война. Втората революция в Русия (1914 — февруари 1917) . . . 128

Воината и тактиката на болшевиките — 128. Развитие на теорията на социалистическата революция от Ленин — 135. Изостряне на революционната криза — 139. Събаряне на царската монархия — 143.

ЗА ВЕЛИКИЯ ОКТОМВРИ И ЗА ЗАЩИТА НА НЕГОВИТЕ ЗАВОЕВАНИЯ (Март 1917—1920)

Партията — вожд на Октомврийската революция (Март — октомври 1917) 153

Лениновата програма за действие — 153. Априлската конференция на партията — 161. Борбата за масите — 165. Преломът —

170. VI конгрес на РСДРП (б) — 174. Решенията на конгреса се проверяват в живота — 180. Лениновият план за въстанието — 185. Великата победа — 191.

Партията в борбата за развитие на революцията и укрепване на съветската власт (Октомври 1917 — юли 1918) 199
В триумфално шествие — 199. Борбата за мир. VII конгрес на партията — 208. Програма за социалистически преобразованици — 215.

Партията начело на защитата на социалистическото отечество (1918—1920) 219
Революцията в опасност — 219. VIII конгрес на партията — 228. Решаващата победа — 233. IX конгрес на РКП(б) — 238. Извоюването на мири — 246.

БОРБАТА НА ПАРТИЯТА ЗА ПОБЕДА И УКРЕПВАНЕ НА СОЦИАЛИЗМА (1921 — юни 1941)

Партията — организатор на възстановяването на народното стопанство (1921—1925) 253
Извоюваният мир. X конгрес на партията — 253. XI конгрес на партията — 262. Партията — организатор на Съюза на СССР — 266. Заветите на вождя. XII конгрес на партията — 270. XIII конгрес на партията. Приключването на възстановителните работи — 280.

Партията — организатор на изграждането на основите на социализма (1926—1932) . . . . .
XIV конгрес на партията. Курсът към индустриализация — 291. XV конгрес на партията. Първият петгодишен план — 300. Началото на масовата колективизация — 311. XVI конгрес на партията — 316.

Победата и затвърдяването на социализма (1933 — юни 1941) 324
XVII конгрес на партията. Завършване на социалистическата реконструкция — 324. Реорганизиране на работата на партията във връзка с приемането на новата Конституция на СССР — 334. XVIII конгрес на партията — 340. Войната чука на вратата — 344.

ПАРТИЯТА — ОРГАНИЗАТОР НА РАЗГРОМЯВАНЕТО НА ГЕРМАНО-ФАШИСТКИТЕ ЗАВОЕВАТЕЛИ

Начело на народа през годините на Великата отечествена война (юни 1941—1945) 355
Да спрем врага! — 355. Разгромяването на хитлеристите край Москва — 367. Сталинградската битка — 375. Годишната на велик прелом във войната — 380. В тила на врага — 390. Решаващите победи — 394. Безусловната капитулация — 399. Значението на победата на Съветския съюз — 403.

ПАРТИЯТА ПРЕЗ ПЕРИОДА НА ДОИЗГРАЖДАНЕТО НА СОЦИАЛИЗМА И ПОСТЕПЕННОТО ПРЕМИНАВАНЕ КЪМ КОМУНИЗМА (1946—1966)

В борба за доизграждане на социализма (1946—1958) 411
Към мирен труд — 411. Победите на демокрацията и социализма — 422. XIX конгрес на партията. Юлският пленум на ЦК —

428. За по-нататъшен поход — 430. XX конгрес на КПСС — 435.
Партията осъществява решенията на XX конгрес — 442.

Партията — вдъхновителка на изграждането на комунизма
(1959—1966) 455
XXI конгрес на КПСС — 455. XXII конгрес на КПСС — 462.
Ръководството на икономиката — на по-високо стъпало — 467.
Борбата за укрепване на силите на мира, демокрацията и со-
циализма — 473. XXIII конгрес на КПСС — 479.

Най-важни дати 496

Превели от руски: *Божидар Божков*
Борис Мисирков

Надя Узункова
Редактори: *Донка Данчева*
Райна Спирова

Художник: Данаил Донков
Худож. редактор: Тотю Данов
Техн. редактор: Петър Стефанов
Коректор: Събка Котова

Дадена в произв. на 14. XI. 1966 г. Подп. за печат на 22. XII. 1966 г.
Формат 84X108/32. Печ. коли 31,25. Изд. коли 23,75. Авт. коли припл. 40
Тираж 15 100. Изд. № 3990. Лит. група II
Цена 1,20 лв.

Държавен полиграфически комбинат „Дим. Благоев“